

วารสารวิจัยสังคม

สถาบันวิจัยสังคม
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ชนกลุ่มน้อยและผู้ลี้ภัยอินโดจีนในประเทศไทย

อมรา พงศาพิชญ์

ปัญหาผู้ลี้ภัยและสาเหตุการอพยพผู้ลี้ภัยอินโดจีน

ธเนศ วงศ์ยานนาวา

วิวัฒนาการการใช้พลังงานในประเทศไทย

สุรางค์ศรี ตันเสียงสม

ผลกระทบจากการขยายการใช้พลังงาน

กอบกุล ภูธรารักษ์

วิกฤตการณ์พลังงานจากทัศนะทางสังคมวิทยา

สุริชัย หวันแก้ว

ไทยศึกษาในประเทศญี่ปุ่น

อาดางิ โอซามุ

คิตาฮาระ อาทสึชิ

รายชื่อเอกสารของสถาบัน

แนะนำสถาบัน

ปีที่ 3 ฉบับที่ 1

มกราคม-มิถุนายน 2523

วารสารวิจัยสังคม มีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่ผลงานวิจัยของสถาบัน ฯ วิทยานิพนธ์ งานวิจัย หรือบทความที่เกี่ยวข้องกับสาขาวิชาด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ และรายงานข่าว จากทางสถาบัน ฯ ทั้งนเพื่อเป็นการเผยแพร่ความรู้แก่คณาจารย์ หรือผู้ที่มีความสนใจเกี่ยวกับการวิจัย โดยได้รับเงินสนับสนุนการพิมพ์จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เจ้าของ	สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
บรรณาธิการ	สุริชัย หวันแก้ว
กองบรรณาธิการ	สุทธิจิตต์ จินตยานนท์ นิติ ภาวัครพันธ์
ฝ่ายจัดการ	สมพงษ์ เขียมจ้อย
ศิลปกรรม	สุตา ปฐมกสิวัฒน์
กำหนดออก	ปีละ ๒ ฉบับ

ปีที่ 3 ฉบับที่ 1

มกราคม-มิถุนายน 2528

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	(ก)
ชนกลุ่มน้อยและผู้ลี้ภัยอินโดจีนในประเทศไทย	อมรา พงศาพิชญ์ 1
ปัญหาผู้ลี้ภัยและสาเหตุการอพยพผู้ลี้ภัยอินโดจีน	ธเนศ วงศ์ยานนาวา 39
วิวัฒนาการการใช้พลังงานในประเทศไทย	สุรางค์ศรี ตันเสียงสม 66
ผลกระทบของการขยายการใช้พลังงาน	กอบกุล ภูธรภรณ์ 102
สาเหตุของวิกฤตการณ์พลังงานในประเทศไทย :	
ทัศนะทางสังคมวิทยา	สุริชัย หวันแก้ว 110
ไทยศึกษาในประเทศไทยญี่ปุ่น	รัชเน็กร ทิพยวาน 122
การเปลี่ยนแปลงของสถาบัน	129
Chulalongkorn University	
Social Research Institute (CUSRI)	136
บทคัดย่อ Abstract	143
รายชื่อหนังสือและราคา	147

(ก)

คำนำ

วารสาร “วิจัยสังคม” เป็นวารสารของสถาบันวิจัยสังคม ซึ่งได้รับเงินสนับสนุนการพิมพ์จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ฉบับนี้เป็นฉบับแรกของปีที่ 3 บทความในฉบับนี้แบ่งเป็น 2 ประเด็นใหญ่ด้วยกันคือ ด้านที่เกี่ยวกับปัญหาผู้ลี้ภัยอินโดจีนและด้านพลังงาน ทั้งนี้ก็เพราะว่าปัญหาเหล่านี้มีความสำคัญและก่อให้เกิดผลกระทบอย่างกว้างขวางต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนโดยทั่วไป ควรที่จะได้นำมาศึกษาาร่วมกันกันคว่า เสนอข้อคิดเห็นในอันที่จะหาแนวทางและวิธีการแก้ไขที่เหมาะสมในอนาคตต่อไป

หากท่านผู้ใด มีข้อเสนอแนะหรือข้อคิดเห็นเกี่ยวกับบทความหรือเนื้อหาของวารสาร “วิจัยสังคม” ใดๆ อย่างไร แจ้งได้ที่ กองบรรณาธิการ “วิจัยสังคม” อาคารสถาบัน 1 ชั้น 4 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทางกองบรรณาธิการจักขอขอบคุณยิ่ง

บรรณาธิการ

- หน้า 94 บรรทัดที่ 5 และหน้า 95 บรรทัดที่ 11 กิตติ ต้นไทย แก้เป็น กิตติ ต้นไทย
- " 116 นับจากลํ้าบรรทัดที่ 3..... of Social แก้เป็น of Societies
- " 135 บรรทัดที่ 10 ดร.สุภคิส แก้เป็น ดร.สุประดิษฐ์
- " 135 " 12 ฝ่ายสาธารณสุข แก้เป็น ที่ปรึกษาด้านประชาสัมพันธ์
- " 140 ช่องที่ 6 ทางซ้ายมือ Political Economy Service Group แก้เป็น
Political Economy Study Group
- " 142 บรรทัดที่ 8 CUSRI Public Relations แก้เป็น CUSRI Public Relations
Adviser

ชนกลุ่มน้อยและผู้ลี้ภัยอินโดจีนในประเทศไทย

อมรา พงศาพิชญ์*

I. บทนำ

ก่อน พ.ศ. 2518 หรือปีที่ไซ่ง่อนแตกและปัญหาผู้ลี้ภัยยังไม่เป็นปัญหาใหญ่ เป็นที่ยอมรับกันว่า การศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์และเรื่องชนกลุ่มน้อยในเมืองไทยมีน้อยมาก ไม่ว่าจะแก่นักวิชาการคนไทยหรือชาวต่างประเทศ นักวิชาการที่สนใจเรื่องกลุ่มชาติพันธุ์ (ethnic groups) มักจะเป็นนักมานุษยวิทยาหรือนักสังคมวิทยา ทั้งนี้ เพราะนักมานุษยวิทยาและนักสังคมวิทยา คือ นักวิชาการที่สนใจศึกษาเกี่ยวกับมนุษย์ที่มีเผ่าพันธุ์ต่างๆ กัน การเลือกศึกษาสังคมมนุษย์สังคมใดสังคมหนึ่ง ขึ้นอยู่กับว่ามนุษย์ในสังคมนั้นมีเผ่าพันธุ์อะไรหรืออยู่กลุ่มชาติพันธุ์ใด นักสังคมศาสตร์ในสาขาวิชาอื่นมักจะไม่ให้ความสนใจเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์เท่าใดนัก ทั้งนี้เป็นเพราะว่า สิ่งที่นักสังคมศาสตร์สาขาวิชาอื่นสนใจมักจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับสถาบันทางสังคม เช่น เรื่องเศรษฐกิจ การเมือง การศึกษา แทนที่จะเป็นเรื่องกลุ่มคนหรือกลุ่มชาติพันธุ์ กรณียกเว้นก็อาจจะมีบ้าง แต่โดยทั่วไปผู้เขียนเชื่อว่า ข้อสังเกตที่กล่าวมานี้นั้นเป็นการสังเกตที่ไม่ใกล้เคียงความจริง กรณียกเว้นที่น่าสนใจคือ กรณีของนักรัฐศาสตร์สาขาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ซึ่งสนใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนที่อยู่ในประเทศต่างๆ และความสนใจของนักรัฐศาสตร์กลุ่มนี้อยู่ที่ประเทศมากกว่าที่กลุ่มชาติพันธุ์ อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ไม่ควรจะลืมก็คือว่าในประเทศแต่ละประเทศนั้น จะมีกลุ่มชาติพันธุ์อาศัยอยู่ได้หลายกลุ่ม จนอาจกลายเป็นปัญหาภายในประเทศได้

เมื่อเกิดปัญหาผู้ลี้ภัยขึ้นในประเทศไทย นักวิชาการ นักปกครอง และนักการเมืองจะต้องหันมาให้ความสนใจกับเรื่องกลุ่มชาติพันธุ์และปัญหาชนกลุ่มน้อยให้มากขึ้น เพราะปัญหา

* รองผู้อำนวยการสถาบัน และผู้ช่วยศาสตราจารย์ แผนกสังคมวิทยา และมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ชนกลุ่มน้อยเป็นเรื่องความขัดแย้งภายในประเทศระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ซึ่งเป็นปัญหาทางการเมืองที่จะสร้างความปวดหัวให้แก่ผู้บริหารประเทศ ไม่ว่าจะเป็นนักปกครองหรือนักการเมืองได้มาก

ในบทความนี้ ผู้เขียนมีจุดประสงค์ 2 ประการ ประการแรก ผู้เขียนจะพยายามวิเคราะห์เรื่องกลุ่มชาติพันธุ์และชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย และประการที่สอง ผู้เขียนจะมองปัญหาผู้ลี้ภัยอินโดจีนในประเทศไทยในอนาคต แต่เพื่อที่จะให้จุดประสงค์ทั้งสองข้อบรรลุเป้าหมายได้อย่างรัดกุมขึ้น การวิเคราะห์ทั้งหมดจะเน้นกลุ่มชาติพันธุ์ 5 กลุ่มในประเทศไทย คือ คนลาว คนเขมร คนญวน คนจีน และชาวเขาเผ่าต่าง ๆ การเลือกพิจารณากลุ่มชาติพันธุ์เพียง 5 กลุ่มเป็นการจำกัดเนื้อความให้แคบพอที่จะเขียนให้สมบูรณ์ได้ในบทความ 1 เรื่อง ถ้าจะต้องรวมกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มอื่นที่ไม่ใช่กลุ่มอินโดจีน เช่น คนอินเดียในประเทศไทย หรือคนมุสลิม (มาเลย์) ในประเทศไทยไว้ในบทความนี้ด้วย ปัญหาที่จะต้องวิเคราะห์จะมีเพิ่มมากขึ้นเป็นเท่าตัวหรือมากกว่านั้น เพราะกลุ่มคนอินโดจีนมีลักษณะทางกายภาพคล้ายคลึงกับคนไทย แต่กลุ่มคนอินเดียหรือคนมุสลิม (มาเลย์) มีลักษณะทางกายภาพแตกต่างจากคนไทย ปัญหาเรื่องการกีดกันสีผิว หรือปัญหาเรื่องศาสนา จะเป็นเรื่องที่สำคัญมาก ในบทความนี้ผู้เขียนจะพิจารณาเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์อินโดจีนเพื่อจำกัดเนื้อความให้แคบ และในขณะที่ผู้เขียนไม่มีความสันทัดในเรื่องคนอินเดียและคนมุสลิม (มาเลย์) จึงจะขอไม่กล่าวถึงกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มอื่นนอกเหนือจาก 5 กลุ่มที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

ก่อนอื่นผู้เขียนจะให้คำจำกัดความของคำ 3 คำ เสียก่อน คำจำกัดความที่ให้ทั้ง 3 คำ เป็นคำจำกัดความที่ผู้เขียนพยายามคิดมาเสนอเองโดยไม่พยายามยืมคำราชาศัพท์ของแต่ละเล่มใดเล่มหนึ่ง ทั้งนี้เพราะหลังจากการค้นคว้าคำราชาศัพท์มาแล้ว ผู้เขียนไม่สามารถจะหาข้อยุติที่พอใจได้ จึงจำเป็นต้องประเมินความรู้ ความคิดเห็นที่ได้จากที่ต่าง ๆ เข้าด้วยกัน และพยายามสร้างคำนิยามเอง เพราะจะเป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์มากกว่า แต่ทั้งนี้และทั้งนั้น ผู้เขียนมิได้อ้างว่าคำจำกัดความที่ให้ทั้ง 3 คำนี้ผู้เขียนคิดขึ้นมาเองคนเดียว หากแต่เป็นการรวบรวมความคิดความอ่านของหลาย ๆ คนไว้ด้วยกัน จนไม่สามารถแยกได้ว่า ส่วนไหนเป็นของใคร

1. **กลุ่มชาติพันธุ์** (บางครั้งคนไทยใช้คำว่า เชื้อชาติ ในภาษาพูดทั่วไป) คือกลุ่มคนที่มีจุดกำเนิดของบรรพบุรุษร่วมกัน มีขนบธรรมเนียม ประเพณีและภาษาเดียวกัน ตลอดจนมีความรู้สึกในเผ่าพันธุ์เดียวกัน ตัวอย่างของกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มต่าง ๆ คือ กลุ่มคนจีน กลุ่มคนไทย กลุ่มคนพม่า กลุ่มคนลาว กลุ่มคนเขมร กลุ่มคนกะเหรี่ยง กลุ่มคนอินเดีย กลุ่มคนมอญ

ปัจจัยสำคัญในการจำแนกกลุ่มชาติพันธุ์คือ ความสำนึกของคนในกลุ่มนั้นว่า มีชาติพันธุ์ใดมากกว่าปัจจัยทางด้านภาษา หรือขนบธรรมเนียม ทั้งนี้เพราะคนจีนหรือคนอินเดีย หรือคนกะเหรี่ยง มีจิตสำนึกในความเป็นคนจีน หรือคนอินเดีย หรือคนกะเหรี่ยง โดยคนทั้งสามกลุ่มนี้ต่างก็มีภาษาพูดหลายภาษา คนจีนพูดภาษาไหหลำ กวางตุ้ง ฮกเกี้ยน และต่างก็เรียกตัวเองว่าเป็นคนจีน คนอินเดียที่พูดภาษามธ บาสี สิงหล ต่างก็เรียกตัวเองว่าเป็นคนอินเดีย และคนกะเหรี่ยงไม่ว่าจะเป็นเผ่าไปว่ หรือเผ่าสะกอ ก็เรียกตัวเองว่าเป็นคนกะเหรี่ยง ฉะนั้น การจำแนกกลุ่มชาติพันธุ์นั้นจึงขึ้นอยู่กับเจ้าตัวว่า มีความสำนึกว่าเป็นคนกลุ่มใด

นอกจากนี้ คนบางคนยังไม่อาจจะยึดในกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งได้ตลอดไป เมื่ออยู่ในสิ่งแวดล้อมหนึ่งก็มีความสำนึกอย่างหนึ่ง เมื่อสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนไปก็มีความสำนึกอีกอย่างหนึ่ง เช่น คนจีนที่เกิดในประเทศไทยและเรียนโรงเรียนไทย เมื่ออยู่ในหมู่เพื่อนฝูงที่โรงเรียน ก็มักจะมองว่าตัวเองเป็นคนไทย แต่เมื่อกลับบ้านไปอยู่ในหมู่ญาติพี่น้องซึ่งพูดภาษาจีน ก็จะมองว่าตัวเองเป็นคนจีน ชาวเขาเผ่าต่างๆ ในประเทศไทยก็เช่นเดียวกัน เขาอาจจะมองตัวเองว่าเป็นชาวเขา หรือคนเมือง หรือคนไทย ก็ได้ ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อม คนอีสานในประเทศไทยอาจจะเป็นคนลาว คนอีสาน หรือคนไทยก็ได้เช่นเดียวกัน

การที่คนๆ เดียวมีความรู้สึกว่ามีหลายกลุ่มชาติพันธุ์ได้มิใช่เป็นเรื่องแปลกประหลาด และมีใช่เป็นเรื่องผิดหรือถูก แต่เป็นการชี้ให้เห็นว่า ความสำนึกในเรื่องกลุ่มชาติพันธุ์เป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้และไม่ถาวร เมื่อคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งมีความสำนึกในกลุ่มชาติพันธุ์ชัดเจนไม่เปลี่ยนแปลง คนกลุ่มนั้นมักจะเป็นคนที่มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม เชื้อชาติ (ชาติพันธุ์) และสัญชาติสอดคล้องกัน

2. ชนกลุ่มน้อยและชนกลุ่มใหญ่ ประเทศต่าง ๆ ทุกประเทศมีกลุ่มชาติพันธุ์หลายกลุ่มอาศัยอยู่ภายในประเทศ กลุ่มชาติพันธุ์ที่มีอำนาจในการปกครองประเทศ คือกลุ่มชาติพันธุ์ที่เรียกว่าเป็นชนกลุ่มใหญ่ แต่กลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในประเทศที่กลุ่มของตนไม่ได้มีอำนาจในการปกครองประเทศ คือ ชนกลุ่มน้อย ในประเทศไทยเราชนกลุ่มใหญ่ก็คือ คนไทย และชนกลุ่มน้อยก็คือ คนจีน คนญวน คนลาว คนเขมร ชาวเขาเผ่าต่างๆ คนมาเลย์ (หรือคนมุสลิมในภาคใต้) คนอินเดีย รวมทั้งคนฝรั่งจากประเทศต่างๆ ด้วย

เท่าที่แล้ວມາปัญหาเรื่องชนกลุ่มน้อย/ชนกลุ่มใหญ่ ในประเทศไทยมีน้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยก่อนสมัยสงครามโลกครั้งที่ 1 ด้วยเหตุนี้คนไทยจึงให้ความสำคัญกับการศึกษาเรื่องกลุ่มชาติพันธุ์น้อยมาก และผู้ปกครองประเทศมักจะไม่ได้อมองปัญหาเรื่องกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่มีอยู่ในประเทศไทยในแง่ของชนกลุ่มน้อย/ชนกลุ่มใหญ่

การแบ่งประชาชนของประเทศออกเป็นชนกลุ่มน้อยและชนกลุ่มใหญ่นี้ จุดมุ่งหมายสำคัญก็คือเพื่อที่จะศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างชนกลุ่มน้อยและชนกลุ่มใหญ่ ความสัมพันธ์ระหว่างชนกลุ่มน้อยและชนกลุ่มใหญ่นี้อาจแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะใหญ่ๆ คือ ลักษณะที่ชนกลุ่มน้อยกับชนกลุ่มใหญ่พอที่จะมีความสัมพันธ์เข้ากันได้ มีปัญหาบ้างแต่ก็ไม่ใช่ปัญหาใหญ่ กับลักษณะที่ชนกลุ่มน้อยกับชนกลุ่มใหญ่มีความสัมพันธ์ที่เข้ากันไม่ได้ และเป็นปฏิปักษ์ต่อกันโดยเปิดเผย

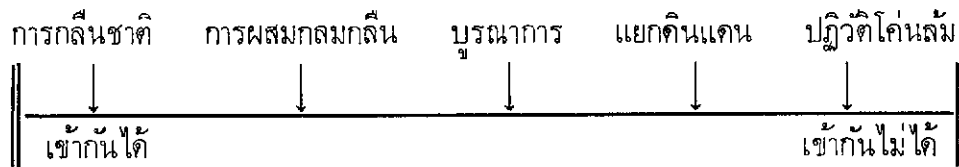
2.1 ความสัมพันธ์ที่ชนกลุ่มน้อยกับชนกลุ่มใหญ่พอจะเข้ากันได้ จะเกิดขึ้นเมื่อชนกลุ่มน้อยมีความรู้สึกสำนึกว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของสังคมใหญ่ ในกรณีของประเทศไทย ถ้าสมาชิกของชนกลุ่มน้อยส่วนใหญ่มีความรู้สึกว่าจะถึงแม้ตนจะเป็นชนกลุ่มน้อยแต่ก็ยังมีสำนึกของความเป็นพลเมืองไทยอยู่บ้าง ก็ถือได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างชนกลุ่มน้อยและชนกลุ่มใหญ่อยู่ในลักษณะที่ว่าพอจะเข้ากันได้ คำทางวิชาการที่ใช้กันอยู่มีหลายคำเช่น assimilation (การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม) และ Integration (บูรณาการทางวัฒนธรรม) เป็นต้น นักวิชาการที่สนใจเรื่องกลุ่มชาติพันธุ์ได้พยายามตั้งค่านิยมต่างๆ ที่แต่ละคนเห็นสมควร ทำให้มีค่านิยมที่มีความหมายใกล้เคียงกันมาก ผู้เขียนคิดว่าไม่จำเป็นที่จะต้องพิจารณาคำเหล่านี้ เพราะเป็นรายละเอียดมากและมีประโยชน์ต่อการสื่อความคิดในบทความนี้น้อย

2.2 ความสัมพันธ์ที่ชนกลุ่มน้อยกับชนกลุ่มใหญ่เข้ากันไม่ได้ เกิดขึ้นเมื่อชนกลุ่มน้อยมีความรู้สึกว่าคุณชนกลุ่มใหญ่ก็กดขี่และดูถูก ทำให้ไม่มีความสำนึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของสังคมใหญ่ ในกรณีของ separatist group (กลุ่มแยกดินแดน) หรือ militant group (กลุ่มผู้ก่อการร้าย) เป็นตัวอย่างของความแตกแยกและความขัดแย้งระหว่างชนกลุ่มน้อยและชนกลุ่มใหญ่ ถึงขนาดที่กลุ่มแยกดินแดนต้องการจะแยกตัวเองออกไปตั้งประเทศใหม่ และกลุ่มผู้ก่อการร้ายต้องการจะแยกตัวเองออกจากภายใต้อำนาจอธิปไตยของชนกลุ่มใหญ่และตั้งตนเองขึ้นเป็นใหญ่แทน ในกรณีนี้

ชนกลุ่มน้อยจะกลับกลายมาเป็นชนกลุ่มใหญ่และชนกลุ่มใหญ่จะกลับกลายมาเป็นชนกลุ่มน้อย (ถ้า การปฏิบัติทำสำเร็จ)

คำนิยามอีกหลายคำที่ผู้เขียนมิได้นำมารวมไว้ในบทความนี้ เป็นคำที่ให้ความหมายใน เรื่องวิธีการของการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชนกลุ่มน้อยและชนกลุ่มใหญ่ เช่น incorporation หรือการบังคับกลืนวัฒนธรรมนั้น ไม่อาจจะนำเปรียบเทียบกับคำ 4 คำที่กล่าวมาแล้วได้ ^{๕๕} ทั้งนี้ เป็นเพราะว่าการบังคับกลืนวัฒนธรรมเป็นนโยบายของผู้ปกครองประเทศ ซึ่งถ้าทำได้สำเร็จก็จะ เกิดการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมได้ แต่ถ้าวทำไม่สำเร็จอาจทำให้เกิดปฏิกิริยาต่อต้าน และทำ ให้เกิดกลุ่มแยกดินแดน หรือกลุ่มปฏิวัติโค่นล้มได้

ถ้าเราจะมองถึงความสัมพันธ์ระหว่างชนกลุ่มน้อยและชนกลุ่มใหญ่ในลักษณะของการ เข้ากันได้หรือไม่ได้ เราอาจจะเปรียบเทียบลักษณะต่างๆ ได้ดังนี้

^{๕๕} ทั้งนี้ ความเข้ากันได้หรือความเข้ากันไม่ได้ ขึ้นอยู่กับปัจจัยต่างๆ ทางด้านวัฒนธรรม การเมืองและเศรษฐกิจ รวมทั้งประวัติความเป็นมาของความสัมพันธ์ระหว่างคน 2 กลุ่มเป็นเกณฑ์ ในบทความนี้ผู้เขียนจะแยกวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนไทยกับชนกลุ่มน้อย 5 กลุ่ม ในแง่ของลักษณะของความสัมพันธ์ที่ผ่านมาแล้วในอดีต

3. ชนกลุ่มน้อยชาวอินโดจีนในประเทศไทย ในบทความนี้ผู้เขียนจะใช้คำว่า ชนกลุ่มน้อยชาวอินโดจีนในประเทศไทย ในความหมายที่รวมชาวอินโดจีนที่อพยพออกมาจาก ประเทศ ลาว เขมร และเวียดนามมาอยู่ในประเทศไทย โดยที่ผู้อพยพอาจจะเป็นคนลาว คน เขมร หรือคนเวียดนาม และอาจจะเป็นคนเชื้อสายจีนหรือชาวเขาเผ่าต่างๆ ก็ได้ การที่ผู้เขียน รวมคนจีนและชาวเขาไว้ในฐานะผู้อพยพอินโดจีนด้วย ก็เพราะมีคนจีนและชาวเขาเป็นจำนวนมาก ที่อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยโดยอพยพมาจากประเทศลาว เขมร หรือเวียดนาม และทั้งคนจีน และชาวเขา ต่างก็เป็นชนกลุ่มน้อยที่มีอยู่ในประเทศไทยมานานแล้ว จึงควรที่จะพิจารณากลุ่ม ชาติพันธุ์ทั้ง 5 กลุ่มนี้พร้อม ๆ กันไป

การใช้คำว่า ผู้อพยพ แทนผู้ลี้ภัย เป็นการใช้คำที่มีความหมายกว้างเพราะในบทความนี้ ผู้เขียนมุ่งจะพิจารณาปัญหาชนกลุ่มน้อย มิใช่ปัญหาผู้ลี้ภัย ชนกลุ่มน้อยชาวอินโดจีนได้อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยนานแล้ว โดยอพยพเข้ามาด้วยเหตุผลต่าง ๆ กัน และในเวลาต่าง ๆ กัน การใช้คำว่าผู้อพยพจึงถูกต้องด้วยเหตุผลของความเป็นมาในอดีต อีกประการหนึ่งผู้เขียนต้องการจะหลีกเลี่ยงปัญหาทางกฎหมายของคำว่า ผู้ลี้ภัย ซึ่งหมายความว่าผู้อพยพต้องย้ายมาจากประเทศของตัวด้วยเหตุผลของความปลอดภัยในชีวิต และประเทศผู้รับผู้ลี้ภัยมีหน้าที่จะต้องดูแลให้ที่อยู่อาศัยและความช่วยเหลือบางประการแก่ผู้ลี้ภัยด้วย

II. คนจีนในประเทศไทย

ความสัมพันธ์ระหว่างคนไทยและคนจีนในประเทศไทย อาจจะแยกสรุปได้ตามช่วงเวลาต่าง ๆ กันดังนี้

1. **ระยะแรกจนถึงสมัยสงครามโลกครั้งที่ 1** ในระยะแรกนี้คนจีนอพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยโดยมาเฉพาะผู้ชาย¹ Skinner กล่าวว่า ก่อนปี 1906 ผู้หญิงจีนอพยพมาอยู่ในประเทศไทยปีละไม่เกิน 10% เมื่อผู้ชายจีนอาศัยอยู่ในประเทศไทยก็อยู่กินกับผู้หญิงไทย และลูกที่ออกมาก็คือ “ลูกจีน” ซึ่งมีแม่เป็นคนไทย คนจีนรุ่นแรกที่อพยพมาจากประเทศจีนนี้ ยังมีความรู้สึกเป็นคนจีน เพราะส่วนใหญ่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูมาแบบจีน แต่พวก “ลูกจีน” หรือคนจีนรุ่นที่สองในประเทศไทย ซึ่งมีแม่เป็นคนไทยนั้นจะได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบไทย และมีความรู้สึกตลอดจนมีสำนึกของความเป็นไทยค่อนข้างสูง คนกลุ่มนี้คือกลุ่มที่นักวิชาการบางคนมองว่าได้ผสมกลมกลืนเข้าไปในสังคมไทยและรับเอาวัฒนธรรมไทยเป็นวัฒนธรรมของตนแล้ว บางครั้งอาจมีความเป็นไทยมากถึงกับแสดงอาการถูก “เจ๊ก” จนตกเป็นหนี้ภัยด้วยซ้ำไป

ผู้ชายจีนที่อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยและแต่งงานกับคนไทยในระยะแรกนั้น อาจแบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม คือกลุ่มที่มีอาชีพกรรมกรเป็นกุลี และกลุ่มที่ได้รับแต่งตั้งเป็นขุนนาง แต่ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มแรกหรือกลุ่มที่สอง “ลูกจีน” ซึ่งได้รับการอบรมเลี้ยงดูโดยแม่ซึ่งเป็นคนไทยก็ได้รับเอาวัฒนธรรมไทยไว้เป็นวัฒนธรรมของตัวเองและมีความสำนึกในความเป็นไทยสูง

¹ Skinner, Wm. G. *Chinese Society in Thailand*. I taca, N.Y. Cornell University Press, 1957 p. 190

นอกจากเหตุผลทางด้านวัฒนธรรมแล้ว ขจัดภัย บรูซพัตน์ ได้ให้ความเห็นว่าในตอนปลายสมัยรัชกาลที่ 5 รัฐบาลได้เริ่มตระหนักถึงการผสมกลมกลืนชาวจีนขึ้นเป็นครั้งแรก ในปี พ.ศ. 2450 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำรัสว่า “เราถือว่าพวกจีนนั้นเหมือนไม่เป็นคนต่างประเทศแต่หากว่าจะเป็นในเมืองเราส่วนหนึ่ง” ขจัดภัยให้ความเห็นเพิ่มเติมว่า

“ข้อความที่ว่า “เราถือว่าพวกจีนนั้นเหมือนไม่เป็นคนต่างประเทศ แต่หากว่าจะเป็นในเมืองเราส่วนหนึ่ง” ก็เท่ากับยอมรับโดยทางพฤตินัยว่า ชาวจีนในประเทศไทยมีฐานะเช่นเดียวกับพลเมืองไทย และชาวจีนก็ยังมีได้มีสัญชาติไทยแต่อย่างใด ทั้งนี้เพราะพระราชบัญญัติว่าด้วยสัญชาติ เพิ่งประกาศใช้ในสมัยรัชกาลที่ 6 นี้เอง”²

และในสมัยรัชกาลที่ 6 ขจัดภัยให้ความเห็นว่า ถึงแม้ว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจะได้เขียนบทความแสดงการรังเกียจคนจีนหลายเรื่อง เช่น ยิวแห่งบูรพาทิศ โคลนทิศล้อแต่การออกพระราชบัญญัติที่สำคัญ ๆ ก็แสดงให้เห็นถึงการส่งเสริมนโยบายผสมกลมกลืน ข้อสนับสนุนความคิดนี้คือ

1. การตั้งบรรดาศักดิ์ให้แก่ชาวจีน
2. การประกาศใช้พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์
3. การประกาศใช้พระราชบัญญัติสัญชาติ

ประเด็นที่ว่า รัฐบาลสมัยรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6 ส่งเสริมให้เกิดการผสมกลมกลืนระหว่างคนจีนและคนไทยหรือไม่นั้น เป็นเรื่องที่จะต้องพิจารณากันอย่างลึกซึ้ง ถ้าต้องการคำตอบที่ชัดเจน³

2. ระยะเวลาหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 และหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 (สมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี) ในระยะนี้ผู้หญิงจีนเริ่มอพยพออกจากประเทศจีนบ้างแล้ว และในปี 1921/1922 ตามสถิติปรากฏว่ามีผู้หญิงจีนอพยพเข้าประเทศไทย 15 % และเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ในปีต่อมา⁴ สาเหตุจากการอพยพของผู้หญิงจีน และสาเหตุจากการที่จำนวนคนจีนที่อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นรวมทั้งนโยบายของผู้ปกครองประเทศในสมัยนั้น

² ขจัดภัย บรูซพัตน์ *ชนกลุ่มน้อยในไทย* กรุงเทพฯ ๓ สำนักพิมพ์แพรวพิจิตา 2518 หน้า 63

³ การที่นักวิชาการบางคนเห็นว่ารัฐบาลมีนโยบายผสมกลมกลืน (assimilation) คนจีนให้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทยนั้น บางคนอาจโต้เถียงว่าเป็นนโยบายบังคับกลมกลืน (incorporation) มากกว่า

⁴ Skinner, Wm. G. อ้างแล้ว

ทำให้คนจีนรวมกลุ่มกันมากกว่าเดิม และพยายามรักษาความเป็นจีนไว้ แทนที่จะพยายามเรียนรู้เกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีของไทย การรวมกลุ่มของคนจีนคือการจัดตั้งสมาคมต่าง ๆ เช่น สมาคมประจำตระกูล สมาคมกลุ่มภาษา (สมาคมไหหลำ สมาคมแคะ สมาคมแต้จิ๋ว ฯลฯ) รวมทั้ง สมาคมการกุศลและสมาคมกลุ่มพ่อค้า นักธุรกิจกลุ่มต่าง ๆ ด้วย

นโยบายของรัฐบาลในการควบคุมคนจีนทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ที่มีผลต่อการสร้างสำนึกของความเป็นชนกลุ่มน้อยในหมู่คนจีนที่สำคัญ ๆ คือ

2.1 การที่รัฐบาลสร้างลัทธิชาตินิยมไทยและส่งเสริมรัฐนิยม ทวี ธีระวงศ์เสรี กล่าวไว้ว่า ตลอดระยะเวลาที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ดำรงตำแหน่งอยู่นั้น (พ.ศ. 2481-2487) ได้มีการประกาศใช้ระเบียบกฎหมายเพื่อการฟื้นฟูวัฒนธรรมอย่างเต็มที่ โดยการ ประกาศใช้รัฐนิยมต่าง ๆ เช่น การใช้ชื่อประเทศ ประชาชน และสัญชาติ ฯลฯ ได้กำหนดให้ทุกคนต้องพูดและใช้ภาษาไทยโดยศึกษาให้อย่างน้อยอ่านออกเขียนได้ ทุกคนจึงต้องถือว่า เมื่อก่อนมาเป็นชนชาติไทยก็มีเลือดไทยและพูดภาษาไทยอย่างเดียวกันไม่แตกต่างกัน ประชาชนชาวไทยต้องแต่งกายสุภาพเรียบร้อยตามประเพณีนิยม เป็นต้น และได้มีการประกาศใช้พระราชกฤษฎีกากำหนดควมวัฒนธรรม ซึ่งประชาชนชาวไทยจะต้องปฏิบัติขึ้น นอกจากนี้ยังได้มีการกำหนดระเบียบการปฏิบัติของคนต่างด้าวขึ้น โดยเฉพาะอีกด้วย เพื่อวัตถุประสงค์ดังกล่าว และในปี พ.ศ. 2485 ได้จัดตั้งสภาวัฒนธรรมขึ้นตามความในพระราชบัญญัติวัฒนธรรม พ.ศ. 2485 และมีข้อบังคับของสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ เรื่องควบคุมสมาคมองค์กรต่าง ๆ กำหนดให้สมาคมและองค์กรต้องดำเนินการทุกทางในอันที่จะบำรุงส่งเสริมและเชิดชูวัฒนธรรมของชาติ และต้องพยายามหาวิธีแนะนำให้สมาชิกหรือบุคคลในสมาคมหรือองค์กรนั้นปฏิบัติตามวัฒนธรรมของชาติโดยพร้อมเพรียงกัน ในปี พ.ศ. 2515 พลเอก ประภาส จารุเสถียร ผู้อำนวยการฝ่าย ได้มีความเห็นชอบในหลักการที่จะส่งเสริมและเร่งรัดให้ประชาชน โดยเฉพาะเยาวชนของชาติไทย ได้มีความสนใจในประเพณีและวัฒนธรรมของไทย ตลอดจนความกระตือรือร้นในด้านการรักษาชาติบ้านเมือง โดยจัดตั้งคณะกรรมการฟื้นฟูอุดมการแห่งชาติขึ้นอีกด้วย⁵

⁵ ทวี ธีระวงศ์เสรี สถานภาพทางกฎหมายของชาวจีนในประเทศไทย กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไอลีเดียสโตร์ 2517 หน้า 140-141

การสร้างลัทธิชาตินิยมนี้ เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการชาตินิยม ซึ่งเกิดขึ้นทั่วโลก ทั้งนี้เพราะการปฏิวัติที่เกิดขึ้นในประเทศจีนมีผลทำให้ประเทศต่างๆ ทั่วโลก เกิดเกรงกลัวว่าการโค่นล้มผู้ปกครองประเทศจะเกิดขึ้นในประเทศของตัวเช่นเดียวกัน แทบทุกประเทศจึงพยายามสร้างลัทธิชาตินิยมขึ้นในประเทศของตัว ในขณะที่ประเทศไทยกำลังส่งเสริมให้คนไทยรักชาติไทย คนจีนก็กำลังส่งเสริมให้คนจีนรักชาติจีน ผลก็คือ ชาวจีนโพ้นทะเลต้องประสบกับปัญหาความขัดแย้งภายในใจตัวเองอย่างรุนแรง คนจีนในเมืองไทยจะต้องตัดสินใจว่าจะรักชาติไทยหรือรักชาติจีน คนที่พิจารณาแล้วเห็นว่าลัทธิชาตินิยมเรียกร้องให้แสดงออกซึ่งความเป็นไทยมากเกินไป ก็อาจจะหันเข้าหาวัฒนธรรมจีนแทน ฉะนั้นลัทธิชาตินิยมที่รัฐบาลกำลังพยายามส่งเสริมนี้ บางครั้งเหมือนดาบสองคม ถ้าสามารถสร้างความสำนึกในความเป็นไทยให้เกิดขึ้นได้ก็จะเป็นการดี แต่ถ้าไม่สามารถจะสร้างความสำนึกในความเป็นไทยให้เกิดขึ้นได้ ชนกลุ่มน้อยก็จะเกิดปฏิกริยาตอบโต้ และอาจจะมีผลในทางตรงกันข้ามได้

2.2 การที่รัฐบาลจำกัดสิทธิทางการเมืองและเศรษฐกิจของชนกลุ่มน้อย การจำกัดสิทธิทางการเมืองของชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย ในการสมัครรับเลือกตั้งนั้นส่วนใหญ่เป็นการระบุว่า ผู้มีสิทธิสมัครรับเลือกตั้ง จะต้องเป็นผู้ที่มีสัญชาติไทย ส่วนการระบุสัญชาติของบิดาว่าต้องเป็นคนไทยหรือไม่นั้น ขึ้นอยู่กับตำแหน่งที่สมัครรับเลือกตั้ง และพระราชบัญญัติซึ่งอาจมีการแก้ไขเปลี่ยนแปลง เช่น ในพระราชบัญญัติการเลือกตั้งสมาชิกสภาเทศบาลครั้งแรก (พ.ศ. 2476) ระบุว่า ถ้าผู้สมัครรับเลือกตั้งมีสัญชาติไทยแต่ถ้าบิดาเป็นคนต่างด้าว ต้องได้ประกาศนียบัตรชั้นมัธยม 3 (ต่อมาเปลี่ยนเป็นชั้นมัธยม 6) หรือเคยรับราชการมีเงินเดือนประจำมาแล้วไม่ต่ำกว่า 6 ปี แต่ต่อมาได้มีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขในปี พ.ศ. 2496 ซึ่งระบุว่า บิดาของผู้สมัครรับเลือกตั้ง จะต้อง มีสัญชาติไทย

การระบุสัญชาติของผู้สมัครรับเลือกตั้ง และบิดาของผู้สมัครรับเลือกตั้งนั้นจะไม่เป็นปัญหา เพราะผู้ที่บิดาเป็นคนต่างด้าวและสนใจจะสมัครรับเลือกตั้งมีจำนวนไม่มากนัก แต่กรณีของการระบุสัญชาติของบิดาของผู้มีสิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้งเป็นเรื่องที่สร้างปฏิกริยาต่อต้านจากคนสัญชาติไทย ที่บิดาเป็นคนต่างด้าวมาก (พ.ศ. 2520) และมีผลกระทบต่อคนจำนวนมากด้วย การจำกัดสิทธิทางการเมืองของชนกลุ่มน้อยเป็นเรื่องที่น่าจะพิจารณากันให้ลึกซึ้ง

การจำกัดสิทธิทางการเศรษฐกิจของคนจีนในประเทศไทย ในสมัยหลังสงครามโลก
ครั้งที่ 1 เกิดขึ้นโดยที่รัฐบาลออกพระราชบัญญัติต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. การตั้งบริษัทชาวไทย
2. พระราชบัญญัติเกลือ พ.ศ. 2481
3. พระราชบัญญัติยาสูบ พ.ศ. 2481
4. พระราชบัญญัติเรือสยาม พ.ศ. 2481
5. พระราชบัญญัติน้ำมันเชื้อเพลิง พ.ศ. 2481
6. พระราชบัญญัติล้อเลื่อน พ.ศ. 2481
7. พระราชบัญญัติรถยนต์ พ.ศ. 2481
8. พระราชบัญญัติให้ใช้บทบัญญัติแห่งประมวลรัษฎากร พ.ศ. 2481
9. พระราชบัญญัติควบคุมการฆ่า ขาย โค กระบือ แพะ แกะ และสุกร พ.ศ. 2481
10. พระราชบัญญัติว่าด้วยสิทธิการประมงในเขตประมงไทย พ.ศ. 2482
11. พระราชบัญญัติอากรรังนกนางแอ่น พ.ศ. 2482
12. การห้ามพ่อค้าต่างค้าจำหน่ายอาหารในสถานที่ราชการและโรงเรียนรัฐบาล
13. การกำหนดคนไทยในโรงงานต่าง ๆ
14. พระราชบัญญัติช่วยอาชีพและวิชาชีพ พ.ศ. 2484
15. พระราชบัญญัติการกำหนดอาชีพและวิชาชีพสำหรับเฉพาะคนไทย พ.ศ. 2485
16. พระราชบัญญัติการกำหนดอาชีพและวิชาชีพสำหรับเฉพาะคนไทย พ.ศ. 2487
17. พระราชบัญญัติการกำหนดอาชีพและวิชาชีพสำหรับเฉพาะคนไทย พ.ศ. 2488
18. พระราชบัญญัติการกำหนดอาชีพและวิชาชีพสำหรับเฉพาะคนไทย พ.ศ. 2492
19. พระราชบัญญัติการกำหนดอาชีพและวิชาชีพสำหรับเฉพาะคนไทย พ.ศ. 2495
20. พระราชบัญญัติการกำหนดอาชีพและวิชาชีพสำหรับเฉพาะคนไทย พ.ศ. 2503
21. พระราชบัญญัติการกำหนดอาชีพและวิชาชีพสำหรับเฉพาะคนไทย พ.ศ. 2508
22. พระราชบัญญัติสงเคราะห์อาชีพแก่คนไทย พ.ศ. 2499
23. พระราชบัญญัติที่ดินในส่วนที่เกี่ยวกับคนต่างด้าว พ.ศ. 2486
24. พระราชบัญญัติที่ดินในส่วนที่เกี่ยวกับคนต่างด้าว พ.ศ. 2493

25. พระราชบัญญัติควบคุมและจัดการกิจการหรือทรัพย์สินของคนต่างด้าวบางจำพวก
ในภาวะคับขัน พ.ศ. 2484
26. พระราชบัญญัติโอนมัติพระราชกำหนดเขตหวงห้ามคนต่างด้าว พ.ศ. 2484
27. พระราชกฤษฎีกากำหนดเขตหวงห้ามคนต่างด้าว พ.ศ. 2484
28. พระราชบัญญัติว่าด้วยการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2495
29. พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ พ.ศ. 2461
30. พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ พ.ศ. 2479
31. ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่องการกำหนดจำนวนโรงเรียนราษฎร์เพื่อสอน
ภาษาจีน ประกาศ ณ วันที่ 11 พฤษภาคม 2491
32. พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ พ.ศ. 2497

การออกกฎหมายเพื่อควบคุมคนจีนทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคมนั้นนักวิชาการบางคนมีความเห็นว่า ทำให้คนจีนจำนวนไม่น้อยได้ขอแปลงสัญชาติเป็นไทย เพื่อหลีกเลี่ยงการถูกจำกัดควบคุม และมีผลทำให้เกิดความผสมกลมกลืนเป็นไทยมากขึ้นโดยทางอ้อม ซึ่งหมายความว่านโยบายบังคับการกลืนชาตินี้ มีผลทำให้เกิดการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม แต่ก็มีนักวิชาการอีกกลุ่มหนึ่งที่มีความเห็นว่าการพยายามควบคุมการเคลื่อนไหวของคนจีนมีผลทำให้เกิดปฏิกิริยาต่อต้านได้เช่นเดียวกัน

2.3 การสร้างสำนึกของความเป็นชนกลุ่มน้อยในหมู่คนจีนปฏิกิริยาต่อต้านการควบคุมของรัฐบาลก็คือ การพยายามรวมกลุ่มในหมู่คนจีนด้วยตนเอง ทั้งนี้เพราะ คนจีนมีประเพณีนิยมในการรวมกลุ่มตามตระกูลหรือหมู่บ้านภูมิลำเนา เพื่อพึ่งพาช่วยเหลือกัน ในระยะแรกลักษณะของการรวมตัวกันคือ การตั้งเป็นสมาคมลับ หรือฮ้องยี้ เมื่อรัฐบาลออกกฎหมายคือ

1. พระราชบัญญัติฮ้องยี้ ร.ศ. 116
2. กฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127

พวกฮ้องยี้จึงหายไปและเปลี่ยนมารวม กลุ่มกันโดยการจัดตั้งสมาคมขึ้นในรูปของสมาคมอาชีพและธุรกิจ สมาคมทางศาสนา สมาคมแซ่ ฯลฯ สมาคมเหล่านี้เป็นที่รวมของคนจีน และให้บริการต่างๆ ทางสังคมแก่ชุมชนชาวจีน แต่ก็เป็นที่ทราบกันอยู่ว่าการจัดตั้งสมาคมและมูลนิธิของชาวจีนนั้น มักจะถูกแทรกแซงจากอิทธิพลภายนอกประเทศ เช่น กลุ่มก๊กมินตั๋ง และ/หรือ กลุ่ม

ชุนยัคเซ็น เป็นต้น รัฐบาลจึงมักจะมองกลุ่มสมาชิกเหล่านี้อย่างระแวดระวังอยู่ตลอดเวลา ความระแวดระวังที่สมาชิกของกลุ่มได้รับ มีผลทำให้สมาชิกของกลุ่มมีความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมากขึ้น และสร้างสำนึกของความเป็นชนกลุ่มน้อยในหมู่สมาชิกของกลุ่มขึ้นด้วย

ผลก็คือ คนจีนในประเทศไทยกลุ่มหนึ่งมีความรู้สึกว่าเป็นชนกลุ่มน้อยและเมื่อเลือกปฏิบัติโดยพระราชบัญญัติต่าง ๆ ที่รัฐบาลประกาศใช้ คนจีนกลุ่มนี้จึงมีความรู้สึกเป็นชนกลุ่มน้อยมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม คงจะเป็นที่ยอมรับกันว่า มีคนจีนจำนวนไม่น้อยที่ได้กลายเป็นคนไทยไปแล้ว จึงพอจะสรุปได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างคนไทยและคนจีนในฐานะชนกลุ่มใหญ่และชนกลุ่มน้อยมีลักษณะพอเข้ากันได้ มีปัญหาขัดแย้งบ้างแต่ไม่รุนแรง

III คนญวนในประเทศไทย

การพิจารณาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างคนไทยและคนญวนในประเทศไทย จำเป็นจะต้องแบ่งคนญวนในประเทศไทยออกเป็น 2 กลุ่ม เช่นเดียวกับคนจีน ทั้งนี้เพราะ ลักษณะของความสัมพันธ์แตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด

1. คนญวนที่อพยพเข้ามาในประเทศไทยสมัยอยุธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์

ในสมัยอยุธยา ปรากฏว่ามีหมู่บ้านญวนอยู่ในกรุงศรีอยุธยา ตั้งแต่สมัยพระนารายณ์มหาราช (2199–2231) แต่ไม่ทราบว่าเข้ามาตั้งแต่เมื่อไร หลังจากนั้นก็มีญวนอพยพเข้ามาจากอันนัม ทังเกียและอินโต่จิ้น ทั้งทางบกและทางเรือมาอาศัยอยู่ที่จังหวัดอยุธยาและจังหวัดจันทบุรี จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์พบว่า คนญวนที่อพยพมานี้เป็นพวกลัทธิทางการเมืองและศาสนา

เมื่อถึงสมัยธนบุรีและรัตนโกสินทร์ ปรากฏว่าคนญวนที่อพยพเข้ามาในประเทศไทยคือพวกที่อพยพเข้ามาสมัยกบฏไต่เซินในเวียดนาม เนื่องจากกบฏไต่เซิน เกิดจากการต่อสู้ของประชาชนในปี พ.ศ. 2313 คนในตระกูลเหงียน ซึ่งเคยปกครองบริเวณอันนัมของเวียดนาม จึงหนีเข้ามาในประเทศไทยเมืองเชียงซุ่นเป็นหัวหน้า พระเจ้าตากสินทรงพระราชทานที่ดินแถบบ้านญวนพาหุรีให้อาศัยอยู่ ฝั่งเชียงซุ่นอยู่ในกรุงธนบุรีได้ไม่ช้าก็ถูกกล่าวหาว่าไม่สวามิภักดิ์จริง กิจจะหนีกลับเมืองญวนและเป็นไส้ศึกคิดขบถต่อแผ่นดินไทย จึงถูกจับประหารชีวิตพร้อมด้วยบุตร ภรรยา และพวกพ้องหลายคน ส่วนที่เหลือก็เนรเทศออกจากกรุงหมด

ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2325 ฝั่งเชียงสี่สู้รบกับพวกกบฏไต่เซินพ่ายแพ้ พระยาชลบุรีและพระยาระยอง ซึ่งยกทัพออกไปสกัดกั้น เห็นว่าฝั่งเชียงสี่เป็นหลานของพระเจ้าแผ่นดินญวน จึง

^๑ ขจัดภัย บรุชพัฒน์ ญวนอพยพ กรุงเทพฯ สำนักพิมพ์ดวงกมล 2521

ได้ชักชวนมาอยู่กรุงเทพฯ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้ทรงพระกรุณาฯ ปลดปล่อย เชียงตุง เป็นอย่างดี เพื่อที่จะดำเนินนโยบายต่อผู้เขมรและญวน โปรดเกล้าฯ ให้องเชียงสือกับ พรรคพวกตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ต้นสำโรง ตำบลคอกกระบือ ซึ่งต่อมาองเชียงสือหนีกลับประเทศ เวียดนาม แม้ว่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกจะมีได้ทรงถือโทษ แต่กรมพระราชวัง บวรมหาสุรสีหนาท ทรงพิโรธชดเคืองมาก จึงรับสั่งให้ย้ายชาวญวนไปอยู่ที่ตำบลบางโพ อำเภอกุสิต

จำนวนคนญวนที่อพยพเข้ามาในประเทศไทย ในสมัยอยุธยาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ จนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวมีประมาณ 5,000–8,000 คน โดยเข้ามาในปีต่าง ๆ กัน และตั้งรกรากตามสถานที่ต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

ปีพ.ศ.	จำนวน	สถานที่ตั้งบ้านเรือน
2199–2231	—	อยุธยา จันทบุรี
2313–2319	(580 ?)	พาดูร์ค (ย้ายไปสามเสน?)
2325	2,000 ประมาณ	บางโพ
2329	1,000	บางโพ
2377	—	จันทบุรี สามเสน
2376	—	กาญจนบุรี สามเสน
2383	1,000	บางโพ

Peter A. Poole กล่าวว่า คนญวนที่อพยพมารุ่นส่วนใหญ่เป็นชายและผู้ชายญวน เหล่านี้มักจะแต่งงานกับผู้หญิงไทยหรือผู้หญิงจีน ลูกหลานของคนญวนกลุ่มนี้ปัจจุบันอาศัยอยู่ กระจุกกระจายทั่วไปและพูดภาษาญวนไม่ได้ คนกลุ่มนี้แทบจะไม่มีรู้สึกว่าตัวเองเป็นคนญวนเสียด้วยซ้ำ พวกที่อพยพเข้ามาในปีพ.ศ. 2376 และ 2383 คือพวกที่นับถือศาสนาคาทอลิก เพราะในสมัยพระเจ้ามินมวง มีประกาศห้ามมิให้คนญวนนับถือคริสตศาสนา พวกที่นับถือคริสตศาสนา จึงอพยพ มาประเทศไทยและอาศัยอยู่ที่จันทบุรีและสามเสน พวกที่นับถือพุทธศาสนา ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่กาญจนบุรี

⁷ Peter A. Poole *The Vietnamese in Thailand*. Ithaca : Cornell University Press, 1970 p. 27

คนญวนที่อพยพเข้ามาในประเทศไทยจึงแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่นับถือพุทธศาสนาและ กลุ่มที่นับถือศาสนาคาทอลิก กลุ่มที่นับถือศาสนาพุทธได้มีโอกาสผสมกลมกลืนกับคนไทยได้มากกว่ากลุ่มที่นับถือศาสนาคาทอลิก ทั้งนี้ เพราะพวกคาทอลิกห้ามมิให้ลูกหลานของตนแต่งงานกับคนนอกศาสนา การผสมกลมกลืนจึงเกิดขึ้นได้ยาก

2. คนญวนที่อพยพเข้ามาในประเทศไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่ 1 และสมัยสงครามโลก ครั้งที่ 2

หลังสงครามโลกครั้งที่หนึ่งฝรั่งเศสยึดครองเวียดนามได้ทั้งหมด ความขัดแย้งระหว่างคนฝรั่งเศสและคนเวียดนามมีลักษณะค่อนข้างรุนแรง คนเวียดนามจำนวนมากจึงพากันหนีฝรั่งเศสเข้ามาอยู่ในประเทศลาว ประเทศเขมร และประเทศไทย ในประเทศไทยคนเวียดนามอพยพเข้ามาอยู่ในเขตจังหวัดอุบลราชธานี นครพนม สกลนคร อุตรดิตถ์ หนองคาย สุรินทร์ ศรีสะเกษ บุรีรัมย์ และ ปราจีนบุรี เริ่มอพยพตั้งแต่ในสมัยรัชกาลที่ 6 เรื่อยมาจนถึงสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง คนเวียดนามที่อพยพมานั้นส่วนใหญ่อพยพมาจากประเทศลาวและเขมรอีกต่อหนึ่ง และอาศัยอยู่ในบริเวณจังหวัดต่างๆ ดังที่ได้กล่าวแล้ว โดยมีได้มีการควบคุมจากเจ้าหน้าที่แต่อย่างไร จำนวนประชากรชาวเวียดนามในประเทศไทยในระยะนี้มีอยู่ประมาณ 46,700 คน

ในระยะหลังสงครามโลกครั้งที่สองนี้ การสู้รบระหว่างฝรั่งเศสกับเวียดนามในอาณาเขตเวียดนามดำเนิน ไปอย่างค่อนข้างจะรุนแรง เป็นเหตุให้มีชาวญวนอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทยเพิ่มขึ้น ในปีพ.ศ. 2496 มีการอพยพเข้ามาประมาณ 5,000 คน^๕ ในสมัยแรกๆ ที่คนญวนอพยพเข้ามายังประเทศไทยนั้น กระทรวงมหาดไทยได้ปฏิบัติต่อญวนอพยพโดย 1) ให้คนญวนอพยพเข้าประเทศได้ และให้ความช่วยเหลือตามหลักมนุษยธรรม 2) ผ่อนผันให้ไม่ต้องปฏิบัติตามพระราชบัญญัติคนเข้าเมืองและการทะเบียนคนต่างด้าว 3) อนุมัติเงินก้อนหนึ่งให้กระทรวงมหาดไทยดำเนินการช่วยเหลือญวนอพยพ แต่หลังจากที่รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ค้นพบว่าคนญวนอพยพที่เข้ามานี้มีตัวแทนของพวกเวียดนาม เพื่อจัดตั้งองค์กรต่อต้านและขับไล่ฝรั่งเศสออกจากอินโดจีน รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงได้มีความคิดเห็นว่าพวกญวนอพยพเป็นภัยต่อความมั่นคงของประเทศและหามาตรการควบคุมญวนอพยพต่อไป ขัจฉักย์ บุรุษพัฒน์ กล่าวว่ ภายหลังจากที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม เข้ามาบริหารประเทศในปีพ.ศ. 2492 รัฐบาลได้ตระหนักถึงภัยจากการแทรกซึมบ่อนทำลายของฝ่ายคอมมิวนิสต์ภายในประเทศ และเห็นว่า การเคลื่อนไหว

^๕ ขัจฉักย์ บุรุษพัฒน์ ญวนอพยพ หน้า ๔๐

อย่างลับๆ ของพวกเวียดมินห์ เป็นภัยร้ายแรงต่อความมั่นคงปลอดภัยของประเทศเช่นเดียวกัน เพราะเวียดมินห์ ซึ่งแต่เดิมเข้าใจว่าเป็นพวกชาตินิยมนั้น ที่แท้คือพวกคอมมิวนิสต์นั่นเอง⁹

มาตรการควบคุมคนญวนอพยพซึ่งรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม กำหนดขึ้น อาจสรุปเป็นข้อๆ ดังนี้

2.1 การกำหนดเขตอยู่อาศัยและควบคุมคนญวนอพยพ

- 2.1.1 2492 กำหนด 15 จังหวัด เป็นเขตให้ญวนอพยพอาศัยอยู่ คนญวนจะอาศัยอยู่นอกเขต 15 จังหวัดนี้ไม่ได้ (เชียงราย น่าน อุตรดิตถ์ เลย อุบลราชธานี หนองคาย นครพนม บรืรัมย์ อุดรธานี ขอนแก่น มหาสารคาม ร้อยเอ็ด สกลนคร ชัยภูมิ กาฬสินธุ์)
- 2.1.2 2493 กำหนด 8 จังหวัด เป็นเขตให้ญวนอพยพอาศัยอยู่และบังคับให้เดินทางไปยังจังหวัดควบคุมใหม่ ภายใน 1 เดือน (หนองคาย สกลนคร นครพนม อุบลราชธานี ปราจีนบุรี ศรีสะเกษ ขอนแก่น อุดรธานี)
- 2.1.3 2496 จับกุมญวนชั้นหัวหน้าจำนวน 831 คน เมื่อทางราชการค้นพบว่า คนญวนชั้นหัวหน้าในจังหวัดหนองคาย สกลนคร และนครพนม จัดการฝักอบรมคนหนุ่ม เพื่อส่งไปช่วยเวียดมินห์รบ เรียกรอเงินส่งไปช่วยเหลือและโฆษณาสนับสนุนเวียดมินห์อย่างเปิดเผย โดยที่รัฐบาลจัดส่งพวกที่ถูกจับกุมนี้ไปไว้ที่จังหวัดพัทลุงและสุราษฎร์ธานี
- 2.1.4 2503 กำหนดเขต 8 จังหวัด ที่อนุญาตให้ญวนอพยพอาศัยอยู่ได้ (หนองคาย อุดรธานี สกลนคร นครพนม อุบลราชธานี ปราจีนบุรี สุราษฎร์ธานี พัทลุง)

2.2 การวางมาตรการควบคุม

- 2.2.1 จัดรูปการปกครอง 10 ครอบครัวเป็น 1 หมู่บ้าน หลายๆ หมู่บ้านจัดเป็นตำบล หัวหน้าหมู่บ้านใช้นายสิบและนายพลตำรวจ ที่มีความประพฤติดีมีครอบครัวแล้ว มีบุคลิกที่น่าเชื่อถือ สามารถอ่านและเขียนภาษาญวนได้

⁹ ขจัดภัย บรุขทัตต์ ญวนอพยพ หน้า 40

- 2.2.2 ให้หัวหน้าหมู่บ้านและตำบลสอดส่องความเคลื่อนไหวของบุคคลทั้งภายในและภายนอกในอย่างใกล้ชิด
- 2.2.3 ห้ามมิให้ผู้อพยพออกจากบริเวณหมู่บ้านที่อาศัยอยู่เกินกว่า 24 ชั่วโมง นอกจากจะได้รับอนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษรจากผู้ที่กำกับการตำรวจภูธรจังหวัด
- 2.2.4 ดำรวจจำนวนคนผูวนอพยพ และให้บัตรประจำตัว
- 2.2.5 งดต่ออายุใบสำคัญประจำตัวคนต่างค้ำวให้คนผูวนอพยพ
- 2.2.6 จัดทำรายชื่อคนผูวนทั้งหมู่บ้าน ให้เรียกหาตัวได้ง่าย ๆ
- 2.2.7 จัดทำแผนที่บ้านคนผูวนทั้งจังหวัด
- 2.2.8 จัดทำสำมะโนครัวเรือนและทะเบียนบ้านของคนผูวน

2.8 การสร้างสำนึกของความเป็น “ผูวนอพยพ”

การที่ทางรัฐบาลไทยกำหนดให้คนผูวนที่อพยพมาสมัยสงครามโลกครั้งที่หนึ่งและครั้งที่สอง มีฐานะเป็น “ผู้อพยพ” แทนที่จะเป็น “คนต่างค้ำว” ทำให้คนผูวนมีฐานะแตกต่างไปจากคนต่างชาติคนอื่นที่เดินทางเข้ามาในประเทศไทย และฐานะ “ผู้อพยพ” นี้เป็นฐานะที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมาย ทำให้คนผูวนเหล่านี้มีความรู้สึกว่ เนื่องจากตนอาศัยอยู่ในประเทศไทยโดยไม่ถูกต้องตามกฎหมายนี้ทำให้ตนอยู่ในฐานะที่ถูกบังคับขู่เข็ญ หรืออยู่ในฐานะที่เสียเปรียบอยู่ตลอดเวลา ฉะนั้นฐานะอันไม่ถูกต้องตามกฎหมายนี้มีส่วนสร้างสำนึกของความเป็นคนอื่นที่ไม่ใช่คนไทย ความรู้สึกนี้อาจจะเรียกว่าเป็นความรู้สึกของชนกลุ่มน้อยก็ได้ ถ้าเราจะมองว่พวกเขาผูวนอพยพนี้ จะต้องอาศัยอยู่ในประเทศไทยตลอดไป นอกจากนั้นการถูกจำกัดเขตที่อยู่อาศัย และการถูกควบคุมโดยเจ้าหน้าที่อยู่ตลอดเวลาที่มีส่วนช่วยสร้างสำนึกของความเป็นชนกลุ่มน้อยอยู่ตลอดเวลา เมื่อเปรียบเทียบกับคนผูวนที่อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทยตั้งแต่สมัยต้นรัตนโกสินทร์แล้ว จะพบว่าคนผูวนรุ่นแรกไม่มีสำนึกของความเป็นชนกลุ่มน้อย เพราะชนกลุ่มแรกนี้ได้รับเอาชนบทรธรรมนิยมประเพณีของคนไทยจนไม่มีสำนึกของความเป็นคนเวียตนามเหลืออยู่เท่าใดนัก ถ้าผู้อพยพเข้ามาสมัยสงครามโลกครั้งที่หนึ่งและสอง ได้มีโอกาสเป็นคนต่างค้ำวและโอนสัญชาติได้เมื่อถึงเวลาอันควรก็คงจะมีสำนึกของความเป็นไทยเหมือนกัน แต่การที่รัฐบาลสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม

จำกัดสิทธิคนญวนที่อพยพเข้ามาในประเทศไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่หนึ่งและครั้งที่สอง ไม่ให้มีโอกาสเป็นคนไทย ก็เนื่องจากว่า รัฐบาลกลัวว่าคนเหล่านี้จะนำเอาลัทธิคอมมิวนิสต์มาแทรกซึมในหมู่คนไทย ความกลัวนั้นเป็นความกลัวที่มีมูลความจริง เพราะรัฐบาลได้สืบทราบว่ามีกลุ่มคนเวียดนามที่ให้การสนับสนุนผก. ไทย และมีคนเวียดนามบางกลุ่มช่วยรวบรวมข้อมูลข่าวสารต่างๆ ของทางราชการไทยให้กับรัฐบาลเวียดนาม แม้แต่ โฮ จี มินห์ ก็ได้เคยเข้ามาช่วยสมาคมลับเวียดนามดำเนินการกอบกู้เอกราชให้กับรัฐบาลเวียดนาม

แต่การที่คนบางกลุ่มมีพฤติกรรมไม่น่าไว้วางใจและรัฐบาลเหมาเอาว่า คนญวนทุกคนจะต้องมีพฤติกรรมที่ไม่น่าไว้วางใจทั้งหมด ถึงขนาดที่รัฐบาลจำกัดสิทธิเสรีภาพในการตั้งบ้านเรือนและเดินทางภายในประเทศ อันมีผลทำให้เกิดการสร้างสำนึกของความเป็นชนกลุ่มน้อยขึ้น และอาจสร้างปฏิกิริยาทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างชนกลุ่มน้อยและชนกลุ่มใหญ่เป็นไปในทางลบนั้น เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องจะต้องพิจารณาอย่างรอบคอบดูว่า เป็นการกระทำที่เหมาะสมเพียงใด ผลได้และผลเสียคุ้มกันเพียงใดหรือไม่ นอกจากนี้ การที่รัฐบาลแสดงอาการกีดกันคนญวนอพยพ กลับมีผลทำให้คนญวนรวมตัวกันเพื่อต่อต้านรัฐบาลมากขึ้น ซึ่งเป็นสิ่งที่รัฐบาลไม่ต้องการ การที่ปฏิกิริยาของคนจีนในประเทศไทยตอบโต้การกระทำของรัฐบาลในสมัยนั้น ก็มีลักษณะเดียวกันกับของคนญวน เป็นเรื่องที่ชวนให้คิดว่านโยบายของรัฐบาลสมัยนั้นถูกต้องเพียงใด

IV. ชาวเขาในประเทศไทย

ชาวเขาคาศัยอยู่ในบริเวณที่เป็นประเทศไทยปัจจุบันมาตั้งแต่สมัยโบราณก่อนที่จะเกิดมีอาณาจักรสุโขทัย และชาวเขากลุ่มต่าง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่อาศัยอยู่บนภูเขานั้นก็ตั้งบ้านเรือนแยกกันอยู่ต่างหากจากคนไทยซึ่งอาศัยอยู่บนพื้นราบ ถึงขนาดที่ว่าคนพื้นราบส่วนใหญ่ไม่ได้ให้ความสนใจแก่ชาวเขาเลย สำหรับกรณีชาวเขาในประเทศไทย ในประวัติศาสตร์ไทยมีการกล่าวถึงอาณาจักรละว้าทางภาคเหนือของประเทศไทย และนักวิชาการเชื่อว่าชาวเขาเผ่าละว้าหรือลัวะ คือคนกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันกับคนที่อยู่ในอาณาจักรละว้าสมัยโบราณ นอกจากพวกละว้าแล้วก็มีพวกจีนฮ่ออีกกลุ่มหนึ่งที่มีบันทึกไว้ในประวัติศาสตร์ไทย ในสมัยรัชกาลที่ 5 พ.ศ. 2428 เนื่องจากรัฐบาลต้องส่งกองทัพไปทำการขับไล่ฮ่อให้พ้นจากราชอาณาเขต¹⁰ ที่กล่าวมานี้ไม่ได้หมายความว่าคนไทย

¹⁰ จิราภรณ์ สถาปนาวรรณะ วิกฤตการณ์ สยาม ร.ศ. 112 การเสียดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ 2523 หน้า 50.

ไม่รู้จักชาวเขา เพียงแต่ว่าชาวไทยสมัยนั้น ไม่ได้มีความรู้สึกที่ชาวเขาเป็นกลุ่มชนที่จะต้องให้ความสนใจเป็นพิเศษ การศึกษาสำรวจเกี่ยวกับชาวเขาเพิ่งเริ่มทำครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2503 ทั้งนี้เพราะก่อนหน้านั้นรัฐบาลไทยไม่เคยคิดว่ามีความจำเป็นที่จะต้องให้ความสนใจใส่กับชาวเขาเป็นพิเศษ เห็นได้ชัดจากการที่รัฐบาลสมัยก่อน (โดยเฉพาะอย่างยิ่งสมัยจอมพล ป.) มิได้มีมาตรการควบคุมชาวเขา ทั้ง ๆ ที่มีมาตรการควบคุมชนกลุ่มน้อยกลุ่มอื่น ๆ ในประเทศไทย

เมื่อเดือนพฤศจิกายน 2503 ได้มีการสำรวจชาวเขาในเขตจังหวัดแม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ เชียงราย น่าน แพร่ ลำปาง ลำพูน ตาก สุโขทัย และอุตรดิตถ์ จากการสำรวจนี้ประมาณว่ามีชาวเขาอยู่ประมาณ 20 เผ่า เป็นจำนวน 217,000 คน และในการสำรวจในปี พ.ศ. 2508-09 ของคณะสำรวจองค์การสหประชาชาติปรากฏว่ามีชาวเขาอยู่ประมาณ 275,249 คน สาเหตุที่เริ่มมีการให้ความสนใจแก่ชาวเขาในสมัย จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรีนั้นเป็นเพราะปัญหาต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

- 1) การเผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์ในหมู่ชาวเขา
- 2) การปลุกผี
- 3) การทำลายป่าไม้และต้นน้ำลำธาร

เพื่อขจัดปัญหาดังกล่าวนี้ รัฐบาลจึงได้ให้มีการพัฒนาสงเคราะห์ชาวเขาโดยมีนโยบายระยะสั้นและระยะยาว นโยบายระยะสั้นคือการจัดให้มีเจ้าหน้าที่เข้าไปตั้งชาวเขาให้มีความนิยมในรัฐบาลไทย และนโยบายระยะยาวคือการพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาให้อยู่อาศัยและทำมาหากินบนภูเขาเป็นหลักแหล่งแน่นอน โดยการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชาวเขา เพื่อให้ทำการเกษตรถาวรและเลิกการปลุกผี

จุดประสงค์ใหญ่ของการให้ความสนใจแก่ชาวเขานั้น เป็นเพราะรัฐบาลกลัวการเผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์ และรัฐบาลต้องการจะร่วมมือกับสหประชาชาติแก้ปัญหาเรื่องผีนี้ โครงการพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาจึงมีจุดประสงค์ 2 ประการนี้เป็นจุดประสงค์ใหญ่ โครงการต่าง ๆ ประกอบด้วย

1. นิคมชาวเขา ทำหน้าที่พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาทั้งในด้านอาชีพ การศึกษา การอนามัย การสังคมสงเคราะห์ เพื่อให้เป็นตัวอย่าง

2. ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการทดลองและส่งเสริม การเกษตรบนภูเขา การคมนาคมบนภูเขา การจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผลของชาวเขา และเป็นศูนย์กลางใน การอำนวยความสะดวกของหน่วยพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาเคลื่อนที่

3. ศูนย์วิจัยชาวเขา ทำหน้าที่ค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับชาวเขา

4. โครงการชาวเขาสัมพันธ์ ประกอบด้วย

4.1 โครงการธรรมจาริก

4.2 โครงการจัดนำผู้นำชาวเขามาเยี่ยมสถานที่ ๆ สำคัญทางประวัติศาสตร์และ วัฒนธรรมไทย

4.3 โครงการช่วยเหลือชาวเขาผู้ติดยาเสพติด

4.4 โครงการจัดนำอาสาสมัครขึ้นไปช่วยพัฒนาชาวเขา

เมื่อรัฐบาลมองเห็นปัญหาเรื่องคอมมิวนิสต์ว่าเป็นเรื่องที่น่าห่วงใยในหมู่ชาวเขาและได้ ดำเนินการจัดโครงการต่าง ๆ เพื่อชักนำชาวเขาให้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย ดังกล่าว ข้างต้นแล้ว ปัญหาที่ตามมาคือปัญหาเรื่องสัญชาติ ขจัดภัย บุรุษพัฒน์กล่าวว่า¹¹

“ปัจจุบันเรายังถือไม่ได้ว่าชาวเขาเป็นคนไทย เพราะแม้ว่าชาวเขาบางคนจะ เกิดในเมืองไทย ซึ่งโดยหลักเกณฑ์ตาม พ.ร.บ. สัญชาติแล้ว ก็น่าจะได้รับสัญ ชาติไทยตามกฎหมาย แต่ในทางปฏิบัติเรายังไม่ให้สัญชาติไทยแก่ชาวเขาเพราะมี อุปสรรคขัดข้องหลายประการ

การที่เราจะขอให้ชาวเขาทุกเผ่าทุกหมู่บ้านเข้าใจถึงสิทธิ และหน้าที่ ของคนใน ฐานะที่เป็นคนไทยพร้อม ๆ กันแล้ว จึงจะให้สัญชาติไทยนั้นย่อมเป็นการสุควิสุย เพราะฉะนั้นสิ่งที่ควรจะทำก็คือ ชาวเขาเผ่าใด หมู่บ้านใด ที่ฝ่ายปกครองสามารถ เข้าถึงได้ มีความรู้เข้าใจถึงสิทธิหน้าที่ของคนในฐานะที่เป็นคนไทย สามารถปฏิบัติ ตามกฎหมายไทยได้ เราก็ควรจะยอมรับให้ชาวเขากลุ่มนั้นเป็นคนไทย มีสัญชาติไทย ตามกฎหมาย เมื่อได้ดำเนินการโดยค่อยเป็นค่อยไปเช่นนั้นแล้ว จำนวนชาวเขาที่กลายเป็นคนไทยก็จะมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น จำนวนชาวเขาที่แท้จริงก็จะลดลงไปเรื่อย ๆ

¹¹ ขจัดภัย บุรุษพัฒน์ ชนกลุ่มน้อยในไทย กรุงเทพฯ ๓ แพร่พิทยา 2519 หน้า 115.

แต่ทั้งนี้รัฐบาลจะต้องมี มาตรการที่เข้มแข็งเด็ดขาดในการสกัดกั้นมิให้ชาวเขาจาก ประเทศเพื่อนบ้านอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย เพราะถ้าหากชาวเขาจาก นอกประเทศยังสามารถอพยพเข้าประเทศไทยได้เรื่อย ๆ แล้ว รัฐบาลก็จะต้องคอย ขบคิดหาทางแก้ไขปัญหาชาวเขาอยู่เรื่อยไปไม่มีวันจบสิ้น”

จะเห็นได้ว่าในกรณีเกี่ยวกับชาวเขานี้ รัฐบาลมีนโยบายผสมกลมกลืน (assimilation) หรือพยายามบังคับให้กลืน (incorporation) เพื่อว่าเมื่อชาวเขากลายเป็นคนไทยแล้ว ปัญหาเรื่อง การกลายเป็นคอมมิวนิสต์ของชาวเขาคงจะหมดไป แต่ในขณะเดียวกัน (ผู้นำ) คนไทยบางคนก็ ยังมีความเห็นที่ไม่ควรให้ชาวเขาได้สัญชาติไทย เพราะไม่แน่ใจว่าจะมีคอมมิวนิสต์แทรกเข้ามา หรือไม่ และเพราะความรักชาติไทยและต้องการรักษาความเป็นไทยของคนไทยไว้ให้มีการผสมปน กับชาติพันธุ์อื่นให้น้อยที่สุด

อย่างไรก็ตามปัจจุบันปัญหาชาวเขาจะเป็นปัญหาที่มีอันตรายน้อยมาก เมื่อเทียบกับ ปัญหาของกลุ่มชาติพันธุ์อื่น และรัฐบาลได้มอบหมายให้กรมประชาสงเคราะห์รับหน้าที่เกี่ยวกับ ชาวเขาไป แต่ผู้ที่มีบทบาทมากเกี่ยวกับการพยายามชักนำให้ชาวเขากลายเป็นไทยคือพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์ปัจจุบัน พระราชกรณียกิจเกี่ยวกับชาวเขาได้มีส่วนช่วยให้รัฐบาลลดความห่วงใย เกี่ยวกับเรื่องปัญหาชาวเขาได้บ้าง

การสร้างสำนึกของความเป็นไทยในหมู่ชาวเขา

ชาวเขาส่วนใหญ่อาศัยอยู่บนภูเขาที่มีความสูงเกินกว่า 4,000 ฟุต เหนือระดับน้ำทะเล จึงมีโอกาสติดต่อกับคนไทยพื้นราบน้อย เมื่ออยู่บนเขาชาวเขามักจะไม่มีสำนึกของความเป็นไทย เพราะในการใช้ชีวิตประจำวันมักจะพบปะพูดคุยกับชาวเขาเผ่าเดียวกันหรือกับชาวเขาเผ่าอื่น ฉะนั้น สำนึกของความเป็นคนเผ่า คชนื้อ คนกะเหรี่ยง หรือคนลัวะ จะมีอยู่เป็นสำนึกแรก นอกจากนี้ กฎเกณฑ์หรือนโยบายต่าง ๆ ของรัฐบาลถึงแม้จะเป็นนโยบายเกี่ยวกับชาวเขา แต่ก็มีผลเกี่ยวกับ ชาวเขาส่วนใหญ่ที่อาศัยอยู่บนที่สูงมาก ๆ น้อย นักวิชาการตะวันตกที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับเอกลักษณ์ ของชาวเขามักจะรายงานไว้ สำนึกของเอกลักษณ์ของชาวเขามักจะเปลี่ยนแปลงไปกับสภาพ

แวกคล้อม¹² ในสภาพแวกคล้อมบนเขา ชาวลัวะจะมีสำนึกเป็นชาวเขาเผ่าลัวะเปรียบเทียบกับชาวเขาเผ่าอื่น เมื่อลงมาบนพื้นราบแถวในเมืองเชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน ฯลฯ ชาวลัวะจะมีสำนึกเป็นคนเมือง (คนภาคเหนือ) และในสภาพแวกคล้อมใหญ่ระดับชาติ ชาวลัวะก็จะมีสำนึกเป็นคนไทย (ไม่ใช่ฝรั่ง ไม่ใช่จีน) การให้สัญชาติไทยแก่ชาวเขาที่เกิดในประเทศไทยจะเป็นวิธีการหนึ่งซึ่งจะช่วยสร้างสำนึกของความเป็นคนไทยในหมู่ชาวเขาค้วย

เนื่องจากนโยบายเกี่ยวกับชาวเขาของรัฐบาลไทยเป็นนโยบายที่พยายามให้ความช่วยเหลือแก่ชาวเขา และไม่ได้มีนโยบายที่มีผลทำให้ชาวเขารู้สึกว่าถูกกีดกันหรือถูกเลือกปฏิบัติ ดังนั้นปฏิกริยาของชาวเขาต่อรัฐบาลไทยจึงมิได้มีลักษณะต่อต้านรัฐบาล การรวมกลุ่มเพื่อแสดงตนเป็นปฏิภักษ์ต่อรัฐบาลก็มีได้มิให้เห็นชัดเจนอย่างเช่นกรณีของคนจีนและคนญวน สาเหตุอีกประการหนึ่งที่ทำให้ไม่มีการรวมกลุ่มก็คือการที่ชาวเขาแยกกันอยู่กระจัดกระจาย ไม่ได้มีโอกาสรวมกันเป็นชุมชนใหญ่ ทำให้ผู้ปกครองประเทศลดความห่วงใยลงได้บ้าง

V. คนลาวในประเทศไทย

คนลาวที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยมี 2 ลักษณะ กลุ่มแรกคือ กลุ่มที่เข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทย ตั้งแต่สมัยต้นรัตนโกสินทร์ โดยอพยพเข้ามาเป็นกลุ่มเมื่อถูกกวาดต้อนมาจากเวียงจันทน์ หลังจากทีลาวแพ้ศึกสงคราม และกลุ่มที่สองคือ กลุ่มที่อาศัยอยู่ในบริเวณภาคอีสานของไทยปัจจุบันมาตั้งแต่ศึกคำบรบพ การแบ่งแยกอาณาเขตทางการเมืองมีผลทำให้ดินแดนของอาณาจักรลาวถูกแบ่งแยก และคนลาวที่อาศัยอยู่ในภาคอีสานของไทย ปัจจุบันจึง ได้กลายเป็นประชาชนของประเทศไทย โดยที่สำนึกทางชาติพันธุ์นั้นยังเป็นลาว

คนลาวอาศัยอยู่ที่บริเวณอาณาจักรลานช้าง ซึ่งครอบคลุมทางฝั่งซ้ายและฝั่งขวาของแม่น้ำโขงมาตั้งแต่สมัยก่อนสมัยสุโขทัย โดยที่อาณาจักรลานช้างและอาณาจักรสุโขทัยมีฐานะเท่าเทียมกัน ต่อมาในสมัยอยุธยา อาณาจักรอยุธยาและอาณาจักรลานช้างมีฐานะใกล้เคียงกัน จน

12.1 Kunstadter, Peter "The Lua? (Lawa) and Skaw Karen of Maehongson Province, Northwest Thailand" in *Southeast Asian Tribes, Minorities and Nations* Kunstadter (ed.) Princeton: Princeton University Press, 1967.

12.2 Moerman, Michael "Ethnic Identification in a Complex Civilization: Who Are the Lue" *American Anthropologist* 67 (5): 1215-1230.

12.3 Keyes, C.F. *Ethnic Adaptation and Identity: The Karen on the Thai Frontier with Burma* Philadelphia: Institute for Study of Human Issues, 1979.

กระทั่งเมื่ออาณาจักรล้านช้างอ่อนกำลังลงและแตกแยกออกเป็นอาณาจักรหลวงพระบาง เวียงจันทน์ และจัมปาศักดิ์เมื่อ พ.ศ. 2238 ทางฝั่งขวาของแม่น้ำโขง (ภาคอีสานของไทยในปัจจุบัน) อาณาจักรเวียงจันทน์ครอบคลุมบริเวณจังหวัดเลย หนองคาย และนครพนม อาณาจักรจัมปาศักดิ์ ครอบคลุมบริเวณจังหวัดอุบลราชธานี และร้อยเอ็ด ส่วนอาณาจักรหลวงพระบาง ซึ่งอยู่ทาง ด้านเหนือ นั้นไม่ได้ครอบคลุมภาคอีสานของไทย สรุปโดยย่อก็คือ ภาคอีสานของไทยปัจจุบันนี้ นั้น เมื่อ พ.ศ. 2238 อยู่ภายใต้การครอบครองของอาณาจักรอยุธยา เวียงจันทน์และจัมปาศักดิ์

สมัยต้นรัตนโกสินทร์ ปรากฏว่าหัวเมืองลาวมีลักษณะเป็นหัวเมืองใหญ่และหัวเมือง น้อยภายใต้การปกครองดูแลของเจ้าเมือง โดยที่เจ้าเมืองถูกควบคุมจากส่วนกลางในกรุงเทพฯ น้อยมาก ทั้งนี้เพราะการคมนาคมไม่สะดวก

ในสมัยรัชกาลที่ 3 พ.ศ. 2371 หลังจากปราบกบฏเจ้าอนุเวียงจันทน์แล้วได้ส่งเจ้าอนุ มากรุงเทพฯ ปรากฏความในพระราชพงศาวดารรัชกาลที่ 3 ดังนี้

“เจ้าพระยาราชสุภาวดี จึงให้พระอนุรักษโยธา พระโยธาสงครามหลวง เทเพนท์ พระนครเจ้าเมืองขอนแก่น ราชวงศ์เมืองชนบทกับไพร่ 300 คนคุมตัว อนุกับครอบครัวลงมาส่งถึงสระบุรี พระยาพิไชยวาริขึ้นไปตั้งรับครอบครัวและส่ง เสบียงอยู่ที่นั่น ก็ทำทรงใส่อนุตั้งประจานไว้กลางเรือ ให้พระอนุรักษโยธา พระ โยธาสงครามตระเวนลงมาถึงกรุงเทพมหานคร ณ วันเดือน 2 ขึ้น 11 ค่ำ (หน้า 91-92) ในปี พ.ศ. 2372

“ฝ่ายเจ้าพระยาราชสุภาวดี นายทัพนายกอง เสร็จราชการแล้วก็พากันลงมา เฝ้า โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมตั้งเจ้าพระยาราชสุภาวดี เป็นที่เจ้าพระยาบดินทร เดชาติสมุหนายก ตั้งพระราชวังขึ้นเป็นพระมหาเทพ นายทัพนายกองอื่น ๆ ก็ พระราชทานปูนบำเหน็จให้ตามความชอบทุกนาย แล้วยกเอาพระยาพิไชยวาริ (โต) มาเป็นที่พระยาราชสุภาวดี คราวเวียงจันทน์ครั้งนั้น โปรดให้อยู่เมืองลพบุรีบ้าง เมืองสระบุรีบ้าง เมืองสุพรรณบุรีบ้าง เมืองนครไชยศรีบ้าง พวกเมืองนครพนม พระอินทราชาขึ้นไปเกลี้ยกล่อม ก็เอามาไว้เมืองพนัสนิคมกับด้วยลาวอาสาปากน้ำ ซึ่งไปตั้งอยู่ก่อน” (หน้า 100)¹⁸

¹⁸ เจ้าพระยาพิทักษ์วงษ์ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3 เล่ม 1 กรุงเทพฯ ๙
กรุงสกา

ในตอนต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดินแดนฝั่งตะวันออกแม่น้ำโขงตอนเหนือ คือ หลวงพระบาง รวมทั้งเมืองขึ้น สิบสองจุไทย หัวพันทั้งห้าทั้งหก และเมืองพวน อยู่ในฐานะเป็นเมืองประเทศราชของไทย ในปี พ.ศ. 2416–2426 เมื่อดินแดนแถบนี้ได้รับความเดือดร้อนจากการรุกรานของพวกฮ่อ รัฐบาลทางกรุงเทพฯ จึงส่งกองทัพไปปราบปรามและจัดการปกครองหัวเมืองบางแห่งให้รัดกุมขึ้น ในปี พ.ศ. 2425 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ส่งข้าหลวงใหญ่ไปประจำอยู่ที่จัมปาซัดอีกด้วย และในปี พ.ศ. 2433 มีการแบ่งหัวเมืองลาวออกเป็น 4 อาณาเขต ภายใต้อำนาจควบคุมดูแลของข้าหลวงใหญ่และรองข้าหลวงใหญ่

เมื่ออังกฤษเข้ามามีอำนาจเหนือประเทศพม่า และฝรั่งเศสเข้ามามีอำนาจเหนือดินแดนแถบอินโดจีนแล้ว ข้อขัดแย้งระหว่างฝรั่งเศสกับไทยเกี่ยวกับเรื่องสิทธิเหนือดินแดนฝั่งซ้ายและฝั่งขวาของแม่น้ำโขงจึงเกิดขึ้น ผลที่สุดไทยจำต้องสละสิทธิ์เหนือดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงให้แก่ฝรั่งเศส ตามสัญญาฉบับลงวันที่ 3 ตุลาคม พ.ศ. 2436

เพื่อปฏิบัติตามสัญญาทางกรุงเทพฯ จึงมีคำสั่งไปถึงข้าหลวงใหญ่ประจำหัวเมืองลาวกาวและลาวพวน ให้ปฏิบัติการณ์ดังนี้

1. ปล่อกันฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงให้กลับไปบ้านเมืองเดิม
2. ให้รื้อถอนค่ายทหารริมฝั่งขวาแม่น้ำโขงที่อยู่ในเขต 25 กิโลเมตร จากแม่น้ำขึ้นมา
3. ให้ถอนทหารออกจากบริเวณดังกล่าว
4. ห้ามเก็บภาษีขาเข้าออกในบริเวณนี้ และให้ถอนด่านภาษีของเดิม

นอกจากนี้ ยังได้จัดการปกครองดินแดนฝั่งขวาตรงข้ามหลวงพระบางใหม่ เพราะหัวเมืองเหล่านี้ เดิมอยู่ในบังคับของหลวงพระบาง เมื่อหลวงพระบางตกไปเป็นของฝรั่งเศส จึงให้รวมหัวเมืองซึ่งเคยเป็นเมืองขึ้นหลวงพระบางให้อยู่ในปกครองข้าหลวง ขึ้นอยู่กับกรุงเทพฯ พยายามเรียบร้อยให้ขึ้นอยู่กับหัวเมืองพิไชย ตามสัญญาฉบับลงวันที่ 3 ตุลาคม พ.ศ. 2436 จึงปรากฏว่าชนชาติลาวถูกแบ่งแยกออกเป็น 2 ส่วน คือส่วนที่อยู่ภายใต้การควบคุมของฝรั่งเศส และส่วนที่อยู่ภายใต้การควบคุมของไทย คนลาวซึ่งอาศัยอยู่ในภาคอีสานของไทยจึงมีฐานะเป็นชนกลุ่มน้อยของไทยนับแต่บัดนั้นมา

เมื่อประเทศไทยเปลี่ยนการปกครองจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราช มาเป็นประชาธิปไตยในปี พ.ศ. 2475 การเกิดกบฏบวรเดชในปี พ.ศ. 2476 เป็นเหตุให้รัฐบาลมีความไม่ไว้วางใจผู้นำและเมื่อมีการเลือกตั้งในสมัยนั้น (สิ้นปี พ.ศ. 2476) นักการเมืองจึงถูกเฟื่องเสียงมากเป็นพิเศษ ในปีต่อมา นักการเมืองอีสาน ถวิล อุดร (ส.ส. ร้อยเอ็ด) เตียง ศิริจันทร์ (ส.ส. สกลนคร) ทองอินทร์ ภูริทัต (ส.ส. อุบลราชธานี) จำลอง ดาวเรือง (ส.ส. มหาสารคาม) ได้ทำตัวเป็นฝ่ายค้านรัฐบาลเรื่อยมา ข้อวิจารณ์ของนักการเมืองฝ่ายค้านมีตัวอย่างเช่น เรื่อง บทบาทของทหารในการบริหารราชการแผ่นดิน การค้าฝิ่น ฯลฯ สมัยหลังสงครามโลกครั้งที่สอง (พ.ศ. 2487–2490) โดยเฉพาะอย่างยิ่งสมัยที่ นายควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรี นักการเมืองอีสานหลายคนได้เป็นรัฐมนตรี แต่ต่อมาเมื่อ จอมพล ป. พิบูลสงคราม กลับมามีอำนาจใหม่ นักการเมืองอีสานเหล่านี้ ซึ่งเป็นพวกนายปรีดี พนมยงค์ ก็กลับกลายเป็นฝ่ายค้านรัฐบาลอีก นอกจากนี้ นักการเมืองอีสานบางคนยังมีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดตั้ง The Southeast Asia League ซึ่งรวมไทย ลาว เขมร และเวียดนาม เข้าด้วยกัน กรรมการของกลุ่ม Southeast Asia League ประกอบด้วย นายเตียง ศิริจันทร์ และนายถวิล อุดร ร่วมกับ Tran Van Giao และ Le Hi และเจ้าสุภานุวงศ์

แต่หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระอนันตมหิตลธิศกษัตริย์ทรงปลงพระชนม์ นายปรีดี พนมยงค์ และพรรคพวกบางคนหลบหนีออกนอกประเทศเนื่องจากถูกหาว่าเป็นผู้ปลงพระชนม์และเป็นคอมมิวนิสต์ นักการเมืองอีสานบางคนต้องหลบซ่อนตัวอยู่ในประเทศ ในที่สุดในปี พ.ศ. 2491 นายเตียง ศิริจันทร์ (ส.ส. สกลนคร) นายจำลอง ดาวเรือง (ส.ส. มหาสารคาม) นายฟอง สิทธิธรรม (ส.ส. อุบลราชธานี) นายถวิล อุดร (ส.ส. ร้อยเอ็ด) นายทองอินทร์ ภูริทัต (ส.ส. อุบลราชธานี) นายทิม ภูริทัต (ส.ส. อุบลราชธานี) และนายทองเปลว ชลภูมิ (ส.ส. นครนายก) ถูกกล่าวหาว่า วางแผนแยกดินแดนภาคอีสานออกจากประเทศไทยเพื่อไปรวมกับอินโดจีน ต่อมา นักการเมืองกลุ่มนี้ได้รับการปลดปล่อย แต่ในปี พ.ศ. 2492 (มีนาคม) นายทองอินทร์ นายจำลอง ดาวเรือง และนายทองเปลวถูกจับอีกครั้งหนึ่งและถูกยิงตาย “ระหว่างที่พยายามหนี” (เหตุการณ์ กิไล 11) จากเหตุการณ์นี้รัฐบาลสมัยนั้นพยายามสร้างภาพพจน์ให้ประชาชนทั่วไปคิดว่า นักการเมืองอีสานเป็นคอมมิวนิสต์ เป็นศัตรูของประชาธิปไตย และเป็นกบฏต่อแผ่นดิน ในช่วงเดือนมีนาคมถึงเดือนพฤษภาคม นายทิม ภูริทัต และนายเตียง ศิริจันทร์ ก็ถูกจับขึ้นศาล ในข้อหา

พยายามแยกดินแดนด้วยเช่นเดียวกัน แต่เนื่องจากเหตุการณ์ กิโย 11 เป็นที่กล่าวขวัญกันอย่างกว้างขวางถึงความโหดร้ายของจอมพล ป. และความรุนแรงของอธิปไตยกรมตำรวจ พลตำรวจเอก เผ่า ศรียานนท์ ศาลจึงปล่อยตัวผู้ต้องหาทั้งสอง นายเตียง ศิริขันธ์ ได้รับเลือกตั้งอีกครั้งหนึ่งในปี พ.ศ. 2492 และ พ.ศ. 2495 และในเดือนธันวาคม 2495 นายเตียงได้หายตัวไป หนังสือพิมพ์ลงข่าวว่า ไปเข้าร่วมกับขบวนการคอมมิวนิสต์ในประเทศไทยมา¹⁴

การสร้างสำนึกของความเป็นคนอีสาน

การที่ผู้แทนจากภาคอีสานถูกจำกัดที่ละคนสองคนนี้ มีผลทำให้คนอีสานมีความรู้สึกต่ออำนาจรัฐชาติ เพราะเข้าใจว่ารัฐบาลต้องการจำกัดคนอีสานไม่ให้มีอำนาจในการบริหารประเทศ เป็นการเลือกปฏิบัติและกีดกันคนอีสานซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อย ความรู้สึกเรื่องการเลือกปฏิบัติและกีดกันนี้ รวมทั้งด้านการเมืองและเศรษฐกิจด้วย สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจากภาคอีสานแทบทุกคนจึงมีความรู้สึกว่าเป็นหน้าที่ของผู้แทนจากภาคอีสานที่จะเรียกร้องให้รัฐบาลให้ความช่วยเหลือในการพัฒนาภาคอีสานทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ขณะเดียวกันผู้แทนส่วนใหญ่ก็ทำตัวคล้ายกับเป็นฝ่ายค้านรัฐบาลไปด้วยในตัว

จะเห็นได้ว่า การที่รัฐบาลสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ทำตัวเป็นปฏิบัติกับต่อผู้แทนภาคอีสานถึงขนาดที่มีการลอบฆ่าผู้แทนบางคนนั้น ทำให้คนอีสานโดยส่วนใหญ่มีความรู้สึกเป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐบาลไปด้วย นอกจากนั้นความคิดเรื่องแยกดินแดนนั้นเป็นเรื่องที่รัฐบาลกล่าวหาผู้แทนตามความเป็นจริงแล้ว ความต้องการแยกดินแดนจะเกิดขึ้นหรือไม่ก็ยังเป็นปัญหาอยู่ เพราะดินแดนภาคอีสานของไทยนั้นก็เชื่อมติดกับภาคกลางและภาคตะวันออก และความรู้สึกของคนที่อาศัยอยู่ในภาคอีสานเกี่ยวกับรัฐบาลไทยและรัฐบาลลาวในสมัยนั้น ก็เป็นเรื่องที่ควรจะศึกษาอย่างลึกซึ้ง เรื่องที่น่าคิดก็คือว่าประชาชนคนอีสานจะเลือกที่แยกตัวเองออกจากประเทศไทยหรือ ?

VI. คนเขมรในประเทศไทย

การศึกษาเกี่ยวกับคนเขมรในประเทศไทยมีอยู่น้อยมา ในส่วนนี้ผู้เขียนจะพยายามประเมินลักษณะความเป็นมาของคนเขมรในประเทศไทยอย่างย่อ ๆ เท่าที่จะหาข้อมูลได้

¹⁴ Keyes, C.F. *Isan: Regionalism in NE Thailand* Ithaca, N.Y. Cornell Data Paper No. 65, 1967

ในสมัยโบราณบริเวณที่ราบลุ่มปากแม่น้ำโขงมีอาณาจักรอยู่ 3 อาณาจักรคือ อาณาจักรพูนัน อาณาจักรเจนละ และอาณาจักรจัมปา ต่อมาอาณาจักรเจนละก็ครอบครองเขตพูนันได้ทั้งหมดในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 2 ได้เปลี่ยนชื่ออาณาจักรเจนละเป็นอาณาจักรกัมพูช หรืออาณาจักรขอม ส่วนอาณาจักรจัมปาก็คืออาณาจักรเวียดนามใต้ จากนั้นอาณาจักรขอมก็เรืองอำนาจเรื่อยมา ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 11 ถึงพุทธศตวรรษที่ 16 จึงได้ค่อย ๆ เสื่อมลง มีศูนย์กลางอยู่ที่นครวัด ในปี พ.ศ. 1974 อาณาจักรขอมหมดอำนาจลงหลังจากที่ได้สู้รบกับไทยอยู่นานถึง 7 เดือน หลังจากที่กู่เอกราชได้ พวกขอมได้ย้ายเมืองหลวงไปอยู่ในเขตบริเวณลุ่มแม่น้ำโขง เพื่อให้อยู่ห่างไกลจากคนไทย และในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เขมรก็ตกเป็นเมืองประเทศราชของไทย อาจกล่าวได้ว่าในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีนั้น อาณาจักรเขมรก็ได้มีฐานะเท่าเทียมกับอาณาจักรอยุธยา มีการสู้รบผลัดกันแพ้ผลัดกันชนะเรื่อยมา เมื่อไทยมีอำนาจเขมรก็อยู่ในฐานะเป็นข้าขอบขัณฑสีมาของไทย เมื่อไทยอ่อนอำนาจลงเขมรก็แข็งข้อ ฝ่ายไทยต้องส่งกองทัพไปปราบ เป็นอยู่เช่นนี้เรื่อยมา จนถึงสมัยรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ใน พ.ศ. 2325 พระยามรราช (แบน) กับพระยากลาโหม (ปก) ได้พาโอรสธิดาของสมเด็จพระนารายณ์ราชาคือ นักร้องเองกับพระพี่น้องทั้งสามพระองค์ (นักร้องเบญญ์ นักร้องอี นักร้องเภา) กับพระท้าวอีกสององค์ (กนิษฐภคินีของสมเด็จพระนารายณ์ราชา) หันเข้าจามซึ่งยกกองทัพมาเมืองพนมเปญ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงพระกรุณาฯ ขุนเลี้ยงนักร้องเองเป็นพระราชบุตรบุญธรรม แล้วโปรดให้ตั้งบ้านเรือนอยู่กับพระท้าวทั้งสององค์ และพระยากลาโหม (ปก) พี่เลี้ยงที่ตำบลคอกกระบือ และภายหลังย้ายไปอยู่ที่วังเจ้าเขมร ริมคลองคูพระนครตอนเยื้องปากคลองหลอด ส่วนเขมรเข้ารีตอีกประมาณ 500 คน ซึ่งถูกกวาดต้อนมาด้วยโปรดให้ไปตั้งบ้านเรือนอยู่เหนือวัดสมอราย (วัดราชาธิวาส)¹⁵

ในสมัยรัตนโกสินทร์นั้น ปรากฏว่า เขมรต้องทำการสู้รบกับไทยและญวนอยู่ตลอดเวลาโดยไทยและญวนทำสงครามแย่งชิงเขมร ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ไทย

¹⁵ 1. บอริช เซเดซซ์, *ชนชาติต่าง ๆ ในแหลมอินโดจีน* (ปัญญา บริสุทธิ์ แปล) มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ กรุงเทพฯ ๑ 2521, หน้า 168-169

2. ทวีช สุภากรณ์, *ประวัติศาสตร์ไทย ขอม เขมร*, กรุงเทพฯ: แพรวพินทยา 2508, หน้า 430-431

ได้ยกกองทัพไปสู้รบกับญวน แล้วพระยาบดินทร์เดชาได้ปราบปรามพวกเขมรซึ่งทำการกบฏ เมื่อพระยาบดินทร์เดชายกกองทัพไปเมืองเขมร ได้กวาดต้อนผู้คนชาวเขมรเข้ามาตั้งต่อไปนี้¹⁶

1. ได้ข่าวว่าเขมรเป็นกบฏขึ้นทุกเมือง ข้าพวกกองทัพที่รักษาเมืองอยู่นั้นตายเป็นอันมาก จึงแต่งให้คนถือหนังสือไปถึงองค์อิม องค์คัง พระพรหมบริรักษ์ พระยาราชโยธาหลวงราชเสนา พระยาอภัยภูเบศร์ ที่เมืองพนมเบ็ญ ว่าให้หรือกำแพงเมืองแล้วให้กวาดต้อนครอบครัวขึ้นมาเสียเถิด ครั้นแม่ทัพนายกองแจ้งแล้ว ก็รีบยกกำแพงเมืองกวาดครัวแขก จีน เขมร มาถึงค่ายกระพงหลวง พวกครัวแขก จีน เขมร กำเริบขึ้น ได้สู้รบกองทัพพวกครัวของตัวหนีไปได้ กองทัพกันเอาครัวจีนเข้ามาได้ 500 เศษ ลงมาเมืองปัตบอง จึงเข้ามา ณ กรุง ก็โปรดให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ ณ เมืองนครชัยศรี แล้วพระยาราชโยธา พระยาอภัยภูเบศร์ นายทัพนายกอง จึงถอยมาตั้งอยู่เมืองโปรีสาท (หน้า 145-146)
2. เจ้าพระยาบดินทรเดชาเห็นว่า จะตั้งอยู่เมืองโปรีสาทขัดสนด้วยเสบียงอาหารจึงกวาดครอบครัวเมืองลงมาตั้งอยู่เมืองปัตบอง แต่ครัวนั้นหนีเข้ามาอยู่ป่าระนามมาก ได้มาแต่่น้อยแล้วเจ้าพระยาบดินทรเดชามีหนังสือไปถึงพระยาราชนิกุล เจ้าพระยานครราชสีมาให้เร่งคิดอ่านกวาดครอบครัว แขวงเมืองสะโทง เมืองกะพงสวาย และเมืองรายทางขึ้นไปไว้ที่เมืองนครราชสีมา เมืองสุรินทร์ เมืองสังขะ ให้ได้ในฤดูฝนนี้ (หน้า 147-148)
3. ฝ่ายพระมหาเทพ พระราชรินทร์ ยกขึ้นไป พระมหาเทพไปตั้งอยู่เมืองนครพนม พระราชรินทร์ ไปตั้งอยู่เมืองหนองคาย พระมหาเทพ มีใบบอกลงมาว่า จะไปตีเมืองลำน้ำ ยกกองทัพไปถึงค่านกือเห็บ เป็นทางช่องแคบ เดินทางลงไปมิได้ จึงไปตีได้เมืองมหาชัย เมืองพอง เมืองพลาน เมืองชุมพร แต่เมื่อเดือน 3 ข้างขึ้น ปีมะเส็ง เบญจศกแล้ว กวาดได้ครอบครัวข้ามฟากมา คน 6,000 เศษ ส่งมาเมืองนครราชสีมา แต่ ณ วันเดือน 4 ปีมะเส็ง เบญจศก ขึ้น 5 ค่ำ 6 ค่ำ แล้ว (หน้า 148-149)

¹⁶ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 8, เล่ม 1 กรุงเทพฯ ฯ

จะเห็นได้ว่า คนเขมรที่เข้ามาอยู่ในประเทศไทยในสมัยรัชกาลที่ 3 นั้นพอสรุปย่อ ๆ ได้ดังนี้

	ปี พ. ศ.	จำนวน	สถานที่ตั้งบ้านเรือน
เขมรเข้ารีก	2325	500 คน	วัดสมอราย
ครัวจีน (จากเขมร)	2376	500 เศษ	เมืองนครชัยศรี
	2376-2377	6,000 เศษ	เมืองนครราชสีมา
	2376-2377	ไม่ทราบว่ามี	เมืองนครราชสีมา
			กวาดต้อนผู้คน มาได้หรือไม่

จากนั้นจึงมีการสำรวจประชากรเขมรที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย ทั้งนี้เป็นเพราะว่า พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมองเห็นว่าคนเขมรเป็นชนกลุ่มน้อยในประเทศไทยและเป็นกลุ่มคนที่อาจจะนำมาเกณฑ์ทหารได้ เพราะการสำรวจประชากรนั้น เป็นการสำรวจจำนวนชายฉกรรจ์มิได้เป็นการสำรวจครัวเรือน

ทรงพระราชดำริถึงลาวฝ่ายตะวันออกเขมรบ้าง คง ยังไม่ได้จำนวนบัญชีชายฉกรรจ์เป็นแน่ว่ามากนักยู่เท่าใด จึงโปรดให้พระยาบดินทรเดชาออกไปทำบัญชีเขมรบ้าง เมืองสุรินทร์ เมืองสุรินทร์ เมืองสังขะ เมืองศรีสะเกษ เมืองเดชอุดม เมืองนครจำปาศักดิ์ เมืองอุบล เมืองสุวรรณภูมิ เมืองยโสธร เมืองศรีทันคอน เมืองเชียงแตง เมืองแสนปาง เมืองอัตบือ รวม 13 เมือง ให้พระมทาเทพ (บ๋อม) ซึ่งเป็นพระยามหาอำมาตย์ พระพิเรนทรเทพ (ข้า) ขึ้นไปชำระบัญชีคนเก่าและคนที่เข้ามาใหม่ พระยาอำมาตย์ชำระ เลขเมืองนครพนม บ้านท่าอุเทน เมืองสกลนคร เมืองไชยบุรี เมืองกาฬสินธุ์ เมืองร้อยเอ็ด เมืองมุกดาหาร เมืองเขมรราช เมืองคงเจียม เมืองสะเม็ย เมืองสารวัน เมืองคำนองใหญ่ รวม 12 เมือง พระพิเรนทรเทพชำระเลขเมืองหนองคาย เมืองหนองหาร เมืองขอนแก่น เมืองชนบท เมืองภูเวียง เมืองปากเทือง รวม 6 เมือง¹⁷ (หน้า 177)

¹⁷ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3, เล่ม 1 กรุงเทพฯ ๑ : กุฎสภา

จะเห็นได้ว่า เมื่อเปรียบเทียบกับคนลาวแล้ว ในสมัยรัตนโกสินทร์ฐานะของคนเขมรในไทย ก็ไม่แตกต่างไปจากฐานะของคนลาวในประเทศไทยมาก ข้อแตกต่างอยู่ที่ว่าผู้ปกครองมีฐานะทางการเมืองไม่มั่นคง บางครั้งก็ฝากใฝ่ฝ่ายไทย บางครั้งก็ฝากใฝ่ฝ่ายญวน แต่คนลาวนั้นไม่ได้ฝากใฝ่ฝ่ายญวน อยู่ข้างไทยตลอดเวลา ฉะนั้น เมื่อเปรียบเทียบกับแล้ว คนลาวจึงมีฐานะเหมือนเป็นคนไทย แต่คนเขมรนั้นจะมีฐานะแตกต่างจากคนไทยมากกว่าคนลาว อย่างไรก็ตาม เมื่อฝรั่งเศสเข้ามามีอำนาจเหนือญวนแล้ว ก็ได้พยายามเข้าครอบครองเขมรด้วย จนในที่สุดในปี พ.ศ. 2410 ไทยก็ยอมเซ็นสัญญายินยอมให้เขมรตกอยู่ในอารักขาของฝรั่งเศส ดินแดนแถบปากลุ่มแม่น้ำโขงที่ตกเป็นของฝรั่งเศสนั้น ก็คือดินแดนที่คนเขมรออาศัยอยู่ทั้งหมด ดินแดนที่อยู่ภายใต้การปกครองของคนไทยนั้นมีคนเขมรออาศัยอยู่บ้าง แต่เป็นจำนวนไม่มากนัก ผิดกับกรณีของคนลาวซึ่งเมื่อลาวฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงตกเป็นของฝรั่งเศสนั้นดินแดนฝั่งขวาของแม่น้ำโขงซึ่งเป็นของไทยก็มีคนลาวอาศัยอยู่ ดินแดนภาคอีสานของไทยคือดินแดนของคนทีพูดภาษาลาว

การสร้างสำนึกของความเป็นชนกลุ่มน้อย

อย่างไรก็ตาม คนลาวและคนเขมรที่อาศัยอยู่ในอาณาจักรไทยนั้น ก็ได้อาศัยปะปนอยู่กับคนไทยจนไม่สามารถจะแยกออกจากกันได้ หมู่บ้านในภาคอีสานและภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่เป็นหมู่บ้านของคนที่มีบรรพบุรุษเป็นคนเขมรก็มีอยู่เป็นจำนวนมาก แต่รัฐบาลไทยไม่เคยคิดว่าคนเขมรซึ่งอาศัยอยู่ในชนบทไทยเป็นชนกลุ่มน้อยเลย เมื่อเกิดกรณีเขาพระวิหาร ซึ่งเป็นกรณีพิพาทแย่งชิงชัยสถานอันสำคัญระหว่างไทยกับเขมร คนไทยบางคนจึงเริ่มได้คิดว่า คนเขมรที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยแตกต่างจากคนไทย แต่คนเขมรที่มีบรรพบุรุษอาศัยอยู่ในประเทศไทยมาหลายชั่วอายุคนตั้งแต่สมัยก่อนที่ฝรั่งเศสจะเข้ามามีอำนาจในบริเวณแหลมอินโดจีนนั้น คนไทยส่วนใหญ่ก็ยังถือว่าเป็นคนไทย คำถามว่าคนไทยบรรพบุรุษเขมร เป็นชนกลุ่มน้อยหรือไม่ เป็นคำถามที่ตอบยาก

VII. สรุปความสัมพันธ์ ระหว่างชนกลุ่มใหญ่และชนกลุ่มน้อยอินโดจีนก่อน พ.ศ. 2518

การที่มีชนกลุ่มใหญ่และชนกลุ่มน้อยอาศัยอยู่ในประเทศเดียวกันและความสัมพันธ์ระหว่างชนกลุ่มใหญ่และชนกลุ่มน้อย อาจจะเป็นความสัมพันธ์ที่ดีหรือไม่ดีขึ้นอยู่กับ

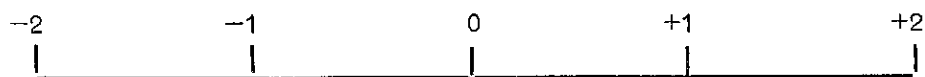
1) นโยบายของรัฐบาลเกี่ยวกับชนกลุ่มน้อย 2) ความสัมพันธ์ระหว่างชนกลุ่มน้อยและชนกลุ่มใหญ่ในอดีต จากการศึกษาเกี่ยวกับชนกลุ่มน้อยในประเทศไทยในอดีต เราจะพบว่า มีรัฐบาลไทยบางสมัยที่มีนโยบายต่อต้านชนกลุ่มน้อย (ในกรณีของคนลาว คนจีน และคนญวน) จนมีผลทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างคนไทยกับคนจีน คนไทยกับคนญวนและคนไทยกับคนลาวในสมัยนั้นเลวลงจนเกือบจะแก้ไม่ได้ ผู้เขียนเชื่อว่าความสัมพันธ์ในอดีตจะเลวหรือจะดีเป็นเพราะนโยบายของรัฐบาล และการที่รัฐบาลสร้างภาพพจน์ของชนกลุ่มน้อยให้คนไทยเชื่อ ถ้ารัฐบาลไม่มีอคติเกี่ยวกับชนกลุ่มน้อย ผู้เขียนเชื่อว่าความสัมพันธ์ระหว่างคนไทยกับชนกลุ่มน้อย คงจะเป็นความสัมพันธ์แบบกลาง ๆ ไม่น่าที่คนไทยจะมีทัศนคติที่ไม่ดีกับชนกลุ่มน้อย วิธีการป้องกันไม่ให้เกิดความสัมพันธ์ที่ไม่ดีระหว่างคนไทยกับชนกลุ่มน้อย ก็คือรัฐบาลต้องพยายามอย่าช่วยสร้างภาพพจน์ที่ไม่ดีเกี่ยวกับชนกลุ่มน้อย เพราะถ้ารัฐบาลทำให้คนไทยมีทัศนคติที่ไม่ดีเกี่ยวกับชนกลุ่มน้อย ปัญหาที่เกิดขึ้นจะเป็นปัญหาใหญ่ที่คงจะแก้ไขได้ยากมากในอนาคต ควรที่พยายามป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาแทนที่จะปล่อยให้ปัญหาเกิดขึ้นและหาทางแก้ไขทีหลัง แต่ในบทความนี้ผู้เขียนจะเสนอวิธีป้องกันไม่ให้เกิดความสัมพันธ์ที่ไม่ดี (ทางลบ) และเสนอทางเลือกของความสัมพันธ์ที่ดี (ทางบวก) ในรูปแบบต่าง ๆ กัน รัฐบาลแต่ละยุคแต่ละสมัยคงต้องพิจารณารายละเอียดในความสัมพันธ์แบบไหนคือความสัมพันธ์ที่ควรส่งเสริมมากที่สุด

ความสัมพันธ์ที่ไม่ดีหรือความสัมพันธ์ทางลบ ที่ผู้เขียนยกมาเสนอในบทความนี้มี 2 รูปแบบ คือแบบ militant movement (ขบวนการก่อการร้าย) และแบบ separatist movement (ขบวนการแยกดินแดน) ทั้งสองแบบนี้เป็นความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจากปฏิกิริยาตอบโต้ของชนกลุ่มน้อย เมื่อชนกลุ่มใหญ่และชนกลุ่มน้อยมีความสัมพันธ์ที่ไม่ดีต่อกัน และชนกลุ่มน้อยรู้สึกว่าถูกชนกลุ่มใหญ่ ช่มเหง รังแก ไม่ให้ความเป็นธรรม จนถึงจุดที่ไม่สามารถจะทนต่อไปได้ ชนกลุ่มน้อยจะรวมตัวกันเพื่อต่อต้านชนกลุ่มใหญ่ โดยแสดงออกในลักษณะที่รุนแรง มีการใช้อาวุธ ปล้น ฆี เรียกว่าได้ หรือรวมกลุ่มกันก่อวินาศกรรม การแสดงออกแต่ละครั้งจะเป็นการแสดงตัวเพื่อประกาศให้ทุกคนรู้ถึงความรู้สึกต่อต้าน และถ้าเป็นไปได้ก็อยากที่จะปฏิวัติโค่นล้มรัฐบาลและตั้งพรรคพวกของตนเองขึ้นมาบริหารประเทศ ปฏิกิริยาของชนกลุ่มน้อยในลักษณะที่เรียกว่า militant movement (ขบวนการก่อการร้าย) นี้ เป็นสิ่งที่รัฐบาลควรหาทางป้องกันไม่ให้เกิดขึ้น

และวิธีการป้องกันก็คือ อย่ามีนโยบายต่อต้านชนกลุ่มน้อย ควรที่จะให้ความยุติธรรมและควรถือเสียว่าชนกลุ่มน้อยก็คือคนไทย

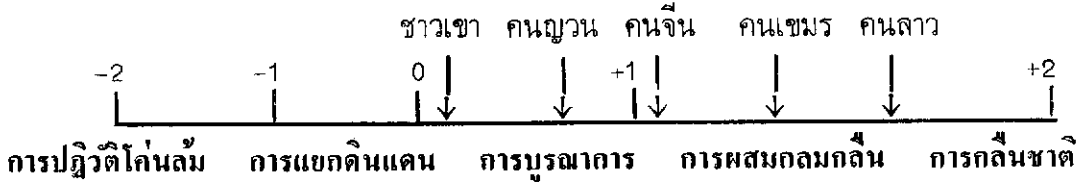
ความสัมพันธ์ในรูปแบบที่เรียกว่า separatist movement (ขบวนการแยกดินแดน) เกิดขึ้นในลักษณะเดียวกันกับแบบ militant movement แต่ในกรณีนี้กลุ่มต่อต้านชนกลุ่มใหญ่ (หรือกลุ่มต่อต้านรัฐบาลซึ่งก็คือชนกลุ่มน้อย) มีความต้องการที่จะแยกตัวเองและตั้งประเทศอิสระขึ้นมาอีกประเทศหนึ่ง ความต้องการนี้เป็นปฏิกิริยาโต้ตอบชนกลุ่มใหญ่ เพราะชนกลุ่มน้อยมีความรู้สึกที่ไม่ได้รับความเป็นธรรม วิธีที่จะป้องกันไม่ให้เกิด separatist movement ในหมู่ชนกลุ่มน้อยก็คือ รัฐบาลอย่ามีนโยบายต่อต้านชนกลุ่มน้อย ข้าราชการต้องไม่ข่มเหง รังแก ชนกลุ่มน้อย และกรณีของ separatist movement แตกต่างจากกรณีของ militant movement ตรงที่ว่า การขอแบ่งแยกดินแดน จะเป็นไปได้ต่อเมื่อมีท้องที่บางจังหวัดที่มีประชาชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น เช่น กรณี 3 จังหวัดภาคใต้ของประเทศไทยที่มีคนมุสลิมอาศัยอยู่มากหรือกรณีจังหวัดบางจังหวัดในภาคอีสานของไทยที่มีชาวญวนอาศัยอยู่มาก ฉะนั้นในกรณีนั้นนอกจากจะให้ความเป็นธรรมแก่ชนกลุ่มน้อยแล้ว รัฐบาลไม่ควรมีนโยบายให้ชนกลุ่มน้อยอาศัยอยู่ในจังหวัดใดจังหวัดหนึ่ง โดยเฉพาะเพราะจะทำให้เกิด separatist movement หรือขบวนการแยกดินแดนได้

จากการพิจารณาชนกลุ่มน้อย 5 กลุ่มแล้ว เราอาจสรุปสำนึกของความเป็นไทยของชนกลุ่มน้อยหรือความสัมพันธ์ระหว่างคนไทยกับชนกลุ่มน้อยกลุ่มต่าง ๆ โดยสมมติว่าความสัมพันธ์มี 5 ระดับ (+2+1 0-1-2) ระดับ +2 คือ ระดับที่มีสำนึกของความเป็นไทยและความต้องการมีส่วนร่วมกับคนไทยมาก และระดับ-2 คือ ระดับที่ไม่มีสำนึกของความต้องการมีส่วนร่วมกับคนไทยและความสัมพันธ์ระหว่างชนกลุ่มน้อยและชนกลุ่มใหญ่อาจแยก

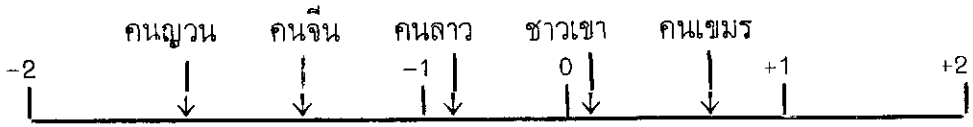

การปฏิวัติโค่นล้ม การแยกดินแดน การบูรณาการ การผสมกลมกลืน การกลืนชาติ
พิจารณาในสมัยต่าง ๆ ได้ การพยายามจัดลำดับความสัมพันธ์ตามระดับระหว่าง -2 ถึง +2 จะต้องใช้การประมาณ ความยากลำบากในการกำหนดระดับของความสัมพันธ์ระหว่างชนกลุ่มใหญ่และชนกลุ่มน้อยเป็นเรื่องที่จะต้องยอมรับ จนกว่าจะสามารถคิดหาวิธีการวัดระดับของความสัมพันธ์ได้
ดีกว่านี้

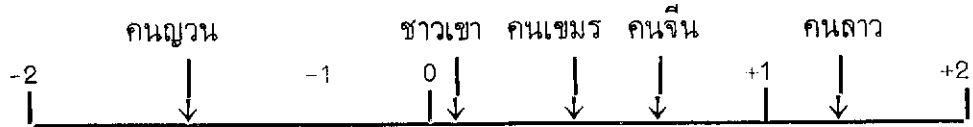
1. สมัยก่อน พ.ศ. 2480

2. สมัย พ.ศ. 2491-2501 (สมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี)

3. สมัย พ.ศ. 2501-2518

การจัดระดับของความสัมพันธ์ระหว่างชนกลุ่มใหญ่และชนกลุ่มน้อยในข้อ 1-3 นี้ เป็นการจัดระดับจากการประมาณการของผู้เขียนเอง ผู้อ่านบางท่านอาจจะมีความคิดเห็นไม่ตรงกับ ผู้เขียน ประเด็นสำคัญอยู่ที่ว่า ความสัมพันธ์อยู่ระหว่างเลขอะไร อยู่ทางด้านขวาหรือด้านซ้าย ของศูนย์มากกว่าประเด็นที่ว่า คนลาวกับคนจีนใครมีความสำคัญเป็นไทยมากกว่ากัน

VIII. ฐานะของผู้ลี้ภัยอินโดจีนในประเทศไทยในอนาคต

ปัจจุบันปัญหาผู้ลี้ภัย* เป็นปัญหาใหญ่ระดับโลกและกำลังกลายเป็นเรื่องสำคัญในการ พิจารณาปัญหาการเมืองระหว่างประเทศ ทั้งในหมู่ประเทศที่ต้องเผชิญกับผู้ลี้ภัยโดยตรง เช่น ประเทศไทย และในหมู่ประเทศมหาอำนาจหรือประเทศอื่น ซึ่งกำลังถูกบีบบังคับให้รับผู้ลี้ภัยเข้า ไว้ในประเทศของตน

การที่ประเทศไทยต้องเผชิญกับปัญหาผู้ลี้ภัยในฐานะประเทศที่สองนี้ หมายความว่า ประเทศไทยจะต้องรับภาระรับผิดชอบผู้ลี้ภัยที่อพยพมาจากลาว กัมพูชาและเวียดนาม โดยการจัดให้

* ในบทความนี้ผู้เขียนขอใช้คำว่า "ผู้ลี้ภัย" ในความหมายกว้างๆ ซึ่งรวมถึงผู้ที่หลบหนีเข้าเมืองโดย ไม่ถูกต้องตามกฎหมาย ทั้งผู้ที่อยู่ในค่ายอพยพที่ได้รับการยอมรับแล้ว และผู้ที่อยู่ในศูนย์รับผู้ลี้ภัยชั่วคราวของฝ่าย ทหารและขององค์การระหว่างประเทศ

เข้าอยู่ในศูนย์อพยพชั่วคราวก่อน และหลังจากนั้นจึงย้ายให้เข้าอยู่ในศูนย์อพยพเพื่อรอการคัดเลือก ไปอยู่ในประเทศที่สามต่อไป ปัญหาที่จะต้องขบคิดก่อนนั้นก็คือว่า ผู้ลี้ภัยเหล่านั้นจะเป็นผู้อาศัยอยู่ในค่ายอพยพในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งต่อไปนานเท่าไร

ถ้าเราจะมาลองนึกวาดภาพประเทศไทยในอนาคตระยะเวลา 10 ปีจากปัจจุบัน เราอาจพิจารณาได้โดย ลองพิจารณากรณีที่ผู้ลี้ภัยหมดไปจากประเทศไทยเสียก่อน แล้วจึงค่อยพิจารณากรณีที่ยังมีผู้ลี้ภัยตกค้างอยู่ การที่ผู้ลี้ภัยจะหมดไปจากประเทศไทยก็ด้วยเหตุ 3 ประการคือ

1. ประเทศที่สามรับผู้ลี้ภัยไปหมด
2. ประเทศไทยสามารถส่งผู้ลี้ภัยกลับคืนประเทศ ภูมิลำเนาเดิมได้หมด
3. ไม่มีผู้ลี้ภัยที่อพยพใหม่ในจำนวนมาก

1. ประเทศที่สามรับผู้ลี้ภัยได้หมดหรือไม่

จำนวนผู้ลี้ภัยที่ย้ายไปอยู่ในประเทศที่สามนี้ ในปัจจุบันถึงแม้จะมีปริมาณเพิ่มมากขึ้นกว่าเมื่อปีที่แล้ว แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า จะคงตัวอยู่เช่นนี้ตลอดไป ถ้าจะพิจารณาสถิติจำนวนผู้ลี้ภัยที่อพยพออกจากประเทศไทย จะพบว่าไม่มีรูปแบบที่แน่นอน จะใช้วิธีคำนวณทางสถิติมาคาดการณ์ว่าจำนวนผู้อพยพจากประเทศไทยจะมากหรือน้อยและมีการอพยพออกไปเรื่อย ๆ จนกว่าผู้ลี้ภัยจะหมดประเทศไทยก็ยอมเป็นไปไม่ได้ เพราะประเทศที่รับผู้ลี้ภัยจำนวนมากน้อย เช่น สหรัฐอเมริกาและออสเตรเลียก็กำลังมีปัญหา ทุกวันนี้สหรัฐอเมริกากำลังเผชิญกับปัญหาผู้ลี้ภัยที่หลังไหลเข้ามาในอเมริกาจากคิวบา ก็เป็นปัญหาการเมืองที่สำคัญพอ ๆ กัน หรือสำคัญกว่าปัญหาผู้ลี้ภัยอินโดจีนเสียอีก เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่าผู้ลี้ภัยคิวบาจะช่วยเพิ่มปัญหาให้กับผู้ลี้ภัยอินโดจีน โอกาสที่ผู้ลี้ภัยอินโดจีนจะได้รับการขนย้ายไปอเมริกาย่อมมีน้อยลงกว่าสมัยก่อนที่จะมีผู้ลี้ภัยคิวบา

นอกจากนี้ ผู้นำทางการเมืองก็เริ่มที่จะแสดงความคิดเห็นกันอย่างชัดเจนแล้วว่านโยบายของอเมริกาในอนาคตเกี่ยวกับผู้ลี้ภัยอินโดจีนจะเปลี่ยนไป ในอนาคตอเมริกาคงจะไม่รับผู้ลี้ภัยอินโดจีนในจำนวนเท่ากับที่รับอยู่หรืออาจจะเลิกรับเลย เพราะนอกเหนือจากการที่มีผู้ลี้ภัยคิวบาเพิ่มขึ้นแล้ว ผู้ลี้ภัยอินโดจีนกลุ่มแรก ๆ ที่ไปอยู่ในอเมริกาคำลังจะเริ่มสร้างปัญหาทางสังคมให้กับอเมริกา ปัญหาทางสังคมนี้รวมถึงปัญหาการว่างงาน ปัญหาการเหยียดผิว ฯลฯ และคนอเมริกัน

จะมองว่าผู้ลี้ภัยเหล่านี้เข้าไปรับสวัสดิการของรัฐโดยไม่ได้มีส่วนช่วยจ่ายภาษีอากรให้แก่รัฐ เป็นการเอาเปรียบคนอเมริกันที่อยู่มาแต่เดิม ปัญหาทางสังคมนี้จะเกิดขึ้นในประเทศอื่น ๆ ที่รับผู้ลี้ภัยไว้ทุกประเทศ ไม่ใช่แค่เฉพาะสหรัฐอเมริกาเท่านั้น จึงเป็นที่คาดหวังว่าในระยะ 5-10 ปีข้างหน้า เมื่อผู้ลี้ภัยเริ่มก่อปัญหาสังคมขึ้นแล้ว ประเทศตะวันตกทั้งหลายคงไม่ต้องการที่จะรับผู้ลี้ภัยเข้าประเทศอีกต่อไป

2. ประเทศไทยสามารถส่งผู้ลี้ภัยกลับคืนประเทศภูมิลำเนาเดิมได้หรือไม่

จำนวนผู้ลี้ภัยที่ประเทศไทยร่วมกับองค์การสหประชาชาติจัดส่งให้เดินทางกลับประเทศภูมิลำเนาเดิมนั้นยังมีจำนวนน้อยและเพิ่งจะส่งไปรุ่นเดียว ผลกระทบและปฏิกิริยาจากรัฐบาลของประเทศภูมิลำเนา ยังไม่เป็นที่รู้จักแน่ชัดนัก แต่หลายคนให้ความคิดเห็นว่าการที่เวียตนามรุกรานชายแดนไทย เมื่อวันที่ 23 มิถุนายน 2523 นั้น ส่วนหนึ่งเป็นเพราะเวียตนามไม่พอใจกับการที่รัฐบาลไทยร่วมกับองค์การสหประชาชาติจัดส่งผู้ลี้ภัยกลับไป ถ้าความคิดเห็นนี้เป็นความคิดเห็นที่ถูกต้องก็ย่อมหมายความว่า เวียตนามคงจะพยายามหาทางป้องกันไม่ให้มีการจัดส่งผู้ลี้ภัยกลับคืนประเทศภูมิลำเนาเดิมต่อไป

แต่ถ้าไม่มีปฏิกิริยาตอบโต้จากประเทศอินโดจีน เกี่ยวกับการส่งผู้ลี้ภัยกลับคืนประเทศภูมิลำเนาเดิมนั้นก็หมายความว่า เราจะจัดส่งผู้ลี้ภัยกลับคืนประเทศภูมิลำเนาเดิมได้อีก คำถามที่ตามมาก็คือว่า เราจะสามารถส่งผู้ลี้ภัยกลับคืนประเทศภูมิลำเนาได้กี่รุ่น ถ้าดูจากประสบการณ์ในอดีตเกี่ยวกับการส่งผู้อพยพกลับภูมิลำเนาเดิม (ผู้อพยพเข้ามาในประเทศไทย หลังสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง) ก็จะพบว่า มีการส่งผู้อพยพกลับได้เพียง 2 รุ่นเท่านั้น จากนั้นเวียตนามก็ไม่ยอมรับผู้อพยพกลับอีก โดยอ้างว่าต้องต่อสู้กับสหรัฐอเมริกา ไม่สามารถรับผู้อพยพกลับเพิ่มได้อีก

ผู้เขียนคาดว่า การส่งผู้ลี้ภัยกลับคืนประเทศภูมิลำเนาเดิม คงทำได้ไม่กี่รุ่น จากนั้นคงจะต้องเลิก ถ้าไม่ใช่ด้วยสาเหตุของปฏิกิริยาของประเทศในอินโดจีน ก็ด้วยสาเหตุอื่น ปัจจุบันรัฐบาลไทยประกาศระงับการจัดส่งผู้ลี้ภัยชาวกัมพูชา รุ่นที่สองและรุ่นที่สาม กลับประเทศ เพราะสถานการณ์ในกัมพูชายังไม่สงบเรียบร้อยพอ

3. จำนวนผู้ลี้ภัยที่อพยพเข้ามาใหม่จะมีเพิ่มขึ้นหรือไม่

เรื่องจำนวนผู้ลี้ภัยกลุ่มใหม่ที่เพิ่มขึ้นนั้น เป็นเรื่องที่เราเห็นได้ชัด พุดง่าย ๆ ก็คือว่า ผู้ลี้ภัยอินโดจีนยังอพยพเข้ามาในประเทศไทยอยู่เรื่อย ๆ และหลังจากที่ได้มีการจัดส่งผู้ลี้ภัยกลับคืนประเทศภูมิลำเนาเดิมแล้ว ก็มีข่าวว่ามีผู้ลี้ภัยระลอกใหม่ อพยพเข้ามายังประเทศไทยในจำนวนที่มากกว่าที่เราส่งกลับคืนไปยังประเทศภูมิลำเนาเดิมมาก เพราะฉะนั้นในเมื่อผู้ลี้ภัยอินโดจีนยังมีการอพยพเข้ามาในประเทศไทยอยู่เรื่อย ๆ แล้ว ผู้ลี้ภัยจะหมดไปได้อย่างไรใน 10 ปีข้างหน้า

จากการพิจารณาข้อ 1, 2 และ 3 แล้วก็คงจะต้องสรุปว่า ในปี พ.ศ. 2530 ผู้ลี้ภัยจะยังไม่หมดไปจากประเทศไทย ปัญหาที่จะต้องพิจารณาคือต่อไปก็คือว่า ในทศวรรษ พ.ศ. 2530 ผู้ลี้ภัยจะอาศัยอยู่ในประเทศไทยในฐานะอย่างไร

จากเหตุผลทั้งสามข้อที่ได้บรรยายมาแล้ว เราคงจะต้องสรุปว่าปี พ.ศ. 2530 ผู้ลี้ภัยอินโดจีนคงจะยังมีอยู่ในประเทศไทย ถ้ารัฐบาลไทยยังคงยึดถือนโยบายไม่รับผู้ลี้ภัยเข้าประเทศ แต่ให้อาศัยอยู่ในค่ายอพยพ เพราะรัฐบาลกลัวว่าการที่เราจะยอมรับผู้ลี้ภัยเข้าประเทศจะทำให้รัฐบาลของประเทศที่สามทั้งหลายเลิกรับผู้ลี้ภัยจากประเทศไทย รัฐบาลไทยก็คงปฏิบัติต่อผู้ลี้ภัยในลักษณะเดียวกันกับที่ปฏิบัติอยู่ในขณะนี้คือ รัฐบาลไทยจะทำตัวเป็นประเทศที่สองที่รับผู้ลี้ภัยแล้วจัดส่งเข้าค่ายผู้อพยพรอให้ประเทศที่สามมาทำการคัดเลือก ผู้ลี้ภัยก็คงอาศัยอยู่ในค่ายโดยไม่ใช้ชีวิตปะปนกับคนไทย และผู้ที่อยู่ในค่ายก็คือผู้ที่เหลือจากการคัดเลือกจากประเทศต่าง ๆ แล้ว ในปี พ.ศ. 2530 ผู้ที่เหลืออยู่ในค่ายคงไม่ใช่ผู้ที่ “ถูกรอบ” แต่คงเป็นผู้ที่ “เหลือรับ” เพราะถูกรอบมาถูกรอบจนเหลือรับ

เมื่อถึงปี พ.ศ. 2530 รัฐบาลไทยในสมัยนั้นอาจจะหยุดคิด แล้วพยายามหาข้อยุติว่าจะทำอย่างไรกับผู้ลี้ภัยที่เหลือรับนี้ดี ทางออกคงมีเพียง 2 ทาง คือ 1) ทิ้งให้อยู่ในค่ายอพยพเหมือนเดิม 2) เลิกระบบค่ายอพยพและให้ผู้ลี้ภัยอาศัยปะปนกับคนไทยได้

1. การรักษาระบบค่ายอพยพไว้ การปล่อยให้ผู้ลี้ภัยอาศัยอยู่ในค่ายอพยพต่อไปเรื่อย ๆ โดยมีกฎเกณฑ์เกี่ยวกับการเข้าออกจากค่าย การทำมาหากิน ฯลฯ คงจะคล้าย ๆ กับการที่รัฐบาลไทยได้พยายามกักกันผู้นอพยพ (รุ่นสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง) ไว้ในเขตจังหวัดบางจังหวัดในภาคอีสาน ผลที่ตามมาก็คือ มีกลุ่มคนผู้นอพยพอาศัยอยู่ในจังหวัดบางจังหวัด เช่น หนองคาย

นครพนม เป็นจำนวนมาก จนกลายเป็นชุมชนญวนไป การคบหาสมาคมก็จะมีกันเฉพาะแต่ในหมู่พวกเดียวกัน ไม่มีการพบปะสังสรรค์กับคนไทย และในที่สุดก็เกิดความแตกแยกระหว่างคนไทยกับคนญวน ความแตกแยกนี้เกิดขึ้นเพราะรัฐบาลไทยได้พยายามกันคนญวนให้แยกออกจากคนไทย และสร้างทัศนคติที่ไม่ดีเกี่ยวกับคนญวนในหมู่คนไทยด้วย

ในกรณีผู้ลี้ภัยอินโดจีนก็เช่นเดียวกัน การที่ผู้ลี้ภัยถูกกักกันไว้ให้อยู่แต่เฉพาะในค่ายอพยพก็จะเป็นการแยกผู้ลี้ภัยอินโดจีนออกจากคนไทยโดยเด็ดขาด และถ้ามีการสร้างทัศนคติที่ไม่ดีเกี่ยวกับผู้ลี้ภัยในหมู่คนไทย ก็จะทำให้ปรากฏว่า ความแตกแยกระหว่างคนไทยกับผู้ลี้ภัยจะเกิดขึ้นแน่ ๆ และสถานภาพของผู้ลี้ภัยอินโดจีนในทศวรรษที่ 2530 คงไม่ต่างไปจากสถานภาพของญวนอพยพรุ่นหลังสงครามโลกครั้งที่สอง คือ คนญวนอพยพรุ่นหลังสงครามโลกครั้งที่สอง อาศัยอยู่ในประเทศไทยในฐานะชนกลุ่มน้อยและเป็นชนกลุ่มน้อยที่ได้รับการดูแลและรังเกียจ ทั้งรัฐบาลและประชาชน มีอคติและมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อคนญวนเหล่านี้ ทั้ง ๆ ที่เมื่อเปรียบเทียบกับคนญวนที่อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยในสมัยต้นรัตนโกสินทร์แล้ว จะเห็นว่า ญวนอพยพรุ่นสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ไม่ได้ถูกแบ่งแยกให้เป็นชนกลุ่มน้อย แต่ญวนอพยพรุ่นหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ถูกแยกกว่าเป็นชนกลุ่มน้อย

2. การเลิกระบบค่ายอพยพ ถ้ารัฐบาลตัดสินใจเลิกระบบค่ายอพยพ ย่อมหมายความว่า รัฐบาลยอมรับว่าประเทศไทยมิใช่เป็นประเทศที่สองที่มีหน้าที่รับผู้ลี้ภัยเพื่อส่งต่อไปยังประเทศที่สาม การยอมรับความจริงข้อนี้จะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อประเทศที่สามทั้งหลายต่างเลิกรับผู้ลี้ภัยแล้ว เมื่อถึงเวลานั้นรัฐบาลไทยจำต้องหาทางแก้ไขปัญหาผู้ลี้ภัยในระยะยาว แทนที่จะแก้ปัญหาแบบชั่วคราวในลักษณะยอมรับผู้ลี้ภัยไว้ชั่วคราวเพื่อส่งไปยังประเทศที่สามต่อไป

การที่รัฐบาลไทยจำต้องรักษาท่าทีไว้ โดยประกาศว่า รัฐบาลไม่มีนโยบายที่จะรับผู้ลี้ภัยไว้ นั้นเป็นเรื่องการเมืองระหว่างประเทศ เพราะถ้ารัฐบาลไทยจะประกาศตั้งแต่แรกว่าจะยอมรับผู้ลี้ภัยให้อาศัยอยู่ในประเทศไทย ผู้ลี้ภัยก็จะพากันอพยพเข้าประเทศไทยกันเป็นจำนวนมาก เพราะแน่ใจว่ารัฐบาลไทย จะยอมรับพวกเขา และประเทศมหาอำนาจทั้งหลายก็จะไม่พยายามช่วยรับผู้ลี้ภัยจากประเทศไทย ทำให้ประเทศไทยต้องรับภาระหนักในการต้องเลี้ยงดูผู้ลี้ภัย

ฉะนั้น รัฐบาลไทยจะต้องกิตติให้ดีและเลือกเวลาที่เหมาะสมที่สุดที่จะแสดงออกว่า รัฐบาลไทยยอมรับข้อเท็จจริงที่ว่า ประเทศไทยคงจะต้องยอมรับผู้ลี้ภัยให้อาศัยอยู่ในประเทศไทย

ผู้ลี้ภัยอินโดจีนจะอาศัยอยู่ในประเทศไทยได้ ในลักษณะดังต่อไปนี้

1. ในฐานะคนต่างด้าวที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย โดยไม่มีความประสงค์จะเปลี่ยนสัญชาติ
2. ในฐานะคนต่างด้าวที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย ที่มีความประสงค์จะเปลี่ยนสัญชาติ
3. ในฐานะคนสัญชาติไทย แต่เชื้อชาติอื่น

การที่ผู้ลี้ภัยอินโดจีนจะมีฐานะ 1, 2 หรือ 3 นั้น หมายความว่า ผู้ลี้ภัยอินโดจีนจะมีอิสรภาพที่จะอาศัยอยู่ในส่วนใดของประเทศก็ได้ ไม่มีการจำกัดอาณาเขต ในกรณีที่ 1 ผู้ลี้ภัยยืนยันที่จะรักษาสัญชาติเดิมของตน โดยเสียดสิทธิตามกฎหมายบางประการในการอยู่ในประเทศไทย ดังเช่น คนจีนหรือคนฝรั่ง จำนวนมากที่ยังคงถือใบต่างด้าว หรือหนังสือเดินทางและอาศัยอยู่ในประเทศไทย ทำงานในประเทศไทย โดยไม่มีสิทธิในการสมัครรับเลือกตั้ง ลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง มีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน ในกรณีที่ 2 และ 3 เป็นกรณีเดียวกัน คือผู้ลี้ภัยมีความประสงค์ที่จะได้สัญชาติไทย ในระยะแรกผู้ลี้ภัยจะต้องยอมเป็นคนต่างด้าวก่อน และเมื่อครบกำหนดตามเงื่อนไขเวลาแล้ว ผู้ลี้ภัยจะขอโอนสัญชาติได้ต่อไป

ประเด็นที่สำคัญที่จะต้องพิจารณาคือ การให้สัญชาติไทยแก่ผู้ลี้ภัย ถ้าผู้ลี้ภัยไม่ต้องการสัญชาติไทยดังเช่นกรณีที่หนึ่ง ก็ไม่มีปัญหาอะไร แต่ถ้าเป็นกรณีที่สองและกรณีที่สาม ถ้าผู้ลี้ภัยต้องการสัญชาติไทย รัฐบาลไทยควรจะให้สัญชาติไทยแก่ผู้ลี้ภัยหรือไม่ ถ้ารัฐบาลคิดว่าผู้ลี้ภัยไม่ผิดไปจากคนอื่น ๆ ในโลก ประเด็นเรื่องการให้หรือไม่ให้สัญชาติไทยแก่ผู้ลี้ภัยก็ไม่มีปัญหาทราบใดที่ผู้ลี้ภัยปฏิบัติตนเหมือนคนต่างชาตินคนอื่น ผู้ลี้ภัยก็มีสิทธิดำเนินการขอโอนสัญชาติได้เช่นเดียวกับคนอื่นเหมือนกัน เพียงแต่ว่ารัฐบาลควรพิจารณาเรื่อง quota ให้รอบคอบก่อน

ผู้เขียนคาดว่ารัฐบาลทุกยุคทุกสมัยคงจะมองผู้ลี้ภัยอินโดจีนในสายตาของนักการเมือง และจะขอสรุปว่า ในทศวรรษ 2530 รัฐบาลจะต้องพิจารณาเรื่องต่าง ๆ ต่อไปนี้

1. จะเลิกระบบค่ายอพยพหรือไม่ การให้ผู้ลี้ภัยในอินโดจีนอาศัยอยู่ในค่ายอพยพนานเกินไป อาจทำให้เกิดการรวมตัวของชนกลุ่มน้อยและก่อให้เกิดปัญหาชนกลุ่มน้อยขึ้นได้ และการแยกชาวอินโดจีนออกเป็น 3 กลุ่ม ก็เป็นการช่วยรวมกลุ่มชนกลุ่มน้อยไว้ได้เช่นเดียวกัน ฉะนั้น ที่ผู้เขียนกล่าวไว้ว่า รัฐบาลจะต้องหาเวลาที่เหมาะสมในการเลิกระบบค่ายอพยพนั้น ก็ด้วย

เหตุผลที่ว่า ถ้าเก็บระบบค่ายเอาไว้นานเกินไป จะเป็นการช่วยสร้างการรวมกลุ่มของชนกลุ่มน้อย และเป็นการสร้างสำนึกของความเป็นชนกลุ่มน้อยแต่ถ้าเลิกระบบค่ายอพยพเร็วเกินไป รัฐบาลจะต้องรับภาระรับเลี้ยงผู้อพยพมากขึ้น

2. สาเหตุของการอพยพออกจากประเทศภูมิลำเนาเดิม ในปี พ.ศ. 2530 สาเหตุของการอพยพคงจะเป็นที่รู้จักกันชัดเจนว่า สาเหตุของการอพยพออกนอกประเทศเป็นสาเหตุทางการเมืองหรือทางเศรษฐกิจ ผู้ที่อพยพออกมา อพยพเพื่อหนีลัทธิคอมมิวนิสต์ หรืออพยพเพื่อออกมาเป็น “สาย” ให้แก่รัฐบาลคอมมิวนิสต์ ในกรณีของคนจีนในประเทศไทย มีรัฐบาลไทยบางสมัยที่ระแวงสงสัยว่าคนจีนในประเทศไทยเป็นสายให้รัฐบาลจีน จนเกิดการต่อต้านคนจีนขึ้น และรัฐบาลไทยบางสมัยก็ระแวงสงสัยว่าคนญวนเป็น “สาย” ให้รัฐบาลคอมมิวนิสต์เวียดนาม และการต่อต้านคนเวียดนามกันอย่างมาก ผู้เขียนคาดว่าในปี พ.ศ. 2530 รัฐบาลคงจะพอมองเห็นว่า ในกรณีของผู้ลี้ภัย จำนวนคนที่จะเป็น “สาย” ให้แก่รัฐบาลคอมมิวนิสต์จะมีสักกี่เปอร์เซ็นต์ ปัญหาเรื่องความระแวงสงสัยคงจะหายไปมาก และรัฐบาลคงจะสามารถพิจารณาปัญหาผู้ลี้ภัยได้อย่างรอบคอบ และตรงประเด็นมากขึ้น

3. รัฐบาลจะต้องพิจารณาเรื่องสัญชาติ ของชนกลุ่มน้อยที่ยังคงเหลืออยู่ในประเทศไทยแบบเดียวกับที่รัฐบาลในสมัยหนึ่งเคยพิจารณากันว่า ชาวเขาที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยจะมีสัญชาติไทยหรือไม่ ผิดกันแต่ว่าในกรณีชาวเขานั้น ชาวเขาถือผู้ที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยตั้งแต่เกิด แต่กรณีผู้ลี้ภัยอินโดจีน ผู้ลี้ภัยเกิดในประเทศอื่น ในปี พ.ศ. 2530 การพิจารณาเรื่องสัญชาติ คงขึ้นอยู่กับว่าประเทศเวียดนาม ลาว และกัมพูชา มีระบบการปกครองแบบใด

การพิจารณาปัญหา 3 ข้อนี้ และการตัดสินใจของรัฐบาลเกี่ยวกับปัญหา 3 ข้อนี้ จะเป็นการตัดสินใจว่า ในทศวรรษ 2530 และหลังจากนั้น ประเทศไทยจะมีปัญหาเรื่องชนกลุ่มน้อยผู้ลี้ภัยอินโดจีนหรือไม่

ผู้เขียนได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคนไทยและชนกลุ่มน้อยชาวอินโดจีนทั้ง 5 กลุ่ม และได้เสนอประวัติความเป็นมาของความสัมพันธ์ในรูปแบบต่าง ๆ ของชนกลุ่มน้อยแต่ละกลุ่มแล้ว ผู้เขียนหวังเป็นอย่างยิ่งว่ารัฐบาลจะเรียนรู้จากความผิดพลาดในอดีตได้บ้าง

ปัญหาผู้ลี้ภัยและสาเหตุการอพยพผู้ลี้ภัยอินโดจีน

ธเนศ วงศ์ยานนาวา*

สงครามในเวียดนามเป็นสงครามที่กินเวลายาว นาน และสร้างความเสียหายให้แก่มวลมนุษยชนเป็นอย่างมาก แม้ว่าสงครามความขัดแย้งระหว่างอุดมการณ์จะสิ้นสุดลงแต่สงครามความขัดแย้งอันใหม่ที่เกิดขึ้นก็คือ ความขัดแย้งภายในกลุ่มที่มีอุดมการณ์เดียวกัน ผลผลิตอันหนึ่งของสงครามก็คือ ปัญหาผู้ลี้ภัย ตามจริงแล้วปัญหาผู้ลี้ภัยนั้นดูเหมือนจะไม่น่าจะได้รับความสนใจจากประชาคมนานาชาติเท่าใดเมื่อครั้งปัญหาต่างๆ ยังเป็นลักษณะปัญหาแบบผู้ลี้ภัยภายใน (internal refugee) แต่เมื่อเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองและระบบเศรษฐกิจปัญหาผู้ลี้ภัยก็ได้เปลี่ยนจากปัญหาผู้ลี้ภัยภายในมาเป็นปัญหาผู้ลี้ภัยระหว่างประเทศ (international refugee) ผลกระทบดังกล่าวทำให้ประชาคมนานาชาติเพิ่มความสนใจต่อปัญหานี้มากขึ้น ปัญหาผู้ลี้ภัยเป็นปัญหาที่คล้ายๆ กับปัญหาการย้ายถิ่นข้ามประเทศที่สร้างความยุ่งยากให้กับนานาประเทศเป็นอย่างมาก ผู้ลี้ภัยเป็นผู้ย้ายถิ่นชนิดหนึ่งที่มีความหวังที่จะได้มาพักพิงประเทศที่มีความสงบสุข มีความมั่นคงต่อการดำเนินชีวิตแบบชั่วคราวหรือแบบถาวรก็ได้ และยังมีคุณลักษณะเพิ่มเติมบางประการที่ซับซ้อนไปกว่าปัญหาผู้ย้ายถิ่นข้ามประเทศธรรมดา เพราะบุคคลเหล่านั้นมีปัญหาในเรื่องสถานภาพทางกฎหมายที่ไม่แน่นอนมาเกี่ยวข้องซึ่งขึ้นอยู่กับการศึกษาความสถานภาพทางกฎหมายของประเทศที่รับผู้ลี้ภัยนั้นๆ

ดังนั้นการมองปัญหาผู้ลี้ภัยส่วนใหญ่จากสายตาของผู้นำทางการเมือง มักจะให้ความสนใจและพยายามที่จะเน้นถึงสถานภาพในทางกฎหมายของผู้ลี้ภัย¹ เพื่อผลประโยชน์ทางการเมือง

* ผู้ช่วยนักวิจัยในโครงการผู้ลี้ภัย ปัจจุบันกำลังดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ที่มหาวิทยาลัยวิสคอนซิน สหรัฐอเมริกา

¹ คำนิยามและสถานภาพของกฎหมายของผู้ลี้ภัย ดู อากรณี พุ่มจินดา, ปัญหาผู้ลี้ภัยอินโดจีนในประเทศไทย, วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิตภาควิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๒๒, บทที่ ๑ และ Jacques Vernant, *The Refugee in the Post-War World*, (New Haven : Yale University Press, 1953), Chapter III และปัญหาเกี่ยวกับผู้ลี้ภัยที่จะกล่าวต่อไป

ระหว่างประเทศ การพิจารณาปัญหาต่าง ๆ จึงถูกวางกรอบไว้ด้วยกฎเกณฑ์ทางกฎหมายเป็นหลัก สิ่งหนึ่งที่เราจะต้องยอมรับก็คือไม่ว่าสถานภาพทางกฎหมายของผู้ลี้ภัยเหล่านั้นจะเป็นอย่างไร เราจะได้รับผลประโยชน์อะไรบ้างจากการตีความแบบนี้ สิ่งที่จะต้องเกิดขึ้นในฐานะผลกระทบที่มีต่อประเทศที่ผู้ลี้ภัยยอมมีย่างมากมายเช่นกัน ไม่เพียงแต่มีผลกระทบต่อประเทศที่รับเอาผู้ลี้ภัยเอาไว้เท่านั้น ยังมีผลกระทบต่อตัวผู้ลี้ภัยเองเช่นกัน

ประชาชนภายในประเทศที่รับผู้ลี้ภัยไม่เพียงแต่จะมีความรู้สึกสงสารให้ความเมตตากรุณาต่อผู้ประสบภัยเหล่านั้น ความรู้สึกก็ตกกันและเกี่ยวกันก็จะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาด้วยปฏิกิริยาของประชาชนภายในประเทศจึงแสดงออกมาในลักษณะที่ค่อนข้างซับซ้อนและสับสน ส่วนตัวผู้ลี้ภัยเองก็ตกอยู่ในสภาวะที่ไม่มั่นคงทั้งทางร่างกายและจิตใจ บุคคลเหล่านั้นไม่รู้ชะตากรรมของตัวเองว่าจะเป็นอย่างไรภายใต้การควบคุมของอีกประเทศหนึ่ง ผู้ลี้ภัยอาจจะถูกส่งกลับประเทศหรือส่งไปประเทศที่สามก็ได้ นอกจากนี้ ผู้ลี้ภัยยังอยู่ในสภาพแวดล้อมใหม่ทั้งกายภาพและวัฒนธรรมตัวเองจึงมีความรู้สึกโดดเดี่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้ามีคนอพยพเข้ามาน้อยหรือถูกจับให้แยกกันอยู่ การที่ต้องเข้ามาพึ่งพิงบุคคลอื่น ๆ ที่มีลักษณะที่แตกต่างกันทั้งในด้านวัฒนธรรม การปกครอง จะทำให้ได้รับการดูแลเหยียดหยามจากเจ้าของประเทศและอาจจะต้องรวมถึงประเทศอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องด้วย เพราะในสายตาของเจ้าของประเทศบุคคลเหล่านั้นเป็นบุคคลที่ไม่พึงปรารถนาทั้งในด้านการเศรษฐกิจและสังคม

ความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐกับผู้ลี้ภัยจะเป็นปัญหาที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ เพราะบุคคลเหล่านั้นเดินเข้ามาไม่ถูกต้องตามกฎหมาย นอกจากนี้ก็สร้างปัญหาในด้านเรื่องที่อยู่อาศัยและการทำงาน อุปสรรคอันหนึ่งได้แก่ปัญหาในด้านสุขภาพ ผู้ลี้ภัยจำนวนมากมีปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพพลานามัย และปัญหาโรคระบาดอีกด้วย

ปัญหาต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้นเป็นปัญหาเฉพาะหน้าเท่านั้น ยังมีปัญหาระยะยาวที่จะต้องพิจารณาอีกด้วย คือการที่ผู้ลี้ภัยอาจจะต้องมาอาศัยอยู่ในสังคมใหม่ ทำให้ต้องมีการปรับตัวและบูรณาการ (integrate) เข้ากับสภาวะแวดล้อมทางสังคม เศรษฐกิจและระบบการเมืองใหม่ สำหรับกระบวนการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นกระบวนการที่ต้องใช้ความพยายาม เวลาและเงินทองเป็นจำนวนมากในการที่จะบรรลุถึงเป้าหมาย ความพยายามของรัฐที่จะบรรลุเป้าหมายนั้น ๆ จะ

ต้องประสบกับการต่อต้านของสมาชิกใหม่บางคนเพื่อที่จะคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของตัวเองไว้ หรือรัฐบาลเจ้าของประเทศอาจจะใช้นโยบายที่รุนแรงจนเกินไปในการดำเนินการกับผู้ลี้ภัย ไม่เพียงแต่เท่านั้นสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ก็เป็นอุปสรรคให้แก่รัฐบาลและตัวผู้ลี้ภัยในฐานะสมาชิกใหม่ในสังคมอีกด้วย ในแต่ละกลุ่มของผู้ลี้ภัยเราไม่อาจจะล่วงรู้ได้ว่าบุคคลที่หนีเข้ามานั้นมีจุดประสงค์อะไรบ้าง อาจจะมีบางคนต้องการจะอาศัยประเทศแรกที่รับผู้ลี้ภัยเป็นที่พักพิงชั่วคราว เพื่อจะเดินทางไปสู่ประเทศอื่น ๆ หรืออาจจะใช้เป็นฐานปฏิบัติการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองเพื่อก่อความวุ่นวายในประเทศแรกที่รับผู้ลี้ภัยหรือเพื่อกลับไปมีอำนาจในประเทศบ้านเกิดเมืองนอนของตนก็ได้ ปัญหาดังกล่าวอาจจะนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างประเทศได้ในที่สุด

การต่อต้านหรือการไม่ยอมรับคุณค่าในสังคมแบบใหม่ทำให้ผู้ลี้ภัยตกอยู่ในสภาวะที่มีความตึงเครียดทางสมองและอารมณ์ เพราะบุคคลเหล่านั้นอยู่ในสภาพที่ไม่มีความมั่นคงแน่นอน สับสนในทางบทบาทและสถานภาพของตนเอง ทำให้เป็นคนที่มีกษิหาวาดระแวงและสงสัยในสิ่งต่าง ๆ อยู่เสมอ ลักษณะต่าง ๆ เหล่านี้เรียกว่า “ปมปัญหาของผู้ลี้ภัย” (Refugee Complex) ความสับสนในสิ่งต่าง ๆ ทำให้แรงจูงใจในการที่จะประกอบกิจกรรมต่าง ๆ และการบูรณาการเข้ากับสังคมใหม่ไม่มีหรือถ้ามีก็อาจจะอยู่ในระดับที่ต่ำมาก บุคคลเหล่านี้กลายเป็นคนที่ไม่มีความยืดหยุ่นหรือมีความพร้อมที่จะปรับตัวให้เข้ากับสภาพสังคมแบบใหม่ ความไม่สามารถดังกล่าวแสดงออกทั้งทางร่างกายและจิตใจ ทำให้คนเหล่านี้มักจะได้รับ การดูถูกว่าเป็นคนโง่ไม่มีศักยภาพหรืออาจจะไปไกลถึงขั้นที่ว่า เป็นพวกที่ระดับปัญญาต่ำ อย่างไรก็ตาม มีผู้ลี้ภัยอีกส่วนหนึ่งที่มีกำลังใจและแรงจูงใจในระดับสูง มีจิตใจพร้อมที่จะต่อสู้และมีอิสระมากกว่าความรู้สึกลอยลางหรือความหวาดกลัวทางสังคม หรือความสิ้นหวังในชีวิต บุคคลเหล่านี้มักจะถูกมองหรือเพ่งเล็งว่าเป็นพวกที่เป็นภัยเพราะแสดงอาการกระตือรือร้นหรือกระตือรือร้น ผู้ลี้ภัยจึงเป็นกลุ่มที่จะเรียกได้ว่า โคนทั้งชั้นทั้งล่อง นั่นคือความสำเร็จของสมาชิกใหม่นั้น หมายถึงการที่จะต้องได้ดีกว่าหรือเท่าเทียมกับชนกลุ่มใหญ่ในสังคม ดังนั้นปัญหาผู้อพยพผู้ลี้ภัยในระยะยาวและปัญหาต่าง ๆ ก็ จะกลายเป็นปัญหา ระหว่างชนกลุ่มน้อยและชนกลุ่มใหญ่ หรืออาจจะกลายเป็นความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ ที่จะต้องลงเอยด้วยการใช้กำลังเข้าประหัตประหารกัน รัฐบาลของประเทศต่าง ๆ ที่ได้รับผู้ลี้ภัยเอาไว้ควรจะเตรียมรับสถานการณ์ดังกล่าวที่อาจจะเกิดขึ้นได้ในอนาคต รัฐบาลควรจะเริ่มลงมือวางแผนจัดการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในระยะยาว เพราะปัจจุบันประเทศต่าง ๆ ส่วนใหญ่แทบจะไม่มีสังคมใดที่มีลักษณะสังคม

แบบเอกพันธ์ (homogeneous society) ปัญหากลุ่มชาติพันธุ์หรือปัญหาชนกลุ่มน้อยกับชนกลุ่มใหญ่จึงเป็นสิ่งที่แทบทุกประเทศตระหนักดีว่าเป็นปัญหาสำคัญที่ยังไม่แพ้กับปัญหาชนชั้นเช่นกัน

ปัญหาผู้ลี้ภัย : ปัญหาระดับโลก

ผู้ลี้ภัยเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นมานานนับพันปีแล้ว เพราะสงครามความขัดแย้งทางการเมืองและภัยพิบัติจากธรรมชาติเกิดขึ้นมาพร้อมกับมนุษยชาติ แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นจากสาเหตุประการหลังจะไม่มีควมรุนแรงเท่ากับปัญหาที่เกิดขึ้นจากประการแรก สงครามการรุกรานของชนเผ่าต่าง ๆ นับตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์จนถึงยุคปัจจุบันทำให้ผู้คนต้องอพยพผู้ลี้ภัยเป็นจำนวนมาก ก่อนศตวรรษที่ 20 เรายังมิได้จัดว่าเป็นปัญหาที่ยุ่ยาก เพราะในอดีตโครงสร้างและสภาวะแวดล้อมโดยทั่วไปยังมีได้เปรียบเหมือนกัยยุคปัจจุบัน ปัญหาการว่างงาน ปัญหาการไม่มีที่ดินทำกิน ปัญหาประชากร ปัญหาการขาดแคลนอาหาร สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้มีได้ปรากฏขึ้นและซับซ้อนเหมือนปัจจุบัน แต่กลับตรงกันข้ามการทำสงครามในอดีตกลับกลายเป็นเครื่องมือที่ได้มาซึ่งกำลังคนที่เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับสังคมในสมัยโบราณ

สำหรับในศตวรรษที่ 20 จัดได้ว่าเป็นยุคของผู้ลี้ภัยโดยเฉพาะ ในยุคนี้ปัญหาความขัดแย้งและความรุนแรงทางการเมืองเกิดขึ้นมากมายในแทบทุกส่วนของโลก นับวันก็ยิ่งจะทวีความรุนแรงมากขึ้นตามระดับการพัฒนาของเทคโนโลยี โดยเฉพาะผลจากสงครามโลกทั้งสองครั้งที่ทำให้คนจำนวนนับสิบ ๆ ล้านคน ต้องอพยพผู้ลี้ภัยไปในที่ต่าง ๆ แนนอนปัญหาของการย้ายถิ่นจากภัยพิบัติทางการเมือง และสงครามมิได้เกิดขึ้นในศตวรรษที่ 20 นี้เท่านั้น แต่มันเกิดขึ้นมานานนับพันปีแล้ว การใช้คำว่าผู้ลี้ภัย (Refugee) นั้น ปรากฏใช้ออกมาครั้งแรกกับพวก Huguenot ในศตวรรษที่ 17 ซึ่งผู้ลี้ภัยมาจากประเทศฝรั่งเศสมาอยู่ในอังกฤษ ฮอลแลนด์ เยอรมัน สวิสเซอร์แลนด์ และอเมริกา แต่สำหรับในยุคปัจจุบันเริ่มใช้ครั้งแรกกับพวกผู้ลี้ภัยจากการปฏิวัติรัสเซียในปี 1917 พวกรัสเซียขาวจำนวนถึง 1.5 ล้านคน ลี้ภัยออกมานอกประเทศมาสู่ยุโรปตะวันตกและเอเชีย พวกนี้เป็นพวกที่ย้ายถิ่นที่ไม่เหมือนกับพวกย้ายถิ่นในปลายศตวรรษที่ 17 ที่หนีข้ามไปสู่โลกใหม่ด้วยการ

² Kingsley Davis, "The Migration of Human Population", *Scientific American*, Vol. 231, No. 3 (September, 1974), pp. 94-95

³ Eugene Kulisher, *Europe on the Move : War and Population Changes 1917-1947* (New York : Columbia University Press, 1948)

ศักดิ์จิตใจและเต็มใจเลือกด้วยตัวของตัวเองและมีความหวังที่จะได้เริ่มต้นชีวิตใหม่ พวกรัสเซีย
 ชาวเป็นผู้ลี้ภัยพวกแรกที่ได้รับการช่วยเหลือจากหน่วยงานระหว่างประเทศ ในปี 1921 สันนิบาตชาติ
 ตั้งสำนักงานข้าหลวงใหญ่สำหรับผู้ลี้ภัย (High Commission for Refugees) โดยให้ความช่วยเหลือ
 แก่ผู้ลี้ภัยในตำแหน่งต่าง ๆ จนผู้ลี้ภัยได้รับการยอมรับและคุ้มครองจากนานาชาติ⁴

ในปี 1943 ฝ่ายสัมพันธมิตรได้จัดตั้งองค์การที่ชื่อว่า United Nations Relief and
 Rehabilitation Administration (UNRRA) เพื่อช่วยเหลือสงครามหรือผู้ลี้ภัยสงคราม
 ออกจากประเทศที่รับเอาไว้กลับไปสู่ประเทศของตัวเอง ถึงแม้ว่าสงครามโลกจะสิ้นสุดลงแต่ปัญหาผู้
 ลี้ภัยก็ยังคงมีอยู่ต่อไปอีก พวกยิวที่หลงเหลือจากการฆ่าหมู่ในยุโรปในระหว่างสงครามโลกครั้งที่
 สองก็ได้มาอยู่ในดินแดนปาเลสไตน์ซึ่งทำให้เกิดสงครามระหว่างอาหรับและอิสราเอลขึ้น ชาว
 ชาวปาเลสไตน์ที่เป็นอาหรับจำนวนถึง 700,000 คน ต้องลี้ภัยไปอยู่ในประเทศอื่น ๆ การเกิด
 สงครามระหว่างอินเดียและปากีสถานในปี 1971 ทำให้มีผู้ลี้ภัยชาวบังกลาเทศจำนวนถึง 10 ล้านคน
 เข้ามาลี้ภัยอยู่ในอินเดีย⁵ ปัญหาผู้ลี้ภัยแต่เดิมเกิดขึ้นในยุโรปเป็นส่วนมากแต่เมื่อสงครามโลกครั้งที่
 สองสิ้นสุดลงจำนวนผู้ลี้ภัยก็ได้เพิ่มจำนวนมากขึ้นในกลุ่มประเทศแถบเอเชีย แอฟริกา หรือประเทศ
 ในลาตินอเมริกาเป็นส่วนใหญ่ เนื่องด้วยคนพื้นเมืองของประเทศเหล่านั้นทำการปฏิวัติต่อต้านการ
 ปกครองของประเทศเจ้าอาณานิคม ลัทธิชาตินิยมได้แพร่กระจายไปทั่วหมู่ประเทศโลกที่สาม การ
 ต่อสู้กับประเทศเจ้าของอาณานิคมสิ้นสุดลงเมื่อประเทศเหล่านั้นได้เอกราช แต่ความขัดแย้งมิได้จบ
 ลงเท่านั้น การต่อสู้แย่งชิงอำนาจทางการเมืองระหว่างประเทศกลุ่มต่าง ๆ ทำให้เกิดความไม่ม
 เสถียรภาพทางการเมืองในกลุ่มประเทศด้อยพัฒนา การปฏิวัติรัฐประหารก็เกิดขึ้นบ่อย ๆ โดยเฉพาะ
 อย่างยิ่งประเทศต่าง ๆ ในทวีปแอฟริกาตั้งแต่ ทวีปนี้จึงมีผู้ลี้ภัยมากที่สุดในโลก (ดูตารางที่ 1)
 จำนวนผู้ลี้ภัยที่คำนวณได้อย่างคร่าว ๆ ในขณะนี้มีอยู่ประมาณ 2,198,678 คน ทั้งนี้ ยังไม่รวมผู้
 ลี้ภัยอีกจำนวนหนึ่งที่มีอยู่ในมอร็อกโคและตูนีเซียอีกด้วย แต่จากรายงานของ USAID (U.S.
 Agency for International Development) เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 1979 ประเมินไว้ว่าผู้ลี้ภัยใน

⁴ Harry F. Young, Refugees : "An International Obligation", *Department of State Bulletin*, (December, 1979), p. 11

⁵ *Trend and Characteristics of International Migration since 1950*, Department of Economic and Social Affairs, Demographic Studies No. 64, United Nations, New York 1979 (United National Publication Sales No. E 78 XIII 5), p. 1

⁶ *Ibid.*, p. 53

ตารางที่ 1

จำนวนผู้ลี้ภัยโดยประมาณในทวีปแอฟริกาที่อยู่ภายใต้การดูแลของ UNHCR ปี 1979

ประเทศ	ถิ่นเดิม		รวม
Angola	Zaire	110,000	141,000
	Namibia	30,000	
Djibouti	Ethiopia	20,000	20,000
Egypt	Ethiopia	5,000 (over)	5,000 (over)
Ethiopia	Ethiopia	10,900	10,900
Kenya	Uganda	4,600	6,500
	others	1,900	
Mozambique	Zimbabwe	80,000	80,000
Samalia	Ethiopia	500,000 (over)	500,000
Botswana	Zimbabwe	17,670	18,600
	Southern Africa	630	
Lesotho	Southern Africa	187	187
Sudan	Ethiopia	270,000	270,000
United Republic of Tanzania	Burundi	129,500	158,600
	Rwande	25,000	
	Uganda		
	Zaire		
	Southern Africa and other Africa countries	4,100	

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ประเทศ	ถิ่นเดิม		รวม
Zaire	Angola	600,000 (over)	
	Rwande	22,000	633,000
	Burundi	11,000	
Zambia	Zimbawe	45,300	
	Angola	26,000	
	Namibia	5,500	
	South Africa and Zaire	3,200	80,000
Gabon	Equitorial Guine	60,000	60,000
Burundi	Rwanda	50,000	50,000
Rwanda	unknown	7,500	7,500
Uganda	Rwanda & Zaire	112,400	112,400
Algeria	unknown	50,000	
United Republic of Cameroon	Equitorial Guinea	40,000	40,000
Senegal	different parts of Africa	5,000	5,000

แหล่งข้อมูล : รวบรวมจาก

1. Report of the United Nations High Commissioner for Refugees, General Asseble, Official Records. Thirty-fourth Session Supplement No. 12 (A/34/12), 1979 pp. 17-29

2 Lester A. Soebel, ed, *Refugees : A World Report*, (New York : Facts on File, 1979), pp. 31

ตารางที่ 2

จำนวนผู้ลี้ภัยโดยประมาณในลาตินอเมริกาที่อยู่ภายใต้การดูแลของ UNHCR ปี 1979

ประเทศ	ถิ่นเดิม		รวม
Argentina	(unknown)	6,000	6,000
Chile	(unknown)	1,063	1,063
Costa Rica	Nicaragua	60,000	60,000
Handuras	Nicaragua	15,000	15,000
Panama	Nicaragua	500	500
Peru	(unknown)	83	83

แหล่งข้อมูล : รวบรวมมาจาก

Report of the United Nations High Commissioner for Refugees.

General Assembly, Official Records : Thirty-fourth Session Supplement No.
12 (A/34/12), 1979, pp. 30-33

ตารางที่ 3

ประเทศ	ถิ่นเดิม	จำนวน
Hong Kong	Indochinese	58,258
Indonesia	„	36,208
Japan	„	1,337
Korea (Republics)	„	166
Laos ¹	„	400,000
Lebanon ²	Palestines	1,000
Macau	Indochinese	3,261
Malaysia	„	37,182
Pakistan ³	Afghanistan	402,100
Papua New Guinea	Indonesia	1,000
Philippines	Indochinese	6,001
Singapore	„	1,179
Thailand ⁴	„	143,673
Vietnam ⁵	„	150,000
Yemen ⁶	Horn of Africa	15,000

แหล่งข้อมูล : บัญชีจำนวนเข้าและส่งออกในประเทศต่าง ๆ ของ UNHCR ในแต่ละเดือนสิ้นสุดเดือนพฤศจิกายน 1979 และ

1. *Report of UNHCR, General Assembly, p. 37*
2. *Report of UNHCR, General Assembly, p. 38*
3. *Press Release UNHCR, January 10, 1980*
4. *Press Release UNHCR, January 10, 1980*
5. *Report of UNHCR, General Assembly, p. 42*
6. *Report of UNHCR, General Assembly, p. 43*

ทวีปแอฟริกา มีจำนวนมากกว่า 2.5 ล้านคน ซึ่งก็เป็นไปได้ดีกว่าข้อมูลดังกล่าวประเมินไว้ต่ำไป เพราะผู้ลี้ภัยจริงๆ อาจจะมีถึง 3 ล้านคน และจำนวนผู้ลี้ภัยใน แอฟริกาส่วนใหญ่ก็เป็นพวกที่หนีภัยสงครามมาจาก โรดีเชีย เอธิโอเปีย แองโกลา และ แซร์'

สำหรับจำนวนผู้ลี้ภัยในกลุ่มประเทศลาตินอเมริกานั้น มีประมาณ 82,646 คน จำนวนนี้ยังไม่ได้รวมผู้ลี้ภัยในเขตทวีปอเมริกาใต้ตอนเหนือจากเปรู (ที่ได้ระบุไว้ในตารางที่ 2) อีกจำนวน 21,000 คน นอกจากนี้ ยังมีผู้ลี้ภัยในทวีปอเมริกาใต้อีกจำนวน 30,500 คน⁸ ส่วนจำนวนผู้ลี้ภัยในทวีปเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีจำนวนมากเป็นอันดับสองรองจากแอฟริกา คือ มีอยู่ประมาณ 856,365 คน⁹ ข้อมูลตัวเลขของผู้ลี้ภัยที่กล่าวมาข้างต้น เป็นข้อมูลตัวเลขจำนวนผู้ลี้ภัยที่อยู่ภายใต้การควบคุมของ UNHCR ดังนั้น ยังมีผู้ลี้ภัยอีกเป็นจำนวนมากที่ไม่ได้อยู่ในบัญชีของ UNHCR จำนวนผู้ลี้ภัยในบางประเทศนั้น ทาง UNHCR เองก็ได้แค่ระบุอย่างหยาบๆ ว่ามีจำนวนมากกว่าเท่านั้นเท่านั้น เช่น ระบุว่าในอียิปต์ระบุมากกว่า 5,000 คน¹⁰ จากการรวบรวมตัวเลขข้อมูลในที่ต่างๆ พอสรุปได้ว่า ตัวเลขผู้ลี้ภัยทั้งหมดในโลกในช่วงหลายปีที่ผ่านมา ก็จะมีประมาณมากกว่า 5 ล้าน¹¹ มีผู้ลี้ภัยอีกประเภทหนึ่งที่หนีภัยทางการเมืองมาอย่างแท้จริง ผู้ลี้ภัยเหล่านี้ส่วนมากเป็นพวกต่อต้านระบบ (dissidents) ซึ่งส่วนมากก็เป็นปัญญาชนจากยุโรปตะวันออก พวกนี้จึงเป็นพวกที่ลี้ภัยทางการเมืองมากกว่าที่จะมีสาเหตุทางเศรษฐกิจแฝงอยู่ ในการวิเคราะห์เข้าใจถึงสาเหตุการอพยพย้ายถิ่นของผู้ลี้ภัยเป็นการยากอยู่ที่ จะแยกแยะถึงสาเหตุของเหตุผลการเมือง และทางเศรษฐกิจออกจากกัน อย่างเช่น กรณีผู้ลี้ภัยชาวเวียดนามเชื้อสายจีน

⁷ Lester A. Soebel *Refugees: A World Report* (New York: Facts on File, 1979), p. 31

⁸ *Report of the United Nations High Commission for Refugees, General Assembly, Official Records: Thirty-fourth Session Supplement No. 12. (A/34/12), 1979 pp. 32-33*

⁹ จำนวนยังไม่รวมผู้ลี้ภัยอีกจำนวน 80,000 คน ในอิหร่าน จอร์แดน กูเวต ซาอุดีอาระเบียและซีเรีย

¹⁰ Report of UNHCR, op. cit., p. 19

¹¹ จากการประเมินของ William Shawcross ได้ประเมินได้ว่า มีผู้ลี้ภัยอยู่ในโลกขณะนั้นประมาณ 8 ล้านคน ในจำนวนนี้น้อยกว่า 1 ล้านคน เป็นผู้ลี้ภัยจากอินโดจีนและมากกว่าครึ่งเป็นผู้ลี้ภัยจากแอฟริกา William Shawcross, "Refugees and Rhetoric", *Foreign Policy* No. 36. (Fall, 1979), p. 3 ส่วน Kingsley Davis ประเมินไว้ในปี 1974 ว่าตั้งแต่สิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 จนถึงปี 1972 นั้น มีการย้ายถิ่นแบบถูกบังคับ (forced migration) ถึง 13.9 ล้านคน Kingsley Davis, op. cit., p. 102 ส่วน Time ประเมินว่ามีประมาณ 10-13 ล้านคน *Time*, July 9, 1979.

ในยุโรป ตะวันตก หรือสหรัฐอเมริกา ก็มีผู้ลี้ภัยประเภทพวกต่อต้านระบบเข้ามาลี้ภัยอยู่เป็นจำนวนมากและดูเหมือนว่าผู้ลี้ภัยเหล่านี้จะผิดกับผู้ลี้ภัยจำนวนมากที่เป็นอยู่ ผู้ลี้ภัยประเภทต่อต้านระบบนั้นมักจะเป็นพวกที่มีความสามารถ ดังนั้น ทั้งในระยะสั้นและระยะยาวประเทศที่รับผู้ลี้ภัยเหล่านี้เข้าใจว่าจะต้องได้ประโยชน์จากผู้ลี้ภัยประเภทนี้เป็นอย่างยิ่ง ผิดกับผู้ลี้ภัยที่มาจากประเทศโลกที่สามซึ่งมีจำนวนมากและก็เป็นพวกที่ไม่มีความรู้ทักษะความสามารถและเป็นการยากในการที่จะปรับตัวให้เข้ากับสังคมอุตสาหกรรมที่พัฒนาแล้ว ในประเทศเหล่านี้ก็มีปัญหาภาวะระหว่างการทำงานและเศรษฐกิจตกต่ำเช่นกัน นอกจากนี้ ก็ยังมีปัญหาที่ยุ่ยากที่สำคัญอย่างยิ่งในระยะยาวก็คือการปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมตะวันตกซึ่งแตกต่างกันอย่างมากกับวัฒนธรรม ชาวนา ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้¹² ดังนั้น จะเห็นได้ว่าแม้ประเทศอุตสาหกรรมที่ก้าวหน้ามีเงินทองร่ำรวยมหาศาลเหล่านี้ ก็ยังจะต้องประสบกับปัญหาความยุ่งยากต่าง ๆ ที่จะตามมากับการรับเอาผู้ลี้ภัยจำนวนมากขนาดนี้เข้าไว้ในประเทศ

ส่วน ในประเทศด้อยพัฒนาในแถบภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้น ปัญหาการคุกคามจากคอมมิวนิสต์ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญที่สุดในหมู่ ประเทศสมาชิก สหประชาชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศไทย ประเทศไทยนอกจากต้องรับภาระปัญหาผู้ลี้ภัยทางเรือแล้ว ยังต้องรับภาระอย่างหนักต่อการหลั่งไหลของผู้ลี้ภัยทางบก ปัญหาผู้ลี้ภัยทางบกนี้ คุณจะไม่ค่อยได้รับความสนใจจากประชาคมนานาชาติเท่ากับปัญหาผู้อพยพทางเรือ (boat people) สำหรับปัญหาผู้อพยพทางเรื่อนั้นนับตั้งแต่ปี 1975 นั้น นับวันยิ่งจะทวีความรุนแรงยิ่งขึ้นจำนวนผู้อพยพก็เพิ่มจำนวนมากขึ้นเรื่อย ๆ ปัญหาที่กระทบกระเทือนประเทศหลายต่อหลายประเทศไม่เพียงแต่ประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้น เกาหลี ญี่ปุ่น มาเก๊า ฮองกง และออสเตรเลีย ก็ยังประสบปัญหาเช่นนี้เช่นกันสำหรับฮองกงนั้น ประสบกับปัญหาผู้ลี้ภัยทางเรือจำนวนหลายหมื่นคน ทำให้เป็นภาระแก่ประเทศอังกฤษ ในฐานะผู้ปกครองเขตเช่านี้เป็นอย่างยิ่ง เพราะฮองกงไม่เพียงแต่จะประสบกับปัญหาผู้ลี้ภัยอินโดจีนเท่านั้น ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาฮองกงต้องประสบกับปัญหาผู้ลี้ภัยจากจีนแผ่นดินใหญ่จำนวนมากนับพันนับหมื่นคน¹³ อังกฤษต้องเรียกร้องให้ประชาคมนานาชาติรับรู้และมีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อปัญหามนุษยธรรมระหว่างประเทศที่เกิดขึ้น แน่แน่นอนอีกประเทศหนึ่งที่ถูกรบเร้าให้

¹² James R. Karth, "Refugees : America Must do More". *Foreign Policy*, No. 36 (Fall, 1979), pp. 12-19

¹³ *Far Eastern Economic Review*, June 11, 1976. p. 34

เข้ามีส่วนรับผิดชอบต่อเหตุการณ์ครั้งนั้นก็คือ สหรัฐอเมริกา เพราะสหรัฐมีบทบาทอย่างสำคัญต่อการแก้ไขและแก้ปัญหาต่าง ๆ ในอินโดจีนมาตลอดระยะเวลาสี่สิบกว่าปี ปัญหาผู้ลี้ภัยจึงเป็นการทดสอบนโยบายสิทธิมนุษยชนของสหรัฐและในขณะเดียวกัน ก็เป็นการโฆษณาประนามการกระทำของเวียตนามภายใต้การปกครองของระบบคอมมิวนิสต์อีกด้วย นอกจากนี้การอพยพของผู้ลี้ภัยก็ยังเป็นประโยชน์ต่อสหรัฐอเมริกาและหมู่พันธมิตรซึ่งชี้ให้เห็นถึงความล้มเหลวของระบบเศรษฐกิจของเวียตนามเหนือที่ทำให้คนเวียตนามได้จำนวนมากภายใต้ระบบคอมมิวนิสต์ต้องหลบหนีออกมาพึ่งโลกตะวันตก ความสนใจและความสำคัญของปัญหานี้ต่อสหรัฐอเมริกาจึงถูกเสริมไปด้วยแรงดันจากโลกทุนนิยมที่มีสหรัฐเป็นแกนนำสำคัญที่จะช่วยกู้ภาพพจน์และสภาวะทางจิตของสังคมตะวันตกดีขึ้น ในฐานะที่เป็นประเทศมหาอำนาจและสามารถควบคุมช่วยงานการเสนอข่าวสารต่าง ๆ จึงเสนอให้ความสนใจต่อสิ่งที่เกี่ยวข้องและให้ประโยชน์แก่ตัวเองเท่านั้น ลักษณะดังกล่าวจึงทำให้ประเทศเล็ก ๆ ทั้งหลายไม่สามารถที่จะประเมินและวิเคราะห์ทำความเข้าใจถึงจุดมุ่งหมายและผลประโยชน์แห่งชาติของประเทศมหาอำนาจและของตัวเองได้อย่างถูกต้อง รัฐในฐานะดำเนินงานโดยมนุษย์ซึ่งแต่ละหน่วย ก็มีความสามารถในการรับรู้จำกัด มีการเลือกที่จะรับรู้ยิ่งกว่านั้น การรับรู้ของมนุษย์นั้น จะต้องให้สอดคล้องกับภาพ ความเชื่อและผลประโยชน์ของตัวเอง^{๑๕} สิ่งที่รัฐได้กระทำลงไปก็คือ การดำเนินการที่สอดคล้องกับผลประโยชน์ทั้งในรูปของนามธรรมและรูปธรรมมากที่จะตั้งอยู่บนฐานค่านิยมอื่น ๆ นโยบายมนุษยธรรมจึงเป็นสิ่งที่ขัดกันด้วยผลประโยชน์เท่านั้น

๑๕ ผู้ลี้ภัยอินโดจีนกับปัญหาสภาพสงครามและการปรับตัว

ผู้ลี้ภัยจากสงครามอินโดจีนถ้าจะนับรวมถึงผู้ลี้ภัยที่ลี้ภัยอยู่ในประเทศด้วยแล้ว จำนวนผู้ลี้ภัยในภูมิภาคนี้มีจำนวนนับล้าน ๆ คน ก่อนหน้าที่จะมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ได้มีผู้ลี้ภัยจากทั้ง ลาว เขมร และเวียตนามต้องอพยพย้ายถิ่นเข้ามาอยู่ในเมืองใหญ่หรือไม่กี่ถูกเกณฑ์ให้เข้าไปอยู่ในค่ายผู้อพยพ การย้ายผู้อพยพเข้ามาอยู่ในค่ายหรือเข้าไปอยู่ในหมู่บ้านยุทธศาสตร์ (strategic hamlets) ก็คือ เป็นแนวยุทธวิธีในการปฏิบัติการทางทหาร ที่ทางฝ่ายสหรัฐหรือรัฐบาลฝ่ายขวาสามารถดำเนินงานต่าง ๆ ได้สะดวกในพื้นที่ชนบท ไม่ว่าจะเป็นการทิ้งระเบิดทำลายหรือสังหาร

¹⁵ ปัญหาการรับรู้และทัศนคติที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินนโยบายต่างประเทศจาก *Robert Jervis, Perception and Misperception in International Politics* (Princeton : University Press, 1976).

เข้าปราบปราม นอกจากนี้ยังสามารถฝึกรวมให้ผู้คนเหล่านั้นเข้ามาเป็นสมัครพรรคพวกได้อีกด้วย¹⁵ จึงได้ประโยชน์ทั้งทางจิตวิทยาและทางการทหารไปในตัว เหตุที่ผู้ลี้ภัยในช่วงก่อนปี 1975 ต้องอพยพลี้ภัยจากชนบทเข้ามานั้นส่วนมากมีสาเหตุมาจากความต้องการความปลอดภัย เพราะทางรัฐบาลฝ่ายขวาและสหรัฐได้ทำการทิ้งระเบิดลงในท้องที่ที่อาศัยของผู้คน เช่นในบริเวณทุ่งไหหิน¹⁶ นอกจากแรงจูงใจในด้านความปลอดภัยแล้ว จากการศึกษาผู้ลี้ภัยในเวียดนามช่วงกลางศตวรรษที่ 1960 พบว่านอกจากความกลัวจากการทิ้งระเบิด การยิงปืนใหญ่ และการปฏิบัติการทางทหารของรัฐบาลเวียดนามใต้และสหรัฐแล้ว ยังมีสาเหตุมาจากความกลัวพวกเวียดกงความรู้สึกที่ไม่ชอบนโยบายทางเศรษฐกิจและสังคมของพวกเขาเวียดกง และยังมีเหตุจูงใจในด้านความต้องการยกฐานะทางเศรษฐกิจให้ดีขึ้นโดยการย้ายถิ่นเข้ามาอยู่ในเมือง¹⁷ ทำให้เมืองใหญ่ๆ ไม่ว่าจะเป็นในกัมพูชา ลาว และเวียดนามต่างก็ขยายตัวเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วโดยเมืองต่าง ๆ เหล่านี้มีประชากรอาศัยอยู่ถึง 13% 23% และ 35% (สำหรับเวียดนามเหนือมีจำนวนประชากร 24% อยู่ในเมือง) ตามลำดับ¹⁸ ผู้ที่อพยพลี้ภัยเข้ามาส่วนใหญ่เป็นชาวนาเมื่อเข้ามาอยู่ในเมืองก็เปลี่ยนอาชีพมาเป็น ทหาร พ่อค้า และอาชีพอื่นๆ แทนโดยเฉพาะในภาคการให้บริการ เมื่อผู้ประกอบการและพลังการผลิตทางการเกษตรอพยพเข้ามาอยู่ในเมืองหมดก็ทำให้ระดับของผลผลิตทางการเกษตรลดลง ความจำเป็นของคนในเมืองที่จะต้องพึ่งพาอาศัยสินค้าทางการเกษตรก็มีจำนวนมากขึ้น ดังนั้น สหรัฐอเมริกาจึงต้องคอยอุดหนุนในเรื่องนี้โดยตลอด สถานการณ์แบบนี้รุนแรงมากในกัมพูชา ทำให้ผู้คนต้องประสบกับสภาวะอดอยาก ขาดแคลนอาหารโดยเฉพาะอย่างยิ่งอาหารที่มีคุณภาพ ดังนั้นหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองรัฐบาลใหม่ (เขมร) จึงต้องใช้นโยบายโยกย้ายอพยพประชาชนออกจาก

¹⁵ Fred Branfman, "The Secret Wars of the CIA". in Howard Frazier, *Unclouking the CIA* (New York : Free Press, 1978), p. 91

¹⁶ Fred Aranfman, ed, *Voices from the Plain of Jars: Life under on Air War* (New York : Harper & Row Publishers, 1972) และดูสภาพทุ่งไหหินหลังสงครามจาก "New life for the Plain of Jars", *Southeast Asia Chronicle*, No. 61 (March-April, 1978) pp. 7-10

¹⁷ footnote 6, Le-Thi-Que, A Terry Rambo, and Garry D. Murfin, "Why They fled : Refugee movement during the spring 1975 Communist offensive in South Vietnam," *Asian Survey*, Vol. XVI, No. 9 (Sep. 1976). p. 859

¹⁸ Charles F. Keyes, *The Golden Peninsula : Cultural and Adaptation in Mainland and Southeast Asia* (New York : Macmillan, 1977) pp. 301-302

กรุงพนมเปญ ไปสู่ชนบทเพื่อเป็นการฟื้นฟูพลังการผลิตทางเกษตร¹⁹ สำหรับนโยบายอันนี้ กล่าวกันว่าเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ผู้ลี้ภัยชาวกัมพูชาจำนวนมากเดินทางอพยพหลังไหลออกมา ปัญหาก็คือว่าเนื่องจากชาวเมืองพนมเปญไม่สามารถที่จะทนต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตแบบในเมืองไปสู่วิถีชีวิตแบบในชนบทได้แต่อย่างไรรก็ตามสำหรับในเรื่องนี้ มีการพิจารณาย้อนกลับไปว่า สาเหตุของเรื่องนี้ก็คือ การที่สหรัฐทิ้งระเบิดลงในบริเวณที่อยู่อาศัยและที่ทำกินของชาวกัมพูชา ทำให้ชาวกัมพูชาต้องอพยพหลบหนีเข้ามาอยู่ในเมือง บุคคลที่จะต้องมีส่วนรับผิดชอบต่อโศกนาฏกรรมครั้งนี้ก็คือ นิกสันและคิสซิงเจอร์²⁰

การที่ผู้คนอพยพเข้ามาอยู่ในเมืองใหญ่ๆ ในระหว่างสงครามอินโดจีนนั้น ปัจจัยทางเศรษฐกิจมีส่วนสำคัญมากที่ทำให้คนอพยพย้ายถิ่นเข้ามาอยู่ในเมือง²¹ บุคคลเหล่านี้มีความหวังต่อการอพยพเข้ามาอยู่ในเมืองเป็นอย่างดี มีคนจำนวนมากที่หวังว่าจะเข้ามาอยู่ในเมืองอย่างถาวร²² นอกจากนี้ ยังมีบางพวกที่ต้องการเข้าอยู่แบบชั่วคราว แต่อย่างไรก็ตามการเข้ามาอยู่แบบชั่วคราวหรือถาวรนั้น ขึ้นอยู่กับความสำเร็จและโอกาสต่างๆ ในเมืองมากกว่าความตั้งใจเดิม

ดังนั้นบุคคลต่างๆ ที่จำนวนมากเคยเป็นชาวนาในชนบทและจำเป็นจะต้องละทิ้งผืนนาซึ่งนับว่าเป็นหัวใจของชาวนามาทำมาหากินในเมือง เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองก็ถูกบีบให้เดินทางกลับไปสู่ชนบทซึ่งในสายตาของบุคคลเหล่านี้ ย่อมจะห่างไกลจากวิถีชีวิตภายในเมืองใหญ่ๆ เป็นอย่างยิ่ง เมื่อบุคคลเหล่านี้เคยมีประสบการณ์ในการอพยพย้ายถิ่นมาแล้ว จึงไม่เป็นเรื่องแปลกที่บุคคลเหล่านี้มีแนวโน้มที่ยอมที่จะเสี่ยงอพยพย้ายถิ่นอีก²³ เพราะการหลบหนีออกนอกประเทศจะเป็นทางออกที่ดีที่สุด จากการศึกษาผู้ลี้ภัยในประเทศเวียดนามในช่วงปลายเดือนมีนาคม

¹⁹ George C. Hilderhand & Gareth Perter, *Cambodia : Starvation and Revolution* (New York : Monthly Review Press, 1976).

²⁰ ดูจดหมายโต้ตอบของ Noam Chomsky, "The Western Press and Cambodia" *Journal of Contemporary Asia*, Vol. 7, No. 4, 1977

²¹ ปัจจัยสังคมด้านเดียวไม่เพียงพอที่จะทำให้คนอพยพ ดู Allan E. Goodman and Lawrence M. Frankles, "The Dynamics of Migration to Saigon 1964-1972," *Pacific Affairs* Vol. 48, No. 2 (Summer, 1975), p. 204

²² Ibid., p. 209

²³ Everett S. Lee "A Theory of Migration" in J.A. Jackson, (ed.), *Sociological Studies 2: Migration* (London: Combdia University Press, 1969) แปลโดยปราโมทย์ ประสาทกุล ใน "ทฤษฎีที่น่าสนใจทางประชากรศาสตร์," (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, พ.ศ. 2522) หน้า 178

และต้นเดือนกันยายน ปี 1975 พบว่า²⁴ สาเหตุของการอพยพพลภัย คือ การกลัวการแก้แค้นของพวกเวียดกงเป็นสำคัญ บุคคลเหล่านี้ส่วนมากได้แก่ นายพล นายทหารระดับสูง รัฐมนตรี ตำรวจ คนที่เคยทำงานให้หน่วยข่าวสารอเมริกัน (USIA, United States Informations Agency) CIA, คนทำงานให้บริษัทอเมริกัน คนทำงานในสถานทูตอเมริกัน เจ้าหน้าที่ระดับกลางของรัฐบาล เวียดนามใต้ บุคคลเหล่านี้กลัวว่าทั้งชีวิตทรัพย์สินและตำแหน่งฐานะทางสังคมจะได้รับอันตราย เพราะบุคคลเหล่านี้เชื่อว่าจะเกิดเหตุการณ์ในทำนองแบบเดียวกันนี้ที่เคยเกิดขึ้นแล้วในกรุงเว้ ในช่วงเทศกาลตรุษจีนในปี 1968 คือพวกเวียดกงยิงพวกตำรวจและเจ้าหน้าที่รัฐบาลตายเป็นจำนวนมาก²⁵

ข่าวลือในลักษณะที่ว่า เมื่อฝ่ายคอมมิวนิสต์ขึ้นมาใช้อำนาจจะทำการกวาดล้างผู้เป็นปฏิปักษ์เกิดขึ้นมาจากการโฆษณาชวนเชื่อของรัฐบาลเก่าและสหรัฐอเมริกามาเป็นเวลากว่ายี่สิบปีแล้ว ข่าวลือนี้ทวีความรุนแรงมากในช่วงสองสามเดือนก่อนฝ่ายคอมมิวนิสต์จะมีชัย หลิวไฮศิวเวียดคนอายุ 41 ปี มีอาชีพเป็นครูสอนภาษาอังกฤษในโรงเรียนมัธยมในไซ่ง่อนให้เหตุผลที่หนีออกมาจากเวียดคนว่า

“ฉันจะไม่ละทิ้งแม่และบ้านเกิดเมืองนอนมาหรอก ถ้าพวกเขาไม่บอกฉันเกี่ยวกับความชั่วร้ายของคอมมิวนิสต์ พวกเขาบอกว่าพวกคอมมิวนิสต์จะให้หลิวไฮศิวรับภาระดูแลทหาร คอมมิวนิสต์ที่บาดเจ็บหรือพิการ และจะต้องแต่งงานกับทหารนั้นด้วย หรือถ้าทหารมี “ความต้องการ” หลิวไฮศิวจะต้องคอยตอบสนองให้เด็กที่เกิดมาก็จะเป็นของรัฐ ฉะนั้นะ ยอมตายดีกว่าที่จะให้ทำเรื่องแบบนี้²⁶

ดูเหมือนว่าความเชื่อดังกล่าวจะดูเหมือนจริงมากยิ่งขึ้นเมื่อรัฐบาลอเมริกันมีรายชื่อบุคคลที่จำเป็นจะต้องอพยพออกนอกประเทศในกรณีที่รัฐบาลล้มลง เจ้าหน้าที่ของสถานทูตจะติดต่อคนเหล่านี้เป็นรายบุคคล และชักชวนให้เข้าร่วมกับการอพยพของอเมริกัน²⁷

²⁴ Le-Thi-Que, A. Terry Rambo and Gary D. Murfin, op. cit., pp. 860-861

²⁵ Gail Paradise Kelly, *From Vietnam to America : A Chronicle of the Vietnamese Immigration to the United States* (Colorado : Westview Press), p. 16

²⁶ Letter from Than-Wgoc-Lien to Patricia, 28 May, 1975, V.I.C., Box 9, อ้างใน Ibid., p. 17

²⁷ Ibid., pp. 16-17

ข่าวลือนี้แม้ว่ามัน จะเป็นเรื่อง โทหกเสียด่วนใหญ่แต่ปัจจุบันก็มีผลต่อการอพยพสัญัย ออกมาอย่างมาก มีผู้สัญัยจำนวนมากที่ต้องการเดินทางกลับไปสู่มาตุภูมิของตนหลังจากได้สัญัย ออกนอกจากประเทศไป ในจำนวนนี้มีคนให้เหตุผลว่า เขาถูกหลอกจากการโฆษณาชวนเชื่อ ของพวกอเมริกัน²⁸ เขาจึงต้องการเดินทางกลับเพราะคอมมิวนิสต์นั้น ไม่ได้เลวร้ายอย่างที่เคยคิดไว้สาเหตุนี้เกี่ยวพันไปถึงสาเหตุอีกประการหนึ่งคือ ความตกใจเมื่อเห็นคนอื่น ๆ เดินทางหลบหนี ออกมาสภาพสังคมในขณะนั้นอยู่ใน ภาวะที่ยุงเหยิงปราศจากการควบคุมการหาข้อมูลข่าวสารเป็น ไปได้อย่างจำกัดมาก มีคนจำนวนมากพอสมควรที่ให้เหตุผลว่า ตัวเองออกมาเพราะความตกใจ เห็นคนอื่น ๆ เขาออกกันมากก็ออกตามมาด้วย²⁹

ในช่วงก่อนหน้าการขึ้นมามีอำนาจของฝ่ายคอมมิวนิสต์สาเหตุที่ทำให้คนต้องอพยพหนีออกจากไม่สามารถที่จะดำรงชีวิตอยู่ภายใต้ระบอบการปกครองของคอมมิวนิสต์มีไม่มากนัก จากการศึกษาพบว่ามีเพียงแค่ 28.6% ที่ให้เหตุผล³⁰ แต่อย่างไรก็ตามเมื่อสงครามยุติลงและฝ่ายคอมมิวนิสต์ได้ขึ้นมามีอำนาจแล้ว ประเด็นนี้จะกลายเป็นสาเหตุที่สำคัญที่ต้องทำให้ผู้อพยพออกมาจากกลุ่มประเทศอินโดจีน สภาวะกดดันของการเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมใหม่ สภาพเศรษฐกิจและสังคม ภายหลังสงครามที่ทรุดโทรมลงอย่างมาก แรงงานภายหลังสงครามสงบมีอยู่อย่างเหลือเฟือเพื่อ รัฐบาลพยายามแก้ปัญหาเศรษฐกิจด้วยวิธีการกระจายประชากรไปในที่ต่าง ๆ³¹ การบุกเบิกพื้นที่ทางการเกษตรส่วนใหญ่ก็จะอยู่ในบริเวณปากแม่น้ำโขงและบริเวณชายฝั่งด้านตะวันออก ในสายตาของประชาชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งคนเมืองเห็นว่าการส่งเข้าไปอยู่ในเขตเศรษฐกิจใหม่ new economic zones ก็คือการส่งไปตายเท่านั้น³² คนเหล่านี้ในอดีตเคยอยู่ในฐานะของผู้บริโภคมากกว่าผู้ผลิตและก็ไม่เคยกับการทำงานที่ใช้แรงงาน เพราะการเข้าไปอยู่ในเขตเศรษฐกิจใหม่รัฐบาลไม่ได้ให้ความช่วยเหลือมากมาย ทางรัฐบาลต้องการให้คนเหล่านี้รู้จักการพึ่งตนเองเป็นส่วนใหญ่

²⁸ *Far Eastern Economic Review*, October 10, 1975, p. 26

²⁹ Le-Thi-Que, A, Terry Rambo, and Garry D. Murfin, op. cit., p. 860

³⁰ *Ibid.*, p. 861

³¹ เนื่องจาก การขาดแคลนอาหาร และรูปแบบการบริโภคของภาคใต้ยังมีได้เปลี่ยนแปลงประกอบกับ ความแห้งแล้งและน้ำท่วม ทำให้ต้องมีการเร่งการผลิตทางการเกษตร *Far Eastern Economic Review*, November 19, 1976

³² รัฐบาลเวียดนามเองกล่าวว่าคนไม่มีงานทำขอมอยู่ในสลัมในไซ่ง่อนดีกว่าจะไปทำงานในเขตเศรษฐกิจใหม่, *Far Eastern Economic Review*, May 7, 1976 pp. 7

“การให้การศึกษา” (reeducation) “การสัมมนา” (ลาว) เป็นนโยบายของรัฐบาลใหม่ในกลุ่มประเทศอินโดจีนที่ต้องการที่จะปรับปรุงแก้ไขจิตสำนึกของพวกปฏิกิริยาโดยใช้การศึกษา การปฏิบัติและการใช้แรงงาน ผู้ที่ถูกส่งเข้าไปส่วนมากจะเป็นเจ้าหน้าที่ ทหารและพวกที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับรัฐบาลเก่า การเข้ารับการศึกษายเป็นแนวทางการปรับปรุงจิตใจเพื่อให้เกิดการบูรณาการ (integration) ใหม่ขึ้นภายในประเทศ นอกจากนี้ยังได้ประโยชน์จากการใช้แรงงานวันละหลาย ๆ ชั่วโมงอีกด้วย ส่วนอื่น ๆ ก็มีการฝึกฝนทางด้านการค้า อบรมทางการเมืองและการวิจารณ์ตนเอง ดังนั้น คนที่อยู่ภายในค่ายจึงอยู่ในสภาพที่ต้องดิ้นรนต่อสู้กับสภาวะแวดล้อมที่มีความกดดันทั้งทางร่างกายและจิตใจ คนที่อ่อนแอจึงเป็นคนที่ตกอยู่ในฐานะลำบากที่สุด³³ สำหรับทางค่านรัฐบาลกัมพูชาก็มีวิธีจัดการกับพวกปฏิกิริยาในลักษณะที่ต่างออกไปก็คือรัฐบาลจัดการส่งพวกปฏิกิริยาเหล่านี้ออกไปอยู่ในสหกรณ์ โดยให้สมาชิกในกลุ่มสหกรณ์จัดการดูแลพวก
 ๕๓๔

เมื่อสงครามขัดแย้งระหว่างกัมพูชาและเวียดนามปะทุขึ้นทำให้ผู้ลี้ภัยจำนวนหลายแสนคนทะลักข้ามชายแดนเข้ามาสู่ประเทศไทย สภาพดังกล่าวเหมือนกับสภาวะสงครามในช่วงของสงครามอินโดจีนครั้งที่ผ่าน ๆ มา คือ ความกลัวการทิ้งระเบิด การยิงปืนใหญ่ของทหารทั้งฝ่ายเขมร (พอลพต) และเวียดนาม นอกจากนี้ ก็ยังกลัวทหารเวียดนามทำร้ายเอา รัฐบาลเขมรได้ออกแถลงการณ์ถึงการกระทำที่ทารุณโหดร้ายของทหารเวียดนาม³⁵ สภาวะสงครามยังเพิ่มความอดอยากในกัมพูชาให้ทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น โรคขาดอาหารมีปรากฏอยู่ทั่วไปนอกจากโรคนี้อแล้วยังมี อหิวาต์ตกโรค ท้องร่วง และโดยเฉพาะอย่างยิ่งมาเลเรียทำให้เด็ก ๆ ตายไปเป็นจำนวนมากและโรคนี้อยังมีผลทำให้พลังการผลิตทางการเกษตรลดต่ำลงไปอย่างมาก โรคมาเลเรียจึงทวีความรุนแรง เนื่องจากการขาดอาหารมากขึ้น³⁶ การหาแหล่งพึ่งพิงที่มีความปลอดภัยกว่าที่ ๆ เป็นอยู่จึงเป็นทางออกที่ดีที่สุด

³³ Bruce Grant, *The Boat People : An Age Investigation* Middlesex : Penguin Books, 1979), pp. 27-28

³⁴ เอียง ซารี ให้สัมภาษณ์ว่าไม่ได้ทำการฆ่าประชาชนหรือปฏิบัติต่อประชาชนเหมือนกับ เวียดนาม, อำนวยชัย ปฏิพัทธ์เผ่าพงษ์, “บทสัมภาษณ์ เอียง ซารี”, ใน ชัยสิริ สมุทวณิช, บรรณาธิการ, เวียดนามกับการรุกรานกัมพูชา, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์พลับพลึง, พ.ศ. 2522), หน้า 248

³⁵ ชัยสิริ สมุทวณิช, “ทำไมเวียดนามจึงรุกรานกัมพูชา” ใน ชัยสิริ สมุทวณิช, *Ibid.*, P. 6

³⁶ ยาน มีร์คัล, “บันทึกกัมพูชา” ใน ชัยสิริ สมุทวณิช, *Ibid.*, p. 293-297

ผู้ลี้ภัยอินโดจีนกับปัญหาชนกลุ่มน้อย

เมื่อความขัดแย้งระหว่างจีนและเวียดนามทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น จนกลายเป็นสงครามจีนสั่งสอนเวียดนาม ปัญหาชนกลุ่มน้อยกับรัฐบาลก็เด่นชัดขึ้นกลายมาเป็นประเด็นสำคัญอันหนึ่งที่ทำให้คนจีนทั้งในเวียดนามและกัมพูชาอพยพหลบภัยออกนอกประเทศ ผู้ลี้ภัยชาวจีนส่วนใหญ่ โดยเฉพาะในเวียดนามนั้นอพยพออกมาทางเรือเป็นส่วนใหญ่ มีบางส่วนที่อยู่ทางเวียดนามเหนือ อพยพเดินทางทางบกเข้าไปสู่จีนแผ่นดินใหญ่ แต่ชาวจีนในเวียดนามส่วนใหญ่อยู่ทางใต้เป็นจำนวนถึง 1.4 ล้านคนจากคนจีน 1.7 ล้านคน ของชาวจีนทั้งหมดที่อยู่ในเวียดนาม พวกนี้ส่วนใหญ่ประกอบการค้า มีบางส่วนที่ทำการเกษตรและทำการประมง³⁷ ดังนั้นพวกชาวจีนจึงตกอยู่ในฐานะลำบากเช่นเดียวกับพวกชาวราชนิกุล เพราะชาวจีนกุมอำนาจทางเศรษฐกิจทางตอนใต้ไว้แทบทั้งหมด การเปลี่ยนแปลงไปสู่ระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมทำได้ลำบากถ้าไม่สามารถแก้ไข้ปัญหาการควบคุมอำนาจทางเศรษฐกิจของชาวจีนได้ เมื่อเวียดนามบุกเข้าไปในบริเวณปากกนแกว³⁸ จีนได้แสดงท่าทีต่อปัญหาชาวจีนโพ้นทะเลในลักษณะที่เป็นการตอบโต้เวียดนามอย่างรุนแรงเช่นกัน การกระทำของทั้งสองประเทศทำให้ชาวจีนในเวียดนามเหนือที่อาศัยอยู่อย่างสงบสุขมานานนับสิบๆ ปีเริ่มระส่ำระสาย

ผู้อำนวยการคณะกรรมการกิจการเกี่ยวกับจีนโพ้นทะเลได้เขียนบทความลงใน "People's Daily" เดือนมกราคม 1978 ว่า ชาวจีนโพ้นทะเลจะต้องต่อต้านลัทธิครองความเป็นเจ้า (hegemonism) ต่อมาในเดือนมีนาคม รัฐบาลจีนได้ออกรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ที่มีบทบัญญัติเกี่ยวกับการคุ้มครองชาวจีนโพ้นทะเลไว้ด้วย³⁹ ดังนั้นเมื่อเวียดนามปฏิเสธการร่วมมือกับจีนในการต่อต้านลัทธิครองความเป็นเจ้า ประกอบกับความสัมพันธ์ที่เคยกระทบกระทั่งกันมาตั้งแต่ก่อนปี 1975 ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างจีนและเวียดนามเสื่อมทรามลงเรื่อย ๆ ชาวลี้ภัยต่าง ๆ เริ่มระบาคไปในหมู่คนจีนมากขึ้น จากการสอบถามผู้ลี้ภัยที่มาจากไซฟองในฮ่องกงในเดือนมิถุนายน 1978 กล่าวว่ามีชาวลี้ภัยในไซฟองว่าถ้าจีนบุกเวียดนามเมื่อไหร่ก็ตาม ไซฟองจะเป็นจุดแรกที่จีนจะทำการโจมตี

³⁷ Bruce Grant, op. cit., p. 82

³⁸ Barry Wain, "The Indochina Refugee Crisis," *Foreign Affairs*, Vol. 58 No. 1 (Fall, 1979), p. 164.

³⁹ Murray Hickert, "Vietnamese Ethnic Chinese," *Southeast Asia Chronicle*, Issue No. 68, (December, 1979), p. 33.

และชาวจีนโพ้นทะเลในไฮฟองทั้งหมดจะถูกเวียดนามจำคุกหรือประหาร ทางกรณเวียดนามก็พยายามแก้ข่าวนี้โดยใช้เครื่องขยายเสียงติดรถบัสประกาศไปในบริเวณย่านชุมชนจีนในไฮฟอง⁴⁰

สงครามจีนและเวียดนามทำความลำบากให้กับชาวเวียดนามเชื้อสายจีน เพราะพวกนี้ตกอยู่ในฐานะที่ลำบากมาก เพราะบุคคลเหล่านี้มีทางเลือกอยู่สามทางคือ สนับสนุนจีนซึ่งเป็นบรรพบุรุษและบ้านเกิดเมืองนอนของตัว สนับสนุนเวียดนามซึ่งเป็นสถานที่ที่อยู่อาศัยทำมาหากินอยู่ทุกวันนี้หรือจะเป็นกลาง ทุกสถานะล้วนแล้วแต่ลำบากด้วยกันทั้งสิ้น นอกจากนี้ในช่วงสงครามชาวเวียดนามเชื้อสายจีนและชาวเวียดนามหนุ่ม ๆ ต้องถูกเกณฑ์ทหารไปรบกับจีน⁴¹ การหลบหนีทหารเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้คนเดินทางออกนอกประเทศ

สถานการณ์ความขัดแย้งระหว่างจีนกับเวียดนามลุกลามเข้าไปในกัมพูชาด้วย รัฐบาลเขมร สัมรินทร์ได้รับการสนับสนุนจากเวียดนามก็ทำการขับไล่คนจีนจำนวนมากออกจากประเทศ⁴² ทั้ง ๆ ที่ในอดีตความสัมพันธ์ระหว่างคนจีนและชาวเขมรเองก็ดำเนินไปอย่างราบรื่น⁴³ แต่ก็มีบ้างที่ถูกโจมตีในเรื่องการรุกรานทางเศรษฐกิจและความหายนะให้แก่เศรษฐกิจกัมพูชาโดยฝีมือชาวจีน (และเวียดนาม) ในเดือนมีนาคม 1975 ก่อนหน้าที่กรุงพนมเปญจะแตกก็มีการจลาจลต่อต้านชาวจีนเกิดขึ้น⁴⁴ อย่างไรก็ตามภายหลังจากการขึ้นมามีอำนาจของฝ่ายคอมมิวนิสต์ ความขัดแย้งระหว่างชาวจีนและชาวเขมรมิได้เกิดขึ้น ทั้งนี้เพราะความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลจีนและเขมรในขณะนั้นดำเนินไปอย่างใกล้ชิด ซึ่งผิดกับกรณีของเวียดนามที่ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งสองเสื่อมทรามลงอย่างมาก ทั้ง ๆ ที่ความสัมพันธ์ระหว่างชาวจีนและชาวเวียดนามในอดีตก็ดำเนินไปอย่างราบรื่น แม้ว่าในบางครั้งชาวจีนจะถูกโจมตีว่าขบขันราคาสินค้าก็ตาม⁴⁵

ปัญหาความขัดแย้งระหว่างชนกลุ่มน้อยกับรัฐบาลที่เห็นได้ชัดว่ามีผลกระทบต่อการอพยพเข้ามาของผู้ลี้ภัยคือ ปัญหาผู้ลี้ภัยชาวเมื้อ ปัญหาของพวกเมื้อจึงมีลักษณะที่แตกต่างกันออกไป

⁴⁰ Bruce Grant, op. cit., pp. 85-86.

⁴¹ Ibid., p. 103.

⁴² จากการพบปะพูดคุยกับชาวเขมรเชื้อสายจีนที่ค่ายแหลมสิงห์ จังหวัดบุรี

⁴³ William E. Willmott, *The Political Structure of the Chinese Community in Cambodia* (London : The Athlone Press University of London, 1970), p. 8.

⁴⁴ Charles F. Keyes, op. cit., p. 308.

⁴⁵ Bruce Grant, op. cit., p. 94.

จากพวกเขมร เวียดนามและลาว พวกเขมว์เป็นพวกชนกลุ่มน้อยที่ถูกกดขี่และกีดกันจากชนชั้นผู้ปกครองอย่างหนัก พวกเขมว์เป็นพวกที่มีบทบาทสำคัญในการต่อต้านขบวนการฝ่ายซ้ายในสมัยสงครามอินโดจีนมาโดยตลอด โดยได้รับการสนับสนุนจากสหรัฐอเมริกา (CIA) พวกเขมว์มิได้ฟังจะเข้ามามีบทบาทในการต่อต้านฝ่ายคอมมิวนิสต์ในอดีตพวกเขมว์ได้เข้าร่วมกับฝรั่งเศสในการต่อต้านขบวนการฝ่ายซ้ายในประเทศลาว⁴⁶ (รวมทั้งในเวียดนามด้วย) ในสายตาของฝ่ายคอมมิวนิสต์ พวกเขมว์ก็คือสมุนรับใช้พวกจักรวรรดินิยมมาโดยตลอด เขมว์จึงเป็นศัตรูสำคัญของฝ่ายลาวที่สำคัญกลุ่มหนึ่ง และความขัดแย้งที่เกิดขึ้นก็ดูเหมือนว่าจะเป็นการขัดแย้งที่จะประนีประนอมกันไม่ได้ (antagonistic) นอกจากนี้พวกนี้เป็นพวกที่นิยมอเมริกันอย่างมากด้วย

หลังจากฝ่ายคอมมิวนิสต์ได้เข้าปกครองประเทศลาวทั้งหมดแล้ว พวกเขมว์ยังคงทำการต่อต้านฝ่ายคอมมิวนิสต์ต่อไป โดยทางฝ่ายลาวกล่าวว่าพวกเขมว์ยังคงได้รับการสนับสนุนจากสหรัฐอเมริกา โดยมีการร่วมมือกันระหว่างสหรัฐกับรัฐบาลไทยในการสนับสนุนพวกเขมว์เพื่อส่งเข้าไปปฏิบัติการก่อการร้ายในลาว⁴⁷ ในขณะที่เดียวกันกับที่สงครามในกัมพูชายังคงดำเนินต่อไป พวกเขมว์อาจจะเป็นประโยชน์ต่อจีนในการก่อการร้ายในเวียดนาม เพราะพวกนี้มี ความขัดแย้ง พวกเวียดนามพันราบมาตั้งแต่ในอดีตแล้ว และในขณะที่เดียวกันพวกเขมว์ก็มีแนวโน้มที่จะนิยมจีนมากกว่า⁴⁸ นอกจากการก่อกวนในเวียดนามแล้วอาจเป็นไปได้ที่จีนจะช่วยให้พวกเขมว์ก่อกวนในลาว โดยทางการลาวกล่าวว่าได้ยึดอาวุธปืนอาร์ก้าได้จากพวกเขมว์เป็นจำนวนมาก จึงตั้งข้อสงสัยว่าพวกเขมว์อาจจะได้รับการสนับสนุนจากจีนแผ่นดินใหญ่ แต่ชาวนผู้ลี้ภัยชาวเขมว์ได้ปฏิเสธว่าไม่เป็นความจริงแต่ประการใด⁴⁹ จีนเองได้แสดงเจตจำนงที่จะรับเอาผู้ลี้ภัยเขมว์เข้าไปอยู่ในประเทศจีนตอนใต้ในบริเวณที่ติดกับลาวและเวียดนาม ผู้ลี้ภัยส่วนมากที่จีนจะรับเอาไปนั้นเป็นคนที่มีอายุอยู่วัยหนุ่มสาว จึงเป็นที่น่าคิดพิจารณาได้ว่าจีนอาจจะใช้พวกเขมว์เหล่านี้เป็นกั้นชนระหว่างประเทศและใช้ในการปฏิบัติการก่อการร้ายในลาวและเวียดนาม⁵⁰ การต่อสู้ของพวกเขมว์ก็คือการต่อสู้ระหว่างชนกลุ่มน้อย

⁴⁶ Douglas S. Blaufarb, *The Counterinsurgency Era: U.S. Doctrine and Performance 1950 to the Present* (New York: Free and Press, 1977), p. 138.

⁴⁷ *Far Eastern Economic Review*, April 15, 1977, p. 16.

⁴⁸ *Far Eastern Economic Review*, May 5, 1978, p. 10.

⁴⁹ *Far Eastern Economic Review*, February 23, 1979, pp. 8-9.

⁵⁰ *The Nation Review*, September 21, 1979, p. 3 นอกจากนี้ยังรวมไปถึงพวกลาวพันราบอีกด้วยและมีคนให้เหตุผลว่าต้องการให้สนับสนุนการต่อต้านจักรวรรดินิยมเวียดนามจึงเลือกไปอยู่จีนแผ่นดินใหญ่

กับชนชั้นปกครองที่กดขี่เพื่อที่จะได้รับความเป็นธรรมและมีโอกาสลืมตาอ้าปากได้ ดังนั้นตลอดมา พวกเผด็จการต่อสู้กับชนชั้นปกครองเพื่อที่จะได้มีโอกาสที่จะเลื่อนฐานะตัวเองฝ่ายใดเป็นผู้ที่ให้ประโยชน์แก่พวกเผด็จการมากกว่าฝ่ายนั้นก็จะได้เผด็จการไปเป็นสมัครพรรคพวก พวกเผด็จการกวาดล้างจากทางรัฐบาลลาวและเวียดนามอย่างหนักเพราะบทบาทและสถานภาพของชนกลุ่มน้อยเหล่านี้เป็นอันตรายต่อเสถียรภาพทางการเมืองของประเทศการกวาดล้างพวกเผด็จการปฏิบัติกริยาและในขณะเดียวกันก็เป็นการกวาดล้างชนกลุ่มน้อยที่เป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐบาลไปในตัวด้วย ความรู้สึกที่เกิดขึ้นจึงเป็นการแสดงออกถึงความสัมพันธ์ระหว่างชนกลุ่มน้อยและกลุ่มใหญ่ ดังนั้นแทนที่ความขัดแย้งจะเกิดขึ้นในการกวาดล้างประชาชน เหตุการณ์กลับกลายเป็นการเสริมสร้างความกลมเกลียวในหมู่ชาติพันธุ์เดียวกัน นอกจากนี้ยังเป็นการแสดงถึงความเป็นบึกแผ่นและการมีอำนาจอย่างเต็มที่ของรัฐบาลใหม่ที่จะดำเนินการทำลายล้างผู้เป็นปฏิปักษ์ทางการเมือง โดยใช้ชนกลุ่มน้อยเป็นตัวช่วยโดยไม่ถูกต้องสูญเสียความชอบธรรมและความบึกแผ่นภายในกลุ่มชาติพันธุ์

การอพยพของผู้ลี้ภัยจากอินโดจีนในแต่ละช่วงนั้นมีปัจจัยผลักดันที่แตกต่างกัน ในประเทศหนึ่ง ๆ ปัจจัยผลักดันที่มีต่อคนกลุ่มต่าง ๆ มีลักษณะที่แตกต่างกันออกไป ความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลกับชนกลุ่มน้อย การไม่สามารถปรับตัวต่อการดำเนินชีวิตแบบใหม่ ความต้องการความปลอดภัยสาเหตุต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนแล้วแต่จะทำให้ผู้ลี้ภัยเดินทางออกนอกประเทศ ในกระบวนการปัจจัยทั้งหลายมีลักษณะอันหนึ่งที่เกิดขึ้นอยู่บ่อย ๆ และอาจจะเรียกได้ว่าเกิดขึ้นในทุกกรณีของความขัดแย้ง ไม่ว่าจะเป็นการขัดแย้งกันระหว่างรัฐต่อรัฐหรือจะเป็นความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลกับคนภายในประเทศ ความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชนกลุ่มน้อยก็คือข่าวลือความเชื่อต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการเผยแพร่ข่าวสารต่าง ๆ ทั้งในรูปของการโฆษณาชวนเชื่อที่ดี หรือการเสนอข้อเท็จจริงที่ดีมีผลทำให้ประชาชนในกลุ่มประเทศอินโดจีนที่มีการรับรู้ (perception) จำกัดและการเลือก (selective) ที่จะรับรู้นั้นเพิ่มความไม่มั่นใจในชีวิตที่มีอยู่แล้วให้เพิ่มสูงขึ้นไปอีก

มนุษยธรรมกับปัญหาการอพยพของผู้ลี้ภัย

ประเทศต่าง ๆ ที่สนับสนุนให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ลี้ภัยอินโดจีนมักจะพูดถึงเรื่องมนุษยธรรมนี้กันมาก ไม่ว่าจะการให้ความช่วยเหลือนั้นจะเป็นการช่วยเหลือที่เกิดขึ้นจากมนุษยธรรมด้วยความจริงใจ หรือจะเป็นมนุษยธรรมที่เกิดขึ้นจากภาวะจำยอมก็ตาม ผลของมันก็คือ การยอมรับเอาผู้ลี้ภัยเหล่านี้เข้ามาอยู่ในประเทศทั้งแบบถาวรและแบบชั่วคราว

การเข้าใจถึงปัญหาในเรื่องการย้ายถิ่นนั้น จะต้องพิจารณาถึง “ปัจจัยดึงดูด” ด้วย ใน คำนของ “ปัจจัยดึงดูด” นั้น ดูเหมือนว่าถ้าพิจารณาแล้วจะเห็นว่าความคิดเชิงภูมิศาสตร์จะดูมีความสำคัญต่อการเข้าใจถึงการอพยพของผู้ลี้ภัยมากขึ้น ปัจจัยทางด้านภูมิศาสตร์นั้นเป็นปัจจัยใน คำนกายภาพที่แน่นอนไม่สามารถที่จะเปลี่ยนแปลงได้ ดังนั้นปัจจัยทางด้านภูมิศาสตร์ดูจะครอบงำ แนวทางการเข้าใจถึงปัจจัยดึงดูดมากขึ้น การมองว่าการที่ผู้ลี้ภัยอพยพ หลัง ไทล่เข้า ประเทศไทย หรือไปสู่มาลาเซียก็เป็นเพราะไทยเป็นดินแดนที่ติดกับกัมพูชาและลาว ส่วนมาเลเซียนี้ การเดินทางของผู้ลี้ภัยชาวเวียดนามนั้น จะใช้ระยะทางที่สั้นที่สุด ถ้าเดินทางจากเวียดนามไปสู่อากาศใต้ของ ไทยและภาคเหนือของมาเลเซีย ด้วยเหตุผลดังกล่าวในระยะสิบแปดเดือนก่อนจะถึงกลางปี 1979 ทำให้ชาวเวียดนามเกือบสองแสนคนเดินทางมาตามเส้นทางนี้^{๕๑} ส่วนผู้ที่อยู่ทางตอนเหนือและตอน กลางของเวียดนามก็จะเดินทางไปสู่อ่องกงหรือมาเก๊า เพราะถ้าเดินทางจาก Da Nang ไปสู่อ่อง กงนั้น ระยะทางทั้งหมดประมาณ 879 กิโลเมตร ส่วนถ้าเดินทางมายังมาเลเซียนี้ระยะทางจะเพิ่ม มากขึ้นเป็นสองเท่า^{๕๒} เช่นเดียวกันกับในประเทศไทยชาวเขมรไม่มีทางที่จะเลือกทางอื่น ๆ ทั้งทาง ภูมิศาสตร์และสถานการณ์ ส่วนผู้ลี้ภัยชาวลาวก็เช่นกันไทยมีชายแดนติดกับลาวและมีเพียงแม่น้ำ โขงเท่านั้นที่กั้นเขตแดนไทยลาวเอาไว้ ถ้าสามารถข้ามแม่น้ำโขงมาได้ก็เป็นอิสระจากคอมมิวนิสต์ แล้ว ดังนั้น จะเห็นว่าระยะทางเป็นเรื่องที่มีความสำคัญในการย้ายถิ่น เราจะเห็นได้ว่า ประเทศ ที่ยังมีระยะทางไกลออกไปจากแหล่งต้นทางการอพยพผู้ลี้ภัยก็ยิ่งจะทำให้ปริมาณผู้ลี้ภัยในท้องถิ่น ปลายทางยังมีจำนวนน้อยลงเท่านั้น^{๕๓} เราจะเห็นได้ว่าจำนวนผู้ลี้ภัยที่มาทางบกในประเทศที่นอก เหนือไปจากไทยแล้วจะไม่มีที่อื่น ๆ เลย สำหรับกรณีแบบนี้จะเห็นได้ชัดเจนมากในคำนของผู้ อพยพทางเรือ ซึ่งเราจะเห็นได้ว่า มาเลเซียและฮ่องกงจะเป็นผู้รับผู้ลี้ภัยทางเรือเอาไว้มากที่สุด

เมื่อปัญหาผู้ลี้ภัยโดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาผู้ลี้ภัยทางเรือทวีความรุนแรงมากขึ้น ทำให้ ไม่มีประเทศไหนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่จะไม่เผชิญกับปัญหาผู้ลี้ภัย จะเห็นได้ว่าตั้งแต่ ประเทศไทยนับขึ้นไปทางเหนือจนถึงญี่ปุ่นลงไปทางใต้ไปจนถึงออสเตรเลียทุก ประเทศได้ประสบ กับปัญหามนุษยเรื่อมาแล้วทั้งสิ้น แต่อย่างไรก็ตาม ก็ยังมีอยู่แห่งหนึ่งที่ไม่ประสบกับปัญหามนุษย-

^{๕๑} Bruce Grant, op. cit., P. 55

^{๕๒} Ibid., p. 59

^{๕๓} Everett S. Lee แปลโดย ปราโมทย์ ประสาทกุล, op. cit., p. 161

เร็วเลยนั่นก็คือ ใต้หวัน ใต้หวันมีนโยบายที่ปีครับผู้ลี้ภัยมาโดยตลอดไม่ว่าจะเป็นการยอมให้มีการตั้งถิ่นฐานชั่วคราวหรือถาวรก็ตาม (แต่ตอนหลัง ใต้หวันก็ยอมอ่อนข้อให้มีการตั้งถิ่นฐานชั่วคราวโดยการชักชวนของสหรัฐ)⁵⁴ นโยบายของรัฐมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการกำหนดการอพยพเข้าของผู้ลี้ภัย เพราะในการอพยพย้ายถิ่นนั้น ผู้อพยพจะต้องพิจารณาเหตุการณ์ถึงความเสี่ยงที่อาจจะเกิดขึ้นและช่วงโอกาสต่าง ๆ⁵⁵ ในการที่จะบรรลุเป้าหมายด้วย ถ้ารัฐบาลประเทศใดมีนโยบายปีครับและต่อต้านการอพยพผู้ลี้ภัยของผู้ลี้ภัยอย่างรุนแรง ก็มักจะทำให้ผู้ลี้ภัยเหล่านั้นไม่กล้าเสี่ยงที่จะเข้ามา แต่การที่จะทำให้นโยบายต่าง ๆ เหล่านี้มีประสิทธิภาพนั้น จะต้องคำนึงถึงปัจจัยความเหมาะสมทางด้านภูมิศาสตร์ด้วย เพราะพรมแดนของแต่ละประเทศนั้น ก็มีความแตกต่างกันมาก เช่น ในกรณีของประเทศไทยนั้น ก็จะเป็นการยากลำบากมากในการควบคุมการล้นไหลของพวกผู้ลี้ภัยให้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากปัจจัยในด้านภูมิศาสตร์แล้วสิ่งที่สำคัญที่สุดก็คือสถานการณ์ทางการเมืองระหว่างประเทศที่จะกำหนดว่านโยบายต่าง ๆ นั้น จะออกมาในรูปแบบใด ลักษณะดังกล่าวจึงทำให้ไทยไม่สามารถที่จะดำเนินนโยบายให้สัมฤทธิ์ผลเท่ากับมาเลเซีย

การพิจารณาปัญหาการอพยพของผู้ลี้ภัยด้วยการใช้หลักความใกล้ชิด (proximity) หรือหลักเกณฑ์ทางภูมิศาสตร์นั้นจึงเป็นการอธิบายได้เพียงในระดับหนึ่งเท่านั้น เราไม่สามารถที่จะเข้าใจปัญหา เช่นว่า ทำไมพวกแม้วจึงไม่อพยพเข้าไปในพม่า ทั้งๆ ที่พม่าในแง่ของสภาพทางภูมิศาสตร์นั้นเหมาะสมมาก ความเป็นอิสระที่จะไปไหนมาไหนในบริเวณที่ราบสูงก็มีเช่นกัน แต่เนื่องจากพม่าเองก็มีปัญหาทางการเมืองกับชนกลุ่มน้อยและยังเป็นประเทศสังคมนิยมที่ปิดประเทศไม่ติดต่อกับอารยธรรมตะวันตกซึ่งผิดกับประเทศไทยโดยเปรียบเทียบแล้ว ก็มีความสงบและปลอดภัยมาก นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานต่างๆ ที่คอยจะให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ลี้ภัยอีกมากมาย เช่น UNHCR องค์การเอกชนและรัฐบาลของประเทศต่างๆ ประเทศไทยยังมีความใกล้ชิดกับประเทศตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งสหรัฐอเมริกา เพราะผู้ลี้ภัยส่วนใหญ่มีสิ่งที่เรียกว่า “American Dreams” นั่นคือ ความฝันที่ว่าอเมริกาคือดินแดนสวรรค์ มีเสรีภาพและอิสระภาพอย่างเต็มที่ ผู้ลี้ภัยจำนวนมากมีญาติพี่น้องที่ได้ลี้ภัยไปก่อนแล้วอยู่ในประเทศเหล่านี้ ญาติพี่น้องที่ได้ไปทำมาหากินอยู่ใน

⁵⁴ *Time* December 11, 1978, p. 15

⁵⁵ Marc Fried, “Deprivation and Migration: Dilemmas of Causal Interpretation” in Eugene B. Brody, ed., *Behavior in New Environments: Adaptation of Migrant Populations* (Beverly Hills, California: Sage Publications, 1970), p. 33

ประเทศที่สามแล้วก็จะส่งข่าวคราวให้ญาติพี่น้องในประเทศดั้งเดิม รู้เรื่อง การดำเนินชีวิตในสังคม ตะวันตก ข่าวสารต่าง ๆ ที่ผู้ลี้ภัยได้รับจากประเทศที่สามล้วนแล้วแต่เป็นการกระตุ้นให้มีการอพยพ ย้ายถิ่นมากขึ้น

ความประทับใจในสิ่งใหม่ ๆ และแรงหนุนจาก “ความฝันอเมริกา” ความสำเร็จในการฟันฝ่าอุปสรรคที่ผู้ลี้ภัยได้ประสบมาในช่วง ระหว่างการเดินทางและภายในค่ายผู้อพยพทำให้ การประเมินสถานการณ์ต่าง ๆ เป็นไปในทางที่ดีกว่าปกติ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เท่ากับเป็นการประกาศ รับสมัครหาสมาชิกใหม่⁵⁶ หรือเป็นการก่อให้เกิดผู้ลี้ภัยมากขึ้นนั่นเอง นอกจากนี้ผู้ลี้ภัยจะได้รับ ข่าวสารข้อมูลจากหมู่ญาติพี่น้องแล้ว ผู้ลี้ภัยจำนวนมากได้รับข่าวสารจาก BBC (British Broadcasting Corporation) และ VOA (Voices of America)⁵⁷ ว่าประเทศนั้นประเทศนี้มีนโยบาย เบ็ดเสร็จผู้ลี้ภัยเพื่อที่จะส่งไปยังประเทศที่สาม

ในกรณีที่มีการเรียกร้องให้ประชาคมนานาชาติตอบรับและให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ลี้ภัย ที่ประสบภัยทางทะเล การที่สหรัฐส่งกองทัพเรือมาคอยลาดตระเวนให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ลี้ภัย สภาพการณ์แบบนี้ทำให้อัตราการเสี่ยงภัยในการเดินทางน้อยลง เมื่ออัตราการเสี่ยงภัยในการเดินทางออกน้อยลงด้วยเหตุผลทางการเมืองของประเทศตะวันตก เมื่ออุปสรรคลดน้อยลงจำนวนผู้ลี้ภัย ก็เพิ่มมากขึ้น⁵⁸

การตอบรับและการแสดงท่าทีในทางบวกของนานาประเทศก็มีส่วนอย่างสำคัญยิ่งในการ ที่จะทำให้ผู้ลี้ภัยเดินทางออกมา ทั้งนี้ เพราะผู้ลี้ภัยรู้ว่าทั้งประเทศแรกที่ทำให้การพำนักอาศัยและ ประเทศที่สามต่างก็พร้อมที่จะรับผู้ลี้ภัยและในให้การช่วยเหลือพวกตนเป็นอย่างดีเมื่อรัฐต่าง ๆ มี นโยบายที่จะรับผู้ลี้ภัยเข้าก็จำเป็นจะต้องเสริมสร้างความปลอดภัยและอำนวยความสะดวกให้แก่ผู้ลี้ภัย มากที่สุด ดังนั้น การอธิบายถึงความจำเป็นที่จะต้องให้ผู้ลี้ภัยเดินทางเข้ามาด้วยปัจจัยทางด้าน ภูมิศาสตร์จะเป็นการไม่เพียงพอที่จะอธิบายปัญหาต่าง ๆ ถ้าประเทศที่สามต้องแสดงความจำนงให้ ให้เห็นอย่างเด่นชัดว่า จะไม่รับผู้ลี้ภัยอีกต่อไปและในขณะเดียวกันประเทศแรกที่รับผู้ลี้ภัยก็แสดง ท่าทีออกมาอย่างแข็งกร้าว เช่น มาเลเซียได้เคยปฏิบัติมาแล้ว ก็จะเป็นไป ได้อย่างยิ่งที่จะลด

⁵⁶ Everett S. Lee แปลโดย ปราโมทย์ ประสาทกุล, op. cit., p. 179

⁵⁷ จากคำบอกเล่าของผู้ลี้ภัยที่ค่ายแหลมสิงห์ จันทบุรี และ Bruce Grant, op. cit., p. 62

⁵⁸ Everett S. Lee แปลโดย ปราโมทย์ ประสาทกุล, op. cit., p. 175

อัตราการอพยพของผู้ลี้ภัยด้วย มิใช่เพียงแต่จะให้ประเทศถิ่นกำเนิดหยุดการส่งออกเท่านั้น ประเทศมหาอำนาจไม่ควรจะสร้างความหวังความฝันจินตนาการต่าง ๆ ด้วยการโฆษณาชวนเชื่อ ปลุกเร้าสถานการณ์ต่าง ๆ ภายในประเทศถิ่นกำเนิดด้วย เพราะการปลุกเร้าและโฆษณาชวนเชื่อ เพื่อสร้างค่านิยมของฝ่ายมหาอำนาจนั้น สร้างเงื่อนไขในด้านปัจจัยดึงดูดให้แก่ผู้ลี้ภัยมาตลอด การกระทำต่าง ๆ นี้ไม่ว่าจะเป็นนโยบายและหลักปฏิบัติล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่ปรากฏออกในรูปของ มนุษยธรรมภายใต้พื้นฐานของผลประโยชน์ในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งสิ้น การใช้มนุษยธรรมในการ ปฏิบัติการต่าง ๆ ล้วนแล้วแต่เป็นการส่งเสริมให้ผู้ลี้ภัยเดินทางออกมามากขึ้น และในที่สุดผู้ที่ จะรับภาระหนักที่สุดก็คือ ตัวผู้ลี้ภัยและประเทศด้อยพัฒนาทั้งหลายที่ตกเป็นเหยื่อของประเทศมหา- อำนาจนั่นเอง

ประเด็นต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมาแล้วจะเห็นได้ว่า เรื่องต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นที่ทำให้คนลี้ภัยออก มานั้น เป็นความเข้าใจหรือการรับรู้ต่อปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นต้นทางและท้องถิ่น ปลายทางเท่านั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของความรู้เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นปลายทางที่ส่วนมากจะ ได้มาจากคนที่ลี้ภัยไปก่อนหน้านั้น และอธิบายเล่าให้ฟังด้วยความรู้สึกประทับใจในทางบวก การ ตัดสินใจที่มีแรงผลักดันจากความเชื่อ (Myth) ของท้องถิ่นปลายทางทำให้การตัดสินใจเป็น ไปอย่าง มีอคติ ดังนั้น จะเห็นได้ว่า “ความฝันอเมริกัน” นั้น ตามจริงแล้วผู้ลี้ภัยจำนวนมากจะต้องกลายเป็นพลเมืองชั้นสองของสหรัฐอเมริกาและสภาพการณ์ของสังคมที่แตกต่างกันมากมายจะทำให้ผู้ลี้ภัย จะต้องประสบกับ “ฝันร้ายในอเมริกัน” มากกว่า

สำหรับเหตุการณ์บางอย่างอันก็อาจจะกระทบกระเทือนบางคนบางกลุ่มเท่านั้นแต่สถานการณ์ ที่กระทบคนบางกลุ่มนี้เองก็อาจจะนับได้ว่ามีผลเพียงพอที่จะทำให้คนจำนวนมากภายในกลุ่มผู้ อพยพเดินทางออกมา เช่น ในกรณีของสถานการณ์ความขัดแย้งระหว่างจีนและเวียดนามที่อาจจะ มีชาวจีนบางคนในเวียดนามที่เป็นสายลับให้กับจีน บุคคลเหล่านี้เองที่เวียดนามต้องการขับไล่ออก ไปและกำจัดออกไป แต่บุคคลเหล่านี้เป็นคนอีกกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่ง ดังนั้น การแสดงทัศนคติและ ทำที่ที่ไม่ดีของรัฐบาลเวียดนามก็ย่อมจะมีผลไปถึงชาวจีนทั้งหมดด้วย ในด้านการผลักดันบุคคลที่ อพยพเข้ามาอยู่ในเมืองตั้งแต่สมัยสงครามนั้น บุคคลเหล่านี้ได้ตัดขาดออกจากความผูกพันทุกอย่างที่ คนมีอยู่ในชนบท การที่ชาวนาตัดสินใจที่จะทิ้งที่ดินซึ่งถือว่าเป็นหัวใจของชาวนานั้น ก็ย่อมหมายถึง ความว่า การที่จะละทิ้งถิ่นฐานโดยการอพยพผู้ลี้ภัยไปอยู่ที่อื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่ถูกริบคืน

จากรัฐบาล การอพยพย้ายถิ่นแรกจึงเป็นสิ่งที่ผิดพลาด ก่อให้เกิดการย้ายถิ่นอีก⁵⁹ จากประเด็นต่าง ๆ ที่ยกขึ้นมาเป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นว่าการอพยพหลบหนีออกประเทศของผู้ลี้ภัยจึงเป็น ปัญหาที่ซับซ้อนประกอบไปด้วยหลายปัจจัยตัดสินที่จะทำให้คนเหล่านั้นเดินทางออกนอกประเทศ ปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้ในสถานการณ์หนึ่ง ๆ นั้น ก็มีความสำคัญและมีน้ำหนักในลักษณะที่แตกต่างกันออกไป

---

⁵⁹ Everett S. Lee แปลโดย ปภาโมทย์ ประสาทกุล, *op. cit.*, p. 161, 169-171, 175, 178-179

HIGH COMMISSION FOR
REFUGEES GENEVA

STATISTICS OF INDO-CHINESE REFUGEES AND DISPLACE PERSONS **
III. ARRIVALS IN COUNTRIES OF TEMPORARY ASYLEM

Figures as on
30 November 79

(a) Boat people

Countries of temporary asylum	1978	1979											
	Total	Jan.	Feb.	Mar.	Apr.	May	June	July	Aug.	Sept.	Oct.	Nov.	Dec.
AUSTRALIA	747	3,151	44	-	248	-	-	-	-	-	-	-	-
BRUNEI	35	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
HONG KONG	8,938	3,151	2,901	3,114	5,702	18,718	22,835	8,768	2,975	2,634	686	729	-
INDONESIA	2,932	1,831	406	3,101	4,610	10,035	22,743	3,876	813	582	492	162	-
JAPAN	722	20	1	45	21	49	133	17	447	218	88	144	-
KOREA	98	15	-	-	-	-	7	-	33	70	25	-	-
MACAU	945	45	256	256	558	918	190	429	150	208	20	77	-
MALAYSIA	63,120	4,202	6,033	6,033	13,250	17,508	3,529	-	164	3,499	653	507	-
PHILLIPINES	2,582	200	254	254	476	814	2,191	1,149	473	1,052	410	-	-
SINGAPORE	1,828	-	-	-	266	317	51	1,262	1,562	1,307	587	76	-
THAILAND	6,325	467	620	620	1,471	2,780	2,432	709	163	208	193	-	-

** คัดลอกมาจากฐานข้อมูลเฉพาะบ้านเลขที่ 506 อาคารราชฯ๑ UNHCR

วิวัฒนาการการใช้พลังงานในประเทศไทย

สุรางค์ศรี ตันเสียงสม*

คำนำ

พลังงานเป็นสิ่งจำเป็นต่อการดำรงชีวิตประจำวันของมนุษย์ นับได้ว่าเป็นปัจจัยขั้นพื้นฐานอันสำคัญยิ่งสำหรับการเกษตรกรรม อุตสาหกรรม ธุรกิจ ความกินที่อยู่ดีของประชาชน ตลอดจนความเจริญก้าวหน้าของประเทศ

มนุษย์ได้นำพลังงานต่างๆ เข้ามาใช้ในการดำรงชีวิตตั้งแต่สมัยโบราณ เริ่มจากการใช้ไฟที่เกิดจากการเสียดสีของไม้หรือหินมาใช้ในการล่าสัตว์ หุงต้มอาหาร การนำพลังงานมาใช้ในการต้มแรกๆ นั้น เป็นพลังงานที่ทำได้ง่ายๆ ตามธรรมชาติ เช่น พลังงานลม แสงแดด ถ่านและสัตว์ ซึ่งพลังงานเหล่านี้เป็นพลังงานที่ไม่มีวันหมดสิ้นไปจากโลก มีการทดแทนอยู่ตลอดเวลา ต่อมาเมื่อความเจริญก้าวหน้าของมนุษย์มีมากขึ้น รู้จักคิดค้นหาพลังงานที่มีประสิทธิภาพและใช้ประโยชน์ได้มากกว่าเดิมมาใช้ เช่น พลังงานไอน้ำ หรือ พลังงานจากแร่ธาตุ อาทิ เช่น ถ่านหิน น้ำมัน มาเป็นเชื้อเพลิงก่อให้เกิดพลังงานที่จะขับเคลื่อนเครื่องจักรกลต่างๆ พลังงานเหล่านี้เป็นพลังงานที่มีวันจะหมดสิ้นไป ซึ่งในปัจจุบันนี้เป็นปัญหาของประเทศต่างๆ ทั่วโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งน้ำมันวันจะหมดสิ้น และมีราคาแพงขึ้นเรื่อยๆ จึงจำเป็นต้องหาพลังงานชนิดอื่นเข้ามาทดแทนบทความนี้จะแสดงให้เห็นถึงการที่ใช้พลังงานในประเทศไทยตั้งแต่สมัยโบราณว่า เรามีการนำ

* อาจารย์ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาฯ

ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณ ศาสตราจารย์ไพฑูริย์ พงศบุตร ศาสตราจารย์วิลาสงศ์ พงศบุตร ศาสตราจารย์ ดร. สุรินทร์ เศรษฐมานิต และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สมศักดิ์ พลชัยกุล ที่กรุณาให้คำแนะนำและแก้ไขบทความจนสำเร็จลงไปด้วยดี และงานชิ้นนี้จะสำเร็จไม่ได้ถ้าไม่ได้รับการสนับสนุนจาก รองศาสตราจารย์ ธิติมา พิทักษ์ไพรวรรณ หัวหน้าภาควิชาประวัติศาสตร์ ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณไว้ ณ ที่นี้ด้วย และขอขอบคุณคณาจารย์ ในภาควิชาประวัติศาสตร์ อาจารย์ ดร. สหศักดิ์ บัณฑิตกุล และอาจารย์จรรยาณา แสงวิเชียร ที่กรุณาช่วยหาข้อมูล และให้ข้อคิดต่างๆ ในการเขียนบทความนี้ด้วยดีตลอดมา

พลังงานชนิดใดเข้ามาใช้ในการคมนาคม การเกษตรกรรม และการดำรงชีวิตประจำวันของคนได้บ้าง บทบาทของพลังงานที่นำเข้ามาใช้ และสาเหตุของการนำเข้ามา เช่น พลังงานไอน้ำ พลังงานน้ำมัน และพลังงานไฟฟ้า ทั้งนี้เพื่อให้ผู้ที่สนใจเกี่ยวกับเรื่องพลังงานของไทยนั้นทราบ ประวัติและรูปแบบของการใช้พลังงานในไทย ตลอดจนผลกระทบทางด้านสังคมและเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น เพื่อจะได้เป็นแนวทางในการที่จะมองปัญหาและแก้ไขปัญหานั้นที่กำลังประสบอยู่ได้อย่างรอบคอบและมีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น

การใช้พลังงานในสมัยโบราณ

การใช้พลังงานของไทยในสมัยโบราณกล่าวได้ว่า เป็นการนำพลังงานที่หาได้ง่าย ๆ ตามธรรมชาติ นำมาใช้ได้โดยสะดวก ไม่มีวิธีการดำเนินงานที่ซับซ้อน พลังงานเหล่านั้นได้แก่ พลังงานคน พลังงานสัตว์ พลังงานทางธรรมชาติ เช่น ลม และพลังงานที่เกิดจากการเผาไหม้ของแกลบ หรือฟืน ซึ่งพลังงานเหล่านั้นนำมาใช้ทั้งทางด้านการคมนาคม การเกษตรกรรม และความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวัน

ทางด้านการคมนาคม การคมนาคมในสมัยโบราณที่มีความสำคัญมากที่สุดก็คือ การคมนาคมทางน้ำ ไม่ว่าจะเป็นการคมนาคมภายในประเทศหรือนอกประเทศ เรือเป็นพาหนะที่มีความสำคัญมากที่สุด เพราะเหตุว่าภายในประเทศไทยประกอบด้วยแม่น้ำลำคลองมากมาย ประกอบกับในสมัยนั้นยังไม่มีการสร้างถนนแต่อย่างใด เรือในสมัยโบราณได้อาศัยทั้งพลังงานคนและพลังงานลมเข้าช่วยในการขับเคลื่อน ดังปรากฏอยู่ในหนังสือประวัติการทหารเรือ ซึ่งกล่าวถึงไว้ว่า

“...ปรากฏว่าทางเหนือของประเทศไทยมีเรือชนิดหนึ่งเรียกว่าเรือแม่ปะ สำหรับบรรทุกของและคนโดยสารขึ้นล่องคิดต่อกับเมืองเชียงใหม่ ในสมัยที่ยังไม่มีรถไฟ คนประจำเรือแม่ปะซึ่งอยู่ตอนหัวเรือใช้วิธีแจวเรือแบบตีกรเชียง โดยหันหน้าไปทางท้ายเรือ เรือแม่ปะนี้ตอนกลางลำใช้บรรทุกของ และตอนท้ายเรือเป็นที่พักอาศัยของคนโดยสาร เป็นเรือขนาดยาวและกินน้ำตื้น สรุปแล้วสำหรับเรือขนาดเล็กโดยทั่วไปใช้คนพายเรือแจวเรือหันหน้าไปทางหัวเรือ เพราะได้ประโยชน์ที่คนพายคนแจวทำหน้าที่ถือท้ายเรือไปในตัวด้วย สำหรับเรือขนาดใหญ่พายน้ำแบบตีกรเชียงย่อมสะดวกและได้แรงพยุ้น้ำมากกว่า.....”¹

นอกจากการใช้เรือเพื่อการเดินทางในชีวิตประจำวันแล้ว เรือยังใช้เป็นพาหนะรับรองราชทูตที่ถือพระราชสาส์นมาติดต่อกับพระมหากษัตริย์ เช่น ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงรับรองราชทูตฝรั่งเศส คือ ม. วาเชต์ (M. Vachet) ซึ่งเดินทางเข้ามาในกรุงศรีอยุธยาเมื่อวันที่ 22 กันยายน พ.ศ. 2228 เรือที่สมเด็จพระนารายณ์มหาราชส่งไปรับที่ปากน้ำก็เป็นเรือพายดังปรากฏอยู่ในจดหมายเหตุของบาทหลวงตาซาร์ต บาทหลวงซึ่งเดินทางเข้ามาพร้อมกับราชทูตว่า

“...พระเจ้าแผ่นดินทรงจัดส่งขุนนางผู้ทรงคุณวุฒิแห่งราชสำนักสยามสองนาย กับขุนนางชั้น 4 กับขุนนางชั้น 5 อย่างละ 10 นาย ลงเรือบัลลังก์หลวงคนละลำ นำเอาเรือบัลลังก์หลวงที่จัดไว้สำหรับราชทูตไปรับท่านที่ปากน้ำ เรือลำนี้คงงามมาก บัดทองทั้งลำ มีฝีพายรูปร่างดีถึง 70 คน ถือพายที่หุ้มด้วยเงินแผ่นบาง ๆ มีเรือนยอดรูปโคมตั้งอยู่ตรงกลาง ตกหลังด้วยกำมะหยี่สีเลือดนก หุ้มริมด้วยคาดสีทอง มาจากเมืองจีน กับม่านที่ทำด้วยอย่างเดียวกัน ที่นั่งนั้นทำด้วยงาช้าง มีเบาะรองนั่งกับหมอนพิงกำมะหยี่ พรหมเปอร์เซียลาครองที่วางเท้า เรือบัลลังก์ลำนี้ยังมีลำอื่น ๆ คิดตามไปด้วย 16 ลำ.....”²

จำนวนฝีพายที่ใช้ในเรือแต่ละลำนั้น จะแตกต่างกันไปตามขนาดของเรือ และฐานะของผู้เป็นเจ้าของ บางลำยาวถึง 100 หรือ 120 ฟุต เรือชนิดนี้ความกว้างมีไม่มากนัก ที่กว้างที่สุดไม่ถึง 6 ฟุต และจำนวนฝีพายนั้นมีจำนวนมากถึง 100, 120 ถึง 130 ก็มี ซึ่งส่วนมากเป็นเรือของพระเจ้าแผ่นดิน

สำหรับเรือขนาดใหญ่ซึ่งในเวลาปกติจะใช้เรือค้าขายติดต่อกับต่างประเทศและเมื่อเวลาสงครามจะใช้เป็นเรือรบนั้น อาศัยกำลังขับเคลื่อนทั้งการแจวพายด้วยกำลังคนและอาศัยพลังงานลม เรือพวกนี้แบ่งกว้างๆ ได้ 2 พวก คือ ประเภทแรกเป็นเรือแบบตะวันออก ได้แก่ เรือสำเภา³ หรือเรือแบบจีน ประเภทที่สอง คือเรือกำปั่น⁴ แบบฝรั่ง เรือสำเภาแบบจีนที่ใช้ในการค้าขายนี้ปรากฏใช้มาเป็นเวลานานตั้งแต่สมัยสุโขทัยและอยุธยาตอนต้น สำเภาไทยจะเดินทางไปมาค้าขายกับประเทศต่างๆ ในเอเชีย เช่น จีน อินเดีย สิงคโปร์ ชวา แหลมมลายู และเปอร์เซีย⁵ ประเพณีการค้าสำเภานั้นได้รับการส่งเสริมจากรัฐบาลตลอดมา ทั้งนี้เพราะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำรายได้และความมั่งคั่งมาสู่ท้องพระคลัง พนักงานประจำเรือนั้นจะเป็นพวกจีนหรือแขก เพราะเป็นพวกที่ชำนาญการเดินเรือ โดยจะคัดเลือกเฉพาะผู้ที่มีร่างกายแข็งแรงเท่านั้น เพราะใน

เรือไม่มีเครื่องจักรหรือเครื่องยนต์อย่างในสมัยปัจจุบัน จะมีก็แต่เพียงเชือกรอกและเครื่องกว้าน ด้วยกำลังคน คนเรือจะต้องเป็นคนแข็งแรง เก่งกล้าสามารถ ทรหดทน และไม่เมาคลื่นด้วย ทั้งนี้เพราะว่าเรือใบในสมัยก่อนนั้นเป็นเรือไม้ขนาดไม่ใหญ่โต จะต้องต่อสู้กับธรรมชาติ คลื่นลม อยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเวลาที่ต้องเผชิญกับอากาศวิปริต ลมที่อาศัยในการเดินเรือ ลำภา คือ ลมมรสุม ในฤดูลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ลมนี้จะพัดพาเรือจากไทยไปทางแถบ ประเทศญี่ปุ่น เกาหลี และจีน และเมื่อเรือเหล่านี้ค้าขายแล้วก็จะเดินทางกลับประเทศไทยในฤดู ลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ รวมเวลาเดินทางไปกลับประมาณ 1 ปี

ทางการคมนาคมทางบก

เป็นการใช้พลังงานคนและสัตว์มาตลอด ไม่ว่าจะเป็นการสร้างถนนหรือการคมนาคม สัตว์ที่นิยมใช้ได้แก่ ช้าง ม้า ใช้เป็นพาหนะเดินทางติดต่อในท้องที่ต่างๆ จากบันทึกของ นาย เฮนรี เบอร์นี ซึ่งเข้ามาเป็นทูตเจริญสัมพันธไมตรีระหว่างอังกฤษและไทยใน พ.ศ. 2469 นั้น ได้รายงานไว้ว่าการคมนาคมของไทยนั้นใช้ช้างเป็นพาหนะ

“...มีเส้นทางหลายสายที่เชื่อมโยงกรุงสยามกับอาณาบริเวณทางคันตะวันตก ได้แก่ ย่าวเบงกอล และช่องแคบมะละกา สินค้าที่ขนส่งข้ามคาบสมุทรจาก ไทรบุรีไปสงขลา จะใช้เวลาขนส่งด้วยช้างประมาณ 5 วัน จากตรงทางคันตะวันตก ไปยังลิกอร์ การเดินทางโดยใช้ช้างเป็นพาหนะจะใช้เวลาประมาณ 3 วัน คนเดิน สาส์นจะใช้เวลา 2 วัน.....”⁶

นอกจากจะใช้พลังงานสัตว์เป็นพาหนะสำหรับเดินทางติดต่อระหว่างท้องถิ่นแล้ว ยังใช้ในการทำสงครามอีกด้วย ดังจะพบในจดหมายเหตุยาพิพัฒน์โกษาเขียนถึงราชทูต เฮนรี เบอร์นี ซึ่งได้เจรจาขอช้าง ม้า จากไทยไปช่วยรบในสงครามระหว่างอังกฤษกับพม่า ไทยไม่ยอมให้เพราะ ถือว่ากำลังงานจากสัตว์เหล่านี้มีความสำคัญมากต่อกองทัพไทย ดังในจดหมายเหตุกล่าวไว้ว่า

“...ช้างม้าเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับกองทัพไทย และถ้าทัพไทยไม่สามารถจะยก ไปช่วยอังกฤษรบแล้ว ช้างม้าเหล่านี้ก็จะได้ใช้ประโยชน์ต่อแผ่นดินต่อไป ไทยไม่ปรารถนาที่จะให้สัตว์เหล่านี้ตกอยู่ในสภาพที่ใช้งานไม่ได้”⁷

สัตว์มีบทบาทอย่างมากในการคมนาคมทางบก จนกระทั่งรัฐบาลต้องออกกฎหมายควบคุมสัตว์พาหนะในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ตามพระราชบัญญัติสัตว์พาหนะ พ.ศ. 2443 กล่าวไว้ว่าสัตว์พาหนะอันได้แก่ ช้าง ม้า โค กระบือ พื่อ ต้องนำไปขึ้นทะเบียนต่อนายอำเภอเพื่อป้องกันโจรผู้ร้าย⁹ ความนิยมใช้สัตว์แต่ละชนิดนั้นแตกต่างกันออกไปแล้วแต่สภาพท้องถิ่น และลักษณะการใช้งานจะเห็นได้จากหนังสือเทศาภิบาล เล่ม 13 ฉบับพิเศษ เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2455 แสดงถึงจำนวนสัตว์ยานพาหนะในประเทศ พ.ศ. 2453 ว่าช้างนิยมใช้มากทางภาคเหนือเฉพาะมณฑลพายัพมีจำนวนถึง 2,797 เชือก (ดูตารางที่ 1 ประกอบ) รองลงมาได้แก่มณฑลพิษณุโลก ชุมพร นครราชสีมา เป็นต้น มณฑลเหล่านี้มีภูมิประเทศเป็นป่า ส่วนโคและกระบือนั้น นิยมทั้งการขี่และการนำไปเทียมเกวียน จำนวนใช้น้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับความนิยมในการใช้เกวียนชนิดโคของแต่ละท้องถิ่นนั้นขึ้นอยู่กับสภาพของภูมิประเทศด้วย ในท้องถิ่นที่ทุรกันดารการบรรทุกสิ่งของด้วยสัตว์พาหนะ มีความสะดวกกว่าเกวียน เพราะสัตว์พาหนะสามารถลุยน้ำขึ้นเขาลาดชันและไม่เปลืองพื้นที่ แต่สัตว์พาหนะมีความสามารถในการบรรทุกได้น้อยกว่าเกวียน ดังนั้นในท้องถิ่นที่มีการค้าเจริญมั่งคั่ง จึงมีความนิยมใช้เกวียนมากกว่าสัตว์พาหนะ

นอกจากนี้เรายังใช้แรงงานสัตว์ในการลากรถ คือในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ได้โปรดฯ ให้ตัดถนนตามแบบประเทศตะวันตกขึ้น ทั้งนี้เพื่ออำนวยความสะดวกในการคมนาคม ค้าขาย และอนุโลมตามความต้องการชาวตะวันตกที่เข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ ครั้นถนนสายแรกคือ ถนนเจริญกรุง ตัดใน พ.ศ. 2404 ต่อมาก็มีการสร้างถนนอื่นๆ ตามมา เช่น ถนนบำรุงเมือง ถนนเฟื่องนคร เป็นต้น ในตอนนั้นเองคงจะมีการใช้รถม้าขึ้น ดังปรากฏในพระราชหัตถเลขาหนึ่งซึ่งพระองค์พระราชทานแก่ราชทูตไทยประจำประเทศอังกฤษ ทรงบรรยายถึงรถพระที่นั่ง คือรถเทียมม้าเสียหลักล้มลงเป็นผลให้พระองค์กับพระเจ้าลูกยาเธอและพระเจ้าลูกเธออีก 4 พระองค์รวมทั้งเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ด้วยทรงบาดเจ็บ ในสมัยนั้นรถม้ายังไม่แพร่หลายนัก เพราะถนนหนทางยังไม่ค่อยมี มาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงให้มีการตัดถนนขึ้นหลายสาย จึงทำให้รถม้าเป็นที่นิยมอย่างแพร่หลาย ทั้งเป็นรถส่วนตัวและรถรับจ้าง รถม้าในสมัยนั้นคงจะมีล้อใช้ยางตัน สองล้อหลังใหญ่ สองล้อหน้าเล็กแต่ยังคงเทียมด้วยม้าตัวเดียว ที่นั่งสารพัดอยู่ค้ำหน้า ที่นั่งคนโดยสารกระบะมีประทุนผ้าใบ¹⁰ แม้แต่รถรางในระยะแรกๆ ก็ลากไปตาม

รางด้วยกำลังม้า ผู้ที่ริเริ่มทำขึ้น คือ ชาวเคนมาร์ก ชื่อ นายจอห์น ลอฟท์ส นายอาร์ทิว เบลซี เดอ วีธเธอลิวและ นายเวสเตนโฮลส์ ได้ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวสร้างรถราง บริษัทนี้เริ่มดำเนินการเมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ. 2430 โดยเริ่มวางรางตั้งแต่หน้าศาลเจ้าพ่อหลักเมือง แล้วอ้อมโค้งไปหาถนนเจริญกรุงจนกระทั่งถึงบางกอกแหลม¹¹ รถรางดังกล่าวนี้ออกวิ่งผู้โดยสารครั้งแรกในวันที่ 22 กันยายน 2431 พลตรีพระยาอานุกาฬไตรภพ ได้กล่าวถึงรถรางแบบนี้ว่า

“...รถรางนั้นแต่ก่อนยังไม่มีไฟฟ้า รถใช้ม้าเทียมแปด แยกเป็น 2 ทาง ๆ ละ 4 ตัว ในทางหนึ่ง ๆ มีม้า 2 คู่ ทางที่อยู่หน้าใช้เฉพาะขึ้นสะพานจึงเอาไปเตรียมรอไว้ที่เชิงสะพาน รถเดินตามรางอย่างที่รถไฟใช้อยู่ในเวลานี้ คือตั้งแต่หลักเมืองถึงถนนตก มีการเปลี่ยนม้าเป็นระยะ ๆ ถ้ามีเหตุม้าไปไม่ไหวหรือล้มจำเป็นต้องเปลี่ยน ก็เปลี่ยนตามระยะที่วางม้าเอาไว้ เมื่อคิดดูและหลับตาเห็นการใช้รถรางสมัยนั้น ให้อารมณ์สงสารม้าเสียนี้กระไร เพราะม้าล้วนตัวเล็ก ๆ และผอม เวลาลากรถก็ถูกตีอย่างไม่ปราณีปราศัย ทั้ง ๆ ที่มันออกกำลังจนตัวงอแล้ว ....”¹²

นอกจากการใช้กำลังสัตว์แล้ว ยังมีการใช้กำลังคนในการคมนาคมทางบกคือ ลากรถ เรียกว่า รถลาก หรือที่รู้จักกันดีในนามว่า “รถเจ๊ก” กล่าวกันว่าผู้ที่นำรถลากเข้ามาในเมืองไทยคือพระยาโชฎีกเศรษฐี (พุก) ซึ่งรับราชการอยู่ในกรมท่าซ้ายได้ส่งรถลากจากเมืองซัวเถาประเทศจีนเข้ามา¹³ ถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นคนแรก เพื่อประทับให้มหาดเล็กลากประพาสเล่นในพระราชวัง บรรดาพระบรมวงศานุวงศ์พอพระทัยจึงขอพระราชทานพระบรมราชานุญาต พระองค์โปรดเกล้าฯ ให้พระยาโชฎีกเศรษฐีส่งรถลากเข้ามาถวายอีก ในที่สุดพระยาโชฎีกฯ เห็นว่าต่อไปขุนนาง พ่อค้า ประชาชนทั่วไปที่มีฐานะดีคงนิยมนั่งรถลากให้คนใช้หรือลูกจ้างลากแทนเดินทางไกล จึงส่งช่างผู้ชำนาญในการต่อรถลาก จากเมืองซัวเถาเข้ามาต่อในกรุงเทพฯ ฯ เองมีคนนิยมซื้อรถลากกันมาก ต่อมาเมื่อคนจีนยากจนเข้ามาทำมาหากินในเมืองไทย จึงไปหาพระยาโชฎีกเศรษฐีจึงให้นำรถลากที่เหลือจากการจำหน่ายออกวิ่งจ้างผู้ยากนั้งหรือผู้จะไปทำธุระ ปรากฏว่ามีผู้นิยมใช้ยานพาหนะชนิดนี้มาก จำนวนรถลากบนท้องถนนในกรุงเทพฯ ฯ จึงทวีขึ้นตามลำดับ ทั้งนี้เป็นรถลากส่วนตัวและรถลากรับจ้าง รถลากนี้ได้แพร่หลายไปตามต่าง-

จังหวัดด้วยโดยเฉพาะจังหวัดภูเก็ตซึ่งมีรถลากมากเป็นอันดับที่สองรองจากกรุงเทพฯ¹⁴ (ดูตารางที่ 2 ประกอบ)

นอกจากจะใช้พลังงานคนในการลากรถแล้ว ยังใช้ในการสร้างถนนหนทาง ชุกคลอง หรือแม้แต่การสร้างทางรถไฟ ทั้งนี้เพราะว่าในขณะนั้นเครื่องจักรหายากราคาแพงและประกอบกับไทยมีทุนทรัพย์น้อย แรงงานส่วนใหญ่ได้มาจากกรรมกรจีน เพราะชาวจีนนั้นต้องประสบกับความยุ่งยากทางการเมือง และความอคอยยาก จึงเดินทางออกจากประเทศเพื่อเสี่ยงโชครับจ้างทำงานในประเทศต่าง ๆ ทางแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และในขณะเดียวกันประเทศไทยยังขาดแรงงานอีกมาก ด้วยเหตุที่คนพื้นเมืองมักไม่ค่อยรับจ้างทำงานกุลีเพราะต้องประกอบอาชีพทำนาทำสวน หรือบางคนก็ถูกพันธนาการผู้ปกครองเกณฑ์ราชการมาก ดังนั้นแรงงานชาวจีนเหล่านี้จึงมีส่วนช่วยพัฒนาการคมนาคมทางบก โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางรถไฟในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งการจ้างชาวจีนนี้บางครั้งก็มีปัญหา เนื่องจากสภาพภูมิประเทศที่ทางรถไฟตัดผ่านชันและมีโรคไข้มาเลเรียชุกชุมเป็นผลให้คนงานเจ็บป่วยล้มตายเป็นจำนวนมาก เป็นเหตุให้คนงานไม่กล้ามารับจ้างทำงาน และในบางครั้งกุลีจีนมักจะโกงราคา ทำให้การรถไฟต้องจ้างพวกกุลีสลาว ซึ่งมีความอดทนมาทำงานแทน ซึ่งวิธีนี้ใช้ในการสร้างทางรถไฟสายนครราชสีมาและสายเหนือ นอกจากแรงงานกุลีจีนหรือกุลีสลาวแล้ว บางครั้งก็ใช้แรงงานนักโทษ หรือแรงงานราษฎรในแต่ละท้องถิ่นที่ร่วมมือกันทำถนนหรือชุกคลอง ดังปรากฏใน พ.ศ. 2452 (ร.ศ. 128) สมิงจักราชาพนักงานผลประโยชน์เมืองปทุมธานี ได้จัดการเรียโรหิรัญและชักชวนราษฎรผู้บริจาคตทรัพย์พร้อมกันออกแรงช่วยกันทำถนน ก่ออิฐถือปูนขึ้นที่ตำบลบ้านท้อกิ่ง ตั้งแต่วัดศาลาแดงถึงคลองกุ่มกว้าง 2 ศอก 1 คืบ ยาว 88 วา 2 ศอก สิ้นเงิน 409 บาท¹⁵

ทางด้านเกษตรกรรม ในสมัยโบราณการเพาะปลูกของไทยอาศัยแรงงานคน สัตว์ และกำลังคนเป็นสำคัญ อาชีพการเกษตรกรรมที่สำคัญที่สุดก็คือการทำนา ซึ่งอาศัยกำลังคนในการหว่านและการดำ ตลอดจนการเก็บเกี่ยวพืชผล มีการใช้แรงงานสัตว์คือ วัว ควาย มาใช้ไถนา และบรรทุกข้าว ใช้พลังงานลมในการวิดน้ำเข้านา เช่น กังหันลม ระหัดวิดน้ำ บางครั้งต้องอาศัยกำลังคนเข้าช่วยด้วย

นอกจากนี้การสีข้าวก่อน พ.ศ. 2407 เป็นการสีข้าวที่ต้องใช้แรงงานคน ซึ่งเป็นการสีข้าวเพื่อการบริโภคมากกว่าการจำหน่าย การสีข้าวในชนบทหรือคามบ้านเรือนทั่วไปจะต้อง

ประกอบด้วยครกไม้ ซึ่งแต่เดิมมักทำด้วยไม้ซุงหลุม และกระเบื้องหรือสากตำข้าว ทำด้วยไม้เช่นเดียวกัน ในประชุมประกาศศักราชกาลที่ 4 พ.ศ. 2407 กล่าวได้ว่า

“...อย่างหนึ่งแต่ก่อนเมื่อมีโรงสีข้าวยังน้อยอยู่ ตามบ้านเรือนต่าง ๆ จนในพระบรมมหาราชวัง และพระบวรราชวัง ก็มีกระเบื้องและครกตำข้าวแทบทุกแห้วเรือน กลางวันหรือบ่ายแล้วนายก็ใช้ให้บ่าวตำครกและสากบ้าง สองสากบ้าง แล้วก็ผัดเป็นข้าวสารกรอกหม้อทีเดียว ....”¹⁶

ครกกับกระเบื้องจะทำให้เมล็ดข้าวที่ตำเสียคัสกัน แกลบหรือรำที่หุ้มเมล็ดข้าวก็จะหลุดออกมา ต่อมาได้พัฒนาเป็นครกหินฝั่งดิน และพัฒนาเรื่อยมาจนถึงการใช้หินสีข้าว นอกจากนี้ก็มี “ฟันสี” ใช้สีข้าวเปลือกให้เป็นข้าวกล้องมีลักษณะ คือ ภายนอกทำด้วยไม้ไผ่จักสานแบ่งเป็น 2 ตอน คือ ส่วนบนและส่วนล่าง ภายในทั้งสองส่วนบนและส่วนล่างใส่หินกระทั้งจนแน่น แล้วใช้ไม้แข็งจักเป็นซี่ ๆ ตอกไว้ภายในดินค้ำันที่จะประกบทั้งสองส่วนบนและส่วนล่างให้เหลือปริมาตร เมื่อบรรจุข้าวเปลือกไว้บนส่วนบนแล้วก็โยกมือสีให้ส่วนบนหมุนเมล็ดข้าวก็จะไหล แทรกฟันสีให้ฟันสีขบเปลือก ข้าวที่ถูกขบเปลือกก็จะไหลออกมาตามฟันสีเรียกว่า “ข้าวกล้อง”

ทางด้านการหุงต้ม และแสงสว่าง ก่อนที่จะมีไฟฟ้าเข้ามา มีการใช้ฟืน แกลบ และถ่านในการหุงต้มอาหาร ส่วนแสงสว่างเวลาค่ำคืนใช้น้ำมันมะพร้าวและเทียน

การนำพลังงานสมัยใหม่เข้ามาใช้ในประเทศไทย

ประมาณพุทธศตวรรษที่ 24 เกิดการปฏิวัติอุตสาหกรรมทางประเทศตะวันตกมีการนำเครื่องมือ เครื่องจักรกลท่อนแรงต่าง ๆ เข้ามาใช้ในวงการอุตสาหกรรมและชีวิตประจำวัน มีการค้นพบพลังงานต่าง ๆ ที่จะใช้ในการผลิตและการคมนาคม คือใน พ.ศ. 2336 เจมส์ วัตต์ ได้ค้นพบเครื่องจักรไอน้ำเพื่อใช้ทดแทนพลังงานคนและต่อมาก็มีการนำเครื่องจักรนี้เข้ามาใช้ในการขับเคลื่อนเรือ ในตอนแรกยังเป็นของใหม่ก็ได้ใช้เครื่องจักรเป็นแต่กำลังช่วยเท่านั้น เรือยังคงแล่นไปโดยอาศัยกำลังลมเป็นสำคัญเหมือนเดิม ครั้นเมื่อได้ปรับปรุงการสร้างเครื่องจักรไอน้ำจนใช้การได้เป็นที่แน่นอนแล้วจึงได้ใช้เครื่องจักรเพียงอย่างเดียว นอกจากนั้นการใช้พลังงานไอน้ำก็ได้แพร่หลายเข้าไปในวงการอุตสาหกรรมทางบ้านต่าง ๆ ทั้งเป็นพลังงานทางด้านการขับเคลื่อนเครื่องผลิตเครื่องจักรกลต่าง ๆ

นอกจากผลของการปฏิวัติอุตสาหกรรม ทำให้เกิดการใช้พลังงานทางด้านต่าง ๆ แล้ว เหตุการณ์ภายในประเทศยังเป็นสาเหตุให้ประเทศไทยได้ทำการปรับปรุงทางด้านการผลิตคือ ผลของสนธิสัญญาบาวริง ที่ไทยทำกับอังกฤษ ใน พ.ศ. 2398 จากสนธิสัญญานี้ไทยจำเป็นต้องเปิดการค้าขายกับประเทศตะวันตกอย่างเสรี มีชาวตะวันตกเดินทางเข้ามาติดต่อค้าขายลงทุนในประเทศไทยมากขึ้น จากเหตุดังกล่าวนี้ทำให้ระบบเศรษฐกิจของไทยได้เปลี่ยนจากระบบเศรษฐกิจแบบเลี้ยงตัวเอง (Self-Sufficient Economy) เป็นระบบเศรษฐกิจแบบส่งออก (Export Economy) สินค้าออกที่สำคัญก็คือ ข้าว ทำให้มีการส่งเสริมการเพาะปลูกข้าวอย่างมากในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการยกเลิกการเก็บภาษีที่ดินที่มุกเบิกเพื่อใช้ทำนาในปีแรก และนอกจากนี้อุตสาหกรรมในการผลิตข้าวได้มีส่วนได้รับการสนับสนุนอย่างมาก กล่าวคือ การสีข้าวแต่เดิมใช้ครกกระเดื่องแต่เมื่อทำสนธิสัญญาบาวริง มีการค้าข้าวเป็นสินค้าออกสำคัญ ก็จำเป็นต้องมีการผลิตข้าวให้ได้ปริมาณมากและรวดเร็วทันกับความต้องการ จึงได้มีการตั้งโรงสีข้าว มีการนำเครื่องจักรมาใช้แทนมือ เป็นต้น

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประเทศไทยต้องประสบกับปัญหาการขยายตัวของลัทธิอาณานิคมจากประเทศตะวันตก พระองค์ทรงเล็งเห็นแล้วว่าทางเดียวที่ประเทศไทยจะรอดพ้นจากการคุกคามครั้งนี้ ก็คือ การปรับปรุงประเทศตามแบบประเทศตะวันตก พระองค์ทรงทำการปฏิรูปการปกครอง ปรับปรุงทางด้านคมนาคมขนส่ง การไปรษณีย์โทรเลข การเกษตรกรรม เป็นต้น จากกรณีที่พระองค์ทรงปรับปรุงทุก ๆ ด้านดังนี้ จึงเป็นสาเหตุอีกประการหนึ่งทำให้ความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการของประเทศตะวันตกหลังไหลเข้ามา รวมทั้งการใช้พลังงานในรูปแบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นพลังงานไอน้ำ น้ำมัน หรือไฟฟ้าก็ตาม ได้ถูกนำเข้ามาใช้แทนที่พลังงานคนและสัตว์ที่เคยใช้แต่ดั้งเดิม

จากสาเหตุทั้งสามประการดังกล่าว คือ การปฏิวัติอุตสาหกรรมในซีกโลกตะวันตก การทำสนธิสัญญาบาวริง และการปรับปรุงประเทศในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ล้วนแล้วแต่ทำให้มีการนำพลังงานงานชนิดใหม่ๆ เข้ามาใช้ในกิจการด้านต่าง ๆ มากมาย เช่น

ทางด้านคมนาคม

มีการนำพลังงานไอน้ำเข้ามาใช้ในการขับเคลื่อนเรือ ที่เราเรียกว่า เรือกลไฟ เรือกลไฟนี้เข้ามาเมืองไทยครั้งแรกในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้ที่มีบทบาทในการ

ต่อเรือที่สำคัญ คือ เจ้าพระยามหาศรีสุริยวงศ์ เป็นบุคคลแรกที่ต่อเรือกำปั่นแบบฝรั่ง และต่อมา บุตรชายของท่าน คือ เจ้าพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์ สมุหกลาโหม ได้อำนวยการต่อเรือพระที่นั่ง กลไฟลำแรก คือ เรือสยามอรสมผล ซึ่งเป็นเรือกลไฟลำแรกที่ต่อในประเทศไทย เรือกลไฟที่ สร้างในระยะแรก ๆ นั้นเป็นเรือกลไฟจักรข้างต่อมาภายหลังจึงมีการสร้างเรือกลไฟจักรท้ายเช่นเดียวกับเรือของชาวต่างประเทศ ตัวเรือต่อด้วยไม้ เครื่องจักรส่งข้อจากต่างประเทศ ใช้ฟันเป็น เชื้อเพลิง เป็นธรรมชาติของทุกสิ่งทุกอย่างในระยะเริ่มแรกนั้นทั้งผู้สร้างและผู้ ใช้ต่างก็ยังไม่ใคร่ จะมีความชำนาญช่างกลประจำเรือกลไฟสมัยก่อนก็ไม่ชำนาญเรียกว่าพอจะ ใช้ การ ใช้ งาน ได้เท่านั้น ปรากฏว่าใน พ.ศ. 2408 หม้อน้ำของเรือฤทธิแรงศรเกิดระเบิดขึ้น คนประจำเรือบาดเจ็บและ ทายไปหลายคน ทั้งนี้เป็นด้วยความเลินเล่อหรือเพราะรู้เท่าไม่ถึงการณ์ก็ไม่ทราบ ต่อจากนั้นมา ก็เกิดการเซ็ดขยายตโป๊กหนึ่ง ช่างไฟไม่ใคร่จะกล้าใส่ไฟหม้อน้ำให้เกิดกำลังอัดในหม้อน้ำมากนัก จนกล่าวกันว่าเรือกลไฟของไทยเราไม่กล้าแล่นเร็ว เพราะเกรงว่าหม้อน้ำจะสำแดงฤทธิ์ขึ้นมาอีก ต่อมาเมื่อความเจริญมีมากขึ้นก็เปลี่ยนมาใช้เครื่องยนต์เพราะเครื่องยนต์มีน้ำหนักเบากว่าเครื่องจักร ไอน้ำ

ทางด้านกรมคมนาคมทางบกก็มีการนำพลังไอน้ำเข้ามาใช้เช่นเดียวกัน คือ การรถไฟ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักดีถึงประโยชน์ของรถไฟเมื่อคณะราชทูตอังกฤษ ภายใต้การนำของเซอร์ จอห์น บาวริง ได้นำเครื่องราชบรรณาการของสมเด็จพระนางเจ้าวิกตอเรีย แห่งราชอาณาจักรอังกฤษมาถวายก็มีรถไฟจำลองย่อส่วนจากของจริงประกอบด้วยรถจักรไอน้ำ และ รถพ่วงครบขบวนเดินบนรางด้วยแรงไอน้ำ¹⁷ และจากประสบการณ์ในการเดินทางโดยรถไฟใน ประเทศอังกฤษของคณะราชทูตไทยที่ส่งไปเจริญทาง พระราชไมตรี ภายใต้การนำของ พระยามนตรี สุริยวงศ์ (ชุ่ม บุนนาค ใน พ.ศ. 2400) แต่ถึงกระนั้นก็ตามสถานการณ์ภายในประเทศขณะนั้น ยังไม่มีความจำเป็นใด ๆ ที่รัฐบาลจะต้องปรับปรุงการคมนาคมให้สะดวก รวดเร็ว โดยจะต้องลง ทุนมากมายอย่างเช่นรถไฟ ดังนั้นรัฐบาลจึงมิได้คิดจะสร้างทางรถไฟ¹⁸

ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงทำการปรับปรุง การคมนาคมภายในประเทศ เพื่อผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจ ยุทธศาสตร์และการปกครอง หัวเมืองต่าง ๆ ดังจะเห็นได้จากพระบรมราชโองการสร้างทางรถไฟสายแรกจากกรุงเทพไปยังนคร- ราชสีมา เมื่อวันที่ 1 มีนาคม พ.ศ. 2433 (ร.ศ. 109) ว่า

“... การสร้างหนทางรถไฟเดินไปมาระหว่างหัวเมืองไกล เป็นเหตุให้เกิดความเจริญแก่บ้านเมืองได้เป็นอย่างดีอันหนึ่ง เพราะทางรถไฟอาจจะชั้ย่นหนทางหัวเมืองไกลซึ่งตั้งอยู่ไกลไปมาถึงกันยาก ให้กลับเป็นหัวเมืองไกล ไปมากันได้สะดวกเร็วพลัน การขนย้ายสินค้าไปมาซึ่งเป็นการยากลำบาก ก็สามารถจะย้ายขนไปถึงถิ่นได้โดยง่าย . . . . .”¹⁹

นอกจากนี้พระองค์ยังโปรดให้สร้างทางรถไฟไปยังหัวเมืองทางเหนือและทางใต้อีกด้วย ในระยะแรก ๆ นั้นรถจักรที่ใช้ในขบวนรถไฟล้วนแล้วแต่เป็นรถจักรไอน้ำที่อาศัยฟืนเป็นเชื้อเพลิง
ทรงสน

จนกระทั่งถึง พ.ศ. 2471 กรมรถไฟจึงได้นำเอารถจักรที่ใช้เครื่องยนต์ดีเซลมาใช้ในราชการ 2 คัน และได้จัดอยู่ในชั้น “21” มีกำลังม้า 180 และนำมาใช้ทำการสืบเปลี่ยนและทำการลากจูงขบวนรถไฟโดยสารระหว่างหัวเมืองไกล หัวรถจักรและเครื่องประกอบและสร้างโดยบริษัท Swiss Locomotives & Machine Works มีเครื่องยนต์ดีเซล 6 สูบ เป็นเครื่องกำลังและใช้ขับเคลื่อนโดยตรง (Direct Drive) การนำรถจักรรุ่นนี้มาใช้ในราชการเพื่อเป็นการทดลองและปรากฏว่าได้ผลดี

จนกระทั่งใน พ.ศ. 2474 กรมรถไฟก็นำเอารถจักรที่ใช้เครื่องยนต์ดีเซลเป็นเครื่องกำลังออกใช้ราชการอีกหลายคัน จัดอยู่ในชั้นต่าง ๆ กัน 3 ชั้น คือ “501” “551” และ “601” และชั้นหนึ่ง ๆ มีกำลังม้าต่างกัน รถจักรดีเซลทั้ง 3 นี้ แตกต่างจากรถจักรชั้น “21” คือ ใช้ระบบการส่งกำลังด้วยไฟฟ้า (Electric Transmission) และเราเรียกรถแบบนี้ว่า รถจักรดีเซล-ไฟฟ้า²⁰

นอกจากการนำพลังงานไอน้ำเข้ามาใช้ในกิจการคมนาคมแล้ว ยังมีการนำพลังงานไฟฟ้าเข้ามาใช้อีกด้วย คือในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2437 มีการนำพลังงานไฟฟ้าเข้ามาใช้ในกิจการรถราง ซึ่งเติมอาศัยพลังงานจากม้าในการขับเคลื่อน

พลังงานอีกชนิดหนึ่งซึ่งนำเข้ามาใช้ในกิจการคมนาคมทางบก และมีบทบาทมากในปัจจุบันก็คือ น้ำมัน ความจริงมีการใช้น้ำมันมาก่อนการใช้เครื่องยนต์หรือรถยนต์แล้วน้ำมันที่ใช้ก็คือน้ำมันก๊าดในถ่านให้ความสว่าง แต่น้ำมันที่นำมาใช้ในการขับเคลื่อนรถยนต์นั้นเริ่มครั้งแรกในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังปรากฏในสาส์นสมเด็จพระเจ้า ซึ่งเป็นจดหมาย

โต้ตอบกันระหว่างพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ กับพระเจ้าบรมวงศ์เธอสมเด็จกรมพระยาจ่างราชนิกุล ได้เล่าถึงประวัติการเริ่มใช้รถยนต์คันแรกที่เมืองไทยอย่างชัดเจนว่า

“...รถยนต์คันแรกที่เข้ามาในเมืองไทย ดูเหมือนจะเป็นเจ้าพระยาสุรศักดิ์ เอาเข้ามาครั้งไปยุโรป คงจะมีฝรั่งเอาเข้ามาขายให้เจ้าพระยาสุรศักดิ์ เป็นปกติของเจ้าพระยาสุรศักดิ์ที่ชอบของใหม่ ๆ แปลก ๆ เห็นคงจะซื้อ ได้ยินเขาว่าใส่เกียร์ยาก ลั่นพ่น ลงที่ฝ่าพระบาทจะได้ทอดพระเนตรเห็นแล้วก็หายสูญไปคงเป็นอันใช้ไม่ได้ที่ใช้ได้จริงจึงจำได้ว่ากรมหลวงราชบุรีเอามา เป็นเหตุให้ซื้อรถยนต์คันขึ้นในเมืองไทย.....”²¹

และได้กล่าวบรรยายถึงการทำงานของรถยนต์เจ้าพระยาสุรศักดิ์มณฑริว่า

“... จึงตามพระยานุทูตไปเป็นอนิโยเนียเดินรถยนต์นั้น ว่าใช้น้ำมันบีโตะเลียม ต้องจุดไฟลักษณะคล้ายเตาฟู่ รูปร่างคล้ายรถบดถนน มีที่นั่งสองแถว มีหลังคาเป็นปะรำ ล้ออย่างตัน หมตติที่ขึ้นสะพานไม่ไหว จึงใช้ไม่ได้ ตามที่ว่าล้ออย่างตันเห็นจะเหมือนนมม้าล้ออย่างที่วุ่นไม่ไหว.....”²²

ดังนั้นผู้นำรถยนต์คันแรกเข้ามาในเมืองไทยคือ เจ้าพระยาสุรศักดิ์มณฑริ ท่านได้เริ่มเอามาใช้เมื่อใดนั้นยังไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด แต่สันนิษฐานว่าคงจะตกอยู่ราว ๆ พ.ศ. 2442-45 คือภายหลังพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสยุโรปครั้งแรก ใน พ.ศ. 2440 ผู้ที่ใช้ต่อมาก็คือ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ และนำขึ้นทูลเกล้าถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นรถยนต์หลวงเพราะสบายกว่ารถม้า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ ทรงส่งรถยนต์มาเป็นของพระราชทานแก่พระบรมวงศานุวงศ์และเสนาบดี และต่อมารถยนต์ก็เป็นที่นิยมแพร่หลายทั่วไป ทั้งนี้เพราะถนนหนทางในกรุงเทพฯ ก็มีมากแล้ว

ลักษณะรถยนต์รุ่นแรก ๆ นั้นมีรูปร่างพิลึก โคมไฟหน้ารถก็ไม่มี เวลากลางวันไปไหนต้องจุดเทียนใส่ในตะเกียงต่างโคมไฟฟ้า พวงมาลัยมีก้านยาวสูง ที่นั่งคนขับไม่มีประตูหรือหลังคา เกียร์อยู่นอกตัวถัง แตมยังเป็นเกียร์เท้าอีกด้วย แต่ก็ยังดีกว่ารถยนต์ของเจ้าพระยาสุรศักดิ์ ๆ ทรงที่ไม่ใช้ยางตัน และไม่ต้องจุดไฟอย่างเตาฟู่ต่อมารถยนต์ได้เป็นที่นิยมใช้แพร่หลายทั่วไปไม่ว่าจะ

เป็นรถยนต์ส่วนบุคคล หรือรถเมล์ประจำทาง ทำให้การจราจรคับคั่งรกรุงรังไม่เป็นระเบียบ ใคร
 อยากจะหลีกเลี่ยงไหนสุดแต่สะดวก เป็นเหตุให้เกิดอุบัติเหตุอยู่เนือง ๆ ด้วยเหตุนี้พระบาทสมเด็จพระ
 พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงตราพระราชบัญญัติรถยนต์ฉบับแรกขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2452 (ร.ศ.
 128) พระบรมราชโองการในพระราชบัญญัติดังนี้

“...ทุกวันนี้ ผู้ใช้รถยนต์ที่เรียกกันว่า “โอโตโมบิล” ขับไปมาอยู่ตามถนน
 ทนทางมากขึ้น สมควรจะมีพระราชบัญญัติสำหรับการเดินรถและขับรถขึ้นไว้ป้องกัน
 เหตุการณ์อันตรายต่าง ๆ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้ตราพระราชบัญญัติสืบต่อ
 ไป.....”²⁸

พระราชบัญญัติรถยนต์ฉบับแรกเริ่มใช้ตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2452 เป็นต้นมา ปรากฏ
 ว่าจากนั้นก็มียอดรถเป็นจำนวนมากขึ้นเรื่อย ๆ ใน พ.ศ. 2459 นั้นมียอดรถมาจดทะเบียนเป็น
 จำนวนถึง 875 คัน

นอกจากการนำพลังงานน้ำมันเข้ามาใช้ในการคมนาคมแล้ว พลังงานน้ำมันยังมีความ
 สำคัญเกี่ยวกับเศรษฐกิจการผลิตของไทยอย่างยิ่ง โดยเฉพาะทางด้านเกษตรกรรม

ทางด้านเกษตรกรรม เกษตรกรรมที่สำคัญของไทย คือ การปลูกข้าว ซึ่งในสมัยก่อน
 อาศัยกำลังคน กำลังสัตว์ และกำลังลมเป็นสำคัญ ต่อมาเมื่อความเจริญทางด้านวิทยาการต่าง ๆ
 เข้ามาเมืองไทย ได้มีการนำพลังงานชนิดใหม่เข้ามาใช้แทนที่ไม่ว่าจะเป็นทางด้านการทำนา หรือ
 การสีข้าว มีการนำเครื่องจักรไอน้ำ และเครื่องดีเซล มาใช้ในอุตสาหกรรมการสีข้าว เลื่อยไม้
 และหีบอ้อย โรงสีข้าวด้วยเครื่องจักรไอน้ำ ในระยะแรก ๆ เรียกกันว่า โรงสีไฟ American
 Steam Rice Mill ซึ่งมีชื่อไทยว่า โรงสีจักรเมืองอเมริกา เป็นโรงสีไฟโรงแรกในประเทศไทย
 เริ่มก่อสร้างใน พ.ศ. 2398 และเปิดทำการสีข้าวครั้งแรก เมื่อ 22 ตุลาคม 2401 โรงสีนี้เป็นของ
 คนอเมริกัน ตั้งอยู่ปากคลองบางน้ำชน ริมแม่น้ำเจ้าพระยา มีกำลังสีข้าวได้วันละ 1,000 ทาบ
 การสีข้าวด้วยเครื่องจักรไอน้ำเป็นกิจการที่ดี บริษัทต่างประเทศในเมืองไทยจึงสร้างเพิ่มขึ้นโดย
 ลำดับ เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2409 พระยาบุรุษรัตน ต่อมาเป็นพระยามหินทรศักดิ์ธำรงใน
 รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ซื้อกิจการโรงสีไฟ ที่ชาวต่างประเทศได้สร้าง
 ขึ้นมาดำเนินกิจการจึงเป็นโรงสีไฟโรงแรกของคนไทย การสร้างโรงสีไฟในระยะต่อมามีบางโรงใช้

เครื่องจักรดีเซลเป็นต้นกำลัง โรงสีไฟก่อให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจแก่ประเทศไทยเป็นอันมาก เพราะช่วยให้สีข้าวได้เป็นเมล็ดดีสม่ำเสมอเป็นจำนวนมากในเวลาอันรวดเร็ว และใช้คนน้อย ทำให้ประเทศไทยมีข้าวสารส่งออกไปจำหน่ายต่างประเทศมากขึ้นตามลำดับ จำนวนโรงสีมีมากขึ้น ในกิจการการสีข้าวอย่างเห็นได้ชัดจาก ใน พ.ศ. 2469 สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มณฑลอยุธยามีโรงสีเพียง 21 โรง เป็นโรงสีเครื่องกลหรือใช้ไอน้ำ 18 โรง เป็นโรงสีเครื่องยนต์ 3 โรง ใน พ.ศ. 2468 ในกรุงเทพฯมีโรงสี 85 โรง เป็นโรงสีเครื่องกล 74 โรง เป็นโรงสีเครื่องยนต์ 8 โรง และสีด้วยไฟฟ้า 2 โรง และใน พ.ศ. 2473 กรุงเทพฯมีโรงสีเครื่องกลไอน้ำ 59 โรง เครื่องยนต์ 2 โรง ไฟฟ้า 10 โรง และในชนบทมีโรงสีเล็ก ๆ กว่า 500 โรง ส่วนใหญ่เป็นโรงสีเครื่องยนต์²⁴

นอกจากการนำเครื่องจักรกลเข้ามาใช้ในกิจการโรงสีแล้ว มีการคิดนำเครื่องจักรเข้ามาใช้ไถนา เริ่มจาก พ.ศ. 2434-2435 พระยาสมุทบุรณรัักษ์ (สิน) ได้นำเครื่องจักรไถนา มาทดลองในที่นา ตำบลคลองนิมยตรา สมุทรปราการ ซึ่งมีความยุ่งยากหลายประการ เช่น ปรากฏว่าต้องใช้แรงคนประจำหางผลทุกด้านต้องใช้คนเฝ้ามาก และการไถก็ไม่ได้ลึกกว่าเค็ม จึงใช้ไม่ได้

ต่อมาใน พ.ศ. 2452 บริษัทศิริกรรมสยาม ก็ได้นำเครื่องยนต์สำหรับการไถนาซึ่งได้แบบมาจากออสเตรเลีย-ฮังการี มาทดลองใช้ที่คลองรังสิต ปรากฏว่าผลเป็นที่น่าพึงพอใจ แต่ต้องมีการดัดแปลงให้เหมาะสม ทั้งนี้เพราะว่าที่ดินทุ่งรังสิตไม่เหมือนกันตลอดคือมีทั้งนาลุ่มและนาดอน ในที่นาดอนที่นาก็แห้งเกินไป ส่วนนาลุ่มพื้นดินก็อ่อนเกินไปปรับน้ำหนักเครื่องจักรไม่ไหว ประการต่อมาก็คือ เครื่องจักรมีราคาแพง ผู้ที่สามารถทำการทดลองได้ จึงเป็นผู้ที่มีทุนรอนและที่นามาก ซึ่งมีอยู่ไม่มากนัก และมักไม่ใช่ชาวนาที่แท้จริง ชาวนาที่แท้จริงส่วนใหญ่จะครอบครองที่นาคนละไม่มาก ทั้งมีทุนไม่มากด้วย ถ้าหากใช้เครื่องจักรไถนา ชาวนาเหล่านี้ก็จะประสบปัญหาไม่มีแรงงานเก็บเกี่ยวได้ทันและไม่คุ้มกับค่าใช้จ่ายค่าน้ำมันเชื้อเพลิงก็มีราคาสูงเมื่อเทียบกับลูกจ้าง ดังนั้นวัวควายจึงยังคงเป็นสัตว์ที่ชาวนานิยมใช้กันทั่วไป เพราะมีความดีหลายประการ เช่น เหมาะกับสภาพท้องถิ่นที่มีหล่มและโคลน ฝึกฝนง่ายเหมาะกับสภาพอากาศของไทย ค่าบำรุงรักษาถูกเคลื่อนย้ายได้ง่าย และเมื่อไม่ต้องการใช้งานแล้วก็สามารถขายได้ราคาอีกด้วย²⁵

ด้วยเหตุดังกล่าวนี้ ช่วง พ.ศ. 2411–2475 เครื่องยนต์เหล่านี้จึงไม่ได้ผลและมีได้เข้ามามีบทบาทเลย รถแทรกเตอร์ที่พบเห็นในปัจจุบันนั้นมานิยมแพร่หลายเมื่อหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2488) และเริ่มต้นจริงจังราว พ.ศ. 2503 นี้เอง²⁶

นอกจากนั้นในเรื่องการขุดคลองเพื่อการชลประทาน นำน้ำเข้ามาใช้ในการเพาะปลูกนั้น มีการใช้เครื่องจักรเข้าร่วมขุด คือ บริษัทขุดคลองและคูนาสยาม ได้ทำสัญญากับรัฐบาลใน พ.ศ. 2431 โดยรัฐบาลยอมให้บริษัทผู้ขุดการขุดคลองทั่วราชอาณาจักรนาน 25 ปี บริษัทได้ที่ดิน 2 ผังคลอง และให้ผลประโยชน์ตอบแทนรัฐบาล 20 % ของผลกำไร คลองสายใหม่คลองแรก คือ คลองรังสิตประยูรศักดิ์ในการขุดคลองนั้นบริษัทได้ใช้ทั้งแรงงานจีนและเครื่องจักรขุด เพราะบริษัทเห็นว่าการใช้แรงงานจีนขุดนั้นนอกจากขุดเสร็จช้าแล้ว ยังสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายในระยะยาวอีกด้วย ส่วนการใช้เครื่องจักรขุดทำให้สะดวก รวดเร็วและสวยงาม อย่างไรก็ตามการใช้เครื่องจักรก็มีขีดจำกัด เนื่องจากไม่สามารถใช้ได้ทุกสภาพพื้นที่ ในระยะแรกบริษัทใช้เครื่องจักรเรือขุด ต่อมาเปลี่ยนเป็นเครื่องจักรชนิดเดินบนรางเหล็กขุดบนฝั่งคลอง ดังนั้นจะเห็นได้ว่าถ้าใช้เรือขุดต้องมีน้ำเพียงพอที่จะให้เรือลอยลำนอยู่ได้ ถ้าใช้เครื่องจักรที่เดินบนรางเหล็กก็เกิดปัญหาเรื่องน้ำเพราะพื้นดินที่มันบางครั้งดินอ่อนทำให้หมอนที่หนุนรถจักรทรุดไปต้องหยุดการขุด ทำให้เสียเวลามาก ด้วยเหตุนี้ถ้าตอนใดไม่มีน้ำหรือมีน้ำเป็นห้วง ๆ ตอน ๆ ก็จะใช้วิธีจ้างเงินขุดโดยวิธีเหมาเป็นตอน ๆ ไป²⁷

นอกจากเรื่องการทำนาแล้ว น้ำตาลก็เป็นสินค้าออกที่สำคัญอย่างหนึ่งของไทยได้มีการนำเครื่องจักรเข้ามาช่วยในการหีบอ้อย ในสมัยก่อนการหีบอ้อยเพื่อทำน้ำตาลนั้นต้องใช้แรงงานมาก ประกอบกับแรงงานในตอนนั้นค่อนข้างจะขาดแคลน จึงมีผู้นำเครื่องจักรไอน้ำเข้ามาใช้ในการหีบอ้อย โรงงานน้ำตาลไทยที่ใช้เครื่องจักรไอน้ำหีบอ้อยโรงแรกตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2405 ที่นครชัยศรี

ในกิจการการเลื่อยไม้ ซึ่งเป็นอุตสาหกรรมชนิดหนึ่งนั้น ก็ได้นำเครื่องจักรไอน้ำเข้ามาใช้ และต่อมาเมื่อวิวัฒนาการก้าวหน้าใช้เครื่องยนต์ดีเซล กิจการเกี่ยวกับโรงเลื่อยนี้ บริษัทบอร์เนียวอาจเป็นผู้ริเริ่มขึ้น เมื่อ พ.ศ. 2413 และต่อมาก็ใช้เป็นโรงเลื่อยใหญ่ดำเนินกิจการสืบเนื่องมา ที่วัดพญาไกร ริมแม่น้ำเจ้าพระยา บริษัทอีสต์เอเชียติกเป็นอีกบริษัทหนึ่งที่เป็นผู้นำในการตั้งโรงเลื่อยไม้ขึ้นในประเทศไทย ทั้งที่กรุงเทพฯ และในต่างจังหวัด โรงเลื่อยจักรไอน้ำ

โรงแรกของคนไทยก่อตั้งโดย จอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี (เจิม แสงชูโต) เมื่อ พ.ศ. 2443 ที่ตำบลศรีราชา จังหวัดชลบุรี เพื่อสนองพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โรงเลื่อยจักรบริษัทศรีราชานี้ ต่อมาได้ขยายกิจการติดตั้งเครื่องเลื่อยอัตโนมัติจนเป็นโรงเลื่อยจักรที่ใหญ่ที่สุด และทันสมัยที่สุดโรงหนึ่งของเอเชีย

ทางด้านชีวิตความเป็นอยู่ทั่วไป หลังจากการเข้ามาของพลังงานชนิดใหม่ก็มีความสะดวกสบายมากยิ่งขึ้น ทางด้านแสงสว่าง แทนที่จะใช้เทียนไข และน้ำมันก๊าดอย่างสมัยก่อน ไฟฟ้าเข้ามาแทนที่ และเป็นเหตุให้มีการพัฒนาการด้านอื่น ๆ ตามไปด้วย เช่น ทางด้านการโทรศัพท์ หรือโทรเลข ตามมา และมีสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เพิ่มตามมาอีกด้วย เช่น เครื่องไฟฟ้าต่าง ๆ

พลังงานและเชื้อเพลิงที่สำคัญของไทย

พลังงานที่มีความสำคัญต่อการคมนาคม และการเกษตรกรรม ตลอดจนชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยนั้นมีมากมายหลายชนิด ในที่นี้จะกล่าวถึงพลังงานและเชื้อเพลิงที่สำคัญ ๆ ซึ่งมีบทบาทต่อการพัฒนาทางสังคมของไทยในทุก ๆ ด้าน

น้ำมัน

การค้นพบน้ำมันครั้งแรกนั้นเกิดใน พ.ศ. 2402 ในมลรัฐเพนซิลเวเนียประเทศสหรัฐอเมริกา ในขณะนั้น พวกเครื่องไอน้ำ เครื่องจักรเย็บผ้าและเครื่องจักรอีกหลายอย่างเพิ่งจะมีเกิดขึ้น แต่ในไม่ช้าเครื่องจักรเหล่านั้นก็ได้เจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว โดยอาศัยน้ำมันเป็นเชื้อเพลิง

น้ำมันเข้ามาเมืองไทยเมื่อปีใดนั้น เป็นการยากที่จะกำหนดแน่ชัดลงไป แต่ก็พอจะอนุมานว่าการค้าน้ำมันในเมืองไทย เริ่มมีตั้งแต่ต้นสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวราว พ.ศ. 2417 ระยะเวลาก่อนรัชกาลนี้ยังไม่พบจดหมายเหตุหรือเรื่องราวของน้ำมันปรากฏอยู่ ณ ที่ใด แม้ประเทศไทยจะสามารถต่อเรือกลไฟได้ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ตาม แต่ขณะนั้นในประเทศอเมริกาหรือประเทศอื่น ๆ ก็ยังไม่มีผู้ใดเจาะบ่อน้ำมัน สันนิษฐานได้ว่าเราคงใช้น้ำมันละหุ่ง หรือน้ำมันมะพร้าวเป็นน้ำมันหล่อลื่นหรือหยอดเครื่องจักรอย่างไม่ต้องสงสัย

น้ำมันซึ่งผลิตจากแร่ที่คนไทยรู้จักเป็นอันดับแรกก็คือน้ำมันก๊าดหรือที่ชาวบ้านร้านตลาดเรียกว่า น้ำมันแก๊ป ก็คือ เกอโรซีนนั่นเอง น้ำมันชนิดนี้เราใช้จุดตะเกียงหรือทำเชื้อเพลิงต่าง ๆ ตลอดรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว น้ำมันก๊าดและน้ำมันอื่น ๆ ได้มีปริมาณขายเพิ่มขึ้นตามลำดับ เพราะนอกจากราษฎรจะใช้จุดตะเกียงเพื่อแสงสว่างแล้วบรรดารถ เรือ และเครื่องยนต์กลไกต่าง ๆ ที่ต้องใช้น้ำมันได้มีปริมาณเพิ่มขึ้น และ ใน พ.ศ. 2437 บริษัทแสตนคาร์ต ออยล์ (อันเป็นต้นกำเนิดของเอสโซ่ แสตนคาร์ต อีสเตอร์นในปัจจุบัน) ก็ได้เปิดสาขาทำการสาขาและจัดสร้างคลังเก็บน้ำมันขึ้นในเมืองไทย โดยมี มร. ชาลส์ รอเบิร์ตส เป็นผู้จัดการ²⁸ เริ่มแรกที่เดียว เมื่อแสตนคาร์ต ออยล์มาเปิดสาขาคำเนินกิจการค้าน้ำมันในเมืองไทยนั้น บริษัทได้ตั้งคลังน้ำมันริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ตอนอำเภอราชบุรณะ ฝั่งธนบุรีมีบริเวณ 20 ไร่ (ปัจจุบันเป็นสถานที่ตั้งของโรงงานทำแก้วไทย) คลังราชบุรณะนี้เป็นคลังใหญ่สำหรับรับน้ำมันจากเรือใบและเรือกำปั่นต่างประเทศ ซึ่งบรรทุกน้ำมันมาเป็นลังเป็นถัง (package) ไม่ใช่บรรทุกมาเป็นเนื้อน้ำมัน (bulk) โดยเรือลำเลียงน้ำมันดังเช่นในปัจจุบัน น้ำมันก๊าด และเบนซินนั้นบรรจุกัง 200 ลิตร และบรรจุปั๊บ ๆ ละ 18.5 ลิตร ส่วนน้ำมันหล่อลื่นนั้นบรรจุกังในถังขนาด 200 ลิตร ฉะนั้น การขนถ่ายผลิตภัณฑ์น้ำมันจากเรือขึ้นฝั่งจึงต้องพึ่งแรงงานบ้าง นอกจากคลังที่อำเภอราชบุรณะแล้ว แสตนคาร์ต ออยล์ ยังมีคลังจ่ายน้ำมันทางฝั่งพระนครอีกแห่งหนึ่ง ตั้งอยู่ริมท่าใกล้บริษัท บอมเบย์ เบอร์ม่า ท่าบลบ้านใหม่ คลังแห่งนี้รับน้ำมันจากราชบุรณะทางเรือฉลอมแล้วส่งต่อไปให้ร้านค้าปลีกทั่วไปในเมืองไทย

ปริมาณการใช้น้ำมันในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังไม่พบหลักฐานว่าการใช้น้ำมันมีมากน้อยเพียงไร แต่ปรากฏว่าในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ยานพาหนะทางอากาศได้มีขึ้น แมื่อยานพาหนะทางบกและทางน้ำตลอดจนเครื่องจักรได้เพิ่มปริมาณขึ้นกว่าสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวอีกหลายเท่า ทำให้อุตสาหกรรมการค้าน้ำมันเจริญแพร่หลายและเพิ่มปริมาณจำหน่ายมากขึ้นเป็นเงาตามตัว ดังปรากฏในจดหมายเหตุสุภาพเผยแพร่วัสดุที่แสดงถึงมูลค่าการใช้้ำมันในแต่ละปีดังนี้

พ.ศ. 2463— 2,820,000 บาท

พ.ศ. 2464— 3,709,000 บาท

พ.ศ. 2465— 3,306,000 บาท

นอกจากนี้ยังมีผู้เขียนวิจารณ์สินค้าขาเข้าประเภทน้ำมันไว้ในจดหมายเหตุสภาเผยแพร่สถิติ รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวไว้อีกว่า

“...น้ำมันแร่ (น้ำมันก๊าด น้ำมันเบนซิน) และน้ำมันอื่นเป็นสินค้าที่เข้าปีหนึ่งระหว่าง 7-8 ล้านแกลลอนอยู่หลายปี แต่ในระหว่าง 2 ปีที่แล้วมานี้ (2466-67) ปริมาณน้ำมันได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วใน พ.ศ. 2467 ได้ส่งน้ำมันเข้ามากกว่า 12 ล้านแกลลอน ส่วนราคาเฉลี่ยเป็นปี ๆ ในระยะ 5 ปีแรกตกปีละ 3,650,000 บาท ระยะ 5 ปี สุดท้ายสูงขึ้นปีละ 6 ล้านบาทเศษ ทั้งนี้เพราะรถยนต์และจักรยานยนต์เข้ามามาก ซึ่งปรากฏว่าใน พ.ศ. 2453 ได้ส่งเข้ามามีมูลค่า 603,000 บาท ถึง พ.ศ. 2467 มีมูลค่าเพิ่มขึ้นเป็น 1,528,000 บาท....”

ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้ตราพระราชบัญญัติ ว่าด้วยการเก็บรักษาน้ำมันเชื้อเพลิงขึ้นเป็นกฎหมายฉบับแรก ประกาศเมื่อ วันที่ 22 สิงหาคม พ.ศ. 2474 และใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2474 เป็นต้นมา

ไม้ฟัน

เป็นเชื้อเพลิงหลักของคนไทยมาตั้งแต่สมัยโบราณ เมื่อก่อนปี พ.ศ. 2504 นั้นประเทศไทยยังใช้ ไม้ฟันผลิตพลังงานไฟฟ้าอยู่ ปีละไม่ต่ำกว่า 2,000 ลูกบาศก์เมตรนอกนั้นใช้เป็นเชื้อเพลิงสำหรับหัวรถจักรไอน้ำ กิจการบ่มใบยาสูบ และอุตสาหกรรมอื่น ๆ แต่เนื่องจากเนื้อที่ป่าไม้ของประเทศได้ลดน้อยลงทุกวัน ไม้ฟันจึงเป็นเชื้อเพลิงที่หาได้ยากและราคาสูงขึ้น เมื่อปี พ.ศ. 2497 นั้น ประเทศไทยใช้ ไม้ฟันถึง 1,063,385 ลูกบาศก์เมตร คิดเป็นหน่วยความร้อนเท่ากับ 0.43×10^{12} Kcal หรือคิดเป็นถึง 14 เปอร์เซ็นต์ของการใช้พลังงานทั้งหมดของประเทศ นับเป็นอันดับ 3 รองจากผลิตภัณฑ์ปิโตรเลียมและถ่านไม้ (ดูตารางที่ 3 ประกอบ) แต่เนื่องจากมีปัญหาในเรื่องการหาได้ยากขึ้นทุกวันดังกล่าวแล้ว ประกอบกับการใช้เชื้อเพลิงชนิดอื่น ๆ มีความสะดวกและหาได้ง่ายกว่า จึงทำให้การใช้เชื้อเพลิงประเภท ไม้ฟันนี้มีความสำคัญลดน้อยลงทุกปี ในปี 2512 ประเทศไทยใช้ ไม้ฟัน รวมทั้งสิ้นประมาณ 988,785 ลูกบาศก์เมตร ใช้ในกิจการรถไฟประมาณ 30 เปอร์เซ็นต์ กิจการบ่มใบยาสูบ 13 เปอร์เซ็นต์ ใช้ในครัวเรือนประมาณ 6 เปอร์เซ็นต์ และใช้ในอุตสาหกรรมอื่น ๆ อีก 51 เปอร์เซ็นต์ จากปริมาณการใช้ทั้งหมด ในปี 2512 นี้ ถ้าคิด

เทียบเป็นหน่วยความร้อนแล้ว จะเท่ากับ 400×10^9 Kcal คิดเป็นเพียง 0.8 เปอร์เซ็นต์ ของการใช้พลังงานทั้งหมด ซึ่งมีความสำคัญน้อยมาก เกือบจะเป็นอันดับสุดท้ายของการใช้พลังงานทั่วไป

ถ่านไม้

ถ่านไม้ก็เช่นเดียวกับไม้พืน มีความสำคัญสำหรับคนไทยตั้งแต่สมัยโบราณและปัจจุบัน ก็ยังมีความสำคัญอยู่เช่นเดิม ทั้งนี้เพราะมาตรฐานการครองชีพคนไทยยังอยู่ในระดับต่ำอยู่มาก แม้ว่าประชาชนจะนิยมหันมาใช้เตาแก๊ส เตาไฟฟ้า แต่ก็ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการลงทุนสูง ไม่สามารถที่จะใช้ทุกครัวเรือนได้ การใช้จึงจำกัดอยู่ในเขตเฉพาะตัวเมืองเท่านั้น ฉะนั้น เราจึงอาจกล่าวได้ว่าความต้องการยังเพิ่มสูงขึ้นตามจำนวนประชากรที่เพิ่มทุก ๆ ปี นอกจากนี้ยังมีการใช้ถ่านไม้เป็นเชื้อเพลิงสำหรับอุตสาหกรรมบางประเภท เช่น โรงงานถลุงเหล็ก การเดินเครื่องจักร ทั้งนี้เพราะถ่านไม้ให้ความร้อนสูงกว่าฟืนถึง 3-4 เท่าเมื่อปี พ.ศ. 2497 ประเทศไทยใช้ถ่านไม้ถึง 625,000 ลูกบาศก์เมตร คิดเป็นหน่วยความร้อนได้ 852×10^9 Kcal หรือคิดเป็น 27.6 เปอร์เซ็นต์ของการใช้พลังงานทั้งหมดในประเทศ มีความสำคัญเป็นอันดับสองรองจากผลิตภัณฑ์ปิโตรเลียมซึ่งในปีต่อ ๆ มาความสำคัญได้ค่อย ๆ ลดน้อยลงทุกปี ๆ เช่นเดียวกับไม้พืนที่ได้กล่าวมาแล้ว ทั้งนี้เป็นผลเนื่องมาจากการคมนาคม การขนส่ง และกิจการอุตสาหกรรมของประเทศได้เจริญก้าวหน้าขึ้นเป็นลำดับ การใช้ผลิตภัณฑ์น้ำมัน ซึ่งให้ประสิทธิภาพมากกว่าจึงทำให้ความต้องการในการใช้ผลิตภัณฑ์น้ำมันเพิ่มทวีมากขึ้น ปี 2512 ใช้ถ่านทั้งหมด 403,000 ลูกบาศก์เมตร หรือเท่ากับ 549×10^9 Kcal คิดเป็น 1.1 เปอร์เซ็นต์ของการใช้พลังงานทั้งหมด

แกลบ

แกลบเป็นผลพลอยได้จากการสีข้าว โดยคิดเทียบเป็นน้ำหนักได้ประมาณ 21 เปอร์เซ็นต์ของน้ำหนักข้าวเปลือก การใช้แกลบในฐานะเป็นเชื้อเพลิงผลิตไอน้ำสำหรับเครื่องต้นกำลัง นับว่าในปัจจุบันยังมีการใช้กันอยู่ตามโรงสีไฟขนาดใหญ่ ๆ ซึ่งมีความสามารถในการสีข้าวได้ตั้งแต่ 50 เกวียน ขึ้นไป เพราะเป็นเชื้อเพลิงที่ได้มาเปล่า ๆ โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายแต่อย่างใด จึงทำให้สามารถประหยัดลดค่าใช้จ่ายในการผลิตลงไปได้มาก เมื่อหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมานั้นประมาณว่าใช้แกลบเป็นเชื้อเพลิงไม่ต่ำกว่าปีละ 30 เปอร์เซ็นต์ ของปริมาณแกลบที่ผลิตได้

ทั้งหมดในประเทศ ในปี พ.ศ. 2497 ใช้แกลบเป็นเชื้อเพลิงประมาณ 200,000 ตัน คิดเป็น 16 เพอร์เซ็นต์ของปริมาณแกลบทั้งหมด คิดเทียบเป็นหน่วยความร้อนได้ 280×10^9 Kcal หรือเท่ากับ 9 เพอร์เซ็นต์ของการใช้พลังงานทั้งหมด ปี 2512 ใช้แกลบเป็นเชื้อเพลิง 240,000 ตัน คิดเป็น 8 เพอร์เซ็นต์ของแกลบทั้งหมดที่ผลิตได้เทียบเป็นหน่วยความร้อนได้ 335×10^9 Kcal หรือคิดเป็น 0.7 เพอร์เซ็นต์ของปริมาณการใช้พลังงานเชื้อเพลิงทั้งหมดของประเทศ ซึ่งนับได้ว่ามีความสำคัญน้อยที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับการใช้พลังงานประเภทอื่น

กากอ้อย

มีลักษณะการผลิตการใช้เช่นเดียวกับแกลบ คือใช้เป็นเชื้อเพลิงผลิตไอน้ำสำหรับเครื่องต้นกำลังตามโรงงานน้ำตาล ซึ่งมีโรงงานทั่วประเทศรวมทั้งสิ้น 29 โรง เชื้อเพลิงส่วนใหญ่ทั้งหมดที่ใช้เป็นกากอ้อย นอกเหนือจากการใช้ฟืนและน้ำมันเตาปริมาณกากอ้อยที่เป็นผลพลอยได้จากการผลิตน้ำตาล ในแต่ละปีนั้นจำนวนไม่ต่ำกว่า 90 เพอร์เซ็นต์ใช้เป็นเชื้อเพลิง กากอ้อยคิดเป็น 25.5 เพอร์เซ็นต์ของปริมาณอ้อยที่เข้าหีบทั้งหมดประมาณว่าในปี 2497 ประเทศไทยใช้กากอ้อยเป็นเชื้อเพลิงทั้งหมด 115,000 ตัน คิดเป็นหน่วยความร้อนเท่ากับ 218×10^9 Kcal หรือเท่ากับ 7 เพอร์เซ็นต์ของการใช้พลังงานทั้งหมด ในปี พ.ศ. 2512 ประมาณว่าโรงงานน้ำตาลทั้งหมดใช้กากอ้อยเป็นเชื้อเพลิงทั้งสิ้น 1,171,000 ตัน คิดเป็นหน่วยความร้อนได้ 2.2×10^{12} Kcal หรือเท่ากับ 4.4 เพอร์เซ็นต์ของการใช้พลังงานทั้งหมด นับเป็นเชื้อเพลิงอันดับสามรองจากผลิตภัณฑ์ปิโตรเลียม (84.1 เพอร์เซ็นต์) และพลังงานไฟฟ้าจากพลังน้ำ (6.1 เพอร์เซ็นต์) หรือมีความสำคัญเป็นอันดับหนึ่งสำหรับเชื้อเพลิงพลังงานที่ไม่ใช่เป็นกิจการค้า⁸⁰

ถ่านหิน

เป็นต้นกำเนิดพลังงานที่สำคัญชนิดหนึ่ง นำมาใช้ในการผลิตไฟฟ้าในโรงไฟฟ้าไอน้ำแทนน้ำมันได้ ประมาณว่าปริมาณสำรองของถ่านหินในโลก สามารถสนองความต้องการพลังงานได้ไม่น้อยกว่า 100 ปี อย่างไรก็ตามค่าใช้จ่ายในการนำชุดถ่านหินขึ้นมาใช้งานนั้นไม่ค่อยคงที่ มีราคาแพงน้อยตามสภาพธรณีวิทยา ค่าแรงงาน และส่วนมากแหล่งถ่านหินมักอยู่ในบริเวณที่ห่างไกลไม่สะดวกต่อการคมนาคม ดังนั้นค่าขนส่งจึงแตกต่างกันไปแต่ละท้องถิ่น บางแห่งค่าใช้จ่ายในการขนส่งถ่านหินมาเป็นเชื้อเพลิงสูงมาก

ถ่านหินมีหลายชนิด ชนิดที่มีคุณภาพดีคือ ถ่านหินแอนทราไซต์ (Antracite) ซึ่งมีปริมาณของธาตุสูงกว่าร้อยละ 92 รองลงมาคือ บิทูมินัส (Bituminus) ซับบิทูมินัส (Subbituminus) และถ่านลิกไนท์ ซึ่งมีคุณภาพต่ำ มีความชื้นสูงเปราะ มีออกซิเจน แฝงอยู่เป็นปริมาณสูง ซึ่งทำให้เกิดปริมาณของคาร์บอนไดออกไซด์ และน้ำสูงกว่าปกติเมื่อเกิดการเผาไหม้ โดยทั่วไปถ่านหินลิกไนท์มีค่าความร้อนต่ำกว่า 4,600 กิโลแคลอรีต่อกิโลกรัม

ในประเทศไทยพบถ่านหินลิกไนท์ปริมาณมากพอที่จะนำมาใช้เป็นประโยชน์ได้โดยทั่วไป ยังอยู่ใต้พื้นดินไม่ลึกนัก การขุดขึ้นมาใช้จึงไม่ลำบากและเสียค่าใช้จ่ายไม่มาก ถึงแม้ว่าลิกไนท์จะเป็นเชื้อเพลิงค่อนข้างถูกเมื่อเทียบกับน้ำมัน แต่เนื่องจากแหล่งลิกไนท์ที่พบอยู่ไกลจากศูนย์กลางการใช้ไฟฟ้า ดังนั้นเมื่อคำนึงถึงผลทางด้านเศรษฐศาสตร์จึงจำเป็นต้องสร้างโรงไฟฟ้าไว้ใกล้บริเวณเหมือง ถ่านหินลิกไนท์ที่พบในประเทศและได้นำมาใช้ประโยชน์ในปัจจุบันมีอยู่ 3 แห่ง คือ ทางภาคเหนือที่อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง และที่อำเภอสี จังหวัดลำพูน ทางภาคใต้ที่อำเภอบางปunta จังหวัดกระบี่ คาดว่าทั้ง 3 แห่งนี้มีแร่ลิกไนท์ประมาณ 120, 20 และ 15 ล้านตัน แต่ปริมาณที่สำรวจพบในปี 2521 มีเพียง 72, 10 และ 10 ล้านตัน²¹ เหมืองแม่เมาะ จังหวัดลำปาง ปัจจุบันผลิตลิกไนท์ได้ 200,000 ตันต่อปี เพื่อใช้สำหรับเครื่องผลิตไฟฟ้าพลังไอน้ำ 2 เครื่อง ซึ่งมีกำลังผลิตเครื่องละ 75 เมกกะวัตต์ เหมืองที่จังหวัดกระบี่ปัจจุบันผลิตได้ 250,000 ตันต่อปี ใช้สำหรับเครื่องผลิตไฟฟ้าพลังไอน้ำ 3 เครื่อง ซึ่งมีขนาดกำลังผลิตเครื่องละ 20 เมกกะวัตต์ ส่วนลำพูนยังไม่ได้ใช้ถ่านหินลิกไนท์นั้นผลิตไฟฟ้า เนื่องจากแหล่งลิกไนท์แห่งนี้อยู่ในที่ซึ่งห่างจากระบบไฟฟ้าและเมืองใหญ่ทั้งยังมีภูเขาสูงหลายลูกกั้นไว้ ทำให้การขนส่งและการคมนาคมลำบากยิ่ง บริเวณที่พบก็มีน้อยจากการสำรวจปรากฏว่า ลิกไนท์ที่พบในบริเวณนี้ยังอยู่ใต้หินแข็งลึกกว่าที่พบในแม่เมาะหรือกระบี่ จึงยังไม่เหมาะสมที่จะนำเอาถ่านลิกไนท์แห่งนี้ขึ้นมาใช้ตามหลักเศรษฐศาสตร์ ปัจจุบันถ่านหินลิกไนท์ที่ผลิตได้ที่มีปริมาณน้อยและได้นำมาใช้ในโรงงานบ่มใบยาสูบในภาคเหนือ มีเป็นส่วนน้อยที่นำลิกไนท์มาใช้ในอุตสาหกรรมเอกชน

ไฟฟ้า

กิจการไฟฟ้าเข้ามาในเมืองไทยสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจากหนังสือประวัติของจอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีภาค 1 กล่าวถึงเรื่องไฟฟ้าเป็นความว่าจอมพลเจ้าพระยา

สุรศักดิ์มนตรี (เจิม แสงชูโต) เป็นผู้นำเอาไฟฟ้ามาใช้ในเมืองไทยเป็นคนแรก เมื่อ พ.ศ. 2427 (ตั้งแต่นั้นเป็นเจ้าหมื่นไวยวรนาถ) โดยได้เห็นที่กรุงปารีสประเทศฝรั่งเศสใช้ไฟฟ้ากันเมื่อครั้งเป็นอุปทูต เดินทางไปกับเจ้าพระยาภาสกรวงศ์ราชทูต เพื่อไปเจรจาความเมือง ณ กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษเกี่ยวกับเรื่อง มิสเตอร์ น็อกซ์ กงสุลเยนเนอราลจะเรียกเรือรบมาระดมยิงกรุงเทพฯ เมื่อ พ.ศ. 2421

ครั้นเมื่อเดินทางกลับมาจากยุโรป เจ้าหมื่นไวยวรนาถก็ได้กราบทูลเล่าถวายให้ทรงทราบว่า ที่กรุงปารีสซึ่งเป็นเมืองหลวงของประเทศฝรั่งเศสนั้นเขาใช้ไฟฟ้ากันทั่วทั้งเมืองและเป็นที่ไว้วางใจกันได้ด้วย อยากจะทำไฟฟ้าใช้ในเมืองไทยบ้าง แต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระบรมกระเสรับสั่งว่า

“...ไฟฟ้าหลังคาคัด ข้าไม่เชื่อ...”

จมีนไวยวรนาถ มีความอยากที่จะทำไฟฟ้า และเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ทรงสนพระทัย ท่านจึงทรงลงทุนเองด้วยการเอาที่ดินมรดกตำบลวัดละม้าย บางอ้อ กรุงเทพฯ ฯ ซึ่งเดิมเป็นสวนกาแปงของหลวงที่พระยาสุรศักดิ์มนตรี (แสง แสงชูโต) บิณฑูตซื้อไว้จากเจ้าพนักงานขายทอดตลาดเป็นเงิน 180 ชั่งและเมื่อได้เงินมาแล้ว จมีนไวยวรนาถจึงได้ให้นายมาโยลา นายทหารอิตาลีเยน ที่เข้ามารับราชการเป็นครูฝึกทหารหน้า เดินทางไปซื้อเครื่องกำเนิดไฟฟ้า จากห้างปรีชั ห้างเอดิซันและห้างสวอน ในประเทศอังกฤษ อุปกรณ์ไฟฟ้าที่ให้ซื้อเข้ามาในครั้งนั้นมี เครื่องกำเนิดไฟฟ้า 2 เครื่อง เพื่อไว้ใช้สับเปลี่ยนโคมไฟฉายขนาดใหญ่ไว้สำหรับตั้งบนหอนาฬิกา ด้านหลังกระทรวงกลาโหม 1 โคม เมื่อนาย มาโยลา เรียนวิชาช่างไฟฟ้าอุปกรณ์ไฟฟ้ากลับมาแล้ว จมีนไวยวรนาถก็ให้นาย เลียวนาตี ซึ่งเป็นเครื่องทหารหน้าและ นายมาโยลา จัดเครื่อง และสายไฟฟ้าขึ้นที่โรงทหารเป็นตัวอย่างก่อน ขณะที่กำลังขยายกิจการไฟฟ้านั้น จมีนไวยวรนาถไปราชการปราบฮ่อ นายเลียวนาตีจึงปรึกษากับเจ้านายพระองค์หนึ่งตั้งบริษัทไฟฟ้าขึ้นที่วัดเลียบ ใน พ.ศ. 2433 แต่ดำเนินกิจการมาได้เพียง 3 ปี ก็ขาดทุน พอถึง พ.ศ. 2436 รัฐบาลจึงได้โอนกิจการให้กับบริษัทอเมริกัน ชื่อ บางกอก อิล็คทริก लाईท์ ซินดิเคท (Bangkok Electric Light Syndicate) เป็นผู้ดำเนินการจ่ายกระแสไฟฟ้าของบริษัทนี้ส่วนใหญ่จ่ายให้กับทางราชการ ซึ่งได้แก่ พระบรมมหาราชวัง พระราชวัง กระทรวง สถานที่ราชการ และตามถนนหลวง บริษัทนี้ดำเนินกิจการมาได้ไม่กี่ปี ก็ต้องเลิกกิจการไปอีกเพราะขาดทุน บริษัทเคนมาร์ก โดยนายเวสเซเตน โชนส์

จึงได้ดำเนินการต่อเปลี่ยนชื่อเป็นบริษัทไฟฟ้าสยาม จำกัด (Siam Electric Co., Ltd.) โดยมีเงินทุนจดทะเบียน ณ กรุงโคเปนเฮเกน ประเทศเดนมาร์ก เมื่อ พ.ศ. 2441 เป็นจำนวนเงิน 33,400 ปอนด์ บริษัท ไฟฟ้าสยาม จำกัด มีสำนักงานและโรงไฟฟ้าตั้งอยู่ที่ข้างวัด ราชบูรณะวรวิหาร (วัดเสียบ) ซึ่งเป็นสถานที่ตั้งสำนักงานใหญ่ของการไฟฟ้านครหลวงในปัจจุบัน โรงงานไฟฟ้าของบริษัทนี้ ใช้เครื่องจักรพลังไอน้ำโดยใช้ ฟืน ถ่านหิน น้ำมัน และแกลบ เป็นเชื้อเพลิง มีเครื่องกำเนิดไฟฟ้า 6 เครื่อง ขนาด 6,000 กิโลวัตต์ 2 เครื่อง ขนาด 2,000 กิโลวัตต์ 2 เครื่อง และขนาด 1,250 กิโลวัตต์ 2 เครื่อง รวมกำลังผลิตทั้งสิ้น 18,500 กิโลวัตต์ โรงไฟฟ้านี้ใช้แกลบเป็นเชื้อเพลิงหลัก ต่อมาบริษัทนี้ได้เปลี่ยนชื่อเป็น บริษัทไฟฟ้า ไทยคอร์ปอเรชันลิมิเต็ด (Thai Electric Corporation Ltd.) และดำเนินกิจการจนหมดสัมปทาน จึงตกมาเป็นของรัฐ เมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2493 โดยเปลี่ยนใหม่ว่า “การไฟฟ้ากรุงเทพ” และต่อมาก็มีการผลิตไฟฟ้าจากพลังงานน้ำ คือใน พ.ศ. 2500 ทางราชการได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติการไฟฟ้ายันฮี พ.ศ. 2500 จัดตั้งการไฟฟ้ายันฮี ทำการสร้างเขื่อนภูมิพล (ยันฮี) และสร้างโรงไฟฟ้าพลังน้ำ มีเขตผลิตครอบคลุมถึง 36 จังหวัด ซึ่งส่วนใหญ่เป็นจังหวัดในภาคเหนือและภาคกลาง และ พ.ศ. 2505 ก็มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติไฟฟ้าตะวันออกเฉียงเหนือ 2505 ได้สร้างโรงงานไฟฟ้าพลังน้ำขึ้น 3 แห่ง คือ เขื่อนอุบลรัตน์ เขื่อนน้ำพุง และเขื่อนสิรินธร

นอกจากนี้ยังใช้การผลิตพลังงานไฟฟ้าจากถ่านหินอีกด้วย คือใน พ.ศ. 2503 ได้ประกาศใช้ พระราชบัญญัติลิกไนท์ พ.ศ. 2503 มีโรงงานไฟฟ้าพลังน้ำโดยใช้ลิกไนท์เป็นเชื้อเพลิงอยู่ที่แม่เมาะ จังหวัดลำปาง และที่จังหวัดกระบี่

กล่าวไว้ว่าการผลิตไฟฟ้าของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยนั้น จำหน่ายกระแสไฟฟ้าไปทั่วประเทศ โดยการทำการผลิตไฟฟ้าจากระบบต่าง ๆ ดังต่อไปนี้คือ

ระบบพลังน้ำ ได้จากเขื่อนภูมิพล จังหวัดตาก เขื่อนสิริกิติ์ จังหวัดอุตรดิตถ์ เขื่อนจุฬาภรณ์ จังหวัดชัยภูมิ เขื่อนอุบลรัตน์ จังหวัดขอนแก่น เขื่อนสิรินธร จังหวัดอุบลราชธานี เขื่อนน้ำพุง จังหวัดสกลนคร และเขื่อนแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี

ระบบพลังไอน้ำ ซึ่งใช้น้ำมันเตาและลิกไนท์เป็นเชื้อเพลิง คือจากโรงไฟฟ้าไอน้ำพระนครเหนือ ตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา เขิงสะพานพระราม 6 ตำบลบางกรวย จังหวัดนนทบุรี

โรงไฟฟ้าไอน้ำพระนครใต้ ตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา ต. บางโพร่ง อ. เมือง จังหวัดสมุทรปราการ
โรงไฟฟ้าพลังไอน้ำกระบี่ โรงไฟฟ้าพลังไอน้ำแม่เมาะ อ. เมือง จังหวัดลำปาง

ระบบกังหันแก๊ส ซึ่งตั้งอยู่ในบริเวณโรงไฟฟ้าพลังไอน้ำพระนครเหนือ ในบริเวณ
สถานีไฟฟ้าย่อยพระนครใต้ ในบริเวณสถานีไฟฟ้าย่อยบางกอกน้อย บางกระบี่ นครราชสีมา อุตร-
ธานี และหาคใหญ่

ระบบดีเซล จากสถานีไฟฟ้าย่อยภูเก็ต โรงไฟฟ้าดีเซลลุมพินี สถานีไฟฟ้าย่อยเชียงใหม่
2 โรงไฟฟ้าพลังไอน้ำแม่เมาะ⁸²

ผลของการนำพลังงานสมัยใหม่เข้ามาใช้แทนที่พลังงานคนและสัตว์

การนำพลังงานชนิดใหม่ ๆ เข้ามาในไทยไม่ว่าจะเป็นพลังงานไอน้ำ พลังงานไฟฟ้า
หรือพลังงานที่ได้จากเชื้อเพลิงที่สำคัญ ๆ เช่น น้ำมัน ล้วนแต่มีบทบาททำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง
ในสังคมไทย การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ และทางด้านสังคม

การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงทางด้านนี้แสดงให้เห็นชัดถึงผล
กระทบของพลังงานชนิดใหม่ ๆ ซึ่งทำให้มีผลผลิตมากขึ้น ตัวอย่างที่แสดงให้เห็นคือการผลิตข้าว
ถึงแม้จะไม่ได้นำความก้าวหน้าทางเทคนิคสมัยใหม่มาใช้ในการทำนา ทั้งนี้เพราะสังคมไทยขาด
พื้นฐานทางวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี แต่วิธีการดั้งเดิมก็ไม่ได้ขัดขวางการขยายตัวของ
การผลิตเพื่อขาย การผลิตเพิ่มเพื่อส่งออก อย่างไรก็ตามลำดับขั้นในการแปรรูปข้าวมีการเปลี่ยนแปลง
ที่สำคัญ โรงสีใช้เครื่องจักรสีข้าวตั้งแต่ปีต้น ๆ ที่ส่งข้าวออกจำนวนมากควบคู่ไปกับการสีข้าวด้วย
มือตามบ้านในเขตที่ห่างไกล การใช้วิธีดั้งเดิมนี้ลดน้อยลงเรื่อย ๆ ในที่ซึ่งการตั้งโรงสีใช้เครื่อง
จักรไอน้ำแล้ว ปรากฏว่ามีโรงสีตั้งขึ้นเป็นจำนวนมาก ใน พ.ศ. 2473 กรุงเทพฯ มีโรงสีเป็น
จำนวน 71 โรง และในชนบทมีโรงสีเล็ก ๆ กว่า 500 โรง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นโรงสีเครื่องยนต์⁸³
โรงสีเหล่านี้มีการปรับปรุงอยู่เรื่อย ๆ เริ่มจากการเป็นโรงสีไอน้ำ มาเป็นโรงสีใช้เครื่องจักรแบบ
ประหยัดเชื้อเพลิง คือ ใช้แกลบเป็นเชื้อเพลิงแทนถ่านหิน กระบวนการสีข้าวก็ปรับปรุงขึ้นเรื่อย ๆ
ทำให้คุณภาพดีขึ้นเรื่อย ๆ และสามารถส่งออกสู่ตลาดได้เป็นจำนวนมาก (ดูตารางที่ 5 ประกอบท้าย
บทความ)

นอกจากความเจริญก้าวหน้าทางพลังงานมาช่วยทางด้าน การแปรรูปข้าวแล้ว พลังงานที่ นำมาใช้ทางการคมนาคมทำให้การคมนาคมสะดวกและรวดเร็ว ก็เป็นสาเหตุอันหนึ่งที่ทำให้บริ- เวณเพาะปลูกขยายกว้างไปเรื่อย ๆ ทั้งนี้เพราะการขนส่งข้าวไปขายยังตลาดทำได้สะดวกกว่าสมัย ก่อน

นอกจากทางด้านการเกษตรกรรมแล้ว พลังงานนี้มีผลกระทบต่อทางด้านกิจการอุตสาหกรรมอื่น ๆ มีการตั้งโรงงานอุตสาหกรรมและการนำเทคนิคและพลังงานใหม่ ๆ มาใช้ เช่น โรงเลื่อย มีการนำเครื่องจักรมาใช้ ใน พ.ศ. 2439 มีรายงานว่ามิโรงเลื่อยขนาดใหญ่ใช้เครื่องจักรไอน้ำใน กรุงเทพฯ แล้ว 5 โรง และกำลังมีผู้คิดสร้างอีก 2-3 โรง

ทางด้าน การเหมืองแร่ก็เช่นเดียวกัน ใน พ.ศ. 2453 มีการเปลี่ยนแปลงทางเทคนิคการผลิตในอุตสาหกรรมเหมืองแร่ดีบุก ก่อนหน้านั้นใช้วิธีทำเหมืองเปิดที่คนจีนทั้งในไทยและมาลายา ชอบใช้ คือเครื่องจักรสูบน้ำในเหมืองลึก แต่ต่อมาประมาณกลางพุทธศตวรรษที่ 25 มีนายเหมือง ชาวตะวันตกเริ่มนำวิธีขุดแร่ดีบุกแบบใหม่มาใช้ คือ ใช้เรือขุดแร่เข้ามาใช้แทนหลังจากนั้นบริษัท ชาวตะวันตกอื่น ๆ หลายบริษัทก็ทำตามอย่างซึ่งเป็นเหตุให้มีผลผลิตดีบุกเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็วใน ปีต่อ ๆ มา

กล่าวได้ว่าการนำพลังงานและเทคนิคความก้าวหน้ามาใช้ทำให้ผลผลิตของไทยมีมากขึ้น และคุณภาพดีขึ้น และยังเป็นสาเหตุให้เกิดโรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ อีกด้วย ไม่ว่าจะเป็น โรง เลื่อย โรงงานน้ำตาล และจากเหตุดังกล่าวนี้ทำให้เศรษฐกิจของไทยเปลี่ยนไปจากระบบเศรษฐกิจ แบบพึ่งตัวเองมาเป็นระบบเศรษฐกิจแบบส่งออกซึ่งสินค้าที่ส่งออกที่สำคัญ 2 อย่าง คือ ข้าว และ ดีบุก ก็เป็นผลผลิตจากการนำพลังงานและเทคนิคสมัยใหม่เข้าไปใช้ในการผลิตนั้น ๆ

การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม ความเจริญของพลังงานสมัยใหม่นี้ ได้มีส่วนอย่างมาก ต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม คือ ทำให้ชีวิตของคนสมัยนั้นมีความสะดวกสบายกว่าแต่ก่อน ไม่ว่าจะ เป็นทางการคมนาคม หรือชีวิตความเป็นอยู่ประจำวันทางการคมนาคม ก็ไม่ต้องใช้เวลา เดินทางเป็นวัน ๆ บนหลังช้างหรือม้า แต่หันมาใช้การคมนาคมทางรถไฟหรือรถยนต์แทน ซึ่ง สะดวกสบายและรวดเร็ว

นอกจากนั้นการที่ระบบเศรษฐกิจของประเทศเปลี่ยนแปลงไปจากระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง มาเป็นระบบเศรษฐกิจเพื่อการส่งออกนั้น ยังมีผลกระทบต่อทางสังคมอีกด้วย คือ การที่เศรษฐกิจขยายตัว มีการคมนาคมที่สะดวกสบายและรวดเร็ว คลองหลายสายถูกขุดขึ้นเพื่อใช้ในการเพาะปลูกและการคมนาคม เช่น คลองรังสิตประยูรศักดิ์ หรือที่เราเรียกกันว่า “คลองรังสิต” คลองหลวงแพ่ง คลองอูมชลจร คลองเจริญ เป็นต้น ล้วนแล้วแต่ทำให้ที่นาขยายออกไปด้วยเหตุนี้ที่เศรษฐกิจขยายตัวควบคู่กับการปรับปรุงทางด้าน การปกครองจึงเป็นสาเหตุให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมคือจากการที่มีแหล่งทำนาเกิดขึ้นแถบธัญบุรี มีชาวลาวอีสาน ซึ่งมีฐานะเป็นไพร่ในสังคมต้องเข้าเวรหรือรับราชการกับเจ้าขุนมูลนายเป็นกำหนดระยะเวลา 3-4 เดือนต่อ 1 ปี พวกลาวนั้นนิยมมารับจ้างทำนาและยอมเสียเงินค่าราชการแทนการเข้าเวร เราจะเห็นได้ว่าระบบไพร่ไม่เหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ระบบไพร่ต้องล้มเลิกไปในที่สุด แต่ที่สำคัญก็คือการที่ระบบไพร่และระบบทาสล้มเลิกไปนั้นเป็นปัจจัยที่ช่วยเพิ่มผลผลิตข้าวในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและเนื่องจากการที่ที่นาขยายพื้นที่ออกไปและผลผลิตมีมากขึ้นทำให้เกิดชนชั้นกลางขึ้นในสังคมคือพ่อค้าคนกลาง เจ้าของโรงสี นายทุนเงินกู้พวกนี้จะเข้ามามีบทบาทมากในการเชื่อมโยงระหว่างแหล่งผลิตกับตลาด และจะเป็นพวกที่ได้รับผลประโยชน์อย่างมาก เพราะเป็นผู้ที่สามารถปรับตัวให้เข้ากับระบบเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปกล่าวได้ว่าการนำพลังงานในรูปแบบใหม่เข้ามาใช้ทำระบบเศรษฐกิจขยายตัวนั้นเป็นผลกระทบประการหนึ่งที่ทำให้สังคมเปลี่ยนแปลงไป

ความจริงในเรื่องของผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมนั้นมีเรื่องราวที่จะศึกษาได้อย่างลึกซึ้งและกว้างขวางมากกว่านี้ แต่เนื่องจากระยะเวลาในการค้นคว้าและเขียนบทความนี้มีจำกัด จึงทำได้แต่เพียงเสนอแนวคิดกว้าง ๆ เท่านั้น เพื่อท่านใดที่สนใจจะได้ทำการค้นคว้าศึกษาต่อไป

สรุปได้ว่าอิทธิพลของอารยธรรมตะวันตกทั้งทางด้านการเมืองและเศรษฐกิจจะมีผลกระทบต่อเศรษฐกิจไทย ซึ่งยังผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงประวัติและรูปแบบของการใช้พลังงานในประเทศไทยควบคู่ไปด้วย และจากการเปลี่ยนแปลงนี้ก็ยังมียุทธกระทบต่อเศรษฐกิจและสังคมในระยะต่อมาเช่นกัน

เชิงอรรถ

1. แซน บัจจุสานนท์, พลเรือตรี *ประวัติการทหารเรือไทย*. (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สารบรรณทหารเรือ) ธันวาคม, 2509 หน้า 2.
2. กรมศิลปากร, *จดหมายเหตุการเดินทางสู่ประเทศสยามของบาทหลวงตาชาร์ด สันต์ ท. โกมลบุตร (แปล)* (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, 2517) หน้า 27
3. เรือสำเภาคำว่าสำเภามีกำเนิดมาจากคำว่า “ตะเภ” ซึ่งหมายถึงลมที่พัดมาจากทางทิศใต้ เรือค้าขายที่มาจากประเทศจีนซึ่งมีการค้าขายติดต่อกับประเทศไทยมากที่สุดนั้น โดยเข้ามาในประเทศไทยปีละครั้งในฤดูร้อน ซึ่งเป็นฤดูที่ลมตะเภาพัดมาจึงได้เรียกเรือค้าขายที่มาจากประเทศจีนว่า “เรือตะเภา” หรือ “เรือสะเภา” แล้วภายหลังเรียกว่า “เรือสำเภา” เรือสำเภาจึงมีความหมายอย่างกว้าง ๆ ว่าเป็นเรือขนาดใหญ่แบบจีนแล่นออกทะเลลึกได้ บางทีเราก็มักเรียกเรือใหญ่ลำของจีนว่าเรือสำเภา เพราะเป็นเรือที่มาจากทางประเทศจีนเหมือนกัน
4. เรือกำปั่น หมายถึงเรือเดินทะเลแบบฝรั่ง เรือชนิดนี้มีมากมายหลายแบบแล้วแต่ฝรั่งเขาจะคิดต่อสร้างขึ้น ตามความประสงค์ที่จะใช้เรือนี้ ๆ ตามยุคตามสมัย การต่อกำปั่นนั้นมีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาแล้ว รูปลักษณะของกำปั่นที่ต่อในเมืองไทยบางทีก็ต่อเหมือนกับเรือแบบฝรั่ง บางทีก็ต่อให้แปลกออกไปบ้างตามความประสงค์และความสะดวกที่ใช้เรือนี้ ๆ เหมือนกันเรือที่ต่อไม่เหมือนกับเรือของฝรั่งที่เคียว เรียกว่า “กำปั่นแปลง”
5. สง่า กาญจนาคพันธ์, *ประวัติการค้าไทย*. (พระนคร: บัณฑิตการพิมพ์, 2516) หน้า 78-86
6. กรมศิลปากร, *เอกสารของเฮนรี เบอรันั้น*, เล่ม 1 สิวศิริ สุวรรณสถิตย์ (แปล) (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2514) หน้า 168
7. กรมศิลปากร, *เรื่องเดิม* หน้า 201
8. ร.ต.ท. เสถียร ลายลักษณ์, “พระราชบัญญัติสัตว์พาหนะ ร.ศ. 119” *ประชุมกฎหมายประจำศก*, เล่ม 17 หน้า 502
9. พระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, ฉบับพิมพ์ พ.ศ. 2493 ฉบับที่ 8 หน้า 52
10. สงวน อินทง, *สิ่งแรกในเมืองไทย* (พระนคร: แพร่พิทยา, 2514) หน้า 300

11. ปัจจุบันเรียกว่าถนนตก
12. พระยาอนุภาพไตรภพ, “พระนครกรุงเทพฯ ในความทรงจำของคนอายุ 70 ปี”
อ้างถึงใน สงวน อึ้งคง, เรื่องเดิม, หน้า 250
13. ในขณะที่ยังไม่ปรากฏหลักฐานที่แสดงเวลาแน่นอนของการเข้ามาของรถลาก
14. ปิยนาด บุนนาค, “การวางรากฐานการคมนาคมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ-
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” ทุนรัชตภิเษกสมโภช 2518 (อัครสำเนา), หน้า 112–113
15. กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ร. 5 วธ. 9/82, “เจ้าพระยามรราชเสนาบดีกระทรวง
นครบาลกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5”, สำเนาที่ 198/3024, 1 กรกฎาคม
ร.ศ. 128
16. *ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 พ.ศ. 2405–2408* (ศึกษากันต์พาดินัย: 2504),
หน้า 232
17. กรมรถไฟแห่งประเทศไทย, *ที่ระลึกในวันคล้ายวันสถาปนากิจการครบรอบ 72 ปี*,
หน้า 23
18. กอบกุล ยืนยงอนันต์, *การพัฒนาการคมนาคมทางบกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ-
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว*, เอกสารการนิเทศ การศึกษา ฉบับที่ 194 หน่วยศึกษานิเทศก์
กรมการฝึกหัดครู 2502, หน้า 65
19. กรมรถไฟแห่งประเทศไทย, *งานฉลองครบรอบ 50 ปี*, หน้า 38
20. เรื่องเดียวกัน, หน้า 46
21. สงวน อึ้งคง, *รถยนต์ต้นยุคบางกอก*, *ความรู้คือประทับใจ* ฉบับต้อนรับปีใหม่
2505, หน้า 21
22. เรื่องเดียวกัน, หน้า 22
23. เรื่องเดียวกัน, หน้า 26
24. The Ministry of Commerce and Communication Siam Nature and
Industry Bangkok, 1930 p. 312

25. ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ, “การผลิตและการค้าข้าวในภาคกลางตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2411–2475) วิทยานิพนธ์ ประกอบปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (2521 อักสำเนา), หน้า 198–199
26. เทพชู ทับทอง, “รถประหลาด” *ความรู้คือประทีป* ฉบับบ้านไม่รู้อยู่, หน้า 28
27. กิตติ ตันไทย, “คลองกับระบบเศรษฐกิจของไทย (พ.ศ. 2367–2453)” วิทยานิพนธ์ ประกอบปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520 (อักสำเนา)
28. Arnold Wright and Oliver T. Breakspear, *Twentieth Century Impression of Siam*, Published 1908, p. 263.
29. สงวน อึ้งคง, “ครั้งน้ำมันเข้ามามีบทบาทยุค ร. 5” *ความรู้คือประทีป* ฉบับย้อนรับลมเย็น 2502, หน้า 31
30. การพลังงานแห่งชาติ กระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ, *เชื้อเพลิงและพลังงานของประเทศไทย พ.ศ. 2512*, หน้า 61–64
31. กำธน สินธุวานนท์, “แผนการผลิตพลังงานไฟฟ้ากับการพัฒนาเศรษฐกิจของชาติ” *รัฐสารวิรัช*, เล่มที่ 21 ฉบับที่ 3, (กรกฎาคม 2522), หน้า 81–83
32. เทพชู ทับทอง, “ไฟฟ้าหลังคาคัด” *ความรู้คือประทีป* 1/20, หน้า 11
33. The Ministry of Commerce Communication Siam Nature and Industry Bangkok, 1930, p. 312
34. BCR (1896), p. 4 อ้างถึงใน ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และ สุธี ประศาสน์เศรษฐ เรื่องเดิม, หน้า 21

บรรณานุกรม

- กรมรถไฟแห่งประเทศไทย *งานฉลองครบรอบ 50 ปี*
- „ „ *ที่ระลึกในวันคล้ายวันสถาปนากิจการครบรอบ 72 ปี*
- กรมศิลปากร *จดหมายเหตุการเดินทางไปสู่ประเทศสยาม ของบาทหลวงตาชาร์ด*
สันต์ โกมลบุตร (แปล) พระนคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2517
- „ „ *เอกสารของเฮนรี เบอร์นี เล่ม 1 สาวิตรี สุวรรณสถิตย์ (แปล)*
รพนคร : กรมศิลปากร, 2514
- การพลังงานแห่งชาติ กระทรวงพัฒนาแห่งชาติ *เชื้อเพลิงและพลังงานของประเทศไทย พ.ศ.*
2512 (หน่วยศึกษาภาวะพลังงานของควบคุมและส่งเสริมพลังงาน)
- กำธน สินธุวานนท์ *“แผนการผลิตพลังงานไฟฟ้ากับการพัฒนาเศรษฐกิจของชาติ”*
รัฐสารักษ์ เล่มที่ 21 ฉบับที่ 3 (กรกฎาคม, 2522 หน้า 50-186
- กิตติ คันไทย *“คลังกับระบบเศรษฐกิจของไทย (พ.ศ. 2367-2453)”*
วิทยานิพนธ์ประกอบปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์-
มหาวิทยาลัย, กรมการฝึกหัดครู, 2520
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (บรรณาธิการ) *วิวัฒนาการทุนนิยมไทย (กรุงเทพฯ: สารศึกษาการพิมพ์, 2523)*
- แซน บัจจสานนท์ *ประวัติการทหารเรือไทย, 2520*
- ทวีศิลป์ สิววัฒน์ *“การผลิตและการค้าข้าว ในภาคกลางตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ*
พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2411-2475)” วิทยานิพนธ์
ประกอบปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2521
- เทพชู ทับทอง *“ไฟฟ้าหลังคาตัด” ความรู้คือประทับใจ*
- „ „ *“รถประหลาด” ความรู้คือประทับใจ ฉบับบ้านไม่รู้โรย หน้า 28-29*
- ธีร์ เวชชการันย์ และพลพร แสงบางปลา *“พลังงาน” เอกสารประกอบการสัมมนาการเรียน*
ศึกษาระดับปริญญาตรี ชั้น 6 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ วันเสาร์ที่ 24
พฤศจิกายน พ.ศ. 2522

- ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 พ.ศ. 2405-2408 พระนคร : ศึกษภณัทพ์พานิชย์, 2504
 ปิยนาด บุนนาค “การวางรากฐานการคมนาคมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” *ทุนรัฐฎาภิเศกสมโภช 2518 (อัครสำเนา)*
- พระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ฉบับพิมพ์ พ.ศ. 2493, เล่มที่ 8
 สงวน อึ้งคง “ครั้งน้ำมันเข้ามามีบทบาทยุค ร. 5” *ความรู้คือประทีป ฉบับต้อนรับ*
ลมเย็น 2502, หน้า 27-31
- „ „ “รถยนต์คันยุคบางกอก” *ความรู้คือประทีป ฉบับต้อนรับปีใหม่ 2505,*
หน้า 21-26
- „ „ *สิ่งแรกในเมืองไทย* พระนคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2502
 สมชาย หลั่งหมอยา “ปัญหาชาวนาและนโยบายของรัฐบาลในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” *วิทยานิพนธ์ประกอบปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521 (อัครสำเนา)*
- สง่า กาญจนนาคพันธ์ *ประวัติการค้าไทย* พระนคร : บัณฑิตการพิมพ์, 2516
- สมาคมวิทยาศาสตร์แห่งประเทศไทย สารานุกรมวิทยาศาสตร์ พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2515
- สุนทรী อาสะไวทย์ “การพัฒนาระบบชลประทานในประเทศไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2431 ถึง พ.ศ. 2493” *วิทยานิพนธ์ประกอบปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2521 (อัครสำเนา)*
- เสถียร ลายลักษณ์ *ประชุมกฎหมายประจำศก* เล่ม 17
- Ingram, James C. *Economic Change in Thailand 1850-1970 California; Stanford University Press, 1971*
- National Energy Administration Office of the Minister
Thailand Energy Situation' 76 (the Energy Economics of the Regulatory Section Division, National Energy Administration)
- Wright, Arnold and Oliver Breakspear. *Twentieth Century Impression of Siam*
 London : The Gresham Press, 1908.

ตารางที่ 1

จำนวนสัตว์พาหนะในประเทศไทย พ.ศ. 2453 (ร.ศ. 129)

มณฑล	ช้าง *	ม้า *	โค *	กระบือ *	หมายเหตุ
1. กรุงเทพฯ	—	1,340	955	91,454	* ยอกันไม่ได้รวมสัตว์พาหนะ
2. กรุงเทพฯ	9	21,224	99,534	182,919	เหล่านี้มีอยู่ในกรุงเทพฯ
3. จันทบุรี	—	3,122	4,287	65,756	และอำเภออื่นในของกรุงเทพฯ
4. ชุมพร	541	1,607	547	127,324	เพราะไม่ได้บัญชีจากกระทรวง
5. นครไชยศรี	2	4,014	138,840	76,101	นครบาล
6. นครราชสีมา	336	5,133	361,464	144,492	
7. นครสวรรค์	279	3,367	10,240	141,704	
8. นครศรีธรรมราช	156	576	221,954	103,708	
9. ปัตตานี	346	236	154,274	36,750	
10. ปราจีนบุรี	35	9,289	30,947	136,198	
11. พิษณุโลก	426	3,018	6,097	108,544	
12. พายัพ	2,797	4,998	341,064	223,733	
13. เพชรบูรณ์	13	1,474	20,670	18,793	
14. ภูเก็ต	259	655	15,328	116,956	
15. ราชบุรี	109	3,994	364,861	38,282	
16. อีสาน	277	11,265	815,025	481,841	
17. อุตร	170	5,988	477,056	267,540	
รวม 17 มณฑล	5,755	81,300	3,063,143	2,362,097	

ตารางที่ 2

จำนวนรถ ล้อ เกวียน ในประเทศไทย พ.ศ. 2453 (ร.ศ. 129)

มณฑล	รถม้า	รถลาก	รถยนต์	เกวียน	รวม รถ เกวียน	หมายเหตุ
1. กรุงเทพฯ	372	2,463	401	268	3,504	เฉพาะ
2. กรุงเทพฯ	8	1	—	20,738	20,747	รถที่ได้จดทะเบียน
3. จันทบุรี	2	6	—	6,370	3,678	ไม่ได้รวม
4. ชุมพร	2	2	—	34	38	รถยนต์หลวง
5. นครไชยศรี	19	3	—	14,598	14,620	ไม่ได้รวม
6. นครราชสีมา	7	10	—	21,737	21,754	จำนวนเกวียนที่อยู่
7. นครสวรรค์	5	2	1	17,958	17,966	ในอำเภอชั้นในของ
8. นครศรีธรรมราช	49	49	2	305	405	กรุงเทพฯ ค้าขายไม่
9. ปัตตานี	11	94	—	28	133	ได้บัญชีจากกระทรวงนครบาล
10. ปราจีนบุรี	3	21	—	16,997	17,021	
11. พิษณุโลก	22	21	—	8,698	8,741	
12. พายัพ	344	10	6	2,044	2,213	
13. เพชรบูรณ์	—	—	—	87	87	
14. ภูเก็ต	153	510	3	750	1,607	
15. ราชบุรี	29	12	—	33,107	33,148	
16. อีสาน	21	1	—	48,549	48,571	
17. อุตร	28	1	—	17,901	17,930	
รวม 17 มณฑล	1,075	3,206	413	210,169	214,863	

ตารางที่ 3

ยอดการบริโภคพลังงานทั้งหมดภายในประเทศ

หน่วย : 10⁹ กิโลแคลอรี

ปี ค.ศ.	ผลิตภัณฑ์ ปิโตรเลียม	ไฟฟ้าพลังน้ำ	ถ่านหิน	ฟืน	ถ่านไม้	แก๊ส	ชานอ้อย	รวม
1954	894.9	—	407.3	431.2	852.5	279.5	218.7	3,084.1
1955	4,608.3	—	311.9	477.2	739.0	420.0	307.9	6,864.3
1956	8,289.1	—	341.7	423.3	720.2	386.2	387.9	10,548.4
1957	9,252.2	—	422.4	485.8	628.0	522.7	306.1	11,608.0
1958	9,460.1	—	490.6	453.8	752.1	370.3	437.5	11,964.4
1959	10,395.3	—	534.7	463.8	772.6	353.2	648.2	13,167.8
1960	11,799.3	—	563.7	482.0	772.7	394.4	637.2	14,649.3
1961	12,715.2	—	548.6	533.6	951.1	516.7	960.7	16,225.9
1962	15,527.8	—	821.2	586.0	816.6	416.7	741.4	18,909.7
1963	16,775.0	—	934.7	599.9	800.4	464.8	1,044.4	20,619.2
1964	20,452.8	874.5	550.4	541.6	805.5	621.7	1,711.9	25,558.4
1965	22,756.4	2,850.4	452.9	571.3	789.1	621.4	1,332.1	29,373.6
1966	26,825.3	3,315.6	656.7	523.1	620.4	494.3	1,108.9	33,544.3
1967	29,779.4	4,538.6	1,169.9	650.4	710.3	486.0	1,041.0	38,375.6
1968	39,312.8	4,109.8	1,289.8	681.8	563.4	350.2	1,924.6	48,232.4
1969	42,538.5	3,068.1	1,376.7	401.0	549.2	335.4	2,232.3	50,501.2

ที่มา : การพลังงานแห่งชาติ กระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ เชื้อเพลิงและพลังงานของประเทศไทย พ.ศ. 2512 ตารางที่ 9

ตารางที่ 4
ยอดการบริโภคพลังงานทั้งหมดภายในประเทศ

หน่วย : 10⁶ กิโลคาลอรี

ปี ค.ศ.	ผลิตภัณฑ์ ปิโตรเลียม	พลังงาน	ถ่านหิน	ฟืน	ถ่านไม้	แก๊ส	ชานอ้อย	รวม
1960	11,799.3	—	563.7	482.0	772.7	394.4	637.2	14,649.3
1961	12,715.1		548.6	533.6	951.1	516.7	960.7	16,225.8
1962	15,527.8		821.2	586.0	816.6	416.7	741.4	18,909.7
1963	16,775.0		934.7	599.9	800.4	464.8	1,044.4	20,619.2
1964	20,459.9	874.5	550.4	541.6	805.5	621.7	1,711.9	25,565.5
1965	22,773.7	2,850.4	452.9	571.3	789.1	621.4	1,332.1	29,390.9
1966	26,844.8	3,315.6	656.7	523.1	620.4	494.3	1,108.9	33,563.8
1967	29,813.9	4,538.6	1,169.9	650.4	710.4	486.0	1,041.0	38,410.0
1968	39,362.8	4,109.8	1,289.8	681.8	563.4	350.2	1,924.6	48,282.4
1969	42,613.4	3,068.1	1,376.7	401.0	549.2	335.4	2,232.3	50,576.1
1970	47,263.3	5,324.2	1,466.8	487.1	608.8	370.5	2,698.6	58,220.3
1971	59,027.6	6,113.5	1,661.4	614.8	587.8	393.7	2,597.4	70,996.2
1972	69,281.0	5,596.5	1,388.7	548.1	442.4	323.5	3,082.9	80,663.6
1973	78,510.5	6,066.7	1,392.2	472.6	360.8	389.3	4,169.9	91,362.0
1974	75,389.8	7,752.1	2,159.4	412.7	214.6	359.9	5,564.6	91,853.1
1975	79,070.5	10,571.5	2,168.6	388.4	130.1	437.2	5,879.7	98,646.0
1976	89,119.9	11,281.6	2,542.1	389.6	245.6	379.1	8,372.0	112,329.9

ที่มา : National Energy Administration Office of the Prime Minister. **Thailand Energy Situation '76** p. 12

ตารางที่ 5

ปริมาณและมูลค่าสินค้าข้าวที่ส่งออก

ปี ค.ศ.	เฉลี่ยปริมาณปีละ (บาท)	เฉลี่ยมูลค่าปีละ (บาท)	เฉลี่ยราคาบาทละ (บาท)
1857-59	990		
1860-74	1,840		
1865-69	1,630		
1870-74	1,870	5,110	2.70
1875-79	3,530	10,110	2.90
1880-84	3,580	9,610	2.70
1885-89	5,320	15,080	2.80
1890-94	7,250	23,780	3.30
1895-99	8,000	36,410	4.60
1900-1904	11,130	61,280	5.50
1905-09	14,760	81,020	5.50
1910-14	15,220	81,230	5.30
1915-19	15,790	108,140	6.90
1920-24	17,680	115,350	6.50
1925-29	22,390	169,600	7.20
1930-34	25,720	91,240	3.50
1935-39	25,370	94,570	3.70
1940-44	13,250	99,320	7.50
1946	7,580	267,340	35.30
1947	6,535	384,605	59.00
1948	13,540	1,255,335	93.00
1949	20,260	1,869,410	92.00
1950	24,820	1,996,190	80.00
1951	26,290	2,223,610	85.00

ที่มา : James C. Ingram, Economic Change in Thailand 1850-1970
(California . Stanford University Press, 1971) p. 38

ผลกระทบของการขยายการใช้พลังงาน

กอบกุล ภูธรารัตน์*

ในสภาวะการณ์ปัจจุบัน พลังงานเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดอย่างหนึ่งที่มีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในแต่ละประเทศ ซึ่งมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับการพัฒนา ยิ่งประเทศเจริญหรือมีการพัฒนามากขึ้นเพียงไร อัตราการใช้พลังงานก็จะยิ่งมากขึ้นเพียงนั้น สำหรับประเทศที่กำลังอยู่ในช่วงของการพัฒนาอย่างเร่งรัดเช่นประเทศไทย ปัญหาการใช้พลังงาน จึงต้องเป็นปัญหาใหญ่ที่จะต้องคำนึงถึงเพื่อที่จะพิจารณาวิธีการที่เหมาะสมที่สุดในด้านการจัดหาพลังงานให้เพียงพอ กับความต้องการใช้ของประเทศ

ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วว่า อัตราการใช้พลังงานมีความสัมพันธ์กันอย่างยิ่งกับการพัฒนาประเทศ ยิ่งเราเร่งรัดการพัฒนาที่เท่ากันกับว่าเราเร่งรัดการเพิ่มจำนวนการใช้พลังงานด้วยเป็นเงาตามตัวจะเห็นได้จากการพยากรณ์การใช้พลังงานของประเทศคาดว่า ภายในระยะ 7 ปีข้างหน้า (ปี 2530) การใช้พลังงานจะเพิ่มขึ้นโดยเฉลี่ย ร้อยละ 9.5 ต่อปี¹ ซึ่งนับว่าเป็นตัวเลขที่น่าตกใจสำหรับประเทศที่ค่อนข้างจะขาดแคลนทรัพยากรด้านพลังงานเช่นประเทศไทย เพราะหมายถึงว่าเราจะต้องเสียเงินทั้งหมดปีละจำนวนมหาศาลเพื่อสั่งซื้อน้ำมันซึ่งเป็นตัวการสำคัญในการผลิตพลังงาน ทั้งนี้เพราะเมื่อเทียบอัตราส่วนร้อยละของปริมาณการใช้พลังงานจากแหล่งวัตถุดิบต่าง ๆ พบว่า เราใช้พลังงานจากน้ำมันถึงประมาณร้อยละ 81.79 ของพลังงานที่ใช้ในประเทศทั้งหมด และจากการพยากรณ์ดังกล่าวแล้วคาดว่า อัตราการใช้น้ำมันของประเทศจะเพิ่มขึ้นในส่วนเฉลี่ยร้อยละ 8.76² ต่อปี ก็จะต้องเน้นปัญหาให้หนักขึ้นในแง่ที่ว่า เราจะรับภาระการเพิ่มขึ้นของการใช้พลังงานจากน้ำมันได้มากน้อยเพียงไร ยิ่งเมื่อเกิดวิกฤตการณ์น้ำมันความจำเป็นที่จะต้องวางนโยบายพลังงาน

* นักวิจัยประจำสถาบัน

^{1,2} ดร. ต๋องพงศ์ วัฒนสวัสดิ์, “ผลสำเร็จของกิจการรวมชาติ ของอีก 2 ปี” บทความพิเศษสยามรัฐ สัปดาห์วิจารณ์ ฉบับพิเศษ สรุปรวบรวมเศรษฐกิจปี 2522, หน้า 88-89.

ของชาติให้รัดกุมก็จะยิ่งทวีความสำคัญขึ้น เพราะปัญหาพลังงานมีผลอย่างยิ่งต่อความมั่นคงทั้งทาง
ด้านเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ

จากผลของการเกิดวิกฤติการณ์น้ำมัน ทำให้รัฐต้องหาทางแก้ปัญหาโดยการกำหนด
นโยบายพลังงานของชาติเน้นด้านการหาพลังงานอื่นทดแทนพลังงานจากน้ำมัน เพื่อลดปริมาณ
การใช้น้ำมันลงบ้าง เพราะเท่าที่เป็นอยู่เราใช้พลังงานจากแหล่งพลังงานในประเทศเพียงร้อยละ
18.21 ของปริมาณการใช้พลังงานทั้งหมดเท่านั้น ได้แก่ พลังงานจากถ่านลิกไนต์ (ร้อยละ 7.28)
พลังงานจากชานอ้อย (ร้อยละ 6.22) พลังงานน้ำ (ร้อยละ 4.10) พลังงานจากแก๊ส (ร้อยละ
0.29) พลังงานจากไม้พืน (ร้อยละ 0.28) และจากถ่านไม้ (ร้อยละ 0.13) ควรที่จะได้มีการ
พัฒนาแหล่งพลังงานในประเทศให้สามารถใช้ประโยชน์ได้มากขึ้น ซึ่งในอนาคตอันใกล้ ก๊าซ
ธรรมชาติในบริเวณอ่าวไทยก็จะเป็นพลังงานทดแทนที่สำคัญอย่างหนึ่ง และที่เน้นมากสำหรับเป้า-
หมายการหาพลังงานทดแทนในประเทศก็คือ พลังงานน้ำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อใช้พลังงานน้ำ
ในการผลิตพลังงานแปรรูปที่สำคัญ คือกระแสไฟฟ้า ทั้งนี้เนื่องจากการใช้พลังงานของประเทศ
ส่วนใหญ่ใช้ไปเพื่อการผลิตกระแสไฟฟ้ามากกว่าอย่างอื่น ตามสถิติเราใช้พลังงานเพื่อการนี้ถึง
ประมาณร้อยละ 27 ของการใช้พลังงานต่างๆ ทั่วประเทศ

เราต้องยอมรับว่า ความเจริญของประเทศหรือชุมชนต่างๆ นั้นมีส่วนเกี่ยวข้องกับการ
ใช้ไฟฟ้าเป็นอย่างมาก เรียกได้ว่า ที่ใดมีไฟฟ้าใช้ที่นั่นก็เป็นชุมชนพัฒนา ชุมชนที่มีไฟฟ้าใช้
จึงเป็นเป้าหมายสำคัญสำหรับการพัฒนาของประเทศกำลังพัฒนาทั่วไป ประเทศไทยเช่นกัน ได้
กำหนดไว้ในแผนพัฒนาฯ ว่าจะต้องเพิ่มเซตที่ใช้ไฟฟ้าให้มากขึ้นในแต่ละปี ซึ่งจากเป้าหมายนี้ก็
หมายถึงว่า จะต้องเพิ่มกำลังผลิตกระแสไฟฟ้าโดยต้องสร้างโรงไฟฟ้าเพิ่มขึ้น และในภาวะขาด
แคลนน้ำมันเช่นนี้ โรงไฟฟ้าพลังน้ำควรที่จะได้รับการพัฒนามากที่สุด เพราะเมื่อพิจารณาจาก
ลักษณะภูมิศาสตร์ ประเทศไทยมีความเหมาะสมมากที่จะใช้พลังงานจากแหล่งน้ำต่าง ๆ ให้เป็น
ประโยชน์เนื่องจากมีแม่น้ำใหญ่ๆ อยู่ในทุกภาค แต่เรามีเขื่อนที่จะเก็บกักน้ำไว้ใช้พลังผลิตกระแส
ไฟฟ้าเพียง 8 แห่ง สามารถผลิตไฟฟ้าได้ประมาณปีละ 2,900 ล้านหน่วย ซึ่งถ้าคิดเทียบกำลัง
ผลิตเต็มที่จากแหล่งน้ำทั้งหมดในประเทศที่ประมาณไว้ว่า ปีละ 17,303 ล้านหน่วยแล้ว เราคงใช้
ประโยชน์จากพลังน้ำเพียงร้อยละ 16.8 ของกำลังผลิตทั้งหมดเท่านั้น⁸ เป้าหมายสำคัญของการ

⁸ สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ ปีที่ 28, ฉบับที่ 28, 8 มกราคม 2528 “พลังงานทดแทน ความหวังอยู่ที่
ไหน”, บทความพิเศษ

พัฒนาในด้านนี้จึงอยู่ที่การพยายามใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำต่าง ๆ เพิ่มขึ้น โดยการสร้างเขื่อนใหม่ ๆ ขึ้นอีก ดังที่ทางการไฟฟ้าฝ่ายผลิตได้กำหนดไว้ถึง 140 โครงการเพื่อบรรลุน้ำประสงคืนี้คือสามารถจะใช้ประโยชน์ได้ครบตามกำลังของแหล่งพลังน้ำในประเทศ

ปัญหาที่น่าจะคิดกันก็คือ จำเป็นหรือไม่ที่เราจะต้องขยายพลังงาน การขยายพลังงานนั้นจะได้ผลคุ้มกับการลงทุนหรือไม่ และการขยายพลังงานนั้นได้ก่อให้เกิดผลกระทบอย่างไรหรือไม่ต่อสภาพสังคมและสิ่งแวดล้อม สำหรับปัญหาประการที่หนึ่งและสองนั้นคงจะข้ามไปได้ เพราะจากเหตุผลสำคัญที่ว่า เมื่อเราจำเป็นต้องทำประเทศให้พัฒนาก็คงต้องการใช้พลังงานเพิ่ม การขยายพลังงานจึงเป็นสิ่งจำเป็น ซึ่งจะคุ้มทุนหรือไม่นั้น เป็นหน้าที่ของนักเศรษฐศาสตร์ที่จะวิเคราะห์ แต่ที่จะกล่าวถึงในบทความนี้ก็คือ ผลกระทบอันอาจจะเกิดขึ้นจากการขยายพลังงานซึ่งมีต่อสภาพสังคมและสิ่งแวดล้อม อันควรแก่การพิจารณานับเนื่องเข้าไปในข่ายของปัญหาการขยายพลังงานบ้างไม่มากนัก และเนื่องจากรัฐมีนโยบายเน้นการพัฒนาพลังน้ำ สิ่งที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้จะเป็นเรื่องของผลกระทบจากการขยายพลังน้ำเป็นสำคัญว่า ถ้าจะพัฒนาการใช้พลังงานจากแหล่งน้ำจะก่อให้เกิดผลกระทบอย่างไรหรือไม่

คงได้กล่าวแล้วว่า ไฟฟ้าเป็นเป้าประสงค์สำคัญของการพัฒนาส่วนภูมิภาค แต่เมื่อไม่สามารถจะลงทุนสร้างโรงไฟฟ้าใช้น้ำมันได้ในยุคน้ำมันขาดแคลนนี้ จึงมีโครงการสร้างโรงไฟฟ้าพลังน้ำขึ้นในแม่น้ำสายต่าง ๆ ทั่วประเทศ ส่วนที่สำคัญอย่างยิ่งของการพัฒนาไฟฟ้าพลังน้ำก็คือ การสร้างเขื่อนเพื่อเก็บกักน้ำไว้ให้เพียงพอที่จะนำพลังน้ำมาใช้ในการผลิตกระแสไฟฟ้าและเพื่อที่จะให้การลงทุนสร้างเขื่อนนี้ได้ผลคุ้มค่างยิ่งขึ้น เขื่อนทุกโครงการจึงได้สร้างในลักษณะที่เป็นเขื่อนเอนกประสงค์ คือ นอกจากจะใช้พลังน้ำในการผลิตกระแสไฟฟ้าที่เป็นจุดมุ่งหมายหลักแล้วยังสามารถใช้ประโยชน์ด้านการชลประทานเพื่อการเกษตรอีกด้วย และในบางท้องที่เขื่อนยังช่วยลดภาวะน้ำท่วมฉับพลันได้อีก เพราะน้ำจะถูกกักไว้หลังเขื่อนไม่ไหลลงรวดเร็วเหมือนสภาพที่เป็นอยู่ก่อนมีเขื่อน อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการขยายพลังงานโดยการสร้างเขื่อนไฟฟ้าพลังน้ำจะเป็นสิ่งจำเป็นต่อการพัฒนาประเทศและเหมาะสมต่อสถานการณ์ที่เกิดการขาดแคลนน้ำมันเชื้อเพลิง แต่เราก็ต้องคำนึงว่าเมื่อมีการสร้างเขื่อนในที่แห่งใด หมายความว่า เนื้อที่ส่วนหนึ่งบริเวณหลังเขื่อนจะต้องกลายเป็นอ่างเก็บน้ำหิม่า ซึ่งจะมีขนาดเท่าใดนั้นขึ้นอยู่กับความสูงของตัวเขื่อนเป็นสำคัญ บริเวณที่

จะต้องกลายเป็นอ่างเก็บน้ำเองที่อาจจะทำให้เกิดปัญหา เพราะมักจะเป็นบริเวณที่มีผู้อาศัยทำมาหากินอยู่แล้ว จึงเท่ากับว่า การสร้างเขื่อนเป็นการทำให้คนกลุ่มหนึ่งไร้ที่อยู่ และที่ดินทำกินบางครึ่งก็จำนวนมากเป็นหลายตำบลหลายหมู่บ้าน ถ้าไม่มีนโยบายการจัดการที่รัดกุมพอปัญหาเล็กๆ น้อยๆ อาจกลายเป็นปัญหาเรื้อรังที่แก้ลำบากในภายหลัง ดังเช่นปัญหาต่างๆ ที่เป็นอยู่ในปัจจุบันซึ่งมีมากที่เกิดจากการละเลยปัญหาเล็ก เราจะพิจารณาผลกระทบของการสร้างเขื่อนใน 2 แห่ง คือ ทางด้านสังคม และทางด้านสิ่งแวดล้อม

ผลกระทบทางด้านสังคม

ดังได้กล่าวแล้วว่า ผลกระทบแรกของการพัฒนาพลังงานไฟฟ้าโดยการสร้างเขื่อนคือการทำให้ประชาชนส่วนหนึ่งต้องอพยพออกจากที่อยู่เดิมซึ่งจะต้องกลายเป็นอ่างเก็บน้ำ เมื่อคิดถึงว่า ได้มีการสร้างเขื่อนใหญ่ ๆ เพื่อการนี้มาถึง ๘ เขื่อน ก็หมายความว่า得有ราษฎรจำนวนมากเหมือนกันที่ต้องประสบกับความเดือดร้อน และเป็นที่น่ายินดีว่าในระยะหลัง ได้มีการศึกษาสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของราษฎรที่จำเป็นต้องรับภาระเป็นผู้เสียสละไปอยู่ในที่ใหม่ที่ทางการจัดเตรียมไว้ให้ เพื่อทางการจะได้จัดการช่วยเหลือได้โดยถูกต้องกับความต้องการและสอดคล้องกับลักษณะทางสังคมประเพณีของชาวบ้านเหล่านั้น เพราะเท่าที่เป็นอยู่จากการศึกษาผู้อพยพเพราะเขื่อน พบว่า ส่วนใหญ่จะเป็นหลายๆ หมู่บ้าน ซึ่งบางครั้งอาจมีความแตกต่างกันอยู่บ้างในด้านวัฒนธรรมประเพณีหรือแม้กระทั่งในความรู้สึกว่าเป็นคนต่างหมู่บ้านกัน เมื่อต้องเข้าไปอยู่รวมกันในที่ดินที่รัฐเตรียมไว้ให้ก็อาจจะก่อให้เกิดปัญหา ในเรื่องนี้ทางสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้เคยเข้าไปสำรวจราษฎรที่อาศัยอยู่ในเขตที่จะต้องกลายเป็นอ่างเก็บน้ำ โครงการเขื่อนไฟฟ้าพลังน้ำแควน้อย จังหวัดกาญจนบุรี^๕ พบว่า โดยการสร้างเขื่อนในระดับความสูง 155 เมตร จะทำให้ราษฎรจากหมู่บ้านต่าง ๆ ในเขตอำเภอสังขละบุรี และอำเภอทองผาภูมิ ถูกน้ำท่วมถึง 35 หมู่บ้าน จำนวนราษฎรทั้งสิ้น 1,675 ครัวเรือน (ตามตาราง) ต้องอพยพออกมาอยู่ในที่ดินใหม่ ราษฎรเหล่านี้มีหลายเชื้อชาติปะปนกัน คือ มีทั้งกะเหรี่ยงพื้นเมือง ไทย ลาว มอญ พม่า คนสามเชื้อชาติหลังเป็นผู้อพยพมาจากต่างประเทศพม่าและมาตั้งหลักแหล่งอยู่ในจังหวัดกาญจนบุรีมานานกว่า 15 ปีขึ้นไป

^๕ สถาบันวิจัยสังคม, รายงานการวิจัยโครงการเขาแหลม 2522

ตารางแสดงจำนวนหมู่บ้านที่ตองถูกนำท่วมโครงการเขื่อนแควน้อย

อำเภอ	ตำบล	จำนวนหมู่บ้านที่ถูก นำท่วม	จำนวนครัวเรือนที่ถูก นำท่วม
สังขะบุรี	หนองลู	11	754
	ปรางเผล	10	445
ทองผาภูมิ	ท่าขนุน	5	267
	บึงสอ	9	209
รวม		35	1,675

จากตัวอย่างที่ศึกษาเขื่อนแควน้อย พอสรุปปัญหาได้ดังนี้

1. ราษฎรไม่พอใจที่จะต้องเคลื่อนย้ายออกไป ซึ่งเป็นเรื่องธรรมดาของมนุษย์ที่ไม่ชอบการเปลี่ยนแปลง และก็พอจะรู้ว่าการเปลี่ยนแปลงนั้น ไม่ทำให้ตนมีสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมดีขึ้น เพราะข่าวคราวความเดือดร้อนจากการไปอยู่ในที่จัดสรรใหม่ต่าง ๆ ของทางการนั้นได้รับการเล่าลือกันมาก จนชาวบ้านเกิดความสับสนไม่แน่ใจในสภาพของตนเอง นอกจากนี้ การที่ต้องลดจำนวนที่ดินถือครองลงก็เป็นปัญหาที่ผู้เคยมีที่ดินมาก ๆ ทำใจให้ยอมรับได้โดยยาก ถึงแม้ว่าถ้าจะมองในแง่ของ ผู้ที่มีที่ดินน้อยอาจจะทำให้ดีขึ้นกว่าที่เป็นอยู่เดิมก็ตาม อีกประการหนึ่ง การเข้าไปอยู่ในที่ดินใหม่หมายถึงว่าจะต้องไปลงทุนลงแรงใหม่ ครัวเรือนที่มีสมาชิกวัยฉกรรจ์น้อยก็ต้องประสบกับความยากลำบาก ส่วนใหญ่ราษฎรจึงให้คำตอบว่าไม่อยากจะให้สร้างเขื่อนเพราะทำให้ตนต้องย้ายออกจากที่อยู่เดิม

2. ปัญหาการเข้าอยู่ในที่ดินจัดสรรใหม่ ปัญหานี้ เริ่มตั้งแต่สถานที่ที่จะจัดสรรใหม่ ซึ่งเป็นกรณีที่ชาวบ้านวิตกกังวลมาก เพราะพวกเขาคาดว่า จะไม่มีที่ดินอุดมสมบูรณ์ให้ดีเท่ากับที่อยู่เดิม ถึงกับมีราษฎรจำนวนหนึ่งในหมู่ที่ตกเป็นตัวอย่างศึกษาตอบว่า ไม่ต้องการเข้าไปอยู่ในที่จัดสรร ถ้าหน้าท่วมก็จะหนีไปอยู่ที่อื่น นอกจากนี้ การจัดที่ให้ผู้อยู่ก็ยังจะต้องคำนึงถึงปัญหาการอยู่ร่วมกันของคนต่างถิ่น ต่างหมู่บ้าน และต่างเชื้อชาติ ราษฎรที่จะต้องอพยพหนี เกือบทั้งหมดต้องการอยู่ร่วมกับชาวบ้านในหมู่บ้านของตนเท่านั้น ไม่ชอบอยู่ปะปนกับคนอื่น การวางผังหมู่บ้านใหม่จึงจะต้องได้รับการพิจารณาโดยรอบคอบ

สำหรับราษฎรที่จะต้องอพยพเข้ามาอยู่ในที่ดินจัดสรรใหม่นี้ มีปัญหาด้านการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมใหม่อย่างมากเพราะราษฎรที่ถูกนำท่วมนี้ เกือบทั้งหมดเป็นชาวบ้านชนบท โดยแท้จริง ไม่คุ้นเคยกับสิ่งที่ชาวเมืองเห็นว่าเป็นเครื่องอำนวยความสะดวก ดังเช่นปัญหาที่เกิดขึ้นในที่ดินจัดสรรใหม่ของเขื่อนศรีนครินทร์ (เขื่อนแควใหญ่) ในด้านการใช้น้ำอุปโภค บริโภค เพราะชาวบ้านเหล่านี้มาจากถิ่นที่เขาสามารถใช้น้ำได้อย่างเสรี เพราะมีแหล่งน้ำธรรมชาติบริบูรณ์ เมื่อเข้ามาอยู่ในที่ที่ต้องใช้น้ำโดยมีการควบคุมคือการใช้น้ำก็อกก็เกิดปัญหาเพราะไม่เคย ชาวบ้านจึงใช้น้ำกันอย่างสบายเหมือนที่ทำอยู่ในหมู่บ้านเดิม ไม่มีการปิดกั้นน้ำเมื่อไม่ต้องการใช้ หรือบางคนก็ทำลายหัวที่ปิด-เปิดน้ำเสียเลย ทำให้เกิดปัญหาขาดแคลนน้ำ ซึ่งถ้าจะว่าไปแล้ว ไม่ใช่ความผิดของชาวบ้านเลยที่เกิดเรื่องเช่นนี้ขึ้น แต่เป็นปัญหาที่ชาวเมืองไม่เข้าใจว่าจะเกิดเพราะคิดว่าชาวบ้านควรจะตั้งรู้เอง หรือควรจะตั้งปรับตัวเองให้เข้ากับสภาพความเป็นอยู่ใหม่ นับว่าเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นจากเรื่องที่คิดกันว่าเล็กน้อย ซึ่งถ้าได้มีการอบรมให้ชาวบ้านเข้าใจเสียตั้งแต่แรกก็คงจะไม่ทำให้เกิดเรื่องวุ่นวายขึ้นอย่างที่เป็นอยู่

3. ปัญหาการดูแลเอาใจใส่ของรัฐหลังจาก ราษฎร อพยพเข้าไปอยู่ในที่ที่จัดสรรใหม่ กรณีนี้เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นภายหลัง เพราะถ้ารัฐคิดแต่เพียงว่า เมื่อทำให้หน้าท่วม ก็หากที่อยู่ให้ใหม่แล้วก็แล้วกันไป ชาวบ้านซึ่งต้องประสบภาวะเดือดร้อนจากการย้ายถิ่นที่อยู่มาครั้งหนึ่งแล้วจะมีสภาพความเป็นอยู่อย่างไรในที่ดินใหม่ไม่เป็นเรื่องที่ควรจะสนใจ รัฐก็ไม่อาจจะเรียกได้ว่าได้ทำหน้าที่โดยถูกต้องสมบูรณ์แล้ว และเท่าที่เป็นอยู่ มีที่ดินจัดสรรใหม่เหล่านี้หลายแห่งที่ไม่ได้รับการดูแลเท่าที่ควร เช่นที่ดินจัดสรรใหม่ของผู้ถูกนำท่วมจากโครงการเขื่อนลำโคมน้อย ราษฎรอยู่ในภาวะอดอยาก ที่ดินขาดความอุดมสมบูรณ์ สภาพความเป็นอยู่ลำบากกว่าเมื่ออยู่ในที่ดินเดิม ซึ่งกลายเป็นอ่างเก็บน้ำในปัจจุบันอย่างมาก

ทั้งนี้เป็นปัญหาที่เราอาจจะเรียกได้ว่า เกิดจากการพัฒนาได้ เพราะเมื่อเราเร่งรัดจะพัฒนาบ้านใดบ้านหนึ่งจนเกินไป ก็จะต้องมีราษฎรส่วนหนึ่งที่ต้องประสบภาวะเดือดร้อนและถ้าเขายังเห็นว่าสิ่งที่ทำให้เขาเดือดร้อนนั้น มิได้มาเอื้ออำนวยประโยชน์ให้เขาเท่าที่ควร ปัญหา ก็จะยิ่งเกิด เพราะเราก็มทราบกันอยู่ดีว่า การพัฒนาส่วนใหญ่ เมืองจะได้รับผลประโยชน์มากกว่าชนบท เช่น การใช้ไฟฟ้า ซึ่งผลิตได้ทั้งหมดทั่วประเทศ 11,000 ล้านหน่วย ปรากฏว่าใช้ในเขตนครหลวงเสียร้อยละ 62 มีเพียงร้อยละ 38 ที่ใช้ได้ในส่วนภูมิภาค ซึ่งส่วนใหญ่ก็เป็นเขตเมือง

เช่นกัน เราได้คำนึงกันหรือไม่ถึงปัญหาความเหลื่อมล้ำของการพัฒนาเช่นนี้ ชาวบ้านที่ต้องโยกย้ายออกจากที่อยู่เดิมย่อมไม่เข้าใจคำพูดของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องซึ่งไปประชาสัมพันธ์กับพวกเขาว่าให้เขาเสียสละเพื่อคนส่วนใหญ่ เพราะเมื่อเขาจำต้องเสียสละที่ที่อยู่เดิมเพราะไม่มีทางเลือกก็ต้องมารับความลำบากระยะยาวหลังจากการอพยพมาอยู่ที่ดินที่รัฐเตรียมไว้ให้

ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

เราขอยอมรับแล้วว่า การขยายพลังงานไม่ว่าในต้นน้ำก็ตาม สิ่งแวดล้อมย่อมต้องได้รับการกระทบกระเทือนในต้นน้ำสถานะต่าง ๆ เช่นฝุ่นเถ้าจากโรงไฟฟ้า เป็นต้น จากโครงการขยายการผลิตโรงไฟฟ้าพลังน้ำ ก็มีผลกระทบกระเทือนอย่างยิ่งต่อสิ่งแวดล้อมที่ถือกันว่าสำคัญเกี่ยวข้องกับความอยู่รอดของประเทศ คือ ป่า เนื่องจากการสร้างเขื่อนทุกแห่งจะทำให้เกิดน้ำท่วมในบริเวณกว้าง นอกจากที่ดินส่วนหนึ่งจะเป็นที่อาศัยทำกินของราษฎรแล้ว ที่ดินส่วนใหญ่อีกจะต้องถูกน้ำท่วมมักจะเป็นป่า ดังเช่นโครงการแควน้อย และแควใหญ่ จังหวัดกาญจนบุรี ป่าไผ่ที่สวยงามและอุดมสมบูรณ์รวมทั้งป่าไม้เบญจพรรณต้องสูญหายไป จนมีคำกล่าวกันในหมู่ชาวบ้านว่า นอกจากนายทุนแล้วตัวการทำลายป่าที่มีประสิทธิภาพดีเยี่ยมอีกประการหนึ่งก็คือ เขื่อนทั้งหลายนี้เอง เพราะเขื่อนมิได้ทำลายป่าเฉพาะแต่เพียงทำให้ถูกน้ำท่วมเท่านั้น แต่เราต้องคิดไปถึงว่ารัฐจะต้องหาที่ดินทดแทนให้แก่ราษฎรที่ถูกน้ำท่วมมา ในเมื่อที่ดินของเราขณะนั้นกำลังลดลงทุกทิศทางที่สะดวกที่สุดก็คือ เปิดป่าใหม่ให้แก่ผู้อพยพ ซึ่งอาจจะเป็นป่าที่เรียกว่าป่าเสื่อมโทรม หมดยุคสภาพป่าแล้วหรือยังคงสภาพป่าอยู่ก็มี นอกจากนั้น การที่มีราษฎรจำนวนหนึ่งแจ้งว่า ไม่ต้องการไปอยู่ในที่ดินจัดสรรแต่จะไปถางป่าใหม่หาที่อยู่เอง เราก็ก้าวได้อีกว่า การสร้างเขื่อนทำให้เกิดการทำลายป่าในเนื้อที่ที่กว้างขวาง ป่าที่มีเหลืออยู่น้อยก็จะยิ่งน้อยลงไปอีก เมื่อคิดถึงว่า เราจะต้องพัฒนาการใช้พลังงานต่อไปจนกว่าจะเต็มโครงการ และในความเชื่อที่ว่า เมื่อไม่มีป่า ความชุ่มชื้นก็จะหมดไปฝนก็จะแล้ง แล้วเราจะหวังได้อย่างไรว่า การสร้างเขื่อนจะมีน้ำเพียงพอสำหรับผลิตกระแสไฟฟ้า

จริงอยู่ การพัฒนาเป็นสิ่งจำเป็น และในขณะเดียวกันเมื่อมีการพัฒนา การใช้พลังงานก็จะยิ่งเพิ่มขึ้น การขยายพลังงานจึงเป็นการเตรียมงานเพื่ออนาคตที่สำคัญ แต่จำเป็นแค่ไหนที่เราจะต้องใช้การพัฒนาขนาดใหญ่อย่างที่เป็นมา เพราะถ้าคิดให้ละเอียดถึงผลได้ผลเสียของเขื่อน

ใหญ่ ๆ ทั้งหลาย ก็คงจะทราบกันอยู่บ้างว่า ผลได้ไม่เท่าผลเสีย หรือพูดง่าย ๆ ก็คือ ไม่คุ้มทุน ที่ลงไป ดังนั้นถ้าเราจะเปลี่ยนเข็มมาพัฒนาในแบบ small scale บ้าง ผลกระทบทางสังคมก็คงจะไม่มากเท่ากับที่เป็นมาแล้ว เช่น แทนที่เราจะสร้างเขื่อนใหญ่ ที่ทำให้น้ำต้องท่วมบ้านเรือน และที่ดินทำกินของราษฎรจำนวนมาก เปลี่ยนมาเป็นการสร้างเขื่อนเล็ก ๆ หลายเขื่อน จะเป็นไปได้หรือไม่ นี่เป็นสิ่งที่เราควรจะต้องพิจารณา เพราะถ้าจะว่าไป ประเทศไทยก็เป็นประเทศเล็ก แต่ที่น้ออัครยาก็คือ คนในประเทศมักจะพอใจแต่กับโครงการใหญ่ใช้เงินมหาศาล โดยเล็งผลเลิศเมื่อก่อนจะสร้างว่าจะทำให้เกิดผลเช่นนั้นเช่นนั้น แต่มิได้หันกลับไปศึกษาสิ่งที่มีอยู่แล้วว่าได้ผลตรงตามเป้าหมายหรือไม่เพียงไร

กล่าวโดยสรุปก็คือ การขยายพลังงานเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องกระทำสำหรับรับเหตุการณ์อนาคต เพราะเราจะต้องพัฒนาไปเรื่อย ๆ ประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งคือ เราไม่สามารถจะผูกตัวเองไว้กับพลังงานน้ำมันที่จำเป็นต้องซื้อจากต่างประเทศเท่านั้น พลังงานทดแทน เช่น ก๊าซธรรมชาติ พลังลม พลังน้ำ เป็นสิ่งที่ควรแก่การส่งเสริม แต่ทั้งนี้ทั้งนั้น ก็ต้องคำนึงถึงผลกระทบอันอาจจะเกิดขึ้นได้ ดังที่ได้กล่าวถึงไว้ใน 2 ประเด็น คือ ด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม ซึ่งถ้าไม่มีวิธีการจัดการที่รัดกุม การขยายพลังงาน ก็อาจจะเป็นการทำลายความมั่นคงของชาติได้ทางอ้อมเหมือนกัน

สาเหตุของวิกฤตการณ์พลังงานในประเทศไทย ที่คณะทางสังคมวิทยา

สุริชัย หวันแก้ว*

การใช้พลังงานในประเทศเรากำลังประสบปัญหาขั้นรุนแรง วิกฤตการณ์พลังงานนี้เริ่มปรากฏตัวขึ้นเมื่อราคาน้ำมันดิบอันเป็นวัสดุพลังงานที่ประเทศเราต้องพึ่งต่างประเทศมากที่สุดขึ้นราคาเมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. 2516 นี้เอง นับแต่นั้นมา วิกฤตการณ์น้ำมันก็สั่นคลอน ภาวะเศรษฐกิจและสังคมของประเทศเราเรื่อยมา และโดยที่พลังงานที่ท้องซื้อ (commercial energy) ที่ประเทศเราใช้อยู่ทุกวันนี้ ส่วนใหญ่ที่สุด¹ คือ 79.6% อาศัยน้ำมันดิบและพลังงานไฟฟ้าที่ผลิตส่วนใหญ่² ประมาณ 72% ก็ใช้น้ำมันเป็นเชื้อเพลิง ดังนั้นจึงไม่แปลกอะไรเลยที่วิกฤตการณ์ภายนอกสังคมเราแต่ละครั้ง จะส่งผลกระทบต่อภายในสังคมเราอย่างรุนแรง และกว้างขวางระลอกแล้วระลอกเล่าเช่นปัจจุบัน

ขณะเดียวกันปัญหาน้ำมันจะเกิดขึ้นมาหลายปีแล้ว และแม้จะมีผลสะท้อนต่อเศรษฐกิจของประเทศ รวมทั้งทำให้ต้องเสียค่าใช้จ่ายเงินตราต่างประเทศเพิ่มขึ้นมากมายทุกปี เช่น ในรอบปีแรกที่น้ำมันดิบขึ้นราคา รัฐต้องจ่ายเงินตราต่างประเทศซื้อน้ำมันมากขึ้นถึงสองเท่าตัวเศษก็ตาม แต่การที่วิกฤตการณ์น้ำมันยิ่งนับวันยิ่งส่งผลกระทบต่อคนมากขึ้น กลายเป็นวิกฤตการณ์พลังงานซึ่งส่ง

---

* อาจารย์ แผนกสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และขอขอบพระคุณ คุณวราลักษณ์ ชาตรูปวนิช แห่งกองวิชาการ สำนักงานพลังงานแห่งชาติ และอาจารย์อมรา พงศาพิชญ์ ที่ได้แนะนำเอกสารและในทัศนะที่เป็นประโยชน์ในการเขียนบทความนี้

¹ โครงการงานวางแผนหลักพลังงานของประเทศ กองควบคุมและส่งเสริมพลังงาน สำนักงานพลังงานแห่งชาติ กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, แผนหลักพลังงานของประเทศไทย, 80 กันยายน 2521, หน้า 2-45

² National Energy Administration, office of the Prime Minister *Electric Power in Thailand 1977* p. 4

ผลไปทุกส่วนของประเทศอยู่เช่นนี้ ก็ย่อมชี้ชัดในตัวเองแล้วว่า รัฐบาลของประเทศเรายังไม่สามารถหาคำตอบกับปัญหาพลังงานได้อย่างเต็มที่แต่อย่างใด

สาเหตุที่สำคัญน่าจะ ได้แก่ การขาดแคลนความรู้ความเข้าใจต่อปัญหาการใช้พลังงานของเราอย่างรอบด้านเพียงพอประการหนึ่ง และการขาดความสำนึกร่วมกันต่อปัญหานี้ยิ่งอย่างลึกซึ้งเพียงพออีกประการหนึ่ง

บทความนี้มีความประสงค์ที่จะเสนอทัศนะและประเด็นในการอภิปรายโดยชี้ว่าการที่สังคมเรายังไม่สามารถรับมือกับวิกฤตการณ์พลังงานอันเริ่มปรากฏตัวจากภายนอกสังคมมาตลอดระยะเวลาหลายปีมานี้ นั้น น่าจะสะท้อนถึงปัญหาโครงสร้างการใช้พลังงานภายในประเทศที่ได้ก่อรูปก่อร่างขึ้นมาตลอดช่วงการพัฒนาเศรษฐกิจ โครงสร้างนี้ค่อนข้างจะแข็งและมีรากลึก แต่ก็แฝงความอ่อนแอประจวบเหมาะกระแทกจากภายนอกอยู่เสมอ ปัญหาการใช้พลังงานต่างๆ นี้ น่าจะมีรากฐานลึกถึงแนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาของประเทศเลยทีเดียว เราจึงควรหันมาทบทวนและสืบสาวถึงแหล่งที่มาของแนวความคิดการพัฒนาทางสังคมศาสตร์ ที่สนับสนุนการใช้พลังงานในรูปแบบที่ไม่เหมาะสมและไม่เป็นธรรมชาติเช่นที่เป็นอยู่

สภาพการใช้พลังงานในประเทศ

1. ความเหลื่อมล้ำระหว่างเมืองและชนบท

การใช้พลังงานในประเทศเรา มีลักษณะคล้ายๆ กับการใช้พลังงานในประเทศที่กำลังพัฒนาอื่น ๆ อยู่ในข้อที่ระบบเศรษฐกิจและสังคม สามารถแบ่งออกคร่าวๆ ได้เป็นสองภาค ภาคหนึ่งเป็นสังคมเมือง และเป็นเขตอุตสาหกรรม ภาคสังคมเมืองนี้ใช้พลังงานจากการซื้อขาย (commercial energy) หรือพลังงานตามแบบ (conventional energy) เช่น น้ำมัน แก๊ส ถ่านหิน ฯลฯ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพลังงานจากเชื้อเพลิงฟอสซิล (fossil fuels) พลังงานเหล่านี้ส่วนใหญ่ใช้ในเศรษฐกิจสาขาอุตสาหกรรม การคมนาคม และในกิจการบริหาร-บันเทิงและโรงแรม

ส่วนอีกภาคหนึ่งนั้นเป็นสังคมชนบทและเป็นเขตเกษตรกรรม ในสังคมชนบทมักใช้พลังงานจากแหล่งที่เคยใช้มาแต่เดิม (traditional energy sources) ส่วนใหญ่จะเป็นพวกชีวมวล (biomass) ซึ่งส่วนใหญ่เป็นฟืน แรงงานสัตว์และร่างกายมนุษย์

โครงสร้างการใช้พลังงานในทั้งสังคมเราจริงๆ มิได้เป็นภาพลางง่ายและคมชัดเช่นที่กล่าวไว้ เพราะสังคมชนบทก็มีหลายแห่งที่ใช้เครื่องสูบน้ำ และส่วนใหญ่ก็ใช้น้ำมันในการขนส่ง

ทำนองเดียวกัน สังคมเมืองก็มีการใช้ชีวมวลอยู่บ้างเช่นฟืน และกากอ้อย ถึงกระนั้นก็ดี ภาพส่วนรวมที่วาดไว้ข้างต้น ก็มีได้ผิดจากความจริงแต่อย่างใด

เมื่อเราพิจารณาละเอียดลงไปอีก เราก็พบว่า กรุงเทพฯ อันเป็นเขตที่เป็นชุมชนเมืองที่ประชากรหนาแน่นมากที่สุด ก็มีการใช้พลังงานมากที่สุด เป็นเงาตามตัวด้วย กล่าวคือกรุงเทพฯ นคร ซึ่งในปี 2519³ มีประชากร 4.5 ล้านคน คิดเป็น 63% ของประชากรในเขตเมืองของทั้งประเทศและเท่ากับ 10.5% ของประชากรทั้งประเทศนั้น ใช้พลังงานไฟฟ้าถึง 65% ของไฟฟ้าทั้งหมดที่ใช้ในประเทศ⁴ ส่วนที่เหลือ คือ 35% นั้น มีนักวิชาการ⁵ ประมาณว่าเฉลี่ยใช้ในจังหวัดต่างๆ อีก 71 จังหวัดในทั้ง 4 ภาคของประเทศ ในสัดส่วนที่ไม่แตกต่างกันมากนัก

อีกด้านหนึ่ง เราก็พบว่า ปัจจุบันชนบทขาดแคลนไฟฟ้าเป็นอันมาก⁶ จากจำนวนหมู่บ้านทั้งหมดทั่วประเทศ 47,725 หมู่บ้าน มีประมาณ 38,772 หมู่บ้าน หรือคิดเป็นร้อยละ 81 ยังไม่มีไฟฟ้าใช้ และสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติก็ยังคงคาดคะเนต่อไปว่า ในอีก 25 ปีข้างหน้าถ้าสภาพการณ์ยังคงดำเนินต่อไปเช่นนี้ หมู่บ้านทั้งหมดทั่วประเทศที่ไม่มีไฟฟ้าใช้จะขยายเป็น 55,000 หมู่บ้าน

การวิจัยที่เสนอต่อองค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติเมื่อปี 2515⁷ ชี้ว่ามากกว่า 90% ของประชากรในเขตชนบทอาศัยฟืนและถ่านใช้ในการหุงต้มอาหารในบ้านความต้องการไม้และถ่านฟืนในปี 2513 คิดเป็นปริมาตร 50 ล้านคิวบิกเมตร และคาดคะเนในปี 2523 จะต้องการใช้ไม้สำหรับการนี้ 70 ล้านคิวบิกเมตร และในปี 2533 จะต้องการเพิ่มขึ้นเป็น 85 ล้านคิวบิกเมตร ซึ่งถึงตอนนั้นประเทศเราก็จะไม่สามารถตอบสนองความต้องการขนาดนี้ได้ นอกเสียจากว่าจะมีโครงการปลูกป่าเสียแต่บัดนี้

³ เทียบกับในปี 2503 ซึ่งเท่ากับ 52% ของประชากรเขตเมืองทั้งหมด และเท่ากับ 7% ของประชากรทั้งประเทศ จากสำนักงานทะเบียนราษฎร กระทรวงมหาดไทย อ้างถึงใน รายงานธนาคารโลก World Bank Thailand, Toward a Development Strategy of Full Participation September 1, 1978. p. 32

⁴ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ฉบับที่ 4 (2520-2524), หน้า 176

⁵ Prapat Premmanee, et. al "Thailand Country Report on Energy and Rural Development" (draft) 1979 p. 12

⁶ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผนที่ 4 (2420-2524), หน้า 178

⁷ M. Debacker and K. Openshaw ; *Timber Trends Study : Thailand Project Working paper*, FAO 1972 ซึ่งสำรวจครัวเรือนชนบททั่วประเทศประมาณ 6,000 ครัวเรือนเกี่ยวกับความต้องการไม้และถ่านหินที่คำนวณขึ้นมานั้น รวมการตัดไม้ทั้งของพ่อค้านักค้าไม้ และคนเผาถ่าน ฯลฯ เข้าไปด้วย

	สัดส่วนของประชากร ในภูมิภาคต่อประชากร ทั้งประเทศ ¹	สัดส่วนของประชากร ในเขตเมือง (เขต เทศบาล) ในปี 2519 ²	ร้อยละของพลังงาน ไฟฟ้าที่ใช้ต่อที่ผลิต ได้ในประเทศ ³	การกระจายของโรง- งานที่ได้รับการส่งเสริม(2503-2521)
กรุงเทพฯ	10.5	100.0	65%	474 (56.5%)
ภาคกลาง	22.0	9.8	35%	234 (27.9%)
ภาคอีสาน	34.2	4.3		131 (15.6%)
ภาคเหนือ	20.9	6.4		
ภาคใต้	12.4	10.4		
ทั่วประเทศ	100.0	16.9	100%	839 (100.0%)

ที่มา

- 1,2 ประชากรในเขตเมือง หมายถึงประชากรที่อยู่ในเขตเทศบาล นอกจากกรุงเทพแล้ว ก็ยังมีอีก 118 แห่ง สำนักงานทะเบียนราษฎร กระทรวงมหาดไทย
- 3 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผนที่ 4 (2520-2524) หน้า 179
- 4 โดยนำเอาตัวเลขที่ได้รับการส่งเสริมจากคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน และเปิดดำเนินการแล้วตั้งแต่ปีพ.ศ. 2502-2521 ซึ่งผู้เขียนเห็นว่าน่าจะเป็นดัชนีของการกระจุกตัวของอุตสาหกรรมและของนโยบายรัฐบาลเรื่องนี้ได้ อาศัยข้อมูลของคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุนที่อ้างใน สมศักดิ์ เต็มบุญเลิศชัย “สภาพและปัญหาของการพัฒนาอุตสาหกรรมไทยในปัจจุบัน” บทความสัมมนาทางวิชาการ วิกฤตการณ์เศรษฐกิจไทย 2522 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กุมภาพันธ์ 2523

2. ปัญหาการพึ่งพิงวัสดุพลังงานนอกประเทศอย่างมากมานานและปัญหาการใช้ประโยชน์จากแหล่งทรัพยากรพลังงานภายในประเทศยังไม่เต็มที่

ในปี 2520 ประเทศเราต้องพึ่งพิงวัสดุพลังงานจากต่างประเทศไม่ต่ำกว่าร้อยละ 80 โดยเฉพาะน้ำมันปิโตรเลียม ประเทศเราต้องสั่งเข้ามาถึง 20,000 ล้านบาท หรือคิดเป็น 21% ของมูลค่าสินค้าเข้าทั้งหมด สัดส่วนดังกล่าวนี้สูงขึ้นทุกปี ข้อนี้นี้มีผลอย่างมากถึงดุลย์การชำระเงินของประเทศ จนปรากฏว่าตกต่ำอย่างต่อเนื่องมา

ประการต่อมา เนื่องจากน้ำมัน เป็นเชื้อเพลิงพลังงานที่มีจำกัดในโลก ดังนั้นก็พิจารณาการคาดการณ์ไว้อย่างมั่นคงว่า ถ้าหากอัตราการใช้น้ำมันในโลกยังเป็นเช่นปัจจุบัน ภายใน 40-50 ปีข้างหน้า น้ำมันดิบก็จะหมดไปจากโลกอย่างแน่นอน และประการที่ 3 การพึ่งพิงน้ำมันเท่ากับ

การพึ่งพิงแหล่งพลังงานจากต่างประเทศ โดยเฉพาะตะวันออกกลางซึ่งก็เป็นแถบที่มีความขัดแย้งทางการเมืองร้อนแรงที่สุดจุดหนึ่ง จึงเท่ากับว่าระบบสังคมและเศรษฐกิจเราล่อแหลมต่อการถูกระทบกระเทือนอยู่เรื่อยไป ดังนั้น เราจึงกล่าวได้ว่าการพึ่งพิงน้ำมันและแหล่งพลังงานจากนอกประเทศจึงเท่ากับการนำเอาชะตากรรมของระบบเศรษฐกิจและการเมืองไปแขวนอยู่กับเส้นใยแห่งความสัมพันธ์ต่าง ๆ ภายนอกประเทศ ซึ่งส่วนใหญ่อยู่นอกเหนือการควบคุมของเรา มิหนำซ้ำการพึ่งพิงนี้ก็เป็นภาระกิจทางเศรษฐกิจที่หนักหน่วงขึ้นทุกที

3. ความจำเป็นต่อการใช้พลังงาน รวมถึงความจำเป็นต่อการใช้กระแสไฟฟ้ามีมากขึ้นทุกวัน แต่ระบบการผลิตกลับนับวันแต่จะไม่สามารถตอบสนองความต้องการได้

การไฟฟ้าฝ่ายผลิต ซึ่งมีกำลังผลิตสำรอง (Reserve Margin) น้อยที่สุดในปี 2516 ซึ่งเท่ากับกำลังผลิตสำรองในปี 2522 ถ้าอัตราการเพิ่มของความต้องการไฟฟ้าของผู้ใช้เท่ากับอัตราเพิ่มในปี 2521 คือ 11.5% และในแผนหลักพลังงานของประเทศไทยก็ตามการณที่ว่า ภายในปี 2524 นี้ ความต้องการไฟฟ้าจะเป็นประมาณ 2 เท่าตัวของความต้องการในปี 2519 กำลังผลิตของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตในปัจจุบันก็จะไม่สามารถตอบสนองความต้องการได้ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตจึงเร่งในการขยายความสามารถในการตอบสนองให้มากขึ้นอย่างรีบด่วน เพื่อเตรียมหลีกเลี่ยงวิกฤตการณ์ไฟฟ้าขาดแคลนดังกล่าวนี้

แนวโน้มการแก้ปัญหา

จากความพยายามในการแก้ปัญหาวิกฤตการณ์น้ำมันและวิกฤตการณ์พลังงานตลอด 7 ปีที่ผ่านมา ปรากฏว่า ปัญหาพลังงานมิได้ทุเลาไปเลย หากมีแต่จะรุนแรงหนักหน่วงยิ่งขึ้นที่สำคัญคือ ด้านหนึ่งการเร่งสำรวจนำแหล่งพลังงานต่าง ๆ ภายในประเทศมาทดแทน เช่น แสงแดด ลม ก๊าซชีวภาพ เหล่านี้ก็ยังเพิ่งเริ่มดำเนินการ และก็ยังอยู่ในขั้นการวิจัยค้นคว้าอยู่เป็นส่วนใหญ่ คงจะกินเวลาอีกนานกว่าจะนำมาประยุกต์ใช้ได้

ที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งในการเร่งดำเนินการใช้พลังงานในแบบ (conventional energy) ส่วนหนึ่งคือการพยายามใช้พลังงานจากนิวเคลียร์ แต่ก็ปรากฏว่าแม้พลังงานชนิดนี้จะป็นชนิดใหม่ที่สามารถให้พลังงานแก่มนุษย์สูงมาก แต่ก็ป็นพลังงานที่อันตราย และแม้ปัจจุบันประเทศที่เจริญทางด้านนี้มากที่สุดเช่นอเมริกา ก็ยังไม่สามารถป้องกันภัยอันตรายจากการใช้พลังงานนี้

ได้ อีกส่วนหนึ่งก็คือการเร่งรัดการผลิตไฟฟ้าจากการสร้างเขื่อน ซึ่งปัจจุบันมีประมาณ 136 โครงการ⁸ เป็นโครงการขนาดใหญ่ 98 โครงการ และโครงการขนาดเล็ก 38 โครงการ

ผลการศึกษาของโอม หุวะนันท์⁹ ชี้ว่า การผลิตไฟฟ้าจากเขื่อนมีความเสี่ยงสูงมาก กล่าวคือ การผลิตไฟฟ้าจากเขื่อนนอกจากจะมีจำนวนน้อยกว่าอัตราส่วนของเครื่องผลิตไฟฟ้าประเภทอื่นแต่ละประเภท เช่น น้ำมันเตา (Thermal) แก๊ส และน้ำมันดีเซลแล้วเขื่อน ยังมีความไม่แน่นอนอีกด้วย เช่นในปี 2521 แม้ความสามารถในการผลิตไฟฟ้าของเขื่อนจะมีมากถึง 32% ของเครื่องผลิตไฟฟ้าทั้งหมด แต่จริง ๆ แล้ว เขื่อนกลับสามารถผลิตไฟฟ้าได้เพียง 18% ของปริมาณไฟฟ้าทั้งหมดเท่านั้น

ความไม่แน่นอนของการผลิตกระแสไฟฟ้าจากเขื่อนนั้น จะเห็นได้จากตัวเลขในช่วงปี 2518-2521 นั้น เราพบว่า ในปี 2519 เขื่อนสามารถผลิตไฟฟ้าได้ปริมาณสูงสุด (32% ของปริมาณการผลิตไฟฟ้าทั้งหมด) และในปี 2521 เขื่อนกลับผลิตไฟฟ้าได้ต่ำสุด (18%) ทั้งนี้เพราะเกี่ยวกับปริมาณของน้ำเหนือเขื่อนว่ามีมากหรือน้อยอีกทีหนึ่ง ยิ่งมาระยะ 3-4 ปีหลังนี้ ปรากฏว่าระดับน้ำเหนือเขื่อนได้ลดลงอย่างมากโดยลำดับจนน่าตกใจ¹⁰

อีกประการหนึ่งผู้เขียนมีข้อสังเกตว่าเขื่อนขนาดใหญ่ ๆ ล้วนใหญ่โตกระทั่งว่าเกิดผลกระทบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมมากจนยากแก่การแก้ไขทดแทนได้¹¹ มิหนำซ้ำการก่อสร้างเขื่อนเหล่านี้ย่อมต้องการเงินตรามหาศาล การสร้างเขื่อน จึงเป็นการเพิ่มภาระหนี้สินต่อต่างประเทศหนักหน่วงขึ้นทุกที

โดยหลักใหญ่ ๆ แล้ว เราสามารถกล่าวได้ว่า โครงสร้างการใช้พลังงานในระยะสิบปีมานี้ มิได้เปลี่ยนแปลง วิฤตการณ์น้ำมันและวิฤตการณ์พลังงานทำให้เราเห็นชัดเจนขึ้นอีกว่า โครงสร้างการใช้พลังงานซื้อขายเหล่านี้มิได้เปลี่ยนแปลง และถึงจะมีความพยายามแก้ไขอยู่บ้างก็ไม่ใช้จะเปลี่ยนแปลงได้ง่ายดาย ทั้งนี้เพราะปัจจัยสำคัญประการแรกคือ แนวทางการพัฒนาได้

⁸ แผนหลักพลังงานของประเทศไทย 30 กันยายน 2522, หน้า 2-29

⁹ โอม หุวะนันท์, อัตราค่าไฟฟ้าในปัจจุบัน บทความสัมมนาวิชาการ วิฤตการณ์เศรษฐกิจไทย 2522 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กุมภาพันธ์ 2523 ซึ่งอาศัยตัวเลขจากข้อมูลจาก รายงานประจำปีของการไฟฟ้าฝ่ายผลิต 2518-21

¹⁰ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, วารสารเศรษฐกิจและสังคม ปีที่ 15 ฉบับที่ 2 มีนาคม-เมษายน 2521 และปีที่ 157 มีนาคม-เมษายน 2523

¹¹ ไพรศุ กอบกุล ภูธรารักษ์, ผลกระทบของการขยายการใช้พลังงาน

เน้นการพัฒนาโดยอาศัยเมืองหลวงและบริเวณรอบ ๆ เมืองหลวงเป็นศูนย์กลางการพัฒนา ซึ่งเรื่องนี้ แม้รัฐบาลจะตระหนักถึงปัญหาการกระจุกตัวอยู่บ้างก็ตาม แต่นโยบายกระจายอุตสาหกรรมก็ยังห่างไกลการปฏิบัติอยู่มากเหลือเกิน จริงอยู่การปล่อยให้การพัฒนาเป็นไปแนวเดิมนั้นเป็นการปฏิบัติที่ง่าย และไม่ต้องใช้ความมานะพากเพียรใหม่อะไร เพราะกรุงเทพเป็นตลาดผู้บริโภคสินค้าที่ใหญ่ที่สุด มีสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ และอยู่ศูนย์กลางการคมนาคมรวมทั้งทำเรื่องทำให้ประหยัดค่าขนส่งและสะดวกพร้อมที่สุด¹⁹ พวกธุรกิจทั้งในและต่างประเทศจึงนิยมลงทุนแบบนี้ ถ้าหากไม่มีการทบทวนตั้งแต่ความคิดพื้นฐานจริง ๆ อันได้แก่ *หลักการพัฒนาเริ่มจากบริเวณที่พร้อมที่สุด* และดำเนินแผนการพัฒนาอย่างกระจายอย่างจริงจังแล้วก็ยากที่จะช่วยให้การใช้พลังงานมีความเป็นธรรมกว่านี้ได้ และก็ย่อมจะเป็นการส่งเสริมระบบการจัดสรรโภคทรัพย์และทรัพยากรที่ไม่เป็นธรรมให้รุนแรงหนักขึ้นอีก

อีกประการหนึ่ง แนวความคิดทางสังคมศาสตร์ที่สำคัญบางประการสนับสนุนการใช้พลังงานในลักษณะที่เป็นมาอย่างมาก จึงทำให้เรา “ค้นพบ” ปัญหาวิกฤตการณ์พลังงานของสังคมเราล่าช้ามาก และก็ยังทำให้เราหาทางออกที่เหมาะสมและปฏิบัติได้ล่าช้าเกินการ

แนวความคิดที่สำคัญ¹⁸

1. การเปลี่ยนแปลงให้สังคมเราซึ่งเป็นสังคมประเพณี ไปสู่สังคมสมัยใหม่ตามแบบสังคมอุตสาหกรรมต่าง ๆ เช่น สหรัฐ ยุโรปหรือญี่ปุ่น นั้นเป็นสิ่งที่จะต้องเกิดขึ้นเพราะกระบวนการทำให้เป็นสังคมสมัยใหม่เป็นกระบวนการอันเป็นสากล สังคมที่เจริญแล้วหรือยังไม่เจริญก็สามารถวัดได้ตามเกณฑ์ที่ “เป็นกลางทางวิทยาศาสตร์” ที่แสดงระดับการเพิ่มประสิทธิภาพของสังคม

กล่าวคือ สังคมใดใช้พลังงานที่มีใช้พลังงานจากคนและสัตว์ (inanimate energy) เป็นสัดส่วนมากกว่าพลังงานจากแรงคนและแรงสัตว์ สังคมนั้นก็ถือว่าเจริญยิ่ง ถ้าอัตราส่วนนี้สูงมากก็ยิ่งเจริญมาก ยิ่งสัดส่วนการใช้พลังงานจากแหล่งพลังงานอื่น (inanimate) สูงในสังคมใด

¹⁸ แสง สงวนเรื่อง สมศักดิ์ เต็มบุญเลิศชัย และนิศย์ สัมมาพันธ์, *อุตสาหกรรมขนาดย่อมและขนาดกลางในประเทศไทย*, กุมภาพันธ์ 2521, บทที่ 8

¹⁹ Levy, Jr., Marion J. *Modernization and the Structure of Societies: A Setting of International Affairs*, (Princeton : Princeton U.P. 1966), ผู้เขียนคนเดียวกัน *Modernization : latecomers and survivors*. (New York : Basic Books 1972)

ถึงขั้นที่สังคมนั้น ๆ จะสับสนอยู่ไม่ได้ หากคนในสังคมกลับไปอาศัยแหล่งพลังงานจากคนและสัตว์ สังคมนั้นก็ยิ่งถือว่า สังคมนั้นเจริญที่สุด

ที่น่าสังเกตก็คือ inanimate energy ในที่นี้มีความหมายเป็น commercial energy ไปโดยสิ้นเชิง เพราะตัวอย่างของประเทศที่เจริญทางอุตสาหกรรมที่สุดเช่นสหรัฐ แหล่งพลังงานที่ใช้ในประเทศ มีลักษณะที่เปลี่ยนจากแหล่งพลังงานดั้งเดิมเช่นไม้ ฟืน ชีววั ฯลฯ ไปหมด จนเป็นพลังงานซื้อขาย (commercial energy) เช่น ถ่านหิน น้ำมัน แก๊ส และนิวเคลียร์ จนเกือบสมบูรณ์แล้ว

สรุปแนวความคิดก็คือ

สังคมที่พัฒนาจะค่อย ๆ พัฒนาขึ้นมาเทียบเท่าเทียมแหล่งสังคมที่ประสบผลสำเร็จมาก่อน โดยวิธีการลอกเลียนและรับถ่ายทอดเทคโนโลยี และทุน สังคมใดที่มีการตั้งเป้าหมายมุ่งพิจารณาแบบนี้ และดำเนินนโยบายเช่นนี้อย่างจริงจังสังคมนั้นก็ย่อมจะทำให้พัฒนาเป็นสังคมทันสมัยได้โดยราบรื่นและรวดเร็ว

2. ทฤษฎีพลังงานเกี่ยวกับความเจริญทางวัฒนธรรม¹⁴

2.1 วัฒนธรรมมีหน้าที่ตอบสนองความต้องการของชีวิตมนุษย์ ในการนี้วัฒนธรรมต้องอาศัยพลังงาน ระบบวัฒนธรรมนี้แหละที่รวบรวมพลังงานมาใช้ในสังคม

ดังนั้น ระดับวิวัฒนาการของระบบวัฒนธรรมจึงย่อมสามารถวัดได้ว่าใช้พลังงานไปเท่าใด และก็สามารถคิดออกมาเป็นปริมาณการใช้พลังงานต่อหัวออกมาได้

2.2 ชนิดหรือประเภทของวัฒนธรรมถูกกำหนดโดยขนาด ปริมาณของพลังงานที่เก็บและนำมาใช้ ปริมาณพลังงานที่ใช้ต่อหัวมีความสัมพันธ์โดยตรงกับชนิดของวัฒนธรรม เช่น การก่อกำแพงอิฐ ขนาดของก้อนอิฐย่อมเป็นสัดส่วนโดยตรงกับพลังงานที่ใช้ ยิ่งกำแพงอิฐใหญ่ก็ยิ่งต้องใช้พลังงานมาก ยิ่งใช้พลังงานมาก ก็ยิ่งสามารถก่อกำแพงใหญ่ และวัฒนธรรมก็เจริญมากขึ้นตามไปด้วย ถ้าปัจจัยอื่นคงที่ไม่เปลี่ยนแปลง แต่ถ้าเอาปัจจัยอื่นคือเครื่องมือ (Tools) ซึ่งถือว่า สำคัญมากเข้าร่วมพิจารณาด้วยก็ถือว่าครบถ้วน เขียนเป็นสมการได้ว่า

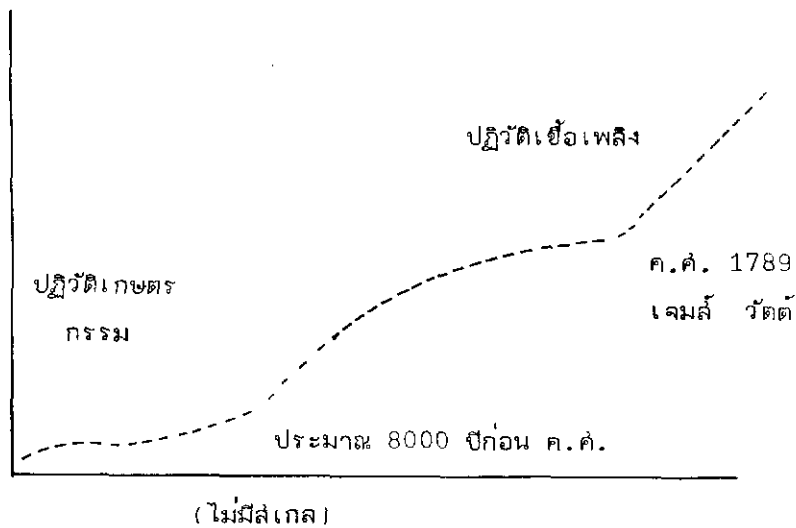
¹⁴ Leslie A. White with Beth Dillingham *the concept of Culture* Minneapolis : Burgess Publishing Company 1973 pp. 57-67 และ Leslie white *The Evolution of Culture* New York : McGraw-Hill, 1959

$$E \times T = P,$$

โดยกำหนดให้ $T =$ เครื่องมือ
 $E =$ พลังงาน
 $P =$ ผลลัพธ์ที่เกิดจากการใช้พลังงาน

ตามทฤษฎีแล้ว E และ T อาจเพิ่มขึ้นหรือลดลง หรือกลับกัน หรือคงที่ก็ได้ทั้งนี้

2.3 วิวัฒนาการของวัฒนธรรมสามารถเขียนแสดงเป็นภาพผังได้

นับแต่มนุษย์ได้ถือกำเนิดขึ้นมาบนโลกนี้เมื่อประมาณ 1,000,000 ปีมาแล้ว ตลอด 999,000 ปีแรก มนุษย์อยู่ในสภาพป่าเถื่อน มีวัฒนธรรมที่อาศัยพลังงานมนุษย์โดยตรงเท่านั้น จึงเป็นวัฒนธรรมที่หยาบ ๆ ง่าย ๆ และกระต่อนกระแท่น พอประมาณปี 8000 ปีก่อน ค.ศ. มนุษย์ก็ได้เริ่มพบวิธีใหม่ในการเก็บรวบรวมพลังงาน และใช้พลังงาน วิธีใหม่ก็คือ การเพาะปลูกและการเลี้ยงสัตว์ ซึ่งก็หมายความว่ามนุษย์รู้จักใช้พลังงานแสงอาทิตย์ที่ส่งมีชีวิตเหล่านี้ติดซับไว้ การรู้จักแหล่งพลังงานใหม่นี้ ทำให้ปริมาณพลังงานที่มนุษย์แต่ละคนใช้และบริโภค มากขึ้น ด้วยเหตุนี้ จึงเป็นการยกระดับวัฒนธรรมให้สูงขึ้นด้วย หลักฐานการขุดพบทางโบราณคดีแสดงถึงความเจริญทางวัฒนธรรมในช่วงนี้อย่างพรวดพราด จนเรียกเป็นการปฏิวัติเกษตรกรรม (Agricultural Revolution)

ต่อมาการค้นพบเชื้อเพลิงฟอสซิล เช่น ถ่านหิน น้ำมันปิโตรเลียม และแก๊สธรรมชาติ ก็ทำให้วัฒนธรรมของมนุษย์เจริญรุ่งเรืองขึ้นสูงอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งเรียกว่า fuel revolution การ

ปฏิวัติเชื้อเพลิงนี้ทำให้บรรดาชาติในยุโรปตะวันตก และสหรัฐอเมริกาก้าวขึ้นสู่ฐานะสูงเด่นและครอบงำโลกทั้งโลก และนำไปสู่ ยุคการขยายอาณานิคมต่างๆ

มาถึงปี 1942 มีการค้นพบกระบวนการลูกโซ่ของนิวเคลียร์ นับแต่นั้นมาการปฏิกรณ์ปรมาณูก็เป็นอุปกรณ์ที่สื่อแสดงถึงความเป็นไปได้ที่สูงในการสนองพลังงานแก่มนุษย์จำนวนมากมาย่างมีประสิทธิภาพ

สรุป

แต่วิกฤตการณ์น้ำมันและวิกฤตการณ์พลังงานก็ได้แสดงให้เห็นแล้วว่า อนาคตของการใช้พลังงานและแนวทางการพัฒนามิได้สดใสและราบรื่นดังที่ทฤษฎีทั้งสองบอกชี้ไว้แต่อย่างใด

สำหรับแนวคิดเกี่ยวกับการวัดความเจริญด้วยสัดส่วนพลังงานที่มาจากแหล่งอื่นนอกจากคนและสัตว์นั้น มีน้ำหนักอยู่ที่การวัดโดยอาศัยดูเหมือนว่าเป็นกลางทางวิทยาศาสตร์แต่แท้จริงแล้วก็เป็นการนำเอาประสบการณ์ของประเทศที่พัฒนาอุตสาหกรรมมาก่อนแล้วเป็นมาตรฐานวัด ขณะเดียวกันก็มุ่งให้สังคมค่อยพัฒนาำเนินเรื่อยไปตามรูปแบบอย่างนั้น *โดยไม่คำนึงถึงหรืออุกคึกคักแม้แต่น้อย* ถึงความเหมาะสมต่อสิ่งแวดล้อม ต่อทรัพยากร เทคโนโลยีพื้นฐาน สังคมและวัฒนธรรม เฉพาะสังคมแต่อย่างใดเลย บางสังคมอาจมีชีววั้มมากมายเหมาะที่จะใช้เป็นเชื้อเพลิงพลังงาน บางสังคมประชากรมากและว่างงาน ไม่เหมาะที่จะมีเครื่องอัตโนมัติ บางสังคมไม่มีน้ำมันภายในประเทศเลย แต่มีแหล่งพลังงานอย่างอื่น เช่น แสงแดด น้ำพุร้อน แม่น้ำหลายสายหรือลม ในสังคมเหล่านี้จะใช้แหล่งพลังงานภายในให้มากแทนที่จะพึ่งพิงน้ำมันจากต่างประเทศแต่อย่างใดเลย เป็นระยะเวลาหลายปีเรื่อยมาเช่นนี้

การที่สังคมเรา ซึ่งไม่มีแหล่งน้ำมันในประเทศในปริมาณที่สามารถนำมาใช้ได้จริงจึงกลับต้องใช้พลังงานจากน้ำมันอย่างมากมาย รวมทั้งต้องพึ่งแหล่งพลังงานจากนอกประเทศอื่นด้วยอย่างสุดตัวเช่นนี้ เป็นภาวะที่ผิดปกติ และอันตราย ฉันทใด การที่เรามิได้อุกคึกคักหรือหยุดคำนึงถึงปัญหาใหญ่ในแง่วิชาการและในแง่แนวนโยบายอย่างจริงจัง มาก่อนก็เป็นภาวะที่ผิดปกติและอันตรายทั้งปรากฏชัดแจ้งอยู่แล้ว ฉันทใดก็ฉันทนั้น

สาเหตุสำคัญน่าจะ ได้แก่ ช่องโหว่ในทัศนะเรื่องการพัฒนาของเราอันได้แก่ประการแรก แนวความคิดที่เน้นการพัฒนาจากจุดและบริเวณที่พร้อมที่สุด ประการที่สองการมุ่งพัฒนาตามแบบ

สังคมตะวันตกโดยไม่ได้พิจารณาเงื่อนไขด้านประวัติศาสตร์ ทรัพยากร สังคมและวัฒนธรรมของเราเอง และประการที่สาม การมองโลกเอาประสบการณ์การวิวัฒนาการของวัฒนธรรมตะวันตกเป็นมาตรฐาน เหล่านี้ทำให้แนวการพัฒนาของสังคมเราเท่าที่ผ่านมาเป็นการพัฒนาที่เหลื่อมล้ำระหว่างภูมิภาคและเป็นการพัฒนาที่หันหน้าสู่ภายนอกสังคม โดยอาศัยปัจจัยภายนอกสังคมเป็นหลัก ผลลัพธ์ก็คือ สภาพที่ฟุ้งฟ้างต่างประเทศมากขึ้นแทบทุกด้าน และในโครงสร้างสังคมที่เหลื่อมล้ำและไม่เป็นธรรมมากขึ้นนั้น คนกลุ่มหนึ่งได้ประโยชน์และได้รับส่วนแบ่งของผลของความเจริญไปมากมาย แต่คนส่วนใหญ่กลับตกอยู่ในสภาพที่ย่ำแย่ และต่ำต้อยเรื่อยไป

ผู้เขียนขอเสนอข้อคิดเบื้องต้นไว้ดังนี้

ประการแรก จะต้องตระหนักว่า การพัฒนาตามแนวเดิมโดยปล่อยให้การพัฒนาของสังคมไปฟุ้งฟ้างและขึ้นต่อต่างประเทศในต่าง ๆ อย่างมากมายเกินไปนั้น รังแต่จะทำให้สังคมเราล่อแหลมต่อภาวะวิกฤตการณ์อย่างไม่รู้จัก จบสิ้น แต่ผู้เขียนยังไม่เห็นว่าการตัดขาดกับโลกภายนอกโดยสิ้นเชิงและทันทีจะเป็นทางเลือกของเส้นทางการพัฒนาที่เหมาะสมกับภาวะการณ์ปัจจุบันนี้แต่อย่างใด

อย่างไรก็ดี แทนที่จะปล่อยให้การฟุ้งฟ้างต่างประเทศในทุกด้านอัน ได้แก่พลังงาน เศรษฐกิจและเทคโนโลยีโดยหันหน้าลงทุกที และปล่อยให้ซบเซาของระบบสังคมและเศรษฐกิจเราเขวนอยู่กับปัจจัยภายนอกสังคมเราเช่นนั้น เราจำเป็นต้องสำรวจสภาพการฟุ้งฟ้างในปัจจุบัน ให้ถ่องแท้จากนั้นก็พิจารณาเลือกสรรลดหรือตัดการฟุ้งฟ้างที่ไม่สอดคล้องกัน และพิจารณาฟุ้งฟ้างแต่ด้านที่ขาดไม่ได้ และให้อยู่ในขอบเขตที่ควบคุมได้

ประการที่สอง เน้นการพัฒนาจากภายในสังคมของเราเอง ซึ่งได้แก่การพิจารณาเส้นทางการพัฒนาของสังคมเราที่ผ่านมา การให้ความสนใจถึงสิ่งต่างๆ ที่สังคมเรามีอยู่แล้ว เช่น ระดับเทคโนโลยี ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมที่เรามีอยู่ในระดับท้องถิ่น ภูมิภาคและระดับชาติ

ประการที่สาม ขณะที่เขตเมืองหลวงซึ่งเป็นเพียงส่วนเดียวของสังคมมีพลังงานใช้อย่างมากมาย และท่วมท้นเมื่อเทียบกับส่วนใหญ่ของประเทศ ซึ่งอยู่ในสภาพขาดแคลนอย่างยิ่งเช่นนี้ ปัญหาการใช้พลังงานจึงมิใช้อยู่ที่ว่าในอนาคตปริมาณพลังงานเรามีน้อยเกินไปจะไม่เพียงพอแต่ตรงกันข้าม ปัญหาหลักขณะการใช้ที่ไม่เป็นธรรมอย่างมากในปัจจุบันเช่นนี้ต่างหากน่าจะได้รับความ

สนใจแก้ไขก่อน การดำเนินการเพื่อหาพลังงานทดแทนก็ดี การชุกชุมและขยายแหล่งพลังงานจากแหล่งภายในประเทศเช่น ก๊าซธรรมชาติในอ่าวไทยก็ดี ฯลฯ เหล่านี้ หากละเลยการแก้ปัญหาโครงสร้างการใช้พลังงานที่มีลักษณะไม่เป็นธรรมและเหลื่อมล้ำมากขึ้น กลับจะส่งผลร้ายยิ่งขึ้นไปอีก ภูมิภาคที่สมบูรณ์พร้อมอยู่แล้ว ก็มีแต่จะดีขึ้น ขณะที่ภูมิภาคที่ขาดแคลนแม้สิ่งพื้นฐานหรือปัจจัยสี่ ก็จะมีขาดแคลนมากขึ้นอีก

การเน้นการพัฒนาจากภายในสังคมของเราเอง น่าจะทำให้เราหันมาพิจารณาวิถีชีวิตแบบที่ดำเนินมาบนพื้นฐานของความคิดที่ว่า *ยังมีการบริโภคมากที่สุด และด้วยรูปแบบพลังการผลิตที่ทันสมัยที่สุด เป็นสิ่งที่พึงปรารถนาที่สุด* เสียใหม่ เป็นเบื้องแรกเพราะความเข้าใจที่ว่าวิถีชีวิตที่ลอกเลียนแบบจากต่างประเทศ *เป็นส่วนที่ขาดไม่ได้ในการพัฒนาและเป็นองค์ประกอบสำคัญในการรองรับเทคโนโลยีสมัยใหม่นั้น* ได้สร้างสมปัญหาต่าง ๆ ไว้อย่างมากมายด้วยเหตุนี้ การพัฒนาจึงมิใช่ปัญหาของวงการหนึ่งวงการใดหรือสาขาหนึ่งสาขาใดแต่สาขาเดียว ทุกวงการน่าจะหันมาให้ความสนใจและทุ่มเทความพยายามวิจัย และหาทางเลือกใหม่ที่ *เรียบง่าย ประหยัดและกลมกลืน สอดคล้องกับระดับการ ผลิตทรัพยากร และความต้องการพื้นฐานของสังคมเราโดยส่วนรวมมากขึ้น* โดยไม่ต้องว่า ความพยายามแก้ปัญหาพลังงานและการพัฒนาใด ๆ หากไม่คำนึงถึงโครงสร้างการกระจายของโภคทรัพย์ ความเจริญและทรัพยากรที่เหลื่อมล้ำและไม่เป็นธรรมอย่างมากพร้อมกันด้วยแล้ว ความพยายามนั้นก็ย่อมส่งผลตรงข้าม และทำให้ปัญหาความไม่เป็นธรรมรุนแรงขึ้นอีก

ไทยศึกษาในประเทศญี่ปุ่น*

บทความนี้ เป็นการถอดเทปคำบรรยายของ อ. อาคางิ โอซามุ และ อ. คิตาฮาระ อาทสึชิ นักวิชาการชาวญี่ปุ่นผู้มีความสนใจและรอบรู้เกี่ยวกับประเทศไทยเป็นอย่างดี ท่านทั้งสองเคยมาศึกษาและทำงานวิจัยในประเทศไทยหลายครั้ง สามารถพูดภาษาไทยได้อย่างคล่องแคล่วคำบรรยายนี้ ท่านได้ให้ไว้ขณะที่มาแวะเยี่ยมสถาบันวิจัยสังคม เมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2522 อ. อาคางิ: วิชาประวัติศาสตร์ไทยในประเทศญี่ปุ่น

วิชาประวัติศาสตร์ไทยในประเทศญี่ปุ่นนี้ อาจจะแยกออกได้เป็น 2 สมัย คือสมัยก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 และสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ในสมัยก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 นั้น ญี่ปุ่นไม่ค่อยมีนักวิชาการหรือผู้ที่สนใจค้นคว้าด้านประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวกับประเทศไทยมากนักเท่าที่ทราบมีบุคคล 2 คน ที่เขียนบทความและหนังสือเกี่ยวกับประเทศไทย คือ นายมิกิ และนายกุนจิ ผู้บรรยายไม่ทราบประวัติของบุคคลทั้งสอง แต่เชื่อว่า ทั้งสองเคยอาศัยอยู่ในประเทศไทยอย่างแน่นอน

นายมิกิได้เขียนเรื่อง “ประวัติการค้าระหว่างไทยกับญี่ปุ่น ในศตวรรษที่ 17” ส่วนนายกุนจิ เขียนเรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับไทยในสมัยโตกุกาวา” และแปลหนังสือชื่อ “ประวัติศาสตร์ไทย” (A History of Thailand) ของ Wood ซึ่งมีชื่อเสียงมากและเป็นหนังสือประวัติศาสตร์ไทยเล่มแรกในประเทศญี่ปุ่น ผลงานอีกชิ้นหนึ่งของนายกุนจิ คือ “การปกครองและการบริหารของไทยสมัยโบราณ” ซึ่งตัวเขาบอกว่าเป็นผู้แต่งขึ้นเอง แต่ผู้บรรยายเห็นว่า นายกุนจิ แปลมาจากหนังสือเล่มอื่นมากกว่า อย่างไรก็ตาม อาจกล่าวได้ว่าในระลอกก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 นั้น ยังไม่มีนักวิชาการด้านประวัติศาสตร์ไทยอย่างแท้จริง

สาเหตุที่นายมิกิและนายกุนจิ เขียนถึงเรื่องราวด้านประวัติศาสตร์ไทยโดยเฉพาะอาจเป็นเพราะรัฐบาลญี่ปุ่นในสมัยนั้นมีนโยบายที่เรียกว่า “นโยบายไพบูลย์มหาเอเชียบูรพา” ให้

* น.ส. รัชนิกร ทิพवान ผู้เรียบเรียง ปัจจุบันเป็นผู้ช่วยนักวิจัยในโครงการอยุธยา

ความสนับสุนนงานเขียนเหล่านี้ โดยมีความต้องการให้ประเทศญี่ปุ่นเป็นที่รู้จักในหมู่ประเทศแถบเอเชีย มีการยกย่องเชิดชูกรณีนายยามาคา นากามาซา (พ.ศ. 2121–2176) ซึ่งเดินทางมากรุงศรีอยุธยา ภายหลังเข้ารับราชการและได้รับยศเป็นออกญาเสนาภิมุขในสมัยพระเจ้าทรงธรรม อาจกล่าวได้ว่า การที่รัฐบาลญี่ปุ่น (ซึ่งเป็นรัฐบาลทหาร) กระทำการเช่นนี้ก็เพื่อให้นายยามาคา เป็นสัญลักษณ์แทนการขยายอิทธิพลของญี่ปุ่น

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 คือในปี 1949 ได้มีการก่อตั้งแผนกภาษาไทยขึ้นที่ มหาวิทยาลัยโตเกียว วิชาการต่างประเทศ และมหาวิทยาลัยโอซาก้า วิชาการต่างประเทศที่ มหาวิทยาลัยโตเกียวยังไม่ได้เปิดทำการสอนอย่างจริงจัง แต่ที่มหาวิทยาลัยโอซาก้านั้นมีอาจารย์ผู้หนึ่งชื่อ โทมิตะ ทาเกชิโอะ ซึ่งเคยศึกษาที่คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นนักภาษาศาสตร์ที่สนใจศึกษาคำอ่านวัฒนธรรม เคยอาศัยอยู่ในประเทศไทยตามโครงการแลกเปลี่ยนระหว่างไทย-ญี่ปุ่น รุ่นแรก ๆ เมื่อเขากลับประเทศญี่ปุ่นก็มีความปรารถนาที่จะสอนภาษาไทย จึงเป็นอาจารย์สอนภาษาไทยเพียงคนเดียวในสมัยนั้นราวปี 1950 เขาได้เขียนหนังสือ 2 เล่ม ชื่อ “หลักภาษาไทย” และ “สนทนาภาษาไทย” นับเป็นตำราไทยเล่มแรกที่คนญี่ปุ่นแต่งขึ้น ตั้งแต่นั้นมาคนญี่ปุ่นที่สนใจภาษาไทยก็สามารถศึกษาภาษาได้ที่ญี่ปุ่น ไม่ต้องมาถึงประเทศไทย ก่อนหน้านั้น การศึกษาภาษาไทยต้องใช้ตำราภาษาอังกฤษเป็นหลัก

สิบปีต่อมา ราวปี 1960 ในสมัยรัฐบาลคิซิจินถึงสมัยรัฐบาลอิเคดะ ญี่ปุ่นได้ปรึกษาเรื่องค่าปฏิกรรมสงครามกับประเทศต่าง ๆ ในแถบเอเชียและเกิดความสนใจในประเทศแถบนี้มากขึ้นจนเป็นสาเหตุให้สถาบันการศึกษาต่าง ๆ สนใจเอเชียมากขึ้น กล่าวคือในปี 1958 มหาวิทยาลัยเกียวโตได้ตั้งชมรมศึกษาเอเชียอาคเนย์ โดยในระยะแรก การก่อตั้งยังมีได้เป็นทางการ จนถึงปี 1963 จึงเปลี่ยนเป็น “ศูนย์วิจัยเอเชียอาคเนย์” (Center for Southeast Asian Studies) นอกจากนี้ก็มีสถาบันวิจัยเศรษฐกิจเอเชีย (Institution of Developing Economics (IDE) ซึ่งก่อตั้งขึ้นเมื่อปี 1959 และในปี 1964 มหาวิทยาลัยโตเกียว วิชาการต่างประเทศ ได้ก่อตั้งสถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชียอาฟริกา ขึ้นด้วย

เมื่อรัฐบาลญี่ปุ่นเริ่มมีนโยบายรุกรานทางเศรษฐกิจต่อประเทศต่าง ๆ แถบเอเชียขึ้น สถาบันเหล่านี้ได้ให้ความร่วมมือกับทางราชการ เช่น ศูนย์วิจัยเอเชียอาคเนย์ และ IDE ซึ่งขึ้น

กับกระทรวงอุตสาหกรรม ดำเนินงานตามเป้าหมายที่รัฐบาลกำหนด ทำให้เกิดนักวิชาการขึ้นอย่างมากมาย เช่น อ. อธิธิ ผู้มีชื่อเสียงเป็นที่แพร่หลาย ได้เขียนบทความแนะนำเอกสารทางประวัติศาสตร์ขึ้นในปี 1964 ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า วิชาประวัติศาสตร์ไทยในญี่ปุ่นเกิดขึ้นอย่างจริงจังตั้งแต่ปี 1960 เป็นต้นมา การศึกษาประวัติศาสตร์ไทยในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จึงอาจแบ่งออกเป็นตอนต้นคือ ตั้งแต่ปี 1949-1960 และตอนปลายคือ ตั้งแต่ปี 1968 ถึงปัจจุบัน

หลังปี 1964 มีบทความด้านประวัติศาสตร์ปรากฏขึ้นอย่างมากมาย เช่น ที่เขียนโดย อ. อธิธิ, อ. ยาโน ผู้เขียนเรื่อง “ประวัติการเมืองสมัยใหม่ของไทยและพม่า” อันเป็นหนังสือประวัติศาสตร์การเมืองไทยและพม่าเล่มแรกในญี่ปุ่น และมี 1968 นายโตโมซากิเขียนบทความเรื่อง “ความเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้านชาวนาไทยในภาคกลาง” ขณะทำงานอยู่ที่สถาบัน IDE ส่วน อ. ยาโน และ อ. อธิธิ ประจำอยู่ที่ศูนย์วิจัยเอเชียอาคเนย์ นับแต่นั้นมาวิชาประวัติศาสตร์ไทยในญี่ปุ่นก็ก้าวหน้าไปจากเดิมมาก การเปลี่ยนแปลงนี้ทำให้เราพอที่จะแยกแยะนักวิชาการไทยศึกษาชาวญี่ปุ่นออกได้เป็น 3 รุ่น ดังนี้

รุ่นที่ 1 ได้แก่ อ. อธิธิ, อ. ยาโน, อ. โตโมสุจิ, อ. อธิคาวา และ อ. โยชิคาวา อ. อธิคาวา มีความสนใจต่อความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่น ส่วน อ. โยชิคาวา ได้เขียนบทความเรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเวียดนาม” ในปี 1975 “ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นสมัยเมจิ”

รุ่นที่ 2 ได้แก่ อ. คิตาฮาระ, อ. ทานาเบ ซึ่งเขียนเรื่อง *ประวัติการพัฒนาของระบบคลองในบริเวณสามเหลี่ยมที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา* ในปี 1973 นอกจากนี้ก็มี อ. อาคางิ

รุ่นที่ 3 ได้แก่ อ. อิชิม่า ผู้เขียนเรื่อง “การปฏิวัติ ค.ศ. 1688 ในประเทศไทย” ในปี 1975 และยังมี อ. ทาซากะ, อ. ซุเอชิโร, อ. มุราชิมะ

นอกเหนือจากนักวิชาการที่ทำงานอยู่ในมหาวิทยาลัยหรือสถาบันวิจัยต่างๆ แล้วยังมีบุคคลที่ไม่เกี่ยวข้องกับการศึกษา แต่เป็นผู้ที่มีความสนใจด้านประวัติศาสตร์ไทย เช่น นายนิชิโน จุนจิโร ผู้เขียนเรื่อง “ความสัมพันธ์ที่ร้อยปีระหว่างไทยกับญี่ปุ่น” ในปี 1972 เขาทำงานกับบริษัทแห่งหนึ่งในกรุงเทพฯ เป็นเวลาหลายปี และเป็นประธานสมาคมชาวญี่ปุ่นในประเทศไทย

อีกท่านหนึ่งคือ นายนิมูระ ไดแปด “ประวัติศาสตร์ไทย” ของ ศจ. รong ศยามานนท์ ในปี 1977 เขามีอาชีพเป็นนักธุรกิจ

ในด้านสถาบันการค้นคว้าที่เกิดขึ้นใหม่ เช่น “National Museum of Ethnology” ซึ่งก่อตั้งขึ้นในปี 1975 นั้นมีบทบาทสำคัญในการศึกษาด้านนี้เป็นอันมาก นอกจากนี้ก็มีการสอนภาษาไทยเพิ่มขึ้นที่มหาวิทยาลัยโอซาก้า วิชาการต่างประเทศด้วย ส่วนที่มหาวิทยาลัยโตเกียว วิชาการต่างประเทศมีสถาบันที่ค้นคว้าด้านวัฒนธรรมเอเชียโดยเฉพาะ แต่ไม่ได้เปิดแผนการสอนภาษาไทยขึ้นและทางมหาวิทยาลัยเกียวโตได้เปิดแผนกประวัติศาสตร์เอเชียขึ้นเช่นกัน

นักประวัติศาสตร์ไทยชาวญี่ปุ่น ได้เห็นพ้องต้องกันว่า ในการศึกษาประวัติศาสตร์ไทย สิ่งที่สำคัญยิ่งก็คือ ภาษาไทย นักประวัติศาสตร์ไทยจะต้องเรียนภาษาไทยและควรมีประสบการณ์ เช่น เคยอาศัยอยู่ในประเทศไทยบ้างตามสมควร วิธีการศึกษาก็ต้องมีหลักวิชา (discipline) ทางประวัติศาสตร์ และไม่ว่าจะกำลังศึกษาประวัติศาสตร์สมัยก็ตาม จะต้องมีความสำนึกต่อปัญหาในปัจจุบันและความรู้ความสัมพันธ์ไมตรีระหว่างไทยกับญี่ปุ่น

ปี 1968 มีการจัดตั้งสมาคมนักประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์ (Japan Society for Southeast Asian History) ขึ้นในญี่ปุ่นและต่อมา สมาคมนี้ก็มียุทธศาสตร์อย่างมากในการศึกษาทางด้านนี้ เพราะเป็นสมาคมเดียวที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์อาคเนย์โดยตรง หนังสือชื่อ “Southeast Asia History and Culture” เป็นหนังสือที่สมาคมตีพิมพ์ออกเผยแพร่ปีละเล่ม ทุก ๆ เดือนสมาคมจะเปิดการประชุมกันที่ภาคกันไซ หรือภาคโอซาก้า เกียวโต โทเบ นารา เพื่อให้ให้นักประวัติศาสตร์ได้มีโอกาสศึกษาค้นคว้าร่วมกัน

ยิ่งกว่านั้น นักประวัติศาสตร์ไทย เช่น อ. อากางิ, อ. คิติฮาระ และ อ. อิชิอิ ก็ทำการศึกษาร่วมกันเดือนละครั้งด้วยเช่นกัน เราทั้งสามตั้งกลุ่มศึกษากฎหมายตราสามดวงลักษณะมรดก ซึ่งในบางครั้งก็มีผู้อื่นที่สนใจเข้าร่วมด้วย อันเป็นการแสดงให้เห็นว่า ปัจจุบันการศึกษาร่วมกันเป็นไปอย่างกว้างขวาง ตัวอย่างเช่น ในปี 1972 นักประวัติศาสตร์เหล่านี้ได้ร่วมกันศึกษาและตีพิมพ์ผลงาน “A Glossarial Index of the Sukhothai Inscription” และขณะนั้นก็กำลังทำครรถรชนี (index) ของกฎหมายตราสามดวงทั้งหมดบรรจุเข้าในคอมพิวเตอร์โดยร่วมงานอย่างใกล้ชิดกับนักคอมพิวเตอร์ที่พิพิธภัณฑ์ชาติพันธุ์วิทยาแห่งญี่ปุ่น

ในท้ายที่สุดนี้ ผู้บรรยายได้เสนอความเห็นที่ว่าวิชาประวัติศาสตร์ไทยในญี่ปุ่นนั้นยังไม่ค่อยเป็นที่แพร่หลายเท่าที่ควรและหวังว่าในอนาคต จะมีการศึกษาทางด้านนี้อย่างจริงจังมากขึ้นอีก

อ. คิตาฮาระ : ไทยศึกษาค้นสังคมศาสตร์*

ผู้บรรยายกล่าวว่า ไทยศึกษาทางด้านสังคมศาสตร์เริ่มขึ้นราวปี 1960 ตามนโยบายด้านเศรษฐกิจของรัฐบาลญี่ปุ่นในอันที่จะพยายาม หาสถาปัตยกรรมเอเชียอาคเนย์ จึงได้จัดตั้ง “ศูนย์วิจัยเอเชียอาคเนย์” ขึ้นและสถาบันกันคว้าอื่นๆ อีก 4 แห่ง ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา จึงเริ่มมีไทยศึกษาในญี่ปุ่น ก่อนหน้านั้นก็มีการศึกษาทางด้านนี้อยู่บ้างแล้ว แต่ไม่อาจนับได้ว่าเป็นแบบ professional จริงๆ หลังปี 1962 นักวิจัยด้านไทยศึกษาอย่างแท้จริงก็เริ่มเกิดขึ้น และผู้เชี่ยวชาญด้านไทย (Thai Specialists) ก็เพิ่มจำนวนขึ้นตามลำดับแต่เดิมไทยศึกษาเริ่มและดำเนินไปตามนโยบายทางเศรษฐกิจของรัฐบาล แต่หลังจากที่ไทยศึกษาทำงาน อย่างจริงจังวิชานี้ก็ เป็นอิสระมากขึ้น มีโครงการต่างๆ เป็นของตนเอง แม้ว่าในช่วงแรกจะยังยุ่งเกี่ยวกับการเมืองอยู่บ้างก็ตาม

อย่างไรก็ตาม ผู้บรรยายเห็นว่า นักวิชาการเฉพาะด้านไทยศึกษาในญี่ปุ่นนั้นยังมีไม่มากนัก มหาวิทยาลัยหรือสถาบันการศึกษาต่างๆ ก็ได้ทำการสอนเกี่ยวกับภูมิภาคศึกษา (Area Study) นอกจากที่มหาวิทยาลัยโตเกียว ตัวอาจารย์คิตาฮาระเองสอนวิชาสังคมเอเชียอาคเนย์ซึ่งเป็นเรื่องทั่วๆ ไป ไม่ใช่เฉพาะเรื่องราวของประเทศไทยเท่านั้นการเรียนการสอนภูมิภาคศึกษาทำได้ยากในมหาวิทยาลัยธรรมดา เนื่องจากมีปัญหาด้านภาษา กล่าวคือ สถาบันที่ทำการสอนภาษาไทยมีเพียง 2 แห่งเท่านั้น คือ ที่มหาวิทยาลัยโอซาก้าและโตเกียว

นอกจากนั้น ยังมีปัญหาการขาดแคลนหนังสือเรียนและผู้ชำนาญการทางเอเชียอาคเนย์อย่างเพียงพอ ทำให้การอบรมนักวิชาการเฉพาะด้านประเทศไทยหรือเอเชียอาคเนย์กระทำได้ยาก ปัญหาที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ หากมีการสอนภูมิภาคศึกษามากๆ แล้วมหาวิทยาลัยจะไม่สามารถจัดหาอาชีพการงานให้นักศึกษาได้อย่างเพียงพอ เพราะฉะนั้นในขณะนี้ การศึกษาด้านไทยศึกษาในญี่ปุ่นจึงมีปัญหามากทีเดียว

ในส่วนของหนังสือและบทความที่นักวิชาการญี่ปุ่นเขียนไว้นั้น ผู้บรรยายได้เสนอความเห็นเห็นว่า เท่าที่ศึกษามาทั้งหมด พอสรุปปัญหาเป็นข้อๆ ได้ดังนี้

* โปรดอ่านเพิ่มเติมใน คิตาฮาระ อาทสึจิ, ไทยศึกษาในประเทศไทยญี่ปุ่นช่วงทศวรรษที่ 1970 และ รายชื่อเอกสารอ้างอิง, เอกสารวิชาการ : ไทย-ญี่ปุ่นศึกษา ปีที่ 1 เล่มที่ 1 มี.ค.-เม.ย. 2522, หน้า 109-154

1. บทความหรือหนังสือที่เกี่ยวกับประเทศไทย ยังไม่อาจจัดได้ว่าเป็นงานวิชาการจริงๆ ลักษณะการเขียนหนังสือ จัดเป็นงานเขียนในยามว่างเสียมากกว่า

2. ขาดการวิจัยภาคสนามและประสบการณ์ในประเทศไทย ส่วนใหญ่ผู้เขียนจะใช้เอกสารที่มีอยู่แล้วเป็นหนังสืออ้างอิง โดยมีได้ใช้การวิจัยภาคสนามประกอบด้วยเลย

3. ไทยศึกษาในญี่ปุ่นขาดหลักวิชาที่แน่นอน เพราะว่่านักวิชาการท่านนี้ส่วนใหญ่มีภาระหน้าที่หลายอย่าง เช่น ต้องเรียนภาษาไทยและฝึกหัดทำวิจัยภาคสนาม เพราะฉะนั้นจึงไม่มีเวลาฝึกหัดและศึกษาหลักวิชาในสาขาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ การศึกษาที่เป็นอยู่จึงไม่ค่อยสมบูรณ์ ยังต้องค้นคว้าเพิ่มเติมอีกมาก

อีกประการหนึ่ง คือ สถานการณ์ในเมืองไทยช่วง 10 ปีหลังนี้ มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก ทั้งในด้านการพัฒนาอุตสาหกรรม สังคม วัฒนธรรม ตลอดจนค่านิยมคตินิยมและความคิด การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ ทำให้ไทยศึกษาในญี่ปุ่นปรับปรุงการศึกษาของตนไม่ค่อยทัน เนื่องจากนักวิชาการส่วนใหญ่เป็นนักวิชาการรุ่นก่อนๆ ที่ยังมีความคิดเห็นไม่ค่อยทันสมัย

การเปลี่ยนแปลงและสถานการณ์ต่างๆ ของสังคมไทยในปัจจุบัน อาจเทียบได้กับทศวรรษ 1930 ของญี่ปุ่น ในช่วงเวลาดังกล่าว ญี่ปุ่นเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างมากอาจกล่าวได้ว่า เปลี่ยนจากสังคมประเพณี (traditional) มาเป็นสังคมสมัยใหม่ (modern) แม้ว่าขณะนั้น ภาวะทางเศรษฐกิจกำลังตกต่ำอยู่ก็ตาม แต่ทัศนคติของคนญี่ปุ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งพวกปัญญาชนเกิดการเปลี่ยนแปลงมาก นักสังคมศาสตร์ญี่ปุ่นจะใช้วิธีการหลายอย่างประกอบกันเป็นแนวทางของตนเองในการวิเคราะห์ปัญหาต่างๆ วิธีทางแก้ไขและพิจารณาเข้าไปถึงโครงสร้างทางสังคมด้วย ผู้บรรยายเสนอว่า หากเปรียบเทียบกับการศึกษาของไทยในปัจจุบันก็จะเห็นว่านักวิชาการไทยก็มีลักษณะและวิธีการวิเคราะห์ปัญหาหรือโครงสร้างต่างๆ เช่นเดียวกับนักวิชาการญี่ปุ่น คือ มีแนวทางเป็นของตนเองมากขึ้น

ทุกวันนี้ ไทยศึกษาในญี่ปุ่น แยกออกได้เป็นหลายสาขา ได้แก่

สาขาเศรษฐศาสตร์ จะเห็นว่า บทความและหนังสือต่างๆ ในสาขานี้ เน้นหนักในเรื่องเกษตรกรรมมากกว่าอุตสาหกรรม การศึกษาส่วนใหญ่เป็นเรื่องทั่วไป ไม่เน้นเฉพาะเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ซึ่งแสดงว่า ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านนี้ยังมีไม่มากนัก

สาขารัฐศาสตร์ นักวิชาการที่เป็นที่รู้จักกันดี เช่น อ. ยาโน และ อ. อชิกาว่า ซึ่งเป็นนักประวัติศาสตร์การเมืองที่มีความสำคัญยิ่ง แต่หลังจากปี 1694 มาแล้ว ผลงานของ อ. ยาโนก็ไม่ค่อยปรากฏออกสู่สาธารณชนเท่าที่ควร

สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ บทความที่จัดว่ามีความสมบูรณ์มาก เช่น บทความที่เกี่ยวกับสังคมชนบทไทยของ อ. มิสุโน, บทความของ อ. อชิมา ซึ่งได้ทำงานวิจัยเกี่ยวกับชาวเขาในภาคเหนือในประเทศไทย เกี่ยวกับค่าจ้างแรงงานที่เป็นอยู่ส่วน อ. ไฮฮาเว่ เขียนหนังสือเกี่ยวกับโครงการที่นครปฐมดูเหมือนว่า สาขานี้มีนักวิชาการมากกว่าสาขาอื่นๆ

การเปลี่ยนแปลงของสถาบัน

ในปัจจุบัน สถาบันวิจัยสังคมได้ขยายขอบข่ายการทำงานให้กว้างขวางกว่าเดิม* ได้จัดตั้งกลุ่มชั้นศึกษาเรื่องต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นสังคม-วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง การเกษตร การแพทย์ และสิ่งแวดล้อมซึ่งเข้ามาเกี่ยวข้องกับสภาพชีวิตที่เป็นจริง ทั้งนี้เนื่องจากสถาบันเห็นว่าเรื่องราวดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของสังคมทั้งหมด แนวการศึกษาจึงมีลักษณะร่วมกันหลายสาขาวิชา

และแม้ว่าสถาบันจะสนใจศึกษาวิจัยเรื่องทั่ว ๆ ไปก็ตาม แต่ปัญหาที่ให้ความสนใจเป็นพิเศษมุ่งไปที่กลุ่มคนที่มีความเป็นอยู่ที่ต่ำกว่าผู้อื่น เฉพาะอย่างยิ่งในภาคชนบท เราให้ความสำคัญต่อปัญหาในชนบท เช่น การบรรเทาความทุกข์ยากและการกระจายรายได้ที่เป็นธรรม เป็นต้น

จากจุดประสงค์ดังกล่าว สถาบัน ได้เปลี่ยนแปลงลักษณะการดำเนินงาน ไปหลายอย่าง เช่น

ด้านโครงสร้าง

เพื่อให้เกิดความเข้าใจ เราควรพิจารณาโครงสร้างของสถาบันในค่านกิจกรรมที่ดำเนินอยู่แม้ว่ากิจกรรมทั้งหมดจะรวมอยู่ในโครงงานเดียวกัน แต่ก็มีกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งเป็นหลัก อยู่เสมอโดยมีกิจกรรมย่อยอื่น ๆ เป็นส่วนประกอบ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ มีโครงสร้างหลักอันหนึ่ง และโครงสร้างย่อย ๆ เป็นส่วนประกอบ

1. โครงสร้างหลัก คือ แนวทางการศึกษาการพัฒนาแบบประยุกต์
2. โครงสร้างย่อยที่เป็นส่วนประกอบ
  - (1) ไทยศึกษา
  - (2) การวิจัยด้านธุรกิจและการพัฒนา
  - (3) การวิจัยด้านสังคม-เศรษฐกิจ
  - (4) การวิจัยด้านสังคม-การเมือง

---

* โปรดดู ประวัติความเป็นมาของสถาบันวิจัยสังคม, วารสาร "วิจัยสังคม" ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 กรกฎาคม-ธันวาคม 2521, หน้า 1-9.

- (5) กลุ่มเศรษฐศาสตร์การเมือง
- (6) กลุ่มสำรวจประชามติ
- (7) โครงการอาสาสมัครเพื่อสังคม (ค.อ.ส.) และ
- (8) โครงการพิเศษอื่น ๆ

กิจกรรม

1. การวิจัยและการประสานงาน

โครงการของสถาบันมีหลายประเภท เช่น

  - (1) โครงการที่เกิดขึ้นตามความต้องการของสถาบันเอง
  - (2) โครงการร่วม
  - (3) โครงการภายนอกที่สถาบันให้ความสนับสนุน
  - (4) โครงการที่เกิดขึ้นจากภายนอก แต่สถาบันเป็นผู้ดำเนินงานจนสำเร็จด้วยดี
2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติ

โครงการอาสาสมัครเพื่อสังคม (ค.อ.ส.) คัดเลือกและฝึกอบรมอาสาสมัครเพื่อปฏิบัติงานในโครงการพัฒนาชุมชนองค์กรต่าง ๆ กว่า 20 องค์กร โครงการนี้เป็นการปูพื้นฐานให้แก่งานวิจัยด้านการพัฒนาชุมชน
3. การสัมมนาและการประชุม

สถาบันสนับสนุนให้มีการสัมมนา การประชุมและการอภิปราย เพื่อถกเถียงในการกำหนดลำดับความสำคัญก่อนหลังของงานวิจัย หาวิธีการใหม่ ๆ เพื่อให้เกิดการพัฒนา เสนอผลงานสู่สาธารณชน ตลอดจนแนวนโยบายต่าง ๆ ให้แก่องค์กรของรัฐ และบางกรณีก็เข้าร่วมประสานงานกับการวิจัยในระดับนานาชาติด้วย
4. เพื่อให้การวิจัยมีความสัมพันธ์กับการวางแผน

โดยวิเคราะห์ความสำเร็จของการวิจัยในประเทศให้เห็นช่องว่างของความรู้และข้อบกพร่องของวิธีการทำงาน
5. สัมภาษณ์ผลงานการวิจัยออกเผยแพร่
6. เก็บรักษาตัวอย่างการศึกษาในกรุงเทพฯ (2,000 หลังคาเรือน) ไว้

บริการ

1. ช่วยเหลือให้โครงการต่าง ๆ เกิดการพัฒนา รวมทั้งด้านเงินทุนด้วย
2. คัดเลือกการวิจัยส่วนตัวจากทุกระดับ
3. รวบรวมรายชื่อการวิจัยเข้าเป็นตัวอย่างการศึกษาของสถาบัน
4. รวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล
5. ค้นคว้าข้อมูลที่สูญหายไป
6. บริการด้านเลขานุการ
7. บริการสิ่งตีพิมพ์และด้านบรรณารักษ์
8. บริการด้านคำปรึกษาในทุกแง่ทุกมุมของการวิจัย
  - (1) แหล่งข่าวสารข้อมูลและเงินทุน
  - (2) ประเมินผลพัฒนาการของโครงการ
9. คัดเลือกและฝึกอบรมอาสาสมัครเพื่องานพัฒนาชุมชน

ผู้ปฏิบัติงาน

1. นักวิจัยภายใน

ระดับปริญญาเอก :	มานุษยวิทยา (2)
(มี 8 คน)	เศรษฐศาสตร์ (3)
	ประวัติศาสตร์ (1)
	รัฐศาสตร์ (1)
	สถิติ (1)
ระดับปริญญาโท :	สังคมวิทยา (4)
(มี 8 คน)	ผังเมือง (1)
	บริหารธุรกิจ (1)
	การวางแผนพัฒนาชนบท (1)
	เศรษฐศาสตร์ (1)

ระดับปริญญาตรี :	สังคมวิทยา	(2)
(มี 14 คน)	มานุษยวิทยา	(1)
	บริหารธุรกิจ	(1)
	เศรษฐศาสตร์	(2)
	รัฐศาสตร์	(5)
	บริหารสังคม (ต่างประเทศ)	(1)
	วิศวกรรมศาสตร์	(2)

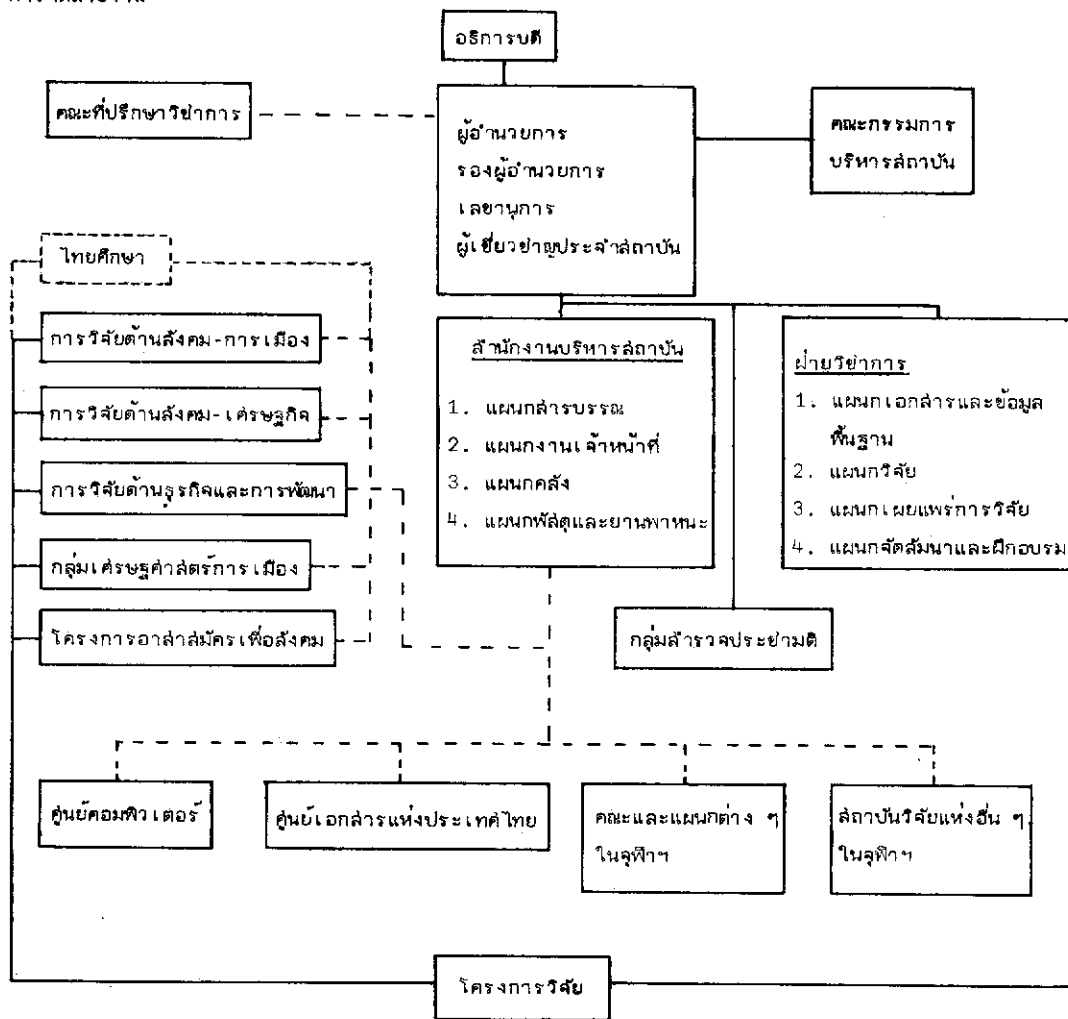
2. นักวิจัยร่วมภายในมหาวิทยาลัย

มีนักวิจัยระดับปริญญาเอก 106 คน ระดับปริญญาโท 342 คน จำแนกตามสาขาวิชา คือการศึกษา จิตวิทยา กฎหมาย การพาณิชย์ นิเทศศาสตร์ บัญชี การธนาคาร สถิติ การตลาด, การปกครอง ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ รัฐประศาสนศาสตร์ สังคมวิทยา มานุษยวิทยา เศรษฐศาสตร์ ผังเมือง ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และประชากรศาสตร์

3. นักวิจัยเยี่ยมเยียน

นักวิจัยเยี่ยมเยียนที่เข้าร่วมกับสถาบันมาจากหลายประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกา, แคนาดา เยอรมัน ญี่ปุ่น อังกฤษ สเปน และจากมหาวิทยาลัยภายในประเทศ เช่น มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เชียงใหม่ และขอนแก่น

การจัดตั้งหน่วยงาน

งานวิจัยในปัจจุบันของสถาบันฯ

1. การผลักดันให้ชนบทมีความทันสมัย ซึ่งเกี่ยวเนื่องกับการใช้ทรัพยากรบุคคล ความสามารถในการผลิตและอำนาจในการซื้อผลผลิต ระบบการตลาด รายได้และการกระจายรายได้, การประกอบการและการเป็นผู้นำชุมชน สถาบันต่างๆ และมีส่วนร่วมในสถาบัน ความสนใจทางการเมืองและการร่วมกิจกรรม ประสิทธิภาพของสื่อกลางในการส่งเสริมการทำให้ทันสมัย
2. ความเท่าเทียมกันความเหลื่อมล้ำกัน และการใช้วิทยาการที่เหมาะสมเป็นส่วนสร้างความพึงพอใจในความต้องการขั้นพื้นฐาน และการพัฒนาแบบสมบูรณ์แบบ การพัฒนาแหล่งน้ำย่อย การจัดการ การใช้ประโยชน์ รวมทั้งจัดหาแหล่งพลังงานใหม่
3. การวางแผนเศรษฐกิจแห่งชาติ การศึกษา input-output ระบบรูปจำลองสังคม เศรษฐกิจ แบบจุลภาค, ระบบการใช้จ่ายของสังคม
4. การวางแผนพัฒนา การจัดการ และการปฏิบัติการ โครงการการพัฒนาเมือง และชุมชนรอบเมือง การศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการการพัฒนา การประเมินผลการดำเนินงานและรายงานโครงการการพัฒนา การมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาและการปฏิบัติการในระดับท้องถิ่น การศึกษาการจัดการโครงการพัฒนาการเลือกรูปจำลองและการประเมินผลบทบาทของรัฐบาลกับเอกชน (ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ) การศึกษาการพัฒนาชุมชน
5. ปัญหาผู้ต้องการที่ดินฐาน และแหล่งพักพิงใหม่เมื่อมีการปฏิบัติการโครงการใหญ่ของรัฐ (เช่น การสร้างเขื่อนกั้นน้ำ) และสภาพความขาดแคลนหรือภัยพิบัติ (เช่น เรือล่มผู้ลี้ภัย)
6. การศึกษาปัญหาสตรี บทบาทของสตรีในการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การบริหารงานสตรี

ผู้บริหารในอดีตและปัจจุบันและที่ปรึกษา

1967-1974	ดร. จีค อัมโยค	ผู้ก่อตั้งและผู้อำนวยการสถาบัน
1974-1979	ดร. พัทยา สายหู	ผู้อำนวยการสถาบัน
1979-	ดร. วารินทร์ วงศ์หาญเชาว์	ผู้อำนวยการสถาบัน
	ดร. อมรา พงศาพิชญ์	รองผู้อำนวยการสถาบัน

ดร. สมบูรณ์ สุขสำราญ
 ดร. บวรศรี สมบูรณ์ปัญญา
 ผศ. สุรพัฒน์ วัชรประทีป
 ดร. สุธี ประศาสน์เศรษฐ์
 ดร. สรชัย พิศาลบุตร
 อ. จอน อิงภากรณ์
 ดร. จี๊ อัมโยต์
 ดร. พัทยา สายห
 ดร. จุมพล สวัสดิ์ยากร
 ดร. สุประติษฐ์ บุนนาค
 ผศ. ประสิทธิ์ ไชวโลกุล
 ศจ. บำรุงสุข สีหอำไพ

หัวหน้าโครงการวิจัยสังคมการเมือง
 หัวหน้าโครงการวิจัยสังคมเศรษฐกิจ
 หัวหน้าโครงการวิจัยธุรกิจและหน่วยพัฒนา
 ผู้ประสานงานกลุ่มเศรษฐศาสตร์การเมือง
 หัวหน้ากลุ่มสำรวจประชามติ
 ผู้อำนวยการโครงการอาสาสมัครเพื่อสังคม
 ผู้เชี่ยวชาญประจำสถาบัน
 ที่ปรึกษาทั่วไป
 ที่ปรึกษาค้นบริหาร
 ที่ปรึกษาค้นวิชาการ
 ที่ปรึกษาค้นกฎหมาย
 ที่ปรึกษาค้นประชาสัมพันธ์

CHULALONGKORN UNIVERSITY SOCIAL RESEARCH INSTITUTE (CUSRI)

1. General Statement on CUSRI

The Chulalongkorn University Social Research Institute (CUSRI) was set up as a center for social science research in 1967 as a Faculty of Political Science Project. It was formally established as an autonomous institute within the University by royal degree on April 22 nd 1974. At present, CUSRI is one of four research institutes at Chulalongkorn University. The other three are the Institute of Population Studies, the Medical Science Research Institute, and the Institute of Environmental Research. The purpose of the Institute is to mobilize the resources of the University community to be responsive to, and to act on national and regional priority areas of development through social science research.

In the pursuit of this objective, the Institute is problem oriented rather than discipline oriented, and is concerned with problem solving through the applications of the results of research rather than with the pursuit of purely theoretical interests. Following the same logic, the approach is interdisciplinary as dictated by the prerequisites of problem solving in the field of development which require a concerted effort from many disciplinary vantages to come to grips with complex situations. The institute proceeds from a social science base but draws upon other units of the University for support in the physical and natural sciences as well as the humanities when contributions by these disciplines are indicated by the nature of the problems under study. In this context, the Institute functions as a catalyst, coordinator and administrator of collaborative research.

It follows that although sectoral studies in selected fields are not excluded, the Institute is biased in favor of integrated multi-sectoral approaches to the study of developmental problems as all aspects -- socio-cultural, economic, political, agricultural, medical, environmental, etc. -- are interrelated in real life situations. Likewise, units of study tend to get defined holistically and concretely such as "human settlements", "functional regions of interaction", "community livelihood and participation", etc., rather than in highly abstract terms that give little grasp on reality.

Although no segment of the population is excluded on principle from Institute research interests, there is a bias in favor of research aimed at serving the interests of the underprivileged, especially in rural areas. Highest priority is given therefore to rural problems, the alleviation of rural poverty, and a more equitable distribution of income in rural areas.

As the Institute is committed to the performance of research in the national interest, it strives to maintain high standards of scientific objectivity, quality, and integrity. It refuses to be pressured into any ideological stance by research sponsors that goes counter to this ideal or accept funding for activity that might be prejudicial to the national interest.

2. The Structure of CUSRI

This structure is best defined in terms of its activities. Although all activities come under a common umbrella, one can distinguish a core activity and a number of subsidiary activities. Correspondingly, one distinguishes a core structure and a number of subsidiary structures :

2.1 Core structure : Center for Applied Studies in Development

2.2 Subsidiary structures :

- (1) Thai Studies Program
- (2) Business Research and Development Unit
- (3) Socio-economic Research Program
- (4) Socio-political Research Program
- (5) Political Economy Study Group
- (6) Public Opinion Survey Group
- (7) Thai Volunteer Service (TVS)
- (8) Ad hoc groups for special projects

3. CUSRI Activities

3.1 Research and research coordination.

Projects are of several types :

- (1) CUSRI originated and executed following its own program interests.
- (2) Collaborative projects with other research units on areas of common interest.
- (3) Projects originated by others and accomplished by external researchers with CUSRI support.
- (4) Commissioned research originated by others but accomplished by CUSRI

3.2 Action-Orientate research : Thai Volunteer Service (TVS) selects and trians volunteers to work for various community development projects in close co-operation about 20 participating organizations. This programme is a basis for research into community development work.

3.3 Seminars and conferences :

CUSRI conducts meetings, seminars and conferences for research priority identification, project development, discussion of methodological issues, research result dissemination and ensuing policy formulation for private and government organizations. Some serve as a forum for coordination of international research activities.

3.4 In-house state of the art research related to research planning.

Review of research accomplished on Thailand to identify gaps of knowledge and methodological weaknesses.

3.5 Publication of research results.

3.6 Maintenance of Bangkok master samples (2000 households).

4. Services Provided by CUSRI

4.1 Assistance for project development and funding.

4.2 Recruitment of research personnel at all levels.

4.3 Access to CUSRI master samples and research panel.

4.4 Data gathering and processing.

4.5 Data retrieval from CUSRI data bank.

4.6 Secretarial services.

4.7 Editorial and publication services.

4.8 Consulting services for all aspects of research :

(1) information on relevant resource persons,
funding sources, and data sources.

(2) development project activity evaluation.

4.9 Selection and training of volunteers for community development work.

5. CUSRI Staff Categories

1. In-house Research Staff

-Ph.D. (8) : Anthropology (2)
Economics (3)
History (1)
Political Science (1)
Statistic (1)

-M.A., M.Sc. (8) : Sociology (1)
City Planning (1)
Business Administration (1)
Rural Development Planning (1)
Economics (1)

- B.A., B.Sc., B.Eng., (14) : Sociology (2)
- Anthropology (1)
- Business Administration (1)
- Economics (2)
- Political Science (5)
- Social Administration (1)
- Engineering (2)

2. Affiliated Research Staff from Chulalongkorn University

106 at the doctorate level and 342 at the master level in the following disciplines : Education, psychology, law, commerce, communication arts, accountancy, money and banking, statistics, marketing, government, international relations, public administration, sociology, anthropology, economics, city planning, geography, history, and demography.

3. Visiting Research Fellows

Visiting research fellows associated with CUSRI have come from the U.S., Canada, Germany, Japan, England, Spain, and from other universities in Thailand such as Kasetsart, Chiang Mai, and Khon Kaen.

6. Research Facilities Available to CUSRI

CUSRI is supported by all faculties, departments, research institutes and auxiliary organizations of Chulalongkorn University. However, the two key units more closely associated with CUSRI work are the Computer Service Center and the Thailand Information Center.

6.1 The Computer Service Center

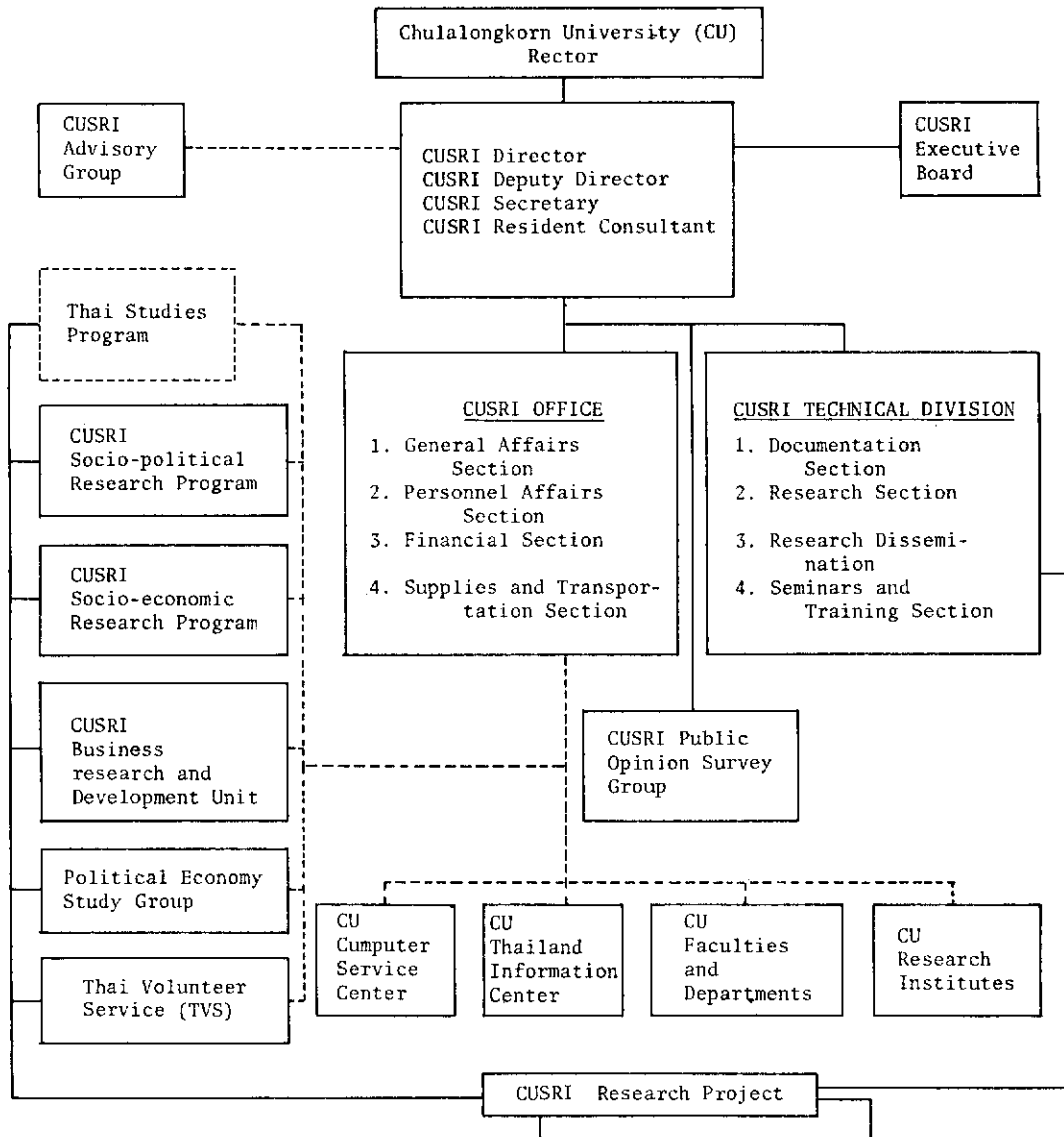
The Center maintains a complete computer system including an IBM/370 Model 138 Computer a Datapoint 550 data entry System and relevant softwares for social science researches.

6.2 Thailand Information Center

The Center is unique in that it was designed to provide research information on Thailand with particular emphasis on behavioral and social sciences and related disciplines. The Center acquires, abstracts, indexes, and stores documents and research results. Types of documents include research reports, monographs, surveys, articles from magazines and periodicals, maps, theses and dissertations, speeches, trip reports, symposium and conference proceedings, bibliographies, statistical yearbooks and other comparable items. At present (1980), the collection consists of 30,000 indexed items. The present index vocabulary consists of 96 categories for subjects, 71 for geographical locations, 93 for organizations, 25 for persons and 8 for publications.

7. Organization Chart of CURSI

8. Current Research Interests of CUSRI

8.1 *The dynamics of rural modernization in relation to* manpower utilization, production performance and production options, marketing system, income and income distribution, entrepreneurship and leadership, institutions and institution participation, rural politicisation and activism, media effectiveness in promoting modernization.

8.2 *The identification, diffusion and use of appropriate technology in relation to the satisfaction of basic needs and integrated development.* small-scale water resource development, management, and use; non-conventional renewable energy sources.

8.3 *National economic planning.* input-output studies, macro socio-economic models, social accounting systems.

8.4 *Development planning, management, and implementation* the urban and regional context of development programs, development project feasibility studies, development program monitoring and on-going evaluation, popular participation in development planning and implementation at the local level; *development program management studies*, alternative models and their evaluation, role of the public and private (formal and informal) sectors, *Community development Studies*.

8.5 *Problems of relocation and resettlement attendant upon large-scale public works implementation (e.g. dam construction) and poverty of disaster situations (e.g. processing of refugees)*

8.6 *Studies on women*, changing economic role of women, women executives.

9. Past and Present CUSRI Executive and Advisory Personnel

1967-1974	Dr. Jacques Amyot, Founder and Director of CUSRI
1974-1979	Dr. Patya Saihoo, Director of CUSRI
1979-	Dr. Warin Wonghanchao, Director of CUSRI
	Dr. Amara Pongsapich, Deputy Director
	Dr. Somboon Suksamran, Director of Socio-political Research Program
	Dr. Bowornsri Sombunpanya, Director of Socio-economic Research Program
	Asst. Prof. Suraphat Watcharapathip, Director of Business and Development Unit
	Dr. Suthy Prasartset, Coordinator of Political Economy Study Group

Dr. Sorachai Phisanbut, Director of Public Opinion Survey Group

Mr. Jon Ungphakorn, Director of Thai Volunteer Service

Dr. Jacques Amyot, CUSRI Resident Consultant

Dr. Patya Saihoo, CUSRI General Adviser

Dr. Chumphon Savatdiyakorn, CUSRI Administrative Adviser

Dr. Supradit Bunnak, CUSRI Technical Adviser

Asst. Prof. Prasit Khowilaikun, CUSRI Legal Adviser

Prof. Bamrungsuk Siha-amphai, CUSRI Public Relations Adviser

ABSTRACT

MINORITIES AND INDOCHINESE REFUGEES IN THAILAND

Amara Pongsapich

Ethnicity and minority group are concepts which are fairly new in Thai academic sphere. Since 1975 the increasing number of refugees in the country is one reason why more attention should be given to the concept of ethnicity and minority group. In this paper the author defines "ethnic group", "minority/majority relationship" and "Indochinese minority groups in Thailand". The author gives historical background of Indochinese minority groups in Thailand (Laos, Cambodian, Vietnamese, Chinese and hill tribes) in order to portray the different types of minority/majority relationship. Assimilation, integration, separatist movement and militant movement are the 4 types of relationship which the author emphasizes. She further suggests that since refugees will eventually become minorities the Thai government should start looking into refugee problems in the country in order to avoid establishing negative relationship which will have multiplying effect on minority/majority relationship in the future.

ABSTRACT

**REFUGEE PROBLEMS AND CAUSE OF INDOCHINESE
REFUGEE MOVEMENTS**

Thanate Wongyanawa

Incidence of mass migration or refugee movements are not new. Refugee movements resulting from warfare or natural calamities have been seen in different parts of the world for generations. In this article Indochinese refugees are examined in terms of pattern of migration and cause of migration. The first pattern is rural to urban migration seen in large cities of Laos, Cambodia and South Vietnam prior to 1975. The second pattern is movement out of the country due to fear of communism after 1975. Causes of migration are identified as.

- 1) Inability to adapt to warfare situation (push factor)
  - 2) Chinese minority group and Chinese-Vietnamese conflict (push factor)
- and
- 3) Humanitarian condition in other countries (pull factor)

ABSTRACT

EFFECTS OF DAM CONSTRUCTION AS NEW ENERGY SOURCES

Kubkul Phutaraphorn

The oil crisis has made it necessary for our country to turn to alternative energy sources particularly natural gas and hydro-power as sources for increasing electricity demands. For this several dam multipurposed projects have been started, and they promised ways out of the energy crisis for our nation's electricity consumption and agricultural irrigation. But from the authors's own research on socio-economic and environmental impacts, it is doubted that the costs of such construction projects on environment such forest inundation and evacuation of villagers from old settlements and fertile lands have been very great. If these effects are not well and edequately tackled with, such well-entioned projects would prove the contrary for the affected people and environment.

ABSTRACT

OUR ENERGY CRISIS : A SOCIOLOGICAL VIEW

Surichai Wun'Gaeo

Our energy crisis has been apparent to us since the time of the oil crisis of 1973. So far we have not found any adequate answer to problem. The reasons may lie in our lack of knowledge and understanding about the multidimensional nature of the problem. A review of present energy use patterns in Thailand shows firstly that there is a large and increasing disparity in energy use between town and country, and particularly between Bangkok and the rest of the country; secondly, overwhelming dependence on imported cope with the growing demands for energy, particularly electricity.

There are two elements that have prevented us from realizing the problem sooner or solving it even now. One is our government's commitment to an unbalanced growth strategy, and the government's failure to implement its policies on the distribution of resources and public service. The other is the paradigm underlying conventional thinking about development. This paradigm has two roots; first, that modernization can be measured by objective criteria such as the inanimate-animate energy utilization, a higher rate indicating more modernization and development and second Leslie White's energy theory of cultural development, which argues that new sources of energy are the key stimuli development, mentioning the agricultural revolution, the revolution, and the discovery of nuclear fission.

It is proposed that we turn from externally-oriented development to endogenous development, from unbalanced to balanced growth strategies and from implanted high-consumption ways of life to a alternative which is more consistent with our existing resources and level of production. This will require us to reorient our interests and research, and to seriously implement the resulting policies.

รายชื่อหนังสือและราคา

1. รายงานเบื้องต้นการวิจัย “อยุธยา” (วารสารสังคมศาสตร์ฉบับพิเศษ) สถาบันฯ (20 บ.)
2. ค่าจ้างและแรงงานสัมพันธ์ในอุตสาหกรรมไทย โดย ผาสุก พงษ์ไพจิตร/
นิตา วิชพันธ์ (20 บ.)
3. ยาวชนไทย (สถาบันฯ) (35 บ.)
4. สภาพเศรษฐกิจและสังคมของหมู่บ้าน 4 แห่ง ซึ่งอยู่ในบริเวณที่จะเป็นเขตกักเก็บน้ำ
ของโครงการเขื่อนผามอง และทัศนคติของชาวบ้านต่อการสร้างเขื่อน (สถาบันฯ) (25 บ.)
5. รายงานสัมมนาเรื่อง “การพัฒนากำลังคนในชนบท” (สถาบันฯ) (20 บ.)
6. บรรณานุกรม และบทความเกี่ยวกับการพัฒนาสังคมในประเทศไทย 2517-18
(สถาบันฯ) (20 บ.)
7. ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับออสเตรเลียในทัศนะของคนไทย
โดย เขียน ธีระวิทย์ (30 บ.)
8. อุตสาหกรรมสินค้าไทยกับปัญหาแรงงานและการส่งออก โดย สุนันท์ เสงี่ยมวร (80 บ.)
9. วารสารวิจัยสังคม โดยสถาบันฯ (10 บ.)
10. รายงานผลการวิจัยเรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีนในทัศนะของคนไทย”
โดย คณาจารย์ในแผนกวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ คณะรัฐศาสตร์ (30 บ.)
11. รายชื่อวิทยานิพนธ์ชั้นปริญญาโทฉบับที่จัดทำขึ้นโดยคนไทยศึกษา พ.ศ. 2502-2518 (20 บ.)
12. ประกาศคณะปฏิวัติ ประกาศกระทรวงมหาดไทย เกี่ยวกับการคุ้มครองแรงงาน
2515-18 (20 บ.)
13. ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างไทย กับญี่ปุ่น (2517) โดย เขียน ธีระวิทย์ (30 บ.)
14. รายได้ของรัฐบาลไทยที่จัดเก็บโดยกรมสรรพากร โดย อ. ขจร พรหมกสิกร (85 บ.)
15. การพัฒนาชุมชนไทย : ข้อมูลพื้นฐาน โดย อ. สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (20 บ.)
16. งานกลุ่มเยาวชนสตรีในประเทศไทย (เอกสารพิเศษ 1,2520) (4 บ.)

17. เอกสารประกอบการศึกษาทางรัฐประศาสนศาสตร์ ลำดับที่ 12 “แผนผังการจัด
องค์การของรัฐบาลไทย และ งานในหน้าที่ของหน่วยราชการต่างๆ”
โดย รศ. บุญวัฒน์ วิสกุล (85 บ.)
18. บทบาทของการศึกษาระดับอุดมศึกษาต่อการพัฒนาทางการเมืองของประเทศไทย
2475-2516 โดย อ. ปิยนาท บุณนาค / จันทรา บุรณฤกษ์ (60 บ.)
19. ปัญหาเศรษฐกิจปีเกษตรกร สถาบัน ฯ (45 บ.)
20. การประเมินอัตราค่าจ้างครูและการคาดคะเนความต้องการครูใน
อ. รัษฎบุรี จ. ปทุมธานี โดย ดร. สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (20 บ.)
21. แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงสังคมไทยในปัจจุบัน (รวมบทความเสนอในการสัมมนา
ณ ค่ายอนุชนโปรแตสแตนต์ จ. เชียงใหม่) (30 บ.)
22. รวบรวมกฎหมายสื่อมวลชน โดย ผศ. อรรถพร เขียวถาวร 2523 (130 บ.)
23. ความสัมพันธ์ระหว่างไทย-ญี่ปุ่นในทัศนะของคนไทย 2522 (30 บ.)
24. ผลกระทบต่อเศรษฐกิจของธนาคารพาณิชย์ 2523 โดย น้ำเพชร สิ้นทวี (30 บ.)
25. ปัญหาและนโยบายเกี่ยวกับฝิ่น (30 บ.)
26. รายงานการสำรวจประชามติ เรื่อง การต่ออายุราชการ :
ตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบกของ พล อ. เปรม (10 บ.)

รายชื่อหนังสือและราคา

1. Village Chiangmai 1975 (55)
2. Village Chiangmai 1979 (90)
3. A Pre-Project Investigation of Request by the Northern Union of
Request by the Northern Union of Farmers'group (Thailand)
for Assistance from FAO/AD (10)
4. Village Ayutthaya : Social and Economic Conditions of a Rural
Population in Central Thailand (100 B)
5. Village Khon Kaen : Social and Economic Conditions of a Rural
Population in Northeastern Thailand (60)
6. "Chonburi Project" Institution and Human Resources Development
in the Chonburi Region (100)
7. Rural Employment Promotion Programs in Thailand (15)
8. A Study of Non-Formal Education Programs for Rural Youth in Thailand (20)
9. Social Science Research and Problems of Development (Programs
Proceeding 1970) (15)
10. "Ayutthaya Project" Individual Modernity in a Provincial-Capital
of Thailand (15)
11. Study of the needs and Problems of Children and Youth in
Four Slums in Bangkok (20)
12. Private and Voluntary Organization in Thailand 1978 (30)
13. Khao Laem Project (60)
14. Market Situation of Copper Tube in Thailand.
By Dr. Pairoj Vongvipanond (5)
15. The Status and Future of the Textile Market in Thailand.
By Dr. Warin (6)
16. Cost-Sharing of Water Project : A Case Study of THE CHAO-
PHYA IRRIGATION IMPROVEMENT
(By Dr. Wattana Suwansang) PROJECT, STAGEII, THAILAND. (20)
17. Economic And Social Transformation of Thailand, 1957-1976
By Dr. Pasuk Phongpaichit (1980) (100)
18. Agricultural Marketing in Khon Kaen Province, Northeast Thailand (80)

รายชื่อของหนังสือทั้งหมดนี้จัดทำโดยที่สถาบัน

พิมพ์ที่โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โทร. 2511697

นายวันชัย ศิริชนะ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา พฤศจิกายน 2523

2312-250/500

